OSMAN BALCIGİL

Nefesi Tutku Olan Kadın
Afife Jale

İlk Müslüman
Kadın Tiyatro Oyuncusu
Afife Jale'nin
Mücadele Dolu
Hayatı ve
Soluk Kesen Romanı

DESTEK yayınları

DESTEK @ EDEBİYAT

OSMAN BALCIGİL
Nefesi Tutku Olan Kadın
Afife Jale
İlk Müslüman
Kadın Tiyatro Oyuncusu
Afife Jale'nin
Mücadele Dolu
Hayatı ve
Soluk Kesen Romanı
DESTEK
yayınları
DESTEK @ EDEBİYAT

Osman Balcıgil

NEFESİ TUTKU OLAN KADIN

AFİFE JALE

DESTEK YAYINLARI: 990

EDEBİYAT: 294

OSMAN BALCIGİL / NEFESİ TUTKU OLAN KADIN AFİFE JALE

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu

Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun

Yayın Koordinatörü: Özlem Esmergül

Editör: Devrim Yalkut

Kapak Resmi: Gülderen Depas, “Arzunun İtici Gücü” serisinden Afife Jale, 2015

Kapak Tasarım: İlknur Muştu

Sayfa Düzeni: Cansu Poroy

Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: 1.-20. Eylül 2018

21.-28. Baskı: Ekim 2018

29. Baskı: Mayıs 2019

30. Baskı: Eylül 2019

31. Baskı: Kasım 2019

32. Baskı: Şubat 2020

33. Baskı: Nisan 2020

34. Baskı: Temmuz 2020

Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-625-441-093-2

© Destek Yayınları

Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul

Tel. (0) 212 252 22 42 – Faks: (0) 212 252 22 43

www.destekdukkan.com – info@destekyayinlari.com

facebook.com/DestekYayinevi

twitter.com/destekyayinlari

instagram.com/destekyayinlari

www.destekmedyagrubu.com

Deniz Ofset – Nazlı Koçak

Sertifika No. 40200

Maltepe Mahallesi

Hastane Yolu Sokak No. 1/6

Zeytinburnu / İstanbul

KARAKARGA
BEYAZ BAYKUS

Osman Balcıgil

NEFESİ TUTKU OLAN KADIN

AFİFE JALE

İlk Müslüman

Kadın Tiyatro Oyuncusu

Afife Jale’nin

Mücadele Dolu Hayatı ve

Soluk Kesen Romanı

Yazar Hakkında

1955’te İstanbul’da doğdu. Ekonomi eğitimi gördü. Ulusal dergi, gazete ve televizyonların haber bölümlerinde muhabir, editör, yönetici olarak otuz yıla yakın çalıştı. Pek çok ödül aldı. Latin Amerika’da yaptığı çalışmayla, 1988 yılında Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından “Yılın Gazetecisi” seçildi. Sürekli Basın Kartı sahibi.

www.osmanbalcigil.com

Çalışmaları:

Birikim Yayınları, 1977-1980: Yayınevi yöneticisi.

İletişim Yayınları, 1980-1983 Yazar ve editör: Yeni Gündem, Video Sinema, Tarih ve Toplum, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi.

Cumhuriyet gazetesi ve Cumhuriyet Dergi 1983-1985: Yazılar, Röportajlar ve Oxford Mektupları.

Hürriyet, Hürriyet Pazar ve Tempo dergisi, 1986-1988: Yazar, editör.

Hürriyet Production, 1989 Araştırmacı, yapımcı, koordinatör: Hodri Meydan, Tele-Vizyon, Tempo, Basın Kulübü programları.

Show TV, 1993 Haber Müdürü, Baş Sayfa programı yapımcısı.

ATV, 1994 Haber Programları Genel Koordinatörü, Üçüncü Sayfa, 41 Dakika programlarını hazırladı ve sundu.

Kanal 6, 1996 Haber Dairesi Başkanı.

Star TV, 1996 Haber Müdürü, Kırmızı Koltuk, Osman Balcıgil ile Gece Hattı, Dobra Dobra programlarını hazırladı ve sundu.

HBB TV, 1997-2000 Haber Dairesi Başkanı, Anchorman, Şeytanın Avukatı programını hazırladı ve sundu.

Ottoman Medya, 2000-2013 Kurucu ortak.

Araştırma Kitapları:

Birleşmiş Milletler, Uluslararası Af Örgütü ve Ölüm Cezası, Birikim Yayınları

1960 Anayasası Üzerine, Birikim Yayınları

İdamın Günlüğü, Onur Yayınları

Toplum: Layığı Bu Değil, Haziran Yayınları

Latin Amerika'nın Atar Damarları, Belge Yayınları

Romanları:

Ters Kanatlı Şahin, Destek Yayınları

Bilginin Efendisi, Destek Yayınları

Zerdüşt'ün Sırrı, Destek Yayınları

Dante'nin İstanbul Cehennemi, Destek Yayınları

Pisagor Tepkisi, Destek Yayınları

Mason Locası'nda Aşk ve Kılıç, Destek Yayınları

53. Risale, Destek Yayınları

Ela Gözlü Pars: Celile, Destek Yayınları

Yeşil Mürekkep, Destek Yayınları

İpek Sabahlık, Destek Yayınları

Denemeleri:

Karanlık Oda, Karakarga Yayınları

BİR

Doktor Sait Paşa mürekkepli kaleminin kapağına uzanırken, yazdığı son cümleyi bir kez daha okudu:

“Süregiden kötü günlerin, bugün Ayasofya Meydanı’nda kurulan son darağacı ile nihayete ermiş olmasını niyaz ederim. 19 Temmuz 1909.”

Yaşlı adam kaleminin kapağını kapatırken odasına bol saçlı, kara kaşlı, kocaman kara gözlü bir kız çocuğu girdi ve sitemkâr bir sesle “Dedeciğim, seni bekliyoruz!” diye seslendi.

Doktor Sait Paşa, sağ kaşının altına sıkıştırdığı monoklünü eline aldı, mahfazasına yerleştirdi. Tam karşısında bulunan duvara dayanmış, sarkacı muntazaman gidip gelen büyük saate baktı ve mahcup bir yüz ifadesi takınıp “Yine geç kaldım değil mi Afife?” dedi.

Afacan kız çocuğu başını birkaç kez aşağı yukarı indirip kaldırdıktan sonra, dedesini azar kokan bir tonlamayla cevapladı.

“Saat iki kere çalınca perde açılacak demiştik ya hani!”

İşini ciddiye alan herkese saygıyla yaklaşan Doktor Sait Paşa süratle ayağa kalktı, masanın üzerinde duran günlüğünü itinayla kapattı, yıllardır yazılıp tüketilmiş olan öteki ciltlerin en sonuna, özenle yerleştirdi.

Şimdi, yeri geldiğinde “En önemli işim!” dediği torunlarına zaman ayırabilirdi.

***

“Bici bici leblebici

Ah canım leblebici

Tart yüz gram leblebi

Ah canım leblebici.”[1]

Doktor Sait Paşa, dokuz yaşındaki Ziya'nın aksine, ondan iki yaş küçük Afife'nin kendisini Leblebici Horhor Ağa'nın kızı Fadime rolüne alabildiğine kaptırmış olmasını hiç yadırgamadı.

Böyleydi işte minik torunu!

Afife'nin dadısı Sophia[2] tarafından, Çamlıca'daki konağın üst kat salonuna kurulan sahne, sadece çocukların ve Doktor Sait Paşa'nın değil, tüm hane halkının en önemli eğlencelerinden biriydi.

Afife son selamını verince, izleyiciler minik kızı alabildiğine alkışladı.

Ziya "Bitti ve kurtulduk" der gibi bir edayla merdivenlere doğru yürürken, minik Afife koşarak dedesinin kucağına tırmandı ve her zaman olduğu gibi merak içinde sordu:

"Nasıl oynadım dede?"

"Biraz daha az abartabilirdin ama çok beğendim."

Afife, dedesinin kullandığı "abartma" kelimesini zihninde evirip çevirerek, az önce mirasyedi Hurşit Bey rolünü ıkına sıkına canlandırmış olan kuzeni Ziya'nın peşi sıra merdivenlere doğru koştu.

Bu esnada Paşa yerinden kalktı ve tüm konak halkına "Afife'nin oyunları, bu kötü günlerde hepimize ne kadar iyi geliyor değil mi?" diye sordu.

Oyun boyunca somurtarak oturan Afife'nin babası Hidayet Bey dışında herkes evin reisini onayladı.

***

Doktor Sait Paşa'nın öğleden hemen sonra günlüğüne yazdığı ve çocukların oynadığı oyunun sonunda ailesine de söylediği gibi, devasa büyüklükteki Osmanlı İmparatorluğu ve özellikle payitaht zor günlerden geçiyordu.

Tarihe 31 Mart Vakası[3] olarak kazınan ve 13 Nisan 1909'da hükümete karşı başlayan gerici ayaklanma, Padişah 2. Abdülhamit'in[4] "Kardeşi kardeşe kırdırmam" diyerek sessiz kalması üzerine büyümüştü. Batılılaşma yanlısı

Meşrutiyet yönetimine karşı şeriat isteklisi kesimler tarafından başlatılan olaylar, Selanik'te bulunan 3. ve Edirne'de bulunan 2. Ordu'nun, Hareket Ordusu 5 adıyla İstanbul'a gelip ayaklanmayı bastırmasıyla sona ermişti. On üç gün süren ayaklanma bitirilince yargılamalara girişilmiş, yetmiş kişinin idamına karar verilmişti.

Olayların çıkmasına yol açan bir numaralı isim Derviş Vahdeti yabancı bir ülkeye kaçmak için İzmir'e ulaşmaya çalışırken yakalanmış, bir ay süren yargılamanın sonucunda 19 Temmuz 1909'da Ayasofya Meydanı'nda idam edilmişti.

Paşa'nın günlüğüne yazdığı satırların hemen dibine eklediği tarih, işte tam bu tarihti.

***

Konağının salonunda, torunlarının sahneye koyduğu Leblebici Horhor'u izledikten sonra, Doktor Sait Paşa kahve içmek için damadını, kapısı salona açılan çalışma odasına davet eti.

Lafın lafı açacağı ve konunun dönüp dolaşıp o gün gerçekleşen idama geleceği belliydi.

"Ne dersiniz Paşa Baba, bu idamla bu defter kapanır mı?"

Yaşlı adam, damadı Hidayet Bey'in aynı soruyu başka koşullarda da benzer tonlamayla sorup sormayacağını tahmin etmeye çalıştı. Düşünceleri olumsuzdu.

Yedi, hatta sekiz yabancı dili anadili gibi konuşup yazan Hidayet Bey ne yazık ki son derece softa bir adamdı. Konuştuğu diller nedeniyle dünya kadar yabancı, başka dinden ve görüşten insanla karşı karşıya gelmesine rağmen, dünya meselelerine ayırt etmeksizin dinsel açıdan yaklaşırdı. Arada bir düşüncelerini taassup, bağnazlık sınırına kadar getirip dayadığı bile olurdu.

Kayınpederinin düşüncelerini gayet iyi bildiği için dillendirmemişse de 31 Mart Vakası'na da şüphesiz "bir din meselesi" olarak yaklaşmış olmalıydı.

Doktor Sait Paşa, bir tatsızlığa yol açmamak için o dakikaya kadar, damadıyla bu konuyu hiç konuşmamıştı.

Ne hikmetse, tam da o gün açmıştı konuyu Hidayet Bey.

Odasına girip koltuğuna oturana kadar Paşa'nın zihninden bir şimşek hızıyla geçti olup bitenler.

Neyse ki hürriyetten yana olanlar, bir başka deyişle İttihat ve Terakkiciler, kendilerini padişahçı diye de tanımlayan softa takımına diz çöktürmüş, ülkenin her yerinde, özellikle de payitahtta, kardeş kavgasının kazanan tarafı olmuştu.

Hürriyet karşıtlarının, aldıkları yenilgi nedeniyle uzunca bir süre sesini keseceği belli olmuştu. Devasa Osmanlı coğrafyasında, tam da buna özellikle ihtiyaç vardı.

Çünkü imparatorluğun bütün sınırlarından savaş, özellikle başka etnik ve dinsel toplulukların bulunduğu yerlerden ayaklanma söylentileri İstanbul'a kadar ulaşıyordu.

***

"Nerede kalmıştık?" diye sordu Doktor Sait Paşa, damadı karşısındaki koltuğa otururken.

Hidayet Bey az önce sormuş olduğu soruyu tekrarladı.

"Zat-ı âlinize, Derviş Vahdeti'yi kastederek 'Bu idamla bu defter kapanır mı?' diye sormuştum."

Gayet iyi hatırlıyordu damadının sorduğu soruyu Doktor Sait Paşa. Hatta sorarken yaptığı tonlama bile aklındaydı.

Güç dengesi kendilerinden yana olsa, Hidayet Bey'in ses tonu kuşkusuz az öncekinden çok farklı çıkardı.

Sadece o değil, tüm padişah yanlıları, hatta Padişah'ın bizzat kendisi bile ses ayarını değiştirirdi.

Bunu bilecek kadar çok yaşamış ve görmüştü Doktor Sait Paşa.

İyisi, düşüncelerini damadına en sakin biçimde anlatmak olacaktı.

“Hidayet Bey oğlum, bu uzun bir serüven. Kimileri İkinci Meşrutiyet diyor ama ben ilk gününden bu yana aynı Meşrutiyet’in devam ettiği, daha doğrusu devam etmesi gerektiğini düşünüyorum. Padişah II. Abdülhamit, 93 Harbi’ni6 bahane ederek otuz yıl önce kurulmuş Millet Meclisi’ni kapatmasaydı, geçen süre zarfında başımıza bunca berbat iş gelmeyecekti. Padişahımız, meclisli hayatın ‘medeniyete ulaşma’ çabası olduğunu ne yazık ki bir türlü kabul edemedi. İktidarını seçilmişlerle paylaşmaktan kaçındı. Oysa dünyanın gidişatı bu yöndeydi. Başta Fransa olmak üzere, dünyanın gelişmiş tüm ülkelerinde parlamentolar kuruldu, halk kendini, kendi seçtiği temsilciler eliyle yönetmeye başladı.”

Doktor Sait Paşa, damadının gözlerine, ettiği lafları anlayıp anlamadığını kontrol eder gibi baktı.

Ne yazık ki, donuk gözlerle bakıyordu Hidayet Bey.

Başlamıştı artık bir kere ve bu yolla içini de dökmüş olacaktı üstelik yaşlı adam.

Hidayet Bey anlamasa da, kabul etmese de, alttan alta burun kıvırsa da devam edecekti düşüncelerini ifade etmeye.

“Durup dururken gerçekleşmedi o ıslahat hareketleri. Tanzimat Fermanı, bir kişinin aklına gece gelip gündüz okuduğu bir manzume değildi. Az kan dökülmedi, can yanmadı geçen süre zarfında. Memleketimizin aydın evlatları, 1876’dan bu yana, medeni bir ülke olalım diye çaba gösteriyor. Otuz yıl bir kuşaktır Hidayet Bey oğlum. Bu yolda bir kuşak feda ettik. Daha kaç kuşak feda ederiz bilemem.”

Yaşlı adam konuşmasının bu noktasında derin bir nefes aldı. Damadının ifadesiz bir yüzle bakıyor olmasına aldırmadı, devam etti.

“Dünyada yaşanan gelişmelere gözlerimizi kapatamaz, yok sayamayız. Avrupa ve Amerika’da, bir noktadan ötekine süratle gidilmesini sağlayan

otomobiller yapıldı. Hayat hızlandı. Buna karşılık, padişahımız kendisine hediye olarak gönderilen iki otomobili, bir kez olsun denemedi bile.”

Paşa duraksadı, eliyle etajerin üzerinde durmakta olan telefonu gösterdi.

“Doktor olduğum için bana verilen telefonu7 görüyorsun. Saraydan ya da kışladan çağrıldığımda, atlı arabama biniyor gidiyorum. Keşke otomobil kullanarak hastalarıma daha hızlı ulaşabilseydim. Ama göreceksin, yarın bu telefon ve sözünü ettiğim otomobiller herkeste olacak. Küçümsenerek karşı çıkılan işte bu Hidayet Bey oğlum. Bugün idam edilen Derviş Vahdeti, neye karşı durduğunu bilecek kadar ilim irfan sahibi olsaydı, şimdi bizim çocuklarımız da Batılılar gibi müreffeh bir hayat yaşıyor olurdu.”

1 İlk Türkçe operet Leblebici Horhor Ağa’dan. Librettosu Takvor Nalyan, müziği Dikran Çuhacıyan’a ait. Üç perdelik. İlk kez 11 Ocak 1876’da sahnelendi.

2 Türkçeye “Bilge” olarak çevirebiliriz. Rum nüfusun sıkça kullandığı isimlerden biridir. Kısaltılmışı “Sofi”dir.

3 Hicri takvimle 31 Mart 1325.

4 2. Abdülhamit bu olayların sonucunda tahtan indirildi, yerine 5. Mehmet geçti.

5 Mahmut Şevket Paşa’nın komutasında, Mustafa Kemal’in kurmay başkanlığında 31 Mart Vakası’nı bastırmak üzere İstanbul’a gelen ordu.

6 1877-1878 yılları arasında, başta Rusya olmak üzere Ortodoks koalisyona karşı verilen savaş.

7 Telefon 1800’lü yılların ortasında kullanılmaya başlandı. Osmanlı’ya on beş yıl kadar gecikmeli geldi.

İKİ

Afife “Bugün dedemle Haydarpaşa’ya Vatan yahut Silistre’yi[8] seyretmeye gideceğiz!” diyerek fırladı yataktan.

Bir koşu gitti, odasında uyumakta olan Ziya’yı dürttü.

“Kalksana Ziya. Tiyatroya gideceğiz. Unuttun mu?”

Minik kız, dadısının uyarması üzerine, evden çıkmalarına daha epey zaman olduğunu anladı, enikonu mutsuz oldu.

“Geçmek bilmez ki ama şimdi o kadar saat.”

***

31 Mart Vakası savuşturulup suçlulara cezaları verildikten sonra, İstanbul yine bayram yerine dönmüştü. Kentin her yanında, her köşesinde sahneler kuruluyor, tiyatrocular, öğrenciler sahnelere çıkıp “eşitliğe, özgürlüğe ve kardeşliğe” dair oyunlar oynuyorlardı.

Doktor Sait Paşa, yaşanmakta olan bayramın rüzgârından torunlarının da mümkün olduğunca yararlanmasını sağlamaya çalışıyordu.

O gün Afife ve Ziya’yla Haydarpaşa’da bulunan Tıp Mektebi’ne gidecek, öğrencilerin sahneye koyacakları oyunu seyredeceklerdi.

Haydarpaşa Tıp Fakültesi,[9] Paşa’nın mezun olduğu okuldu. Bir süre hocalık yaptığı fakülteyi görmek kendisine de iyi gelecekti.

Yaşlı adam, kahvaltısını ettikten sonra odasına çekildi. Birkaç gündür ihmal ettiği günlüğünü raftan aldı, mahfazasından çıkardığı monoklünü sağ kaşının altına yerleştirdi, mürekkepli kalemini özenle açtı ve yazmaya koyuldu:

“Zor günlerdi... Bugün torunlarım Ziya ve Afife’yle okuluma, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’ye gideceğiz. Meslektaşım olma yolunda çaba gösteren öğrenciler ‘Vatan yahut Silistre’yi oynayarak Namık Kemal’in ruhunu şad

edecekler. Bu oyunu seyretmek için hepimiz can atıyoruz. Özellikle de Afife!”

Gerçekten de öyleydi. Afife konağın içinde bir aşağı bir yukarı koşturuyor, herkesi heyecanına ortak etmeye çalışıyordu.

Paşa, ilerleyen satırlarda, Namık Kemal’in kendisinden sadece on sekiz yaş büyük olduğunu yazacak, onu “Büyük bir vatanperver!” olarak niteleyecekti.

Öyleydi. Namık Kemal gerçek bir vatansever, aynı zamanda hürriyet sevdalısı bir aydındı. Bu nedenle “Vatan Şairi” ve “Hürriyet Şairi” diye anılıyordu.

Paşa, büyük şairin ilk Türk romanı sayılan İntibah’ını10 defalarca okumuş, Batılı anlamda bir tiyatro oyunu kabul edilen Vatan yahut Silistre’sini de defalarca izlemişti. Edebiyata ve özellikle de tiyatroya çok düşkün olmasında, Namık Kemal’in rolü kuşkusuz büyüktü.

***

Arabaya ilk atlayan Afife oldu. Onu Ziya izledi.

Doktor Sait Paşa, konağın kapısından çıkarken “Çok sıcak bir gün olacak!” diye düşündü. Her zaman yaptığı gibi, arabaya binmeden önce iki atın da başlarını okşadı, arabacının hatırını sordu.

Araba, arnavutkaldırımı yollardan hoplaya zıplaya ilerledi, sağında Ahmet Ratip Paşa Konağı’nı11 bıraktı ve çok geçmeden görkemli tıp mektebinin kapısında durdu.

Öğrencilerin yanı sıra çeşitli yaşlardan ve mesleklerden İstanbullular da okulun kapısından giriyordu.

“Çabuk dede! Bak herkes içeriye giriyor. Oturacak yer bulamayacağız!”

Küçük kızın heyecanla elinden çekiştirmesi yaşlı adamın hoşuna gitti, adımlarını sıklaştırdı.

Öğrencileri, Doktor Sait Paşa ve torunlarını en önde, sahneyi tam ortadan görebilecek koltuklara oturttular. Afife'nin keyfine diyecek yoktu.

Perde açıldı ve tezahürat eşliğinde oyun başladı.

Afife, özellikle de oyuncuların sesleri yükseldiğinde oturduğu yerde hareketleniyor, ezbere bildiği bazı replikleri onlarla birlikte söylüyordu:

Sıdkı Bey: Kaleyi kurtarmanın daha güzel bir çaresi var. Gerçekten ölecek adam ister.

İslam Bey: Ben daha ölmedim.

Sıdkı Bey: Ölmedin, ama hastasın.

İslam Bey: Hasta olan ölemez mi? Beyim siz düşüncenizi söyleyin. Ben vatanım için hastayken de ölürüm, sağken de. Bir kere ölsem, dirilsem yine ölürüm.

Sıdkı Bey: Bu gece düşman ordusuna girer, cephanesini ateşleyebilir misin?

İslam Bey: Ateşleyebilirim. Hatta gerekirse üzerine oturur, öyle ateşlerim.

İslam Bey'in bu sözleri üzerine, salonda bulunan tüm öğrenci ve misafirlerle birlikte Afife de minik ellerini acıtana kadar alkışladı.

Doktor Sait Paşa'ysa torunlarına ve etrafındaki gençlere sezdirmeden, parmaklarının ucuyla gözlerinin ucundan akmaya çabalayan yaşları sildi.

***

Oyun alkışlar ve tezahürat arasında sona erdiğinde, iki öğrenci Doktor Sait Paşa'nın yanına gelip müsaitse baştabibin kendisini kahve içmeye davet ettiğini söyledi.

Her ikisi de tabip olan iki paşa konuşurken, Ziya ve Afife kâh önlerine konulan mecmuaları karıştırdılar kâh büyükleri dinlediler.

"Ne diyorsunuz Sait Paşam, bu kalkışma son olur mu?"

“Vallahi azizim, bana olur gibi geliyor. İttihat ve Terakki Partisi sadece İstanbul’da değil, ülkenin her yanında, her türlü kalkışmayı, gerekirse şiddet kullanarak bastıracağını ve fena halde cezalandıracağını göstermiş oldu.”

“Halkın bu cezalandırmaya hak verdiğini düşünüyor musunuz?”

“19 Temmuz’dan bu yana, yani yaklaşık on gündür şehrin her yanında bayram hali hüküm sürüyor. Her köşe başında bir gösteri, her meydanda bir sahne var. Bugün de sizin sayenizde burada çok güzel bir oyun seyrettik. Hepsine ilgi büyük. Bütün bunlar, İttihat ve Terakki Partisi’nin halkın desteğini kazandığını gösteriyor.”

Doktor Sait Paşa arkadaşıyla vedalaştı, eve dönmek üzere torunlarıyla birlikte arabanın yolunu tuttu.

“Dede, İttihat ve Terakki Partisi ne demek?”

Ziya, dedesinin cevap vermesini beklemeden ileriye atıldı ve “Paşa dedem kaç kere anlattı. Hâlâ anlamadın mı? Ülkeyi onlar yönetiyor akıllım!” dedi.

Yaşlı adam iki torunuyla iftihar etti.

***

Eve döner dönmez, Afife bir koşu odasına gitti, çiçekli çerçeveyle süslenmiş, pembe kâğıda basılmış bir oyun ilanıyla geri döndü. İlan konağın posta kutusuna, birkaç gün önce bırakılmıştı.

“Dedeciğim, Şemseddin Sami Bey’in Besa piyesini izlemeye gideceğiz değil mi?”

Herkesle birlikte yaşlı adam da güldü.

Medhiye Hanım biraz utangaç bir edayla “Doymuyor bu çocuk oyuna Paşa Baba!” dedi ve hemen ardından kızına dönüp “Daha yeni döndün oyundan kızım!” diyerek azarlarmış gibi yaptı.

Paşa, kızının sözlerine hak vermedi, tersine gülümseyerek Afife'ye döndü ve candan ses tonuyla "Okuyabiliyor musun ilanda neler yazdığını bakalım?" diye sordu.

Afife büyük bir heyecanla harflerle heceler, hecelerle kelimeler, kelimelerle cümleler oluşturarak ilanı okumaya koyuldu:

''Besa yahut Ahde Vefa. Milli oyun, 6 perde. Yazarı: Şemseddin Sami Bey. Kadıköy'de, Zambaoğlu Bahçesi'nde,12 Osmanlı Tiyatrosu. Mınak Efendi idaresinde. Yalnız kadınlara mahsus. Ağustos'un 3. günü, Pazar gündüz saat...''

Sözünü bitirememişti Afife. "Zambaoğlu Bahçesi" derken gözleri ışıldadı Afife'nin. Son iki cümleyi ise üzülerek okudu.

Paşa, güzel kızın "Zambaoğlu Bahçesi"ni okurken gözlerinin ışımasını evlerine yakın olmasına yordu. Sevgili torunu "Yalnız kadınlara mahsus" kelimelerini ise belli ki kendisiyle birlikte gidemeyeceği için üzgün okumuştu.

"Ne güzel değil mi Afife, evinize çok yakındaymış. Sadece kadınlaraymış. Bu durumda ben gelemem. Ama üzülme, rica edersen, belki annen ve teyzen, seni ve Ziya'yı bu oyuna götürebilirler."

Afife bu kez de heyecan içinde annesine döndü.

"Götürür müsünüz anne? Ne olur!"

8 Namık Kemal oyununu, Sirac isimli gazetenin editörüne gönderirken, isim olarak "Vatan" yahut "Silistre" yazdı. İki isimden birinin seçilmesini kastetmişti. Editör oyunu Vatan yahut Silistre olarak tefrika etti. Oyun ilk kez 1 Nisan 1873 gecesi Güllü Agop'un Gedikpaşa'da bulunan tiyatrosunda sahnelendi. Halkı coşturdu, olaylar çıkmasına yol açtı. Namık Kemal Mağusa'ya sürgüne gönderildi.

9 Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane. Padişah 2. Mahmut tarafından yaptırıldı. 1827 yılında eğitime açıldı. Osmanlı'nın ilk tıp fakültesidir. İlk mezunlarını 1843 yılında verdi.

10 Öteki adı Sergüzeşt-i Ali Bey’dir. 1876’da “gerçekçi bir roman” olarak yayımlandı. Aşırı korumacı bir aile tarafından yetiştirilen bir delikanlının yaşadığı zorlukları konu alır.

11 Art Nouveau tarzda inşa edilmiş olan konak, 1913’ten itibaren İnas Sultanisi olarak faaliyet göstermeye başladı. Birinci Dünya Savaşı süresince kapalı kaldı, açılınca Çamlıca Ortaokulu oldu (1923-1934). Sonra Çamlıca Kız Lisesi’ne dönüştü. Türkiye’nin ve İstanbul’un ilk yatılı kız okuludur.

12 1920’li yıllardan önce, Kadıköy’de, Bayramyeri Sokağı’nın Halitağa Caddesi’yle birleştiği noktada, birbirine benzeyen ve adı Zambaoğlu Akareti olan beş ya da altı adet bina vardı. Bunlara birleşik, etrafı demir parmaklıklarla çevrili, salata ve çiçek yetiştirilen bir de bahçe bulunurdu. Buraya Zambaoğlu Bahçesi denilirdi.

ÜÇ

Afife, konağın bahçesindeki ulu çınarın dallarına kurulmuş salıncağı sallayan teyzesinin oğluna “Bizim başımıza da Ahde Vefa oyununda Meruşe ve Recep’in başına gelenler gelmez değil mi Ziya?” diye sordu.

İki çocuk anneleriyle az önce oyundan dönmüş, salıncağın keyfini çıkartıyordu.

Ziya küçük kızın sorduğu soruyu üzerine epey düşünerek cevapladı.

“Neden gelsin? O sadece bir oyun.”

“Ama gerçek yanı hiç mi yok?”

“Bilmem. Dedeme sor.”

Afife önden, Ziya arkadan koşarak salona girdiler. Küçük kız, oyun üzerine annesi ve teyzesiyle laflamakta olan paşa dedesine, az önce kuzenine sormuş olduğu sorunun aynısını sordu.

Doktor Sait Paşa, Arnavutça “Besa” kelimesinin karşılığı olan “Ahde Vefa”nın anlamını torunlarına uzun uzun açıkladı.

Oyunda Arnavut geleneği olan “Besa” ele alınıyor, verilen sözün, insanların kendilerinin ve ailelerinin hayatından bile önemli olduğu gözler önüne seriliyordu.

Dede, konuşması boyunca Afife ile Ziya’nın evlenmesi konusundan ustalıkla uzak durdu.

Ziya ve Afife yanlarından uzaklaşınca, yaşlı adam, iki kızının soran bakışlarına “Üzerinde durmaya değemez. Çocuk bunlar. Köprülerin altından daha çok sular akacak. Akılları henüz başlarında değil. Henüz buluğa bile ermediler” diyerek cevap verdi.

Sonra merak içinde iki kızını soru yağmuruna tutmaya devam etti.

“Oyuncular nasıldı? Dekorlar güzel miydi? Kostümler başarılı mıydı?”

Oyunla ilgili konuşmalar tamamlanınca, Medhiye Hanım “Ortalık yatıştığına göre, biz de yarın evimize dönelim diyoruz baba” dedi, 31 Mart Olayları’nı kastederek.

Yaşlı adam, damadının da isteğinin bu yönde olduğunu bildiği için “Siz bilirsiniz” diye cevapladı kızını.

Kadıköy ile Çamlıca’nın arası taş atımlık mesafeydi ve nasıl olsa birkaç gün sonra yine görüşürlerdi.

***

Medhiye Hanım eve döner dönmez, küçük Afife ile ilk eşinden olan yetişkin Salah için yeni eğitim dönemi13 hazırlıklarına girişti.

Büyük kızı Behiye’yi Hidayet Bey ile evlenmeden önce baş göz etmiş olan Medhiye Hanım, bütün enerjisini Salah ile Afife’nin eğitimlerine yöneltmişti.

Başarılı bir öğrenci olan Salah rüştiyeden mezun olmak üzereydi. Afife ise geçen sene olduğu gibi bu sene de ilk mektebe gidecekti.

Hidayet Bey çocuklar için yeni giysiler, kitaplar, okul araç ve gereçleri almış olarak eve döndü. Alışveriş yaparken, üvey oğlu Salah’ı, öz kızı Afife’den hiç ayırmamıştı. Tersine, yanlış anlaşılmasın diye, her zaman olduğu gibi üvey oğlunu öz kızına karşı biraz da olsa kayırmıştı.

Medhiye Hanım, kocasının bu hallerini takdir ediyor, paşa babasına eşinin bu özelliklerinden her fırsatta övgüyle söz ediyordu.

Aşırı muhafazakârdı ama iyi insandı Hidayet Bey.

***

Sayılı tatil günleri çabucak geçti ve çocuklar okullarına başladılar.

Tabii ki bu, eğlencenin sonu demek değildi.

Hidayet Bey ve ailesi sık sık Çamlıca'daki konağa paşa babayı ziyarete gidiyor, bazen de konak halkı cümbür cemaat Kadıköy'e iade-i ziyarette bulunuyordu.

Afife'nin en sevdiği günlerdi bunlar.

Hangi evde olursa olsun, dadısına derhal bir sahne kurduruyor ve en son oyunlarını, içine bazen ağabeyi Salah ve kuzeni Ziya'yı da katarak oynuyor, karşılığında bir dolu alkışla, dedesinin övgü cümlelerini alıyordu.

"Sahiden beğendin mi dedeciğim oyunumu?"

"Beğendim çocuğum ama bana soracak olursan, oynayışta kayıtsız şartsız bir hakikat gerekmektedir. Yapmacığa kaçmaman lazım."

Böylesi durumlarda, Afife dedesinin söylediklerini kafasında evirip çevirerek uzaklaşıyor, canlandırdığı rollerde yapmacıktan kaçıp, gerçeğe nasıl daha fazla yaklaşabileceğini düşünüyordu.

İlerleyen günlerden birinde, bir ziyaret esnasında, Paşa damadına ve kızına dönük olarak "Mutlaka görmemiz lazım Sarah Bernhardt'ı" dedi ve izahat vermeye girişti.

Afife kulak kesilmişti.

Dedesi, ünlü bir sanatçıdan söz ediyordu. Sözü geçen oyuncu Fransız'dı ve İstanbul'a Hamlet oynamaya gelmişti.

Dedesinin annesine verdiği bu bilgi üzerine, Medhiye Hanım "Kadın Hamlet olur mu baba?" diye sormuştu.

"Bilmem kızım. Olmaz diye düşünüyorum ama görmek lazım."

Sonra dedesi gelip gelmeyeceğini yoklamak için bakışlarını babasına çevirmişti.

Hidayet Bey derhal "Benim ilgimi hiç mi hiç çekmiyor efendim" diyerek, her zamanki gibi yan çizmişti.

Afife konuşmanın tam da bu noktasında “Ama ben çok gelmek istiyorum dedeciğim. Gelebilir miyim?” diyerek kopup geldi salonun öteki ucundan.

Babası izin verirse, tabii ki gelebilirdi.

***

Doktor Sait Paşa ve Afife, el ele, oyunun oynanacağı Tepebaşı Tiyatrosu’na[14] ulaştılar.

Paşa yol boyu, Afife’ye Fransızca oynanacak oyunla ilgili bilgiler verdi. Torununun ne izlediğini anlamasını istiyordu. Küçük kız dedesini can kulağıyla dinledi.

Bir haftadır oynanıyor olsa da, tiyatronun önü tıklım tıklımdı. Bütün koltuklar satılmış, oyunun biletleri karaborsaya düşmüştü.

Doktor Sait Paşa önceden ayırtmış olduğu locada, elinde dürbünü olmak üzere oyunu seyre daldı.

Arada bir dönüp Afife’ye de bakıyor, küçük kızın oyunu kendisinden de dikkatli seyrettiğini görüp keyifleniyordu.

Sarah Bernhardt sahnede devleşmişti. Kendisine takılmış olan “Kutsal Sarah” adını fazlasıyla hak ediyordu.

Oyunun ilk perdesi tamamlanınca, yaşlı adam Afife’ye dönüp “Eğitimli olduğu için bu kadar iyi oynuyor” dedi.

Öyleydi. Bernhardt, Conservatoire de Musique et Declamaniton’da okumuş, ayrıca Comédie Française’i bitirmişti. Eğitimi yeteneğiyle birleşince, ünü New York’tan İstanbul’a oradan Bağdat’a kadar tüm dünyayı tutmuştu.

Doktor Sait Paşa arada, Sarah Bernhardt’ın Hamlet’i sessiz film olarak da çektiğini söyledi torununa.

“Sessiz film nedir dede?”

***

Az sonra perde tekrar açıldı.

Hamlet, amcasının, kral olan babasını öldürüp onun tahtına geçmesine çok kızmıştı. Bu lanet olası amca, yetmiyormuş gibi Hamlet'in annesi ile de evlenmişti.

Böyle olunca, Afife kendini Hamlet'in yerine koydu onun gibi üzüldü, hiddetlendi ve intikamını onunla birlikte aldı.

13 1876'da kabul edilen Anayasa'yla ilköğretim zorunlu hale getirildi.

14 Bugünkü TRT binasının yerinde bulunan İstanbul'un en eski tiyatro yapılarından biri. Barok üslupla 1890'da yapıldı, 1969 yılına kadar tiyatro severlere hizmet verdi. 438 koltuğa sahipti. 1979'da yandı.

DÖRT

Doktor Sait Paşa mümkün olduğunca düzenli tutmaya çalıştığı günlüğüne düşüncelerini o gün uzun uzun yazdı. Defteri kapatmadan önce, son cümlesini bir kez daha okudu:

“Sonuç, tam da beklediğim gibi oldu. 30 Eylül 1911.”

Paşa günün gazetelerinde, İtalyanların 29 Eylül’de, Trablusgarp’ı ele geçirmek için Osmanlı’ya savaş ilan ettiğini okumuştu. Epeydir sürüyordu gerginlik. Savaş lafı ilk kez 25 Eylül’de telaffuz edilmiş ama adı tam olarak konulmamıştı.

Esasen bir savaşlar silsilesidir sürüp gidiyordu. Balkanlar epeydir kaynayan bir kazandı. Doğuda Ruslar rahat durmuyordu. Ve işte şimdi de İtalyanlar silaha sarılmıştı.

Paşa gelişmeleri gazetelerden izliyor, sorumluluk mevkiinde olanlardan hangilerinin, neler düşündüğünü anlamaya çalışıyordu.

Çıkartabildiği kadarıyla, kabaca iki görüş mevcuttu.

Sadrazamlık makamında bulunan Ahmet Muhtar Paşa’ya göre Trablusgarp’ta mukavemet etmek cinayet anlamına gelirdi. Bu görüşü Şeyhülislam Cemalettin Efendi de destekliyordu.

İttihat ve Terakki ise tersine, tümüyle mukavemet fikrini benimsiyordu. Kurmaylar, tüm olumsuz şartlara rağmen, Trablusgarp’ın savaşmadan teslim edilmesini düşünemiyorlardı bile.

Paşa, İttihat ve Terakki’ye bir açıdan hak veriyordu. Teslimiyet, imparatorluktan pay almak üzere ellerini ovuşturan öteki ülkelere kötü örnek olurdu. Öte yandan, İttihat ve Terakki yönetimi savaşa politik yaklaşıyor, toplumun hoşuna gitmeyecek davranışlardan özellikle kaçınıyor, kamuoyunu arkasında hissetmek istiyordu.

“Bakalım...” diye düşündü yaşlı adam. “Bu hassas denge politikasını ne zamana kadar sürdürebilecekler?”

***

Annesi kırmızı ayakkabılarını giydirip kirazlı hasır şapkasını başına oturturken, Afife'nin içi içine sığmıyor, bir an önce sokağa fırlamak istiyordu.

Dedesiyle birlikte Mınakyan'ın15 jübilesine gidecekti minik kız.

Dede torun karşılıklı kondurulmuş barakaların arasından geçerek Kadıköy iskelesine ulaştılar. Buradan bindikleri vapur kendilerini karşı kıyıya, Karaköy'e geçirdi.

Vapurdan inmelerinin üzerinden on dakika geçmeden, bu kez de altında tünelin16 bulunduğu binanın kapısından girdiler.

Rengi kaçmış tünel eskilere götürdü Doktor Sait Paşa'yı. Otuz yıl kadar öncesini hatırladı. Osmanlı'nın görece de olsa dik durduğu yıllara gitti.

"Buna da şükür" diye düşündü tünel hareket edince Paşa. En azından vapurlar, tünel çalışıyordu.

Aklına Yüksek Kaldırım17 geldi ve derhal "Dönerken merdivenlerden inelim mi kızım?" diye sordu torununa.

"İnelim dedeciğim. Ben çok seviyorum merdivenlerden zıplayarak inmeyi."

Göz açıp kapayıncaya kadar geçen kısacık zaman içinde, dede ve torun Cadde-i Kebir'in18 başına ulaştılar.

Oyundan önce nereye uğrayacaklarına karar vermiş olan iki kafadar, tünel çıkışında sağlarına sollarına hiç bakmadan, Markiz Pastanesi'ne doğru yürümeye koyuldular.

Her ikisi de çikolatalı pasta yiyecek, küçükhanım yanında limonata, yaşlı bey de kahve içecekti.

Pastalar afiyetle yenilirken, Doktor Sait Paşa torununa az sonra jübilesine katılacakları Mınakyan'ın hayatından söz etti.

O gün ünlü tiyatrocuya elli yıl süren hizmetlerinden dolayı “Altın Maarif Nişanı” verilecekti.

Afife ödül faslından daha çok, Cenap Şahabettin Bey’in bir perdelik dramı Yalan’la, Rum Operet Kumpanyası’ndan Matmazel Trifilaki’nin söyleyeceği “Gitti”yi merak ediyordu.

“Peki” dedi Paşa programın üzerine koyduğu parmağıyla da işaret ederek. “Ahmet Nuri Bey’in Fener Bekçisi ilgini çekmiyor mu?”

“Çekiyor dedeciğim. Ben en çok merak ettiklerimi söyledim.”

Kahve ve limonata bitip biraz daha hoşbeş ettikten sonra yaşlı adam monoklünü taktı, kösteğini çıkardı ve saati kontrol etti.

“Kalkmamız lazım Afife.”

***

Az sonra dede torun Halep Pasajı’nın[19] önündeydiler. Paşa önceden aldırdığı biletleri cebinden çıkarırken, Afife görkemli pasajın girişini süsleyen “Mardiros Mınakyan Efendi’nin 50. Sanat Yılı” afişine hayranlıkla baktı.

Küçük kız, kendisinin isminin de bir gün böyle şık harflerle ve kocaman yazılmasını ne çok isterdi!

Şahane bir dekorasyona sahip salon, iğne atılsa yere düşmeyecek kadar kalabalıktı.

Doktor Sait Paşa, İstanbulluların jübileye gösterdiği ilgiye sevindi. Tiyatroya bir ömür veren Mınakyan’ın, kazandığı bütün parayı yine tiyatroya harcadığını, bu nedenle de yaşlılık günlerini fakirlik içinde geçirmekte olduğunu gayet iyi biliyordu. Yanındaki koltuktan etrafı seyretmekte olan Afife’ye sanki bir arkadaşıyla konuşuyormuş gibi dertlendi.

“Bir ömür ve sonunda gökyüzünde kaybolup giden alkışlardan başka hiçbir şey!”

Sadece on yaşındaydı Afife. Dedesinin kurduğu bu cümle üzerine, sayfalarını çevirmekte olduğu broşürden başını kaldırdı ve sanki anlamış gibi salladı.

Sonra yeniden, elindeki broşürün sayfalarını çevirmeye devam etti.

İlk on iki sayfa sanatçının hayat hikâyesine ayrılmıştı. Boydan boya Mınakyan Efendi'nin çeşitli oyunlarda çekilmiş fotoğraflarıyla süslüydü. Shakespeare'den Venedik Taciri, Schiller'den Haydutlar, Alexander Duma'dan Monte Kristo Kontu ve daha neler.

***

Afife, sahne açılır açılmaz kendini oyuna kaptırdı. Sonra Matmazel Trifilaki'yi imrenerek seyretti.

Verilen arada, dedesinin elinden tutarak fuayeye çıktı.

Etraf Osman Zeki, Arif Zeki, İtkin, Blüm gibi ünlü terzilerin elinden çıkma elbiselere bürünmüş, şahane görünen beyefendi ve hanımefendilerle doluydu.

Fuayede, parfüm ve puro kokuları birbirine karışıyordu.

Erkekler, kalıplarından yeni çıkmış feslerini oturdukları koltuklara bırakmış olduklarından, geniş omuzlu, dar belli ceketleri ve üstü bol, paçaları daracık pantolonlarıyla Paris ve Londra havası estiriyorlardı.

Kadınlarsa, tıpkı Avrupa'da olduğu gibi danteller, kurdeleler ve pililerden kurtulmuşlardı. Etek boyları kısmen kısalmıştı. Daha çok göründükleri için, ayakkabı ve çoraplara verilen önem de artmıştı.

Neredeyse tüm kadınlar, çok yüksek olmayan "Lois" tarzı topuklu ayakkabılar giyiyorlardı. Şapkaları da başka bir âlemdi tabii. Neredeyse her kadının şapkası farklıydı. Elbiselerde gelişen sadelik akımı, henüz şapkalara uğramış gibi görünmüyordu. Hepsi de özenle süslenmişti şapkaların.

***

Fuayeye çıkar çıkmaz, Doktor Sait Paşa bir arkadaşına rastladı ve onunla laflamaya koyuldu.

“Bir tanedir azizim Mınakyan Efendi” dedi derhal Afife’nin sevgili dedesi.

Onun bu sözlerine karşılık arkadaşı “Aynı fikirdeyim ama Fehim Bey’e[20] haksızlık etmekten de korkarım” dedi.

Başını salladı Paşa.

“Haklısınız azizim. Başka da onlara yetişebilecek kıymette erkek oyuncu yok.”

Küçük kız, dedesiyle öteki beyefendinin bu sohbetini can kulağıyla dinledi.

Az sonra localarında yerlerini alırlarken “Hiç kadın oyuncu adı söylemediniz dedeciğim” dedi.

“Mınakyan’dan söz açıldı da onun için öyle konuştuk. Olmaz mı hiç Afife! Eliza Binemeciyan var mesela kadınlardan.”

“Hiç Müslüman kadın oyuncu yok mu?”

“Yok maalesef.”

“Neden dede?”

“Müslüman kadınların sahneye çıkması yasak da ondan!”

Perde yeniden açılınca, dede torunun sohbetleri yarıda kaldı.

***

Beyoğlu’nu Galata’ya bağlayan Yüksek Kaldırım’dan aşağıya hoplaya zıplaya inen Afife’nin keyfine diyecek yoktu.

Vapura binmeden önce, Karaköy’den her zamanki gibi Nestlé[21] çikolatası aldı Paşa dedesi güzel torununa. Ziya’nınkini de hep yaptığı gibi renkli bir kâğıda sardırdı.

Vapurda bir yandan çikolatasını yerken, durmaksızın izledikleri oyunlarla ilgili sorular sordu minik kız.

Dedesi hiç üşenmeden yanıtladı bütün sorularını.

“Eğer sanat kaygısıyla yapılan tiyatrodan söz ediyorsak sevgili Afife, sahnede gerçekleşecek hiçbir şey tesadüfe bırakılamaz.”

Kafası karıştı küçük kızın ve “Sanat olmayan tiyatro mu var dedeciğim?” diye sordu.

“Var ya. Bizim ortaoyunlarımız, tuluatlarımız bana soracak olursan sanat sayılmaz. Lafebeliğidir, insanları güldürmek için şaklabanlıktır.”

“Peki yapılmamalı mıdır dedeciğim?”

“Onu demek istemedim. Sanat olarak değerlendirilemeyeceğini söyledim. Tabii ki isteyen yapar. Zevk alan, izlemek isteyen de izler. Mınakyan ve Fehim Efendiler farklıdır. Onlar bu işin eğitimini usulüne uygun gördüler. Tiyatronun ne olduğunu ne olmadığını bilen insanlardan öğrendiler.”

Afife’nin kafası iyice karıştı. “Daha daha?” der gibi, soran gözlerle bakmayı sürdürünce yaşlı adam devam etti.

“Sahnedeysen eğer, küçücük bir aşırılık seni bayağılaştırır. Bu nedenle tiyatro bir ölçü sanatıdır. Sahnenin üzerinde yapılacak her hareket bir şuurun eseri olmalıdır. Böyle olmazsa mübalağa olur ki seyircinin gözünden kaçmaz. Batılı anlamda bir temsilde, hiçbir şey tesadüfe bırakılmaz. Sahnede ne yapılacaksa önceden tasarlanır, prova edilir ve mecbur kalınmadıkça dışına çıkılmaz.”

BEŞ

Karalar bağlamıştı Afife. Babası Nuh diyor, peygamber demiyordu.

Kapanması lazımdı, o kadar!

Ne annesi ne de paşa dedesi önünde durabilmişti muhafazakâr adamın.

Hidayet Bey o gün kapıdan çıkmadan “Son olarak söylüyorum!” demişti.

“Afife tesettüre girme yaşı olan dokuzu çoktan doldurdu. Bir yıldır davul çalıyorum, ‘Bana mısın?’ diyen yok. Derhal kapanacak kızımız. Geç bile kaldık. Paşa Baba’nın etkisiyle, ailemi ve beni günaha sokuyorsun Medhiye Hanım.”

Kapıyı hırsla çarpmadan önce de kesin talimatını verdi evin beyi.

“Bu iş, bu hafta, usulüne uygun olarak bitecek!”

Medhiye Hanım çaresizdi. İlk kez, yuvasının yıkılabileceği endişesine kapıldı. Durumdan babasını ve ailenin öteki fertlerini haberdar etti. O cuma günü, Afife’nin tesettüre girme töreni gerçekleşecekti.

Afife’ye sokağa çıkarken giyeceği, saçlarını ve boynunu örtecek kıyafetler alındı.

Küçük kız yeni giysileriyle dedesinin, babasının, annesinin, teyzesinin ve öteki ev halkının ellerini öptü.

Yeni kıyafetine alışmak Afife’ye çok zor geldi. Okula, çarşıya, gezmeye giderken giydiği kıyafetlerle, düşmanca bir ilişki içine girdi.

Ermeni, Rum, Yahudi kadınların istedikleri kıyafetle sokağa çıkabilmesine karşılık, Müslümanların örtünmek zorunda olmasına bir türlü akıl sır erdiremiyordu.

***

Afife kıyafetlerinden ve babasının ağırbaşlılığından iyice sıkıldığı zamanlarda, bazen annesiyle, olmazsa dadısıyla Üsküdar’daki konağa gidiyor, burada Ziya ve dedesiyle çok mutlu oluyordu.

Konağa varınca, ilk iş olarak kendisi için alınmış yeni mecmua olup olmadığını kontrol ediyordu. O gün de öyle yaptı.

Dedesi Zekâ mecmuasının son sayısını almış, Afife için ayrılmış dolaba, ötekilerin üstüne koymuştu.

Küçük kız tüm mecmualarını kaptığı gibi dedesinin çalışma odasına koştu, yaşlı adama bir öpücük vererek yeni sayı için teşekkür etti, koltuklardan birine kuruldu ve yenisinden başlayarak, sayfaların arasında kayboldu.

Eski mecmualardan birinde, bir yazı üzerine uzun uzun düşündü küçük kız.

“Dram, feeri,22 vodvil,23 komedi oynamak üzere İstanbul Kumpanyası adı altında bir tiyatro kumpanyası daha teşekkül ettiğini ve pek zeki gençlerden kurulan bu kumpanyanın gayet iyi oyunlar oynayacağını haber aldık.”24

Küçük kız, daha önce de defalarca okuduğu bu yazıyla birlikte, kafası karmakarışık, dedesinin çalışmakta olduğu masaya yaklaştı.

Doktor Sait Paşa monoklü takılı olduğu için derhal okudu paragrafı ve soran gözlerle baktı torununa.

“Eğer yaşım biraz büyük olsaydı, bu zeki gençlerin arasında ben de yer alabilir miydim dedeciğim?”

Üzgün çıktı yaşlı adamın sesi.

“Alamazdın Afife. Biliyorsun neden alamayacağını. Daha önce de söylemiştim, Müslüman hanımlar ki bunun içine kız çocukları da giriyor, sahneye çıkamaz. Ama bu topluluğun temsillerine gidebiliriz birlikte. İster misin?”

Afife dedesinin ilk söylediklerine üzüldüyse de ardından gelen sözlere sevindi. Yüzünde güller açtı.

“Ziya da gelir mi bizimle?”

“Gelir Afife. Seni kıracağını hiç zannetmem.”

Yaşlı adam Artist mecmuasından İstanbul Kumpanyası’nın hangi günler temsil verdiğini yüksek sesle okudu, seçtiği bir günü kâğıda not aldı ve gülümseyerek Afife’nin çocuk gözlerine baktı.

“Tamam mı güzel kızım?”

Afife neşe içinde “Tamam!” dedi.

Bu esnada odanın kapısı vuruldu. Küçük kız kapıda Ziya’yı görünce dedesini unuttu ve ona doğru koştu.

“Biliyor musun Ziya, İstanbul Kumpanyası’nın...”

***

Torunları koşarak odasından çıkınca Doktor Sait Paşa günlüğüne geri döndü. Yeni satırlar ilave etmeden önce son yazdıklarına göz attı:

“Birkaç gün önce yapımı tamamlanan Galata Köprüsü’nü kullanarak Karaköy’den Eminönü’ne ilk kez geçtim. Almanlar şahane bir köprü inşa ettiler. İki sene içinde tamamlamış olmaları da takdire şayan. Köprünün üzerinden geçerken ‘mürüriye’ 25 ödedim. Önceki günlerde, kayıkla karşıdan karşıya geçerken ödediğime yakın bir para. Gazeteden okuduğuma göre, üç yüz elli bin altın liraya inşa edilmiş. Savaşlarla boğuşurken ve neredeyse her cepheden yenilgi haberleri gelirken, bu işe bu kadar parayı nasıl olup da ayırabildiğimizi anlamakta zorluk çekiyorum. Benim doktor aklımla sorduğum ve cevabını bulamadığım bu soruya, umarım İttihat ve Terakki’nin gözbebeği Maliyeci Cavit Bey’in verilecek makul bir cevabı vardır. 6 Mayıs 1912.”

Yazdıklarında haklıydı Paşa. İtalyan askerleri önce Trablus’ta büyük bir zafer kazanmış, Osmanlı’nın Kuzey Afrika’daki hâkimiyetini sona erdirmiş, birkaç gün önce de Girit Adası’nı işgal etmişti.

İngilizler, İtalyanların yaptığını otuz yıl kadar önce Mısır’da yapmış, kaybedilen topraklar maalesef geri alınamamıştı.

Osmanlı İmparatorluğu bütün coğrafyalarda kan kaybetmeyi sürdürürken, yaşlı bir aydın olan Doktor Sait Paşa gelişmeleri kaygı içinde izliyor, çektiği acıyı ailesine yansıtmamak için elinden gelen bütün çabayı gösteriyordu.

***

“Biliyor musun Ziya, yaz tatilini iple çekiyorum.”

“Neden Afife?”

“Çünkü yaz boyu burada seninle ve dedemle birlikte kalacağım. Gönlüm istediğince gülüp eğleneceğim.”

“Kendi evinizde yapamıyor musun bu söylediklerini?”

“Yapamıyorum tabii. Ben gülünce ya da oyun oynayınca babam surat asıyor. Ağabeyim Salah derslerinden başını kaldırmıyor. O da tıpkı ablam gibi bir an önce evden kurtulmanın, kendi hayatını kurmanın peşinde. Arada bir söylüyor bunu anneme, o da ağabeyime hak veriyor. Annem ise, babam evdeyken suspus oluyor ve kaşıyla gözüyle durmadan bana işaretler ediyor. Çok sıkılıyorum. Peki sen istemiyor musun benim buraya gelmemi Ziya?”

“Çok istiyorum Afife. Biliyor musun, ben hayatta en çok seni görmeyi seviyorum.”

Ziya’nın bu sözleri küçük kızı çok sevindirdi. Mutluğunu kuzeninin yanağına bir öpücük kondurarak gösterdi.

Konağın cumbasından bahçeyi seyretmekte olan teyzesi, Afife’nin bu davranışından hiç mi hiç hoşnut olmadı. Epeydir zihnini meşgul eden bu konuyu konuşmak için babasının çalışma odasına gitti ve düşüncelerini bütün açıklığıyla anlattı.

“Büyütüyorsun kızım, çocuk onlar. Bu tür konuları düşünmek için önlerinde daha yıllar var. İkisi de henüz oyun çağında.”

15 Mardiros Mınakyan 1839-1920 yılları arasında yaşadı. Osmanlı’nın yetiştirdiği en önemli tiyatrocu.

16 Tünel 1875 yılında, Londra metrosundan on iki yıl sonra hizmete girdi. Dünyanın en eski ikinci metrosudur.

17 1800’lerin ortalarında, dünyanın en işlek yokuşlarından biriydi. Günde kırk bine yakın İstanbullu, parke taşlardan oluşan kaldırımları tırmanarak

yukarıya çıkar ya da aşağıya inerdi. Tünel bu nedenle ulaşıma sokuldu.

18 İstiklal Caddesi.

19 Halep Pasajı 1885’te inşa edildi. Adını sahibinin orijininden alır. İçinde ilk olarak Cirque de Pera vardı. Sonraki yıllarda sirk Mimar Kampanaki tarafından Varyete Tiyatrosu olarak düzenlendi. İsmi zaman içinde Fransız, Ses, Dormen ve Ortaoyuncular olarak değişti.

20 Ahmet Fehim Efendi 1856-1930 yılları arasında yaşadı. Ünlü tiyatro ve sinema oyuncusu, yönetmen.

21 1875’te üretime geçen Nestlé, Osmanlı sarayının, bilinen tek resmi çikolata tedarikçisiydi. Ünlü çikolata markası, Londra ve Paris’in hemen ardından, 1909’da Karaköy’de bir satış ofisi açtı. 1927’de, İstanbul Feriköy’de ilk fabrikasını kurdu.

22 Doğaüstü olayların ve cin, peri, dev gibi hayali varlıkların sahnede canlandırılması.

23 Eğlenceli konularda, şarkılara da yer veren güldürü.

24 Zekâ, 29 Nisan 1912.

25 Ayakbastı parası. Geçiş vergisi. Galata Köprüsü geçişlerinde uygulanan bu vergi 1930 yılında kaldırıldı.

ALTI

Günler çabucak geçmiş, Afife muradına ermişti. Küçük kız, okullar tatil olur olmaz, yazlığa gider misali dedesinin konağına taşındı.

Dedesinin hazırlayıp duvara astığı programı, Ziya'yla harfiyen uygulayacaklardı.

Okuma, uyuma, oyun zamanları hep belliydi. Okumayı da seviyordu ama en çok oyunu seviyordu küçük kız.

Ziya'nın ve kendisinin sevdiği oyunlar tabiatıyla farklıydı. Kuzeni askerlikle ilgili oyunlar oynamak istiyor, Afife ise sahne oyunlarını tercih ediyordu.

Küçük kız ağzından girip burnundan çıkarak, Ziya'yı her defasında içinde askerler de olan bir sahne oyunu oynamaya ikna ediyordu.

Kuzenlerin çok sevdikleri oyunlardan biri de Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah'ıydı.

Namık Kemal bu oyununda, Harzemşahların Moğollora karşı giriştiği büyük mücadeleyi anlatıyordu.

Ziya'nın Celaleddin Harzemşah rolünü istemesi üzerine, Afife Moğol Hükümdarı Cengiz Han rolüne bürünüyordu.

Gündüz üzerine çalıştıkları tiyatro oyunlarını, akşamleyin sahne kurup paşa dedeye de oynuyorlardı.

Çocukların gösterisi tamamlanınca, Doktor Sait Paşa uzun uzun alkışlıyor, "Çok güzel oynadınız. Bravo!" diyor ama mutlaka birkaç da uyarıda bulunuyordu.

"Molière isimli bir Fransız yazar var çocuklar. Çok meşhur. Şöyle diyor: Kendisi şevk ve heyecan duyduğu için neşesi rampı aşar, seyircileri de kaplar!"

Afife’nin ne demek istediğini açıklamasını ister gibi bakması üzerine anlatmaya koyuluyordu yaşlı adam.

“Bir oyuncu, sahneye koyduğu oyunu yaşamalı. Seyircilerinizin heyecan duymasını istiyorsanız oyununuzu ona göre oynamalısınız. Ya da üzüntü yaratmak istiyorsanız, sahiden üzgün görünmeniz gerekir. Ancak böyle olunca, rolünüz seyirciyi içine çeker. Molière bunu söylemek istiyor.”

Dedesini dikkatle dinleyen küçük Afife, bu sözleri hafızasının bir kenarına, ileride oynayacağı oyunlarda kullanmak üzere kaydediyordu.

***

Günler günleri kovalıyor, Doktor Sait Paşa daha çok ailesi, hastalarıyla vakit geçiriyordu.

Gazeteleri her gün dikkatle takip eden, arkadaşlarıyla neler olabileceğine dair fikir yürüten bir aydın olarak memleket meseleleri ikinci büyük uğraşısıydı.

Tabiatıyla, tümüyle de kötüye gitmiyordu ülkesi.

O gün de onlardan biriydi işte.

Gazeteden aldığı bir habere çok sevindi Doktor Sait Paşa. İstanbul Belediyesi’nin başına meslektaşı Cemil Bey[26] getirilmişti. Cemil Bey’in ailesini de yakından tanıdığı için çok hoşuna gitti bu gelişme.

“Demek...” diye düşündü. “İstanbul gibi büyük bir dünya şehri, Cemil Paşa gibi iyi okumuş, dünya görmüş, ehliyetli bir ele emanet edildi!”

Kendisi gibi doğma büyüme Üsküdarlıydı, payitahtın yeni şehremini.[27] 1882’de Kuleli’de Askeri Tıbbiye’de Paşa’nın öğrencisi olmuştu Cemil Bey, sonra Gülhane’deki Tıbbiye’de çiçeği burnunda bir doktor yüzbaşı olmuş, oradan da eğitim için Paris’e gönderilmişti. Parlak bir operatör ve paşa olunca, Tıp Fakültesi’ni yeni baştan düzenlemekle görevlendirilmiş, çok başarılı çalışmalar yapmış, hatta Haydarpaşa Tıp’ın başına bile getirilmişti.

Sonra ne olduysa olmuş 1909’da çıkartılan bir yasayla28 rütbesi paşalıktan miralaylığa indirilmişti. Cemil Bey bunun üzerine görevinden istifa etmişti.

Yaşlı adam oturmakta olduğu koltuktan kalktı, o günleri daha iyi hatırlayabilmek için 1909’da yazdığı günlüğü aldı, yeniden koltuğuna döndü. Hatırladığı kadarıyla, şu tatsız işten çıkartma ve rütbe düşürme çalışmaları yılın ilk günlerinde gerçekleşmişti. Günlüğünde aradığı yeri buldu Paşa:

“Tensikat ve Tasfiye-i Rüteb-i Askeriye Kanunu çıkartıldı. İkinci Meşrutiyet’in ilk uygulamalarından birinin bu kanun olması düşündürücü. Asker ya da sivil bütün memurlar, haklarında karar verilmek üzere listelenmiş durumda. Büyük bir personel düzenlemesi yapılıyor. Yasaları artık Meclis hazırlıyor, uygulanmasından sorumlu olan Hükümet, Meclis’e hesap veriyor. Yeni yasayı çıkaranlar ve uygulayanlar, özellikle de Abdülhamit’in padişahlığı sırasında verilen nişan ve rütbeleri hedef alıyor. Öte yandan, devlette dünya kadar kadro boşalıyor. Hükümet bu kadrolara, kendine yakın bulduklarını atıyor. İttihat ve Terakki devlete başka şekilde hâkim olamayacağını düşünüyor olsa gerek... 5 Ocak 1909.”

Paşa beş yıl önce yazmış olduğu satırları okuduktan sonra günlüğünü kapattı, yerine koydu ve dönüp masasına oturdu, o yılın günlüğünü önüne çekti ve inci gibi yazısıyla yazmaya koyuldu:

“Operatör Doktor Cemil Paşa’nın kıymeti anlaşılmış olmalı. Tıbbiye’ye çekidüzen vermiş, tüm dağınıklığın önüne geçmişti. Şimdi de son derece zor bir görev olan İstanbul’u adam etmek üzere kollarını sıvadı. Bakalım bilgisini ve görgüsünü bu yolda nasıl konuşturacak? 18 Ağustos 1912.”

26 Operatör Dr. Cemil Topuzlu Paşa. 1866-1958 yılları arasında yaşadı.

27 Tanzimat’a kadar, saray ve devlet yapılarının bakım ve onarımıyla uğraşan kimselere “şehremini” denilirdi. Tanzimat’tan sonra “şehremaneti” belediye, “şehremini” belediye başkanı anlamına geldi.

28 Tensikat ve Tasfiye-i Rüteb-i Askeriye Kanunu (rütbelerin tasfiye edilmesine ve ordudan atılmalara dair kanun).

YEDİ

Doktor Sait Paşa, altmışlı yaşlarının ortalarında olmasına rağmen, Balkan Savaşı'ndan gelen yaralıların tedavisi için gönüllü olarak Haydarpaşa Tıp Fakültesi'ndeydi.

Yedek askeri hastane haline getirilmiş fakültede, Balkanlardan gelen yaralılar koridorları bile doldurmuştu.

Paşa, cerrah olmasa da arkadaşlarının yaptığı ameliyatlara katılıyor, yaralıların tedavi süreçlerine katkı vermeye çalışıyordu.

Bazı öğretim üye ve yardımcılarının, yeni mezunların, hatta tıp talebelerinin cepheye gitmiş olması, fakültede öğretimin yerini sadece tedaviye bırakmasına yol açmıştı.

Haydarpaşa Tıp, önceleri Trablusgarp'tan gelen yaralılarla dolup taşmış, çok geçmeden onların yerini Balkanlardan gelenler almıştı.

Doktor Sait Paşa bir süre öğrencisi olan, sonra cerrahlıkta karar kılan Doktor Orhan Abdi Bey'e[29] çalışması esnasında yardımcı oluyor, her yeri geldiğinde de, gösterdiği insanüstü çaba için genç adamı tebrik ediyordu.

İki doktor arada bir günün meseleleri üzerine de laflıyorlardı.

"Hocam derslerime girmeye başladığınız, beni dünyayı tanır hale getirdiğiniz günlerden bu yana, rahat huzur yüzü görmedi memleket. Daha ne kadar çekilecek bu çile?"

Öğrencisinin az önce tamamladığı ameliyatı hayranlıkla izlemiş ve elinden geldiğince yardımcı olmuştu Paşa. Canını yakan bu sözler üzerineyse derince içini çekti.

"Önce şu kanlı gömleklerimizi çıkartıp kendimizi dışarıya atalım. Birer kahve içip nefes alalım, sonra konuşalım bu konuyu."

İki doktor, kahve fincanları ellerinde olmak üzere önce biraz güzeller güzeli Boğaziçi'ni seyrettiler.

İrili ufaklı, yelkenli kürekli, kimileri makineli tekneler, peşlerinde mutlaka martılar olmak üzere, muhtelif istikametlerde ve belli ki birer amaç doğrultusunda seyir halindeydi.

Paşa, genç arkadaşının ameliyathanede sormuş olduğu soruyu cevaplamak üzere konuşmaya başladı.

“93 Harbi’nde toprak kaybettik kaybetmesine ama Balkanlarda bağımsızlık isteyenler açısından sonuç tam istendiği gibi olmadı. Sırp, Bulgar, Romen ve Karadağlılar imtiyazlı prenslikler halini alsalar da Osmanlı’ya bağlılıklarının sürdüğüne dair antlaşmayı imzalamak zorunda kaldılar. Doğal olarak bunu hazmedemediler.”

Doktor Orhan Abdi Bey hocasının ne demeye çalıştığını gayet iyi anlamıştı.

“Fiilen kaybettiğimiz topraklarda, siyasi olarak varlığımızı sürdürdük demek istiyorsunuz. Bu da ne orada kurulan prenslikleri ne de İngiltere, İtalya, Fransa, Rusya gibi ülkeleri mutlu etti.”

“Tam söylediğin gibi genç dostum. İki yolumuz vardı: Ya Balkanlarda fiilen daha kuvvetli hale dönüşecek herkesin sesini kısacaktık ya da o toprakları terk edecektik. Biz tersini yaptık. Çekilmediğimiz gibi askeri gücümüzü epey aşağılara indirdik. İki önemli problem daha vardı. Devletin kasası tamtakırdı ve ordumuz tepeden tırnağa siyasi tartışmanın içine girmişti. Ve gelindi bugüne.”

Ayrı kuşaktan iki doktorun memleket meselelerine dair konuşmasını “Acile gelmeniz lazım doktor bey!” diyen hemşire kesti.

***

Paşa’yı konağın kapısında Afife karşıladı.

“Dedeciğim, Ziya’yla sana bir oyundan küçük bir sahne oynayacağız. Bizi izler misin?”

Yaşlı ve yorgun adam “Önce elimi yüzümü yıkayacağım. Sonra yorgunluk kahvemi alıp, sahnenin karşısına geçeceğim” deyince, Afife’nin yüzünde

güller açtı, Ziya’yı aramaya koyuldu.

Konağın kapısı da tam o esnada çalındı. Aşağıdan gürültüler ve kahkahalar gelince, Afife merakına yenildi ve merdivenlerden indi.

Ablası ve eniştesi gelmişlerdi. Anlaşılan, dedesine veda edeceklerdi. Canı sıkıldı küçük kızın. Bu hengâmede oyun oynayamazlardı.

Behiye Hanım ve eşi, konağın emektarı tarafından salona buyur edildiler. Birkaç dakika sonra da Paşa konuklarının yanına indi.

“Hoş geldin Behiye. Hoş geldiniz damat bey.”

Yaşlı adam ve konukların karşılıklı hal hatır sormalarının hemen ardından, Paşa’nın en büyük torunu olan Behiye “Paşa dede, size veda etmeye geldik” dedi.

Behiye Hanım ve eşinin bir süredir bekledikleri tayin emri çıkmıştı ve her ikisi de mutluydular.

Bütün bu konuşmalar sürerken Afife gelip, dedesinin koltuğunda, kendisine minicik bir yer açtı.

Laf uzayınca küçük kız sıkıldı, “Ben Ziya’yla oynamaya gidiyorum” deyip uzaklaştı.

***

“Yazıyor!... Sadrazam Mahmud Şevket Paşa’nın öldürüldüğünü yazıyor!”

Normalde akşamüstü basılan ve dağıtılan gazeteler, öğlen saatlerinde gerçekleşen suikastın haberini sıcağı sıcağına girmiş, İstanbullular acı haberi birkaç saat geçmeden öğrenmişlerdi.

Suikast, 1913’ün 11 Haziran günü, Divanyolu’nun Beyazıt Meydanı’na açıldığı noktada gerçekleşmişti. Sahte bir cenaze töreni için kapatılan yol Mahmud Şevket Paşa’nın arabasının duraklamasına yol açmış, saldırganlar üç yönden Sadrazam’a kurşun yağdırmışlardı.

Doktor Sait Paşa gazetesini Kadıköy Meydanı’nda almış ve hemen oracıkta okumaya girişmişti:

“Mahmud Şevket Paşa kaldırıldığı hastaneye kadar yaşamaya devam etmiş, yaverlerinden İbrahim Bey olay yerinde hayatını kaybetmiştir. Cinayet silahları olay yerinde bulunmuş, saldırganlardan bazıları ele geçirilmiştir.”

“Vay, vay, vay!” diye düşündü Paşa ve iskelede kendisi gibi Karaköy tarafına geçmek için vapur bekleyen öteki yolcuların konuşmalarına kulak kabarttı.

“31 Mart İsyanı’nı bastıran Hareket Ordusu’nun komutanıydı. Yobazlar vurmuştur!”

“Babıâli Baskını’ndan hemen sonra sadrazamlığa getirildi. Üstelik Harbiye Nazırı da oldu. Suikastın neden olduğunu anlamak isteyenler bunun arkasına bakmalı.”

“İttihat ve Terakki’nin en has adamlarından biriydi. İçi bir türlü durulmadı ki partinin. Kim bilir ne tür ayak oyunları dönüyor tepelerde.”

“Yahu adam daha beşinci ayını doldurmadı sadrazamlıkta.”

“Büyük başın büyük derdi oluyor azizim.”

“Bakalım cenazesini nereye defnedecekler?”

***

Beklendiği gibi oldu. Mahmud Şevket Paşa’nın cenazesi büyük bir törenle Abide-i Hürriyet’teki30 şehitliğe, 31 Mart olaylarında yobazlar tarafından katledilen İttihat ve Terakki yanlısı üçü subay, yetmiş bir askerin yanına defnedildi.

SEKİZ

“Ne yazıyorsun dedeciğim?”

Paşa günlüğünü yazarken Afife ve Ziya kapıyı çalmış, dedelerinden bir ricada bulunmaya gelmişlerdi. Dedeleri onlardan önce davrandı.

“Tifüs31 hastalığına çare bulunmuş çocuklar. Onunla ilgili bir makale okudum ve günlüğüme not düşeyim dedim.”

“Tifüs nedir dede?”

Ziya’nın sorduğu sorunun cevabını dikkatle ve anlaşılır bir şekilde vermeye çalıştı Paşa.

“Bit nedir biliyorsunuz değil mi?”

İki çocuk çok iyi biliyorlardı bu sorunun cevabını. Her akşam okuldan döndüklerinde anneleri bit muayenesinden geçiriyor, evlerde her şey bite karşı dezenfekte ediliyordu.

Paşa çocukların başlarını sallamaları üzerine masasında duran İngilizce bir mecmuayı gösterdi ve “İşte o bit denen manasız yaratığın yol açtığı hastalığa karşı bir aşı bulunmuş. Arada bir gelen şu tıp mecmuasında konuyla ilgili bir haber var” dedi.

Dedesinin verdiği haber Afife’nin ilgisini çekti ve “Aşı yapılınca ne olacak dede?” diye sordu.

“Aşılanınca, yüksek ateşten ve vücutta oluşan lekelerden kurtulacağız. Biliyorsunuz bu hastalığa yakalanınca iki hafta hasta yatılıyor ve hastalık başkalarına da bulaşıyor. Bunun önüne de geçilmiş olacak.”

Çocuklar, dedelerinin verdiği habere sevinseler mi üzülseler mi bilemediler.

Paşa çocukların ne düşündüklerini anlayınca “Korkmayın, aşının bizde uygulanması zaman alır” diyerek yüreklerine su serpti ve “Siz ne soracaktınız?” dedi.

Ziya, üzerine çok düşünmüş ama içinden çıkamamış gibi sordu.

“Dede, alafranga saat ile alaturka saat arasında ne fark var?”

Paşa’nın çok hoşuna gitti Ziya’nın sorusu.

“Çocuklar, alaturka saatte gündüz imsak32 vaktiyle başlar ve akşam ezanı ile sona erer. Geceyse akşam ezanı ile başlar ve imsak vaktine kadar sürer. Alafranga saatte ise güneşin doğuşundan öteki doğuşuna kadar geçen süre yirmi dörde bölünür ve her parça bir saat olarak düşünülür.”

“Bunu biliyorum da dede...” dedi Ziya. “Alaturka saati alafrangaya göre nasıl ayarlayacağımızı anlayamıyorum.”

“Alaturka saatte, güneş battığında saat 12.00’yi gösterir. Oysa alafranga saatte güneş tam tepedeyken saat 12.00’dir. Bu kadarını bil yeter. Namaz vakitlerini alafranga saate göre ayarlama işi, bırak müezzinlere ve beş vakit namaz kılanlara dert olsun, sana değil.”

Haklıydı Paşa. Batılılaşma çabası, başta İstanbul olmak üzere tüm Osmanlı coğrafyasında kafaların karışmasına yol açmıştı. Eski günlerde herkes zamanını müezzinlerin okuduğu ezana göre ayarlarken, şimdilerde durum değişmiş, özellikle kent merkezlerinde yaşayanlar alafranga saat ve takvime uyumlu hale gelmeye çalışmaktan bitap düşmüşlerdi.

Afife ve Ziya kendi aralarında konuşarak dedelerinin odasından çıkarken, yaşlı adam günlüğüne, bir başka deyişle tifüs mikrobuna karşı bulunan aşıya döndü.

***

Afife annesini görünce çok sevindi.

Medhiye Hanım da kızını özlemişti, bağrına bastı. El ele Paşa’nın çalışma odasına gittiler.

“Afiyette misiniz Paşa Babacığım görüşmeyeli?”

Hal hatır sorulduktan sonra Medhiye Hanım çantasına uzandı ve bir mektup çıkardı. “İsterseniz size, Salah’ın gönderdiği mektubu okuyayım” dedi.

Paşa çok sevindi.

“Sevgili anneciğim ve kıymetli babacığım. Önce mahsus33 selam eder, ellerinizden öperim...”

Özellikle mektubun sonunda, kendisiyle ilgili muhabbet dolu sözleri işitince yaşlı adamın gözleri yaşardı.

Nasıl da kocaman adam olmuş, okulunu bitirmiş, iş bulmuş ve çalıştığı şirket tarafından seyahatlere gönderilir olmuştu Salah. Çalışma odasında, salonda, merdivenlerde, bahçede koşturduğu günler dün gibiydi.

Yaşlı adam döndü, Afife ve Ziya’ya baktı, “Onlar da büyüyecekler” diye düşündü.

Önce Behiye uçmuştu evden, Salah da gitmişti işte...

“Sakın büyümeyin olur mu!” dedi önemli bir istekte bulunur gibi Doktor Sait Paşa Ziya ve Afife’ye. Sonra Medhiye Hanım’a döndü, “Behiye ve Salah büyüdüler ve gittiler, neyse ki Afife ve Ziya bizimle” dedi kızına.

Çok iyi anladı babasının ne demek istediğini Medhiye Hanım.

“Bir pusula yazsam, Salah’a göndereceğin mektubun içine koyar mısın?” diye sordu yaşlı adam kızına.

29 Doktor Orhan Abdi Kurtaran, 1877-1948. Osmanlı’da Aseptik Cerrahi’nin ilk uygulayıcılarından.

30 Yapımına İstanbul Şişli’de, 1909 yılında başlandı. Meşrutiyet’in ilanının üçüncü yıldönümüne denk gelen 23 Temmuz 1911’de törenle ziyarete açıldı. Sonradan Mithat, Talat ve Enver Paşa da buraya gömüldü. Özgürlük hareketini sembolize etmek üzere, havaya atış yapan top şeklinde tasarlandı. Altındaki mescit üçgen biçimindedir. Osmanlı’nın ilk ulusal anıtıdır. Mimar Muzaffer Bey tarafından tasarlandı. 1990’dan bu yana Şişli Belediyesi’nin logosu olarak kullanılıyor.

31 Dr. Harry Plotz tarafından, 14 Nisan 1913 tarihinde, New York’ta bulundu.

32 Ufkun aydınlanmaya başladığı andan, güneşin doğduğu zamana kadar geçen süre. Güneş etrafı tam olarak aydınlatmaya başladığında sabah vakti başlamış olur.

33 Laf olsun diye değil, gerçekten.

DOKUZ

Afife on iki yaşına biraz da olsa durulmuş olarak girdi.

Babası her ne kadar genç kızlığa doğru ilerlediğini, hareketlerinde daha dikkatli ve ölçülü olması gerektiğini söylese de, öteki ev halkına göre o hâlâ bir çocuktu.

Küçük kız ilkokulun son sınıfına devam ederken, kuzeni Ziya rüştiye öğrencisi olmuştu.

Afife, genç bir adam olma yolunda hızla ilerleyen kuzenine baktıkça ağabeyi Salah'ı görür gibi oluyordu.

Ziya da Salah gibi çok çalışkandı ve gerekmedikçe konuşmuyordu.

Oysa, kendisinin aklı fikri çenede ve oyundaydı.

***

1914 Osmanlı'nın bütün coğrafyalarında zor geçecek bir yıl olacaktı.

Avrupa'nın her yerinde savaş tamtamları çalıyordu.

Paşa 3 Ocak günü gazetesini açtığında, İttihat ve Terakki'nin ilk üç adamından biri olan Yarbay Enver'in, paşa rütbesiyle Harbiye Nazırlığı'na getirildiğini okudu.

"Anlaşılan..." diye düşündü. "Devletimiz yaklaşmakta olan büyük harbi Enver Paşa'nın komutasında karşılamaya karar verdi."

Doktor Sait Paşa sonraki günlerde okuduğu gazetelerin sayısını artırdı. Yazıları da daha dikkatli okumaya başladı. 24 Ocak'ta günlüğüne şu satırları yazacaktı:

"Peyam gazetesinin muhabiri Enver Paşa'ya bugün 'İlkbaharda savaşın başlayacağına dair endişeler var. Ne diyorsunuz?' diye sormuş. Aldığı cevap şu: 'Bu yolda endişeler olduğuna dair hiç malumatım yok. Harp

olacaksa bile, hangi memleketler arasında cereyan edeceğini doğrusu kestiremiyorum.’ Son derece diplomatik bir cevap. Bana kalırsa harbin olacağı kesin ve Paşa da kimin kiminle harp edeceğinin gayet iyi farkında. 24 Ocak 1914. ”

Ne Peyam gazetesinin muhabirinin burnuna gelen kokular ne de Doktor Sait Paşa’nın öngörüsü yanlış çıkacaktı.

29 Temmuz’da Avusturya, Sırbistan’a savaş ilan etti. Kuşkusuz, bu daha genel bir savaşa doğru atılan ilk adımdı.

Gazetelerin köşe yazarları da yorumlarında Paşa’nın düşündüklerini dillendirmeye başlamışlardı.

İkdam aynı gün “Harp Başladı. Tesiratına Dikkat Lazım” başlıklı bir yazı yayımladı. Yazıda, “Bu mesele artık büyük devletlerin bir meselesi halini almıştı. Zaman pek nazik, hadisat gayet vahim bir şekildeydi” deniliyordu.

Dünya savaşla yatıp kalkmaya başlamış olsa da, Afife’nin aklı hâlâ 9 Temmuz’da, Yenibahçe Dilküşa Tiyatrosu’nda annesi, teyzesi ve Ziya’yla izlediği oyundaydı.

***

Bütün aile Hidayet Bey ile Medhiye Hanım’ın Kadıköy’deki evinde toplanmış, gözlerinin nuru Behiye ile pek kıymet verdikleri damat Fuat Bey’in[34] kısa süreli İstanbul ziyaretinin keyfini çıkartıyordu.

Erkekler daha ilk lokmalarını çiğnerken başladılar politika konuşmaya.

“Mesele Avusturya ve Sırbistan meselesi değil. Tıpkı bizim gibi, Almanya da bütün sınırlarında seferberlik ilan etti. Bana soracak olursanız, bu davranış daha büyük bir harbin ilk adımıdır.”

Doktor Sait Paşa’nın başlattığı, Hidayet ve Fuat Beylerin sürdürdükleri konuşma bitmek tükenmek bilmeyince, masadan önce yemeğini bitiren çocuklar, sonra kadınlar sıvıştı.

Üç erkeğin konuşmaları kahvelerini içerken de sürecekti.

Hepsine göre harp içine Almanya, Rusya ve Fransa'yı da alacak biçimde genişleyecekti. Üç erkek de böyle olacağında hemfikirdiler. İngiltere konusu ise tartışmalıydı.

Hidayet Bey "Ben İngiltere'nin Slavlık davası için kan dökeceğini zannetmem" dedi.

Fuat Bey "Mesele Slavlık davasıyla sınırlı olsa haklısınız beybaba ama..." deyince epeydir dinlemekte olan Doktor Sait Paşa konuşmaya iştirak etti.

"Damadımız haklı Hidayet Bey oğlum. İngiltere mutlaka, bu hercümerçten çıkar devşirmeye çalışacaktır."

O gece, Hidayet Bey'in evinde olduğu gibi pek çok başka yerde hep yaklaşmakta olan büyük harp konuşuldu.

***

3 Ağustos 1914 tarihli bütün gazeteler "Seferberlik İlan Edildi!" başlığıyla çıktı. Aynı zamanda, Millet Meclisi'nin süresiz olarak kapatılmasına da karar verilmişti.

Daha bu haberlerin mürekkebi kurumadan, Almanya Fransa'ya savaş ilan etti.

Aynı gün yayımlanan akşam gazetelerinde, Almanya'nın Göben ve Breslau[35] isimli zırhlıları Türkiye'ye göndermeyi kabul ettiğine dair haberler vardı. Böylelikle Türk donanmasının yönetimi de Amiral Souschon'un emrine geçmiş oluyordu.

Ülke bir anda "örfi idare"ye geçiş yapmıştı.

***

"Örfi idare ne demek dede?"

Ne kadar da iyi geliyordu şu zor zamanlarda Afife ve Ziya yaşlı adama.

Her zaman olduğu gibi, Afife'nin sorusunu paşa dededen önce Ziya cevapladı.

"Devletin her şeyi çok sıkı bir şekilde takip etmesi!"

Paşa dede başını salladı ve "Ziya haklı" dedi. "Her şey kontrol altında olacak. Sağda solda memleketin aleyhinde işler yapmaya çalışacaklara göz açtırılmayacak."

Afife'nin içi, Ziya'nın verdiği cevabı dedesine doğrulattığı için rahat etti.

"Gel o zaman, oyunumuza devam edelim Ziya."

Doktor Sait Paşa, monoklünü tekrar taktı ve gazetelerine gömüldü.

Sabah gazetesinin başyazarı Diran Delekyan "Hazır ol cenge, eğer ister isen sulh-ü salah"[36] diyerek seferberliğin ne kadar gerekli olduğuna vurgu yapmıştı.

Tasvir-i Efkâr'ın yazarı Yunus Nadi ise "Kimseye karşı hiçbir garezimiz, fena maksadımız yok; vatanımızı muhafaza etmek maksadını besliyoruz... Onun için Osmanlılar silah başına" diye yazarak olağanüstü hale destek vermişti.

Tercüman-ı Hakikat'te Ahmet Agayef "Ordu ve millet için ölüm geride, selamet ve saadet ileridedir" demiş ve Türk milletinin hükümetin seferberlik emri karşısında orduya koşuşunu ve katlandığı fedakârlıkları öne çıkartmıştı.

[34] Ali Fuat Baturay 1883 yılında doğdu. 1924-1928 Şanlıurfa, 1929-1930 Tekirdağ, 1930-1933 Manisa, 1933-1934 Kastamonu, 1939-1940 Antalya valiliklerini yaptı. 1934-1938 arasında Dördüncü Umumi Müfettiş Vekilliği görevini icra etti.

[35] Ünlü "Yavuz" ve "Midilli" zırhlıları. Osmanlı coğrafyasında, siyasetle ilgilenen kamuoyu, bu iki savaş gemisinin çağrıldıkları için değil, İngiliz donanmasının takibinden kurtulmak için Çanakkale'ye sığındığını çok sonra öğrenecekti.

36 Latincesi “Si vis pacem, para bellum” olan ünlü deyim.

ON

“Çünkü savaş sadece silah ve askerlerle değil, cephe gerisindekilerin maneviyatını yüksek tutmak suretiyle de yapılır. 5 Ağustos 1914.”

Doktor Sait Paşa bu cümleleri günlüğüne, Londra’da yaşananları öğrenince not düşmüştü. Bir gün önce İngiltere Almanya’ya savaş ilan etmiş, bunu duyan Londralılar ulusal marşlarını söyleyerek sokakları doldurmuşlardı.

İstanbul’un Belediye Başkanlığı’nı sürdürmekte olan Doktor Cemil Topuzlu Paşa da yaklaşmakta olan savaşa rağmen, kente gereken yüksek maneviyatı yüksek kalitede ürünler veren bir konservatuvarda aramıştı.

Bu nedenle, Darülbedayi-i Osmani’yi37 kurmuş, belediyenin bütçesinden üç bin lira ayırarak, ünlü Fransız tiyatro adamı André Antoine’ı Fransa’dan getirtmişti.

Olup bitenden haberdardı Doktor Sait Paşa.

Birkaç gün önce, eski öğrencisi Cemil Bey’le, mezun oldukları ve değişik zamanlarda hocalık yaptıkları okulun mezunlar toplantısında karşılaşmış, gelişmeleri bizzat kendisinden dinlemişti.

“Bay Antoine’ı Paris’teki Odeon Tiyatrosu’nun başından aldık, İstanbul’a getirdik hocam. Onun teklifiyle, konservatuvarı ‘müzik’ ve ‘tiyatro’ bölümleri olmak üzere iki ana dala ayardık. Müziği de kendi içinde ‘Türk’ ve ‘Batı’ olmak üzere ikiye böldük. André Antoine önce kuruluşu sağladı sonra öğrenci adaylarını seçti. Çok iyi gidiyoruz...”

Çok sevinmişti bu habere yaşlı adam ve Cemil Paşa’yı hararetle tebrik etmişti.

İstanbul gibi bir dünya başkentine yakışan da tam buydu.

***

Paşa birkaç gün sonra, André Antoine’ın savaş nedeniyle İstanbul’u terk edip Paris’e gittiğini duymuş, çok üzülmüştü.

Aslında haksız da sayılmazdı Bay Antoine, Fransa ve Osmanlı karşılıklı savaşacaklardı. Bir Fransız olarak, kendisini İstanbul'da güvende hissetmemişti anlaşılan.

Peki ne olacaktı şimdi Darülbedayi'in durumu?

Yaşlı adam meseleyi kendisine dert etti ve çareyi eski öğrencisini telefonla aramakta buldu.

Tiyatro bölümünün müdürlüğüne Reşat Rıdvan,[38] müzik bölümünün müdürlüğüne ise Ali Rıfat Beylerin atanmış olduğunu öğrendi. Batı müziği çalışmaları şimdilik durdurulmuştu ama öteki iki bölüm çalışmalarını aksatmadan sürdürüyordu.

"Hocam..." dedi bu bilgileri verdikten sonra Cemil Paşa. "Resmi açılışı savaşın başlaması nedeniyle biraz erteledik ama mutlaka gerçekleştireceğiz. Tabiatıyla adınızı şeref konukları listesinin en tepesine yazdırdım. Teşrif ederseniz şeref duyarım."

Çok sevindi yaşlı adam ve heyecan içinde "Mutlaka gelirim!" dedi.

***

Doktor Sait Paşa'nın gazetelerden anladığı kadarıyla, Darülbedayi'de çalışmalar tüm hızıyla sürüyordu.

Tiyatro Bölümü'nde okuma, söyleyiş, tonlama, edebiyat tarihi, trajedi, drama, komedi, dans, görgü, eskrim gibi dersler veriliyordu.

Bu bölümde verilen dersleri takip edenler arasında Nivart, Sara Mannik, Mari Mineyan, İda, Roza, Efraz, Beatris Adriyan, Eliza Binemeciyan gibi daha önce de tiyatro sahnesinde yer almış gayrimüslim hanımlarla, Ertuğrul Muhsin, Ali Naci, Peyami Safa, Halit Fahri, Behzat Haki, Celal Sahir, Fikret Şadi, Raşit Rıza gibi toplum tarafından ismi bilinen Müslüman beyler de vardı.

Doktor Sait Paşa'ya göre, adı geçenler zaten Osmanlı'nın en kalburüstü tiyatro ve sanat insanlarıydı. İçlerinde şahane oyunlar yazabilecek ve

sahneye koyabilecek yetenekte sanatçılar vardı. Öte yandan, ortaya çıkacak eserleri hiç zorluk çekmeden canlandıracak, sahne tozu yutmuş oyuncular da az değildi.

Bir haberi okurken, ünlü “Gözlere yıldız tozu serpmek!” sözü geldi yaşlı adamın aklına. İyi bir tiyatro izleyicisi olarak geçirdiği yılları düşündü.

Tam da onun hatırladığı gibi, iki ayrı koldan geliyordu Osmanlı’nın sanat tiyatrosu.

Eğer kendisinin düşündüğü gibi iki ana daldan söz edilecekse, birinin başını kuşkusuz büyük üstat Mınakyan Efendi çekiyordu. Bu büyük tiyatro adamı ihtisasını “dram” üzerine yapmıştı.

İkinci ana dal ise Ahmet Fehim Efendi üzerinden ilerlemişti. O da “komedi”nin, tartışmasız bir numaralı ismiydi.

İşte bu iki ekolden gelen onlarca tiyatro oyuncusu, Batılılaşma yönünde hayli mesafe kat etmiş olan Osmanlı topraklarında Avrupai tiyatroyu hakkını vererek icra ettikleri gibi, yüksek meziyetli başka tiyatrocuların yetişmesine de önayak olmuşlardı.

37 Osmanlı Güzellikler Evi. Bugünkü Şehir Tiyatroları’nın ilk hali. 1934’e kadar Darülbedayi ismiyle anıldı. İsmi teklif eden, Namık Kemal’in oğlu ve Darülfünun’da edebiyat dersleri veren Ali Ekrem Bey’di.

38 Reşat Rıdvan (?-1919). Osmanlı’nın yetiştirdiği en önemli tiyatroculardan. Darülbedayi’in kuruluşunda, A. Antoine’ın çevirmen ve yardımcılığını yaptı. İlerleyen yıllarda, Tiyatro Bölümü Başkanı oldu.

ON BİR

Darülbedayi'in kurulduktan ancak iki yıl sonra ve savaşın yol açtığı son derece zor koşullarda sahneye koyduğu ilk oyuna Doktor Sait Paşa ne yazık ki yalnız gitmek zorunda kalmıştı.

Bunun nedenini sevgili torunu Afife'ye çok üzgün bir ses tonuyla şöyle izah edecekti yaşlı adam.

"Sadece bir tane davetiye göndermişlerdi. Seni yalnız gönderemezdim. Ama bir sonraki oyun için annene, teyzene ve sana bir loca ayırttım."

Afife biraz küskün bir edayla, dedesinin oturmakta olduğu koltuğun kenarında yerini aldı ve ardı ardına sormaya başladı. En çok da Eliza Hanım'ın nasıl oynadığını merak ediyordu.

Dedesine göre Hüseyin Suat Bey,[39] Emile Fabre'ın La Maison d'Argile adlı oyununu Türkçeye şahane bir şekilde çevirmiş ve isim olarak da Çürük Temel koymuştu.

Eliza Binemeciyan, bu oyunu daha önce başka sahnelerde de oynadığı için çok ama çok başarılı olmuştu.

Afife biraz burun kıvırır gibi yaptı.

Torununun bu davranışının biraz da kıskançlıktan kaynaklandığını bilen dedesi "Yapma. Kabul et ki çok iyi bir oyuncu" dedi.

Üzerine konuştukları yirmi altı yaşında, tiyatrocu bir aileden gelen ve altı yaşından beri sahnede olan bir Ermeni kadındı. O günlerde, Osmanlı'nın adı en bilinen kadın tiyatro oyuncusuydu Eliza Binemeciyan.

"Resmen şehla ama dede!" dedi Afife.

Paşa içinden "On dört yaşında, işte bu kadar acımasız olabiliyoruz" diye geçirdiyse de cümlesini farklı kurdu.

“O kadar büyük bir oyuncu ki, o oynarken ne şehlalık ne de başka bir kusur göze batıyor.”

Afife kabul etmiş gibi yaptı, başını salladı. Sorularını arka arkaya sormaya devam etti.

“Bir sonraki oyun ne peki dede?”

“İbn-ür Refik Ahmet Nuri Bey’in40 Daniel Riche’in Le Pretexte’inden uyarladığı Hisse-i Şayia’yı oynayacaklar. O kadar güzel bir yerden loca aldım ki size, sahnenin içindeymiş gibi izleyeceksiniz.”

***

Afife, Sanayi-i Nefise Mektebi’ne kayıt yaptırabilmek için canını dişine takmış çalışıyordu. Bu ünlü okula girme yaşı önceleri on yediyken o yıl on altıya indirilmişti.

Güzel kız, iki sene daha sıkı çalışıp rüştiyeyi bitirirse, 1918’de bu okula kaydını yaptırabilecekti.

Annesi ve dedesi, babasını ikna etme yolunda kendisine her türlü yardımı yapacaklarını vaat ettikleri için, güzel kız var gücüyle çalışıyor, bütün derslerden en yüksek notları alıyordu.

Öte yandan, aklı fikri tiyatrodaydı.

Annesi ve dedesine durmaksızın dertleniyor, “Ah bir Müslüman kızlar da sahneye çıkabilseydi” diyordu.

“Sonraki günlerde o da olacak kızım!” diyordu torununun bu sözlerine karşılık dedesi. Sonra biraz umutsuzluğa kapılıyor “Ben görmem herhalde ama mutlaka olur” diye sürdürüyordu sözlerini.

Annesiyse “Baban izin verir mi senin sahneye çıkmana benim deli kızım!” diyerek her defasında geri püskürtüyordu Afife’yi.

Bu arada Ziya da tıpkı Salah ağabeyi gibi rüştiyeden mezun olmuş, Darülfünun’da okumaya başlamıştı.

Konağa gittiğinde, Ziya’yla uzun uzun laflama fırsatı buluyordu güzel kız.

Bütün akraba ve komşu kızlarının gözünü alan, boylu boslu, yakışıklı bir genç adam olmuştu kuzeni.

Öteki kızların Ziya’ya olan ilgisini enikonu kıskanmaya başlamıştı Afife.

Yalnız kaldığında aklı sıklıkla Ziya’ya gidiyor, böyle zamanlarda “Eminim o da beni düşünüyordur” diyordu kendi kendine.

Konak ve Kadıköy halkı bir araya geldiklerinde, Behiye’nin ve Salah’ın yazdıkları mektupları okumayı sürdürüyorlardı.

Ve tabii, Osmanlı’nın bütün coğrafyalarında, savaş bütün şiddetiyle sürüyordu.

***

8 Ocak 1916’da müttefik güçlerin Gelibolu’dan çekilmesi, İstanbul’da yaşayanlara ilaç gibi gelmişti.

Darülbedayi de hazırladığı oyunları sahneye koymaya, bu sevinçle karar vermişti zaten.

ON İKİ

Geçimsiz bir çiftin ayrıldıktan sonra biricik kızları üzerinden didişmeyi sürdürmesini konu alan Hisse-i Şayia’yı izlerken, gülmekten yerlere yattı Afife.

“Neyse ki sadece kadınlar var ve nihayetinde herkes kahkaha atıyor” diye düşündü kızının haline bakıp Medhiye Hanım.

Şiddetli geçimsizlik nedeniyle yıllarca birbirlerinden ayrı kalsalar da her görüşmelerinde taşı gediğine koymaktan, birbirini iğnelemekten geri durmayan marazi bir çift ve ikisinin arasında kalan kızlarının hikâyesi sahiden çok bildik ve komikti.

“Dadıcığım...” dedi eve dönünce oyunu hem anlatıp hem de canlandırırken Afife. “O kadar iyi yazılmış ki ister istemez, her kelimesine gülüyorsun.”

Doğumuna tanık olduğu, elinde büyüyen Afife’nin tiyatro merakını çok iyi biliyordu dadı Sophia.

Medhiye Hanım’a ev işlerinde yardımcı olmak ve can yoldaşlığı yapmak için, Behiye’ye hamile kaldığında, Doktor Sait Paşa tarafından görevlendirilmişti dadı.

Evin hanımıyla aynı yaştaydı ve onun gibi orta yaşlarını çoktan devirmişti.

Afife, arada bir “Dadıcığım” zaman zaman da tıpkı annesi gibi “Sofi” ya da “Soficiğim” diyordu sevgili dadısına.

Sırasıyla Behiye, Salah ve son olarak da Afife’nin yetişmesine büyük katkılarda bulunmuştu Sophia. Medhiye Hanım’ın yetişemediği her yere Hızır gibi yetişmişti.

“Eğer hemen hazırlanmazsan, okuluna geç kalacaksın Afife. Unutma, okul çıkışında gelip seni alacağım, birlikte konağa gideceğiz.”

***

Son ders de bitince, okulun kapısında dadısı tarafından karşılandı güzel kız.

Konağın merdivenlerini uçarak çıktı. Dedesine Hisse-i Şayia’yı anlatacaktı.

O kapıyı çaldığında, Doktor Sait Paşa günlüğüne Winston Churchill’in başına gelenleri yazıyordu:

“Bay Churchill için son derece zorlu iki hafta oldu. Ve sonunda, İngilizlerin Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Winston Churchill baskılara dayanamadı, istifa etti...”

Afife odasına bir bomba gibi düşünce, Paşa günlüğünü yazmaya sonra devam etmek üzere mürekkepli kalemini kapattı, monoklünü eline aldı.

Dede torun birbirlerine yanak verdiler ve Paşa, Afife'nin Hisse-i Şayia canlandırmalarını izlemek üzere rahat bir koltuğa geçti.

Devam edebilseydi, günlüğüne, 8 Ocak 1916'da müttefik güçlerinin Gelibolu'dan çekilmesinden sonra meydana gelen gelişmeleri aktaracaktı.

Osmanlı ordusu Çanakkale'de, muazzam bir direniş destanı yazmış, bu da Bay Churchill'in kendi hükümetine verdiği sözü tutamaması anlamına gelmişti. Daha da önemlisi, Büyük Britanya başını çektiği müttefiklere ve kendisine bağlı ülkelere mahcup olmuştu.

Paşa'nın günlüğünü yazarken yararlandığı son bir haftanın gazeteleri masanın üzerindeydi. Hepsi de yedi düvelden gelen müttefik kuvvetlerin Gelibolu Yarımadası'nı arkalarına bile bakmadan nasıl terk etmek zorunda kaldıklarından söz ediyordu.

9 Ocak 1916 tarihli gazetelerde, 5. Ordu Komutanı Mareşal Liman von Sanders'in Alçıtepe'den Başkomutanlık Vekâleti'ne çektiği, zafere dair telgrafın metni de yer alıyordu:

"Tanrı'ya şükür, Gelibolu Yarımadası tamamen düşmandan temizlenmiştir. Diğer ayrıntılar ayrıca sunulacaktır."

***

O akşam, Osmanlı'nın tüm coğrafyasında hatta bütün dünyada, tıpkı Doktor Sait Paşa'nın sofrasında olduğu gibi, müttefik kuvvetlerin Gelibolu Yarımadası'ndan süpürülüp denize dökülmesi konuşuldu.

Çok sevinçli olmasına rağmen aynı ölçüde umutlu değildi Paşa.

"Hidayet Bey oğlum, takdir edersiniz ki kazandığımız bir muharebedir. Tabii ki çok önemli bir muharebedir ama savaşın tümü değildir."

Böyle konularda aynı fikirde olabiliyordu Hidayet Bey kayınpederiyle.

"Hakkınız var Paşa Baba. Dört bir yanımız düşmanla sarılı. Trakya'da, İngilizlerle birlikte gelen Avustralya, Yeni Zelanda ve Kanadalıları

durdurduk. Öte yandan kuzeydoğudan gelen Ruslar, batıdan gelen Yunanlılar, güneyden gelen Fransız ve İtalyan ordularıyla da savaşıyoruz...”

Hidayet Bey’in çizmeye çalıştığı tablo giderek kötüleşince, Paşa, kadın ve çocukların etkilenmesini engellemek için “Haydi çalışma odama geçelim damat bey. Kahvelerimizi orada içelim” diyerek Hidayet Bey’in yemek masasındaki konuşmasını sonlandırdı.

Biri iyice yaşlı, öteki yaşlılığa adımını atmış iki adam gece boyu Osmanlı’nın hangi coğrafyada, hangi imkânlarla savaştığını konuştular.

Ülkenin meseleleri o kadar zor ve derindi ki, doluya koydular almadı, boşa koydular dolmadı.

Emin oldukları bir şey varsa, o da içinde bulundukları savaş halinin daha yıllarca süreceğiydi.

39 Hüseyin Suat Yalçın 1847-1942 yılları arasında yaşadı. Hüseyin Cahit Bey’in kardeşidir. Hekimlik ve sağlık müfettişliği yaptı.

40 İbn-ür Refik Ahmet Nuri Sekizinci 1874-1935 yılları arasında yaşadı. Darülbedayi’de emeği çoktur. Tiyatro oyuncusu, oyun yazarı ve spor adamıdır. 1918-1919 yılları arasında Fenerbahçe’nin başkanlığını yaptı. Alfred Savoir’den çevirdiği La Huitieme Femme de Barbe-Bleu (Mavi Sakalın Sekizinci Karısı) adlı oyuna Sekizinci adını vermişti. Soyadı kanunu çıkınca, bu isimle anılmak istedi.

ON ÜÇ

Afife içinde eskizleri olan büyük deri çantasını omzuna geçirdi, malzemelerinin bulunduğu torbayı eline aldı ve Sophia'ya bir öpücük vererek Kadıköy iskelesine doğru yürümeye başladı.

"Allah nazarlardan saklasın..." diye dua etti Sophia, kızı gibi sevdiği Afife'nin arkasından.

Ülkenin zorlu koşullarına rağmen ailesi okumasından vazgeçmemiş, güzel kız da en küçük bir haylazlık yapmamıştı. Tersine, yeni açılan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'ni[41] kazanabilmek için büyük çaba göstermişti Afife.

Babasının tüm muhalefetine rağmen, ailenin geri kalanını arkasına almış, Osmanlı'nın Batılılaşma yönünde gösterdiği çabanın bariz örneklerinden biri olan, kızlar için açılmış güzel sanatlar okuluna kapağı atmıştı.

Afife derslerine, Beyazıt'taki Zeynep Hanım Konağı'nda devam ediyordu. Bunun için her sabah Kadıköy'den vapurla Eminönü'ne geçiyor, sonra Mercan Yokuşu'nu tırmanıyordu.

Okulda, Avrupai bir hava estiren öğretmenlerini ve hepsi kendisi gibi sanat aşkıyla yanıp tutuşan arkadaşlarını sevmişti güzel kız. Genellikle gayrimüslim ailelerin çocuklarını gönderdikleri bir okuldu Sanayi-i Nefise.

Bu okulda bir sene hazırlık okuyacak, sonra beş yıl süreyle resim öğrenecekti Afife.

Hocalarından özellikle ünlü ressam Mihri Hanım'ı[42] çok sevmişti güzel kız. Dile kolay, zamanında Zonaro'nun öğrencisi olmuştu Mihri Hanım. Yaptığı resimler ve açtığı sergilerle, kendisinden sıklıkla bahsettiriyordu başarılı sanatçı.

Öğrencilerden de Nazlı'yla[43] arkadaştı Afife. O da tıpkı kendisi gibi, iyi bir öğrenci olmak için ne gerekiyorsa yapıyordu.

Arada bir "Resimden ziyade tiyatroyu tercih ederdim tabii" diye iç geçirmeden de edemiyordu güzel kız.

***

Afife’nin resim okuyor olması Doktor Sait Paşa’yı mutlu ediyordu. Güzel sanatların bütün dallarına ilgi duyan yaşlı adam, torunuyla şimdi de resim konuşmaya, sergi gezmeye başlamıştı.

Her zamanki gibi Kadıköy’den vapurla Karaköy’e geçmiş, oradan Tünel’le Cadde-i Kebir’e çıkmışlardı. Galatasaraylılar Yurdu’nda açılan sergiye doğru yürürlerken, Halep Pasajı’nın önünde “Burada ne izlediğimizi hatırlıyor musun Afife?” diye sordu Paşa.

“Hatırlamaz mıyım dedeciğim, Mınakyan’ın jübilesine gelmiştik.”

Hoşuna gitti yaşlı adamın torunundan duydukları.

“Ne kadar geçti aradan?”

Güzel kız, dedesinin sorusunu muhtelif hesaplar yaptıktan sonra cevapladı.

“Tam beş yıl olmuş dedeciğim.”

Neler olmuştu neler geçen beş yıl içinde.

Mesela şimdi ziyaret edecekleri sergiye resim veren pek çok genç yetenek, Avrupa’nın çeşitli kentlerinden, özellikle de Paris’ten savaş nedeniyle geri dönmek zorunda kalmıştı.

Onlardan biri olan İbrahim Bey[44] de dahil, kırk dokuz sanatçının yüz doksan eserinin İstanbul’da sergileniyor olması tesadüf değildi.

İstanbul, ülkesine dönen sanatçılar sayesinde bir hayli şenlenmişti.

Gazeteler günlerce, Afife ve dedesinin hızlı adımlarla yaklaştıkları bu görkemli resim sergisinden söz etmişti. Sanat eleştirmenleri, genel olarak figürlü kompozisyon ve portre alanında verilmiş eserleri ve onları yapan sanatçıları öve öve bitirememişlerdi.

“Figürlü kompozisyon nedir Afife?”

Dedesinin biraz sınav gibi sorulmuş bu sorusunu, en bilmiş haliyle ve sanki tahtaya kaldırılmış bir öğrenci gibi cevapladı güzel kız.

“Resimlerimizi dikey, üçgen, çapraz, yatay, kademeli, diyagonal, zıt-eğri, kavisli- helezonik, dengeli-kareli, yıldız ve başka pek çok biçimde kompoze edebilir, figürlerimizi tuvalimize bu esaslara göre yerleştiririz. Kompozisyonda önemli olan, bütünlüğün sağlanmasıdır. Dağınık bir yerleşim hoşa gitmez.”

Duydukları Doktor Sait Paşa’nın hoşuna gitti.

Paşa ve torunu, Feyhaman Bey’in45 1910 tarihli Abbas Hilmi Paşa’nın Kızı’nın Portresi ve 1911’de yaptığı Otoportre’sinin önünde epey zaman geçirdiler. Belli ki genç ve başarılı sanatçı portre alanında uzmanlaşıyor, resimlerini daha çok empresyonizmin etkisinde geliştiriyordu.

Bu arada, Feyhaman Bey’in şair babasını ve ressam olan dedesini yakından tanıdığını söyledi Paşa.

“Bana göre...” diye fısıldadı torununun kulağına. “Feyhaman’ın yeteneğini keşfeden de dedesi oldu.”

“Tıpkı senin benim tiyatro yeteneğimi keşfettiğin gibi değil mi dedeciğim?” diye kıkırdadı Afife.

Doktor Sait Paşa, torununun bu muzip davranışı karşısında ne diyeceğini şaşırdı. “Evet, öyle. Ama benim keşfim bir işe yaramıyor bu topraklarda” dedi biraz da utanarak.

41 Osmanlı’nın kızlar için açılan ilk güzel sanatlar okuludur. Erkekler için açılandan otuz bir yıl sonra, 1914’te eğitime başladı.

42 Mihri Rasim (Müşfik), 1886-1954. İlk kadın ressamlarımızdan ve Kız Öğretmen Okulu resim öğretmenlerinden.

43 Nazlı Ecevit, 1900-1985. Bülent Ecevit’in annesi.

44 İbrahim Çallı, 1882-1960. Ünlü ressamlarımızdan.

45 Feyhaman Duran, 1886-1970. Çok sayıda başarılı Atatürk portresi yaptı.

ON DÖRT

Güzel bahar günlerinin çabucak geçmesine karşılık, kavuran yaz ayları ve donduran kış ayları ne hikmetse geçmek bilmez...

Doktor Sait Paşa gazetelerin tümünü okuduktan sonra günlüğünü önüne çekti:

“Kasım ne yazık ki iyi başlamadı. Bugünün gazeteleri, sayfalarının tamamını İttihat ve Terakki Partisi’nin kendisini lağvetmesine ayırmış. Düne kadar ülkeye hükmeden Enver, Talat ve Cemal Paşaların yurtdışına kaçtığı yazılmış. Kızılca kıyamet kopuyor gibi... 1 Kasım 1918.”

Tam da Paşa’nın yazdığı gibi, Osmanlı’nın en kötü kışlarından biri yeni başlıyordu.

İttihat ve Terakki Partisi kendisini lağvedince yönetim tümüyle Saray’a geçmiş, Padişah, 6 Kasım itibariyle Boğazların silahsızlandırılmasına karar vermişti.

Bu, payitahtın teslim olması, bir başka deyişle, beş yüz yıl süreyle cihana hükmetmiş Osmanlı İmparatorluğu’nun teslim bayrağını çekmesi anlamına geliyordu.

7 Kasım sabahı İstanbullular kara bir güne uyandılar. İşgal güçlerinin gemileri tedricen İstanbul’a gelmeye başladı. Nihayetinde, 167 parça düşman gemisi her zaman güzel ama artık aynı zamanda hüzünlü Boğaziçi’ne demir attı.

İşgal donanmasından inen 3500 asker, İstanbul’u farklı noktalardan işgal etti.

Bir dönem böylece sona ermiş oluyordu.

İstanbul’da da, öteki şehir, kasaba ve köylerde de artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı.

Doktor Sait Paşa ilerleyen günlerde Rumların ve Ermenilerin evlerine işgal kuvvetlerinin mensup olduğu ülkelerin bayraklarını asıp, sokaklara bayramlık elbiseleriyle çıktıklarını gördü.

İstanbul'da yaşayan Hıristiyanların neredeyse hepsine güven gelmiş, omuzları dikleşmiş, yüzleri güler olmuştu.

Buna karşılık Müslümanlar aşağılanmaktan, itilip kakılmaktan korktukları için mümkün olduğunca sokağa çıkmaz olmuşlardı. Mecburiyetten çıkanlarsa, arka yolları tercih etmeye başlamışlardı.

Paşa'nın durumu daha da farklıydı. Tümüyle, sokağa çıkmama kararı almıştı.

Yaşlı adam, bir anlamda kendisini konağa hapsetmişti.

***

İşte tam da bu günlerde okudu Afife, Temaşa mecmuasında yayımlanan ve çok ilgisini çeken yazıyı.

Darülbedayi'in yönetim kurulu, birkaç Türk kızını kurumda öğrenci olarak görmek istediğini açıklamıştı.

Açıklamanın üzerine Temaşa'nın muhabiri, Darülbedayi'in yetkilisi Savni Rıza Bey'den konuyu biraz daha açmasını istemiş, o da şunları söylemişti:

"Biz kendilerini mektebin derslerini takip etmekte serbest bırakmakta mahzur görmedik, fakat yarın bu dersleri hiç şüphesiz sahnede tatbik etmek sırası geldiği zaman, şimdilik yalnız hanımlara verilen müsamerelere inhisar ettireceğiz."[46]

Temaşa'nın aynı sayısında, konuyla ilgili olarak ünlü tiyatro adamı Ertuğrul Muhsin[47] bir yazı kaleme almıştı. Muhsin Bey, Darülbedayi'in resmi açıklamasını bir adım ileriye taşımıştı.

"Epeyce uzun zamandan beri oyun oynamıyorum. Bunun için tek engel Türk aktris yok. Bu düşüncemi geçen gün söylerken biri 'Kadınların sahne üzerinde baş açık mı oynamasını istiyorsunuz?' dedi. Çevreme bir göz

gezdirdim, çoğunluk benim düşüncemde olanlardandı. ‘Hayır, sahnenin önüne kafes koyacağız, arkasında yaşmaklı, feraceli, çarşaflı hanımlar oynayacak’ dedim. Hazır bulunanlar güldüler. Bu sefer hiddetlice ‘Elbette baş açık’ diye bir parça hararetle başladım. ‘Eğer biz bu kadar felaketten sonra adam olmak istiyorsak medeni milletlerin uyguladıkları esasları kabul etmek zorundayız...’ ”

Uzayıp gidiyordu Ertuğrul Muhsin Bey’in yazısı. Afife sonuna kadar heyecanla okudu ünlü tiyatro adamının düşüncelerini ve derhal kararını verdi. Mutlaka Darülbedayi’e gidecek, dersleri takip edecekti.

Ama önce dedesiyle konuşmalıydı bu konuyu.

***

Güzel kız konağa gittiğinde, Ziya’nın keyfinin kaçık olduğunu gördü.

Dedesi yatak döşek hastaydı.

“İşgalin ilk günü yarı yoldan döndü. O andan itibaren, bir daha sokağa çıkmadı” dedi kuzeni ve ekledi: “Yataktan da çıkmıyor!”

“Doktor getirdiniz mi?” diye sordu üzüntüyle Afife.

“Haber verdik. Gelip baktılar...”

Ziya’nın ses tonundan etkilendi güzel kız. Çok ama çok üzüldü. Yine de kendini toparladı ve hep çalışma odasında ziyaret ettiği dedesini görmek için ilk kez yatak odasının kapısını çaldı.

Bitkindi yaşlı adam.

Afife dedesini bu halde bulunca, onu yormasının doğru olmayacağını düşündü ve Temaşa’da çıkan yazılardan söz etmekten vazgeçti.

46 Temaşa, 9 Kasım 1918.

47 Muhsin Ertuğrul 1892-1979 yılları arasında yaşadı. Sahneye ilk kez 1909 yılında, Burhanettin (Tepsi) Bey’in tiyatrosunda çıktı. Türk

tiyatrosunun Batılı anlamda kurucusu kabul edilir. Türk sinemasına da önemli katkılarda bulunmuştur.

ON BEŞ

Letafet Apartmanı48 okulunun çok yakınındaydı, yine de önceden gidip Darülbedayi'e ev sahipliği yapan binanın etrafında dolaştı Afife. Mutlaka içinde de bulunmak istediği kurumun kapısını bacasını gördü. Ertesi gün işte tam bu kapıda olacak, başvurusunu yapacak ve sonra da sınava girecekti.

Olacakları düşünmek bile kalbinin hızlı çarpmasına yol açıyordu.

Mercan Yokuşu'nu inerken, vapurda ve evine doğru yürürken hep ertesi gün neler olabileceğini, sınav heyetinin kendisine neler sorabileceğini düşündü. Muhtemelen eline yüzüne bakacaklar, yanı sıra eğitim vermeye değer bir yeteneği olup olmadığını test edeceklerdi.

Ödevi üzerine çalışırken, yemek yerken, hatta uykusunda bile hep sınav anını düşündü güzel kız.

***

Sabahleyin evden çıkarken dadısına "Bana şans dile Soficiğim" dedi.

Dadısı "Neden kızım?" diye sorunca "Hiç..." demekle yetindi.

Uçarak gitti, Şehzadebaşı'nda bulunan Darülbedayi'in merkezine.

Binanın bulunduğu avluya demir bir kapıdan girdi. Bir ara dizlerinin bağı çözülecekmiş gibi oldu. Neyse ki kapıda bulunan yaşlı adam yetişti imdadına.

"Sınav için mi gelmiştiniz kızım?"

"Evet..." dedi kekeleyerek. Uzatılan formu eli titreyerek aldı, yaşlı adamı izleyerek merdivenleri çıktı ve kendisine işaret edilen odaya girdi.

Odada birkaç kız daha vardı.

"Çok yakında oturuyor olmalılar" diye düşündü.

Kendisinden daha meraklı ya da istekli olabileceklerine ihtimal bile vermedi.

Afife hemen, ellerindeki formları doldurmakta olan kızların yanına oturdu ve onlar gibi soruları cevaplamaya koyuldu.

Sonra birkaç kız daha geldi. Onlar da formlarını doldurdular.

Yaşlı görevli az sonra gelip doldurulmuş formları topladı ve “Biraz bekleyeceksiniz!” diyerek çekildi.

Çok geçmeden kapı tekrar açıldı. Gözlerine inanamadı Afife. Öteki kızlar da tıpkı kendisi gibi şaşırdılar.

İçeriye giren ünlü Ahmet Fehim Efendi’ydi. Osmanlı Tiyatrosu’nun iki tane bir numarası varsa, onlardan biriydi karşılarında duran adam.

“Hakikaten ciddi bunlar!” diye düşündü Afife.

“Hoş geldiniz hanımefendiler. Öncelikle hepinize, gösterdiğiniz medeni cesaret için Darülbedayi adına teşekkür ederim. Sınav az sonra başlayacak. Alfabetik sıraya göre, içeriye teker teker alınacaksınız. Hepinize muvaffakiyetler dilerim.”

Ahmet Fehim Efendi kapıdan çıkınca kızlar gayriihtiyari birbirlerine baktılar.

Kendi aralarında konuşmalarına fırsat kalmadan, az önce formları dağıtan yaşlı görevli kapıda belirdi ve “Afife Hanımefendi!” diye seslendi.

“Hay Allah! Anlaşılan benden başka adı A harfi ile başlayan kimse yok” diye düşündü Afife ve çantasını aldı, yaşlı adamı takip etti.

Dua edecek zaman bile bulamamıştı güzel kız. Sınava ilk kendisinin girebileceğini aklının ucundan bile geçirmemişti çünkü.

Önü sıra yürüyen yaşlı adam bir kapıyı açtı, kendisi dışarıda kalıp Afife’yi eliyle içeriye buyur etti.

***

Kapı arkasından kapanmış, güzel kız kapının önünde kalakalmıştı.

İleride uzunca bir masa ve arkasında beş kişi oturuyordu. Bazılarının yüzlerini hatırladı Afife. Yazarlar ve tiyatrocular vardı masanın arkasında.

İlk konuşan yine Ahmet Fehim Efendi oldu.

“Sizin olduğu gibi, bizim için de heyecan verici bir gün Afife Hanım. Başvuru formunuzu inceledik. Sosyal durumunuza ve eğitiminize dair özellikleriniz kriterlerimize uyuyor. Tiyatroya uygun olup olmadığınızı ise, takdir edeceğiniz gibi görmemiz gerekiyor. Lütfen çantanızı kapının yanında duran sandalyeye bırakıp, orada bulunan kitabı alır mısınız?”

Söylenileni yaptı güzel kız.

“Şimdi de kitabın herhangi bir sayfasını açınız ve sesinizi bize duyuracak kadar yüksek tonda okuyunuz.”

Daha çantasını bırakırken tanıdı kitabı Afife. Nesteren’di. Abdülhak Hamit’in[49] bu oyununu defalarca okumuştu genç kız.

Oyunda, Hüsrev ve Nesteren’in acı veren öyküleri anlatılıyordu.

Nesteren’in babası Hüsrev’in babasına hakaret edince Hüsrev onu öldürüyor, sevgilisinin nefretine uğruyordu... Böyle olunca, intikam sırası Nesteren’e geçiyordu... O da mantığıyla gönlünü savaşa sokuyor, intikamını Hüsrev’i öldürerek değil evlilik gecesi intihar ederek almaya karar veriyordu... Tabiatıyla Hüsrev bu acıya dayanamıyor, hemen onun ardından intihar ediyordu...

Şöyle bir düşündü Afife, kitabın en dramatik sayfasını buldu ve aklında dedesinin öğütleri olmak üzere okumaya başladı.

İlk birkaç kelimeden sonra kitabı kapattı, böylece okumayı bırakıp oynamaya başlamış oldu.

Artık hem Nesteren hem de Hüsrev’di Afife.

Tabii ki kendisini izleyen ünlü tiyatrocuların birbirlerine şaşkınlıkla nasıl baktıklarını, gülümsediklerini, başlarını salladıklarını göremedi. Oyuna o kadar çok kapılmıştı ki!

Bölüm bitince durdu, başını kaldırdı, kendisini hayranlıkla izleyen hocaların yüzlerine baktı.

Hepsi de memnun görünüyorlardı.

“Bu sizden bizim okumanızı istediğimiz bir oyundu” dedi en babacan haliyle Ahmet Fehim Efendi. “Şimdi de en beğendiğiniz oyundan bir sahneyi, bizim için canlandırmanızı isteyeceğiz.”

“İşte şimdi oldu!” diye düşündü güzel kız.

Az önce okuduğu Nesteren’den daha hazırlıklıydı bu isteğe.

Böyle bir istekle karşılaşma ihtimaline karşılık, dedesi ve aile halkı için sıkça canlandırdığı Şinasi’nin Şair Evlenmesi’ni50 seçmişti.

Şinasi bu oyununda, alafranga davranışları ve giyim kuşamıyla mahallelinin tepkisini çeken Müştak Bey’i ele alıyordu... Fakirdi ama oldukça zekiydi Müştak Bey. Çok genç olan Kumru Hanım’ı seviyordu... Oysa kızın ailesi ona, daha yaşlı ve çirkin olan öteki kızları Sakine Hanım’ı vermeye çalışıyorlardı...

Bir oyun olarak canlı ve eğlenceliydi Şair Evlenmesi. Kahramanlar ağdalı değil, gündelik hayatta olduğu gibi konuşuyor, yer yer yanlış söyleyişlerde bulunuyor, telaffuz hataları yapıyordu.

Daha çok da bu nedenle, sadece doğru söylenen sözcükleri değil hatalı olanları da yerli yerinde kullanabildiğini göstermek için seçmişti Şair Evlenmesi’ni Afife.

Güzel kız gösterisine gayet iyi başladı, sürdürdü ve tamamladı.

Ahmet Fehim Efendi teşekkür etti ve “Kazanıp kazanmadığınızı, yarın kapıya asılacak ilandan öğrenebilirsiniz Afife Hanım” dedi gülümseyerek.

48 Atatürk Bulvarı ile Şehzade Caddesi’nin kesiştiği ve bugün Belediye Sarayı’nın bulunduğu yerdeydi. İstanbul’un ilk apartmanlarından biridir.

49 Abdülhak Hamit Tarhan 1852-1937 yılları arasında yaşadı. Şair, oyun yazarı ve diplomat.

50 İlk tiyatro oyunumuz olarak bilinir. Oysa, Şinasi’nin Şair Evlenmesi’nden beş yıl kadar önce Abdülhak Hamit’in babası Hayrullah Efendi Hikâye-i İbrahim Gülşeni isimli, romanla tiyatro arası bir eser kaleme almış ama görevi nedeniyle yayımlayamamıştı. Hayrullah Efendi’nin bu eseri, yazıldıktan yüz yıl kadar sonra ortaya çıktı.

ON ALTI

Sabaha kadar uyku uyumadı, ıstırap çekti Afife.

Bir o tarafa, bir bu tarafa döndü...

Dalar gibi olduğu zamanlarsa kâbusa dönüştü...

Böyle anlardan birinde, seçiciler heyetinin arasından Ahmet Fehim Efendi en kızgın haliyle ayağa kalktı ve “Hiç mi utanmıyorsunuz siz küçükhanım? Şair Evlenmesi böyle mi canlandırılır!” diye azarladı kendisini.

Ünlü tiyatrocudan işittiği bu azar üzerine, yatağından fırladı güzel kız!

Perdesinin arkasından sızan ışığı fark edince kâbus gördüğünü anlayıp, başını yeniden yastığa gömdü.

***

Daha merdivenlerden inerken “Nedir senin bu halin kızım?” diye sordu dadısı.

Uykusuzluğu, yorgunluğu yüzüne yansımış olmalıydı.

Cevap bekleyen dadısına “Hiç...” dedi.

“Bugün büyük gün dadıcığım!” demeyi çok isterdi ama diyemedi.

Önce sonuçları görmek istiyordu Afife. Sonra tabii ki konuşacaktı dadısı ve annesiyle.

“Dedemle konuşamayacağıma, babama lafını bile edemeyeceğime göre” diye düşündü içi yanarak.

Hayat dolu bir insan olan Doktor Sait Paşa, Osmanlı’nın teslim olması üzerine yaşama sevincini kaybetmiş, yatağından bile çıkmaz olmuştu.

Epeydir hiçbir şey yemiyor ve içmiyordu yaşlı adam. Bir nevi ölmeye yatmış gibiydi.

İki kızı ve doktor arkadaşları başında bekliyordu.

***

Okulundan önce bir koşu Şehzadebaşı'nda bulunan Letafet Apartmanı'na gitti Afife.

Yine demir kapıyı geride bırakarak taş avluya girdi ve apartmanın kapısının yanında bulunan ilan tahtasına baktı.

Sahiden de bir duyuru vardı cam mahfazalı ilan tahtasında.

Önce kısa bir açıklama metni yazılmış, altına da sınavı kazananların isimleri sıralanmıştı:

"Afife, Behire, Beyza, Memduha, Refika."

Önce öylece kalakaldı güzel kız. Soluğu kesilmiş gibiydi.

Sonra içten içe havalara uçtu. Etrafta kimse olmasa ne danslar ederdi şimdi.

O çok önemli anda, kazandığı bu büyük başarının kendisine ne büyük külfetler yükleyebileceğine dair hiçbir fikri yoktu.

On altı yaşında olmanın verdiği cesaretle sınavlara katılmış ve kazanmıştı.

Bundan sonra nelerin olacağını yaşayacak ve görecekti.

***

Birkaç gün içinde, Sanayi-i Nefise Mektebi'yle çok yakınında bulunan Darülbedayi'in derslerini birlikte yürütmeye başladı Afife.

Zorlanacağı noktaya kadar evdekilere bir şey söylememeye karar vermişti.

O tarih ne yazık ki çok çabuk gelecekti!

Aralığın ilk haftasında, eve elinde bir Temaşa mecmuası ile geldi Hidayet Bey.

“Birisi bana bunu izah etsin!” diyor başka bir şey demiyordu.

Medhiye Hanım 30 Kasım tarihli mecmuayı eşinin elinden aldı, dikkatle okudu.

Sonra başını kaldırıp “Bu Afife’nin bizim Afife’miz olduğu kanaatine nasıl vardınız Hidayet Bey? Belki de değildir” dedi.

Ama içi daha sözlerini tamamlarken cız etti. En doğrusu, vakit kazanmaya çalışmak olacaktı.

“Bana müsaade ediniz, önce bir tahkik edeyim. Bakalım burada sözü geçen Afife kimmiş?”

Yaşlı adam hiddetle “Tahkik ediniz lütfen ve gereğini yerine getiriniz!” dedi.

Sonra hiç yapmamış olduğu bir şey yaptı yaşlı adam, az önce çıkarmış olduğu paltosunu giydi, fesini aldı ve dışarıya çıktı.

***

Afife merdivenlerin tepesinden dinlemişti annesiyle babası arasında geçen konuşmayı. Korkusundan ölmüştü pek tabii. Daha önce kendi kendine yüzlerce kez verdiği sözü hatırladı. Geriye bir adım bile atmayacaktı.

Medhiye Hanım merdivenleri alı al, moru mor tırmandı. Elindeki Temaşa mecmuasını kızının burnuna uzattı ve “Bu Afife sen misin?” diye sordu.

Cevap vermedi güzel kız.

Annesi sorusunu birkaç kez tekrarlayınca bitkin bir ses tonuyla “Evet” demek zorunda kaldı.

Medhiye Hanım mecmua elinde olmak üzere kendisini Afife’nin oturduğu basamağın hemen altındakine güçbela attı.

Sophia elinde bir kolonya şişesiyle geldi, “Sakin ol lütfen!” diyerek can yoldaşının bileklerine ve alnına masaj yaptı.

Afife fırsattan istifade odasına çekildi, kendisini hıçkırıklara boğulmuş olarak yatağına attı.

Az sonra, kolonya kokuları içinde önce Medhiye Hanım, arkasından Sophia girdi genç kızın odasına.

“Anne...” diyordu ağlayarak ve durmaksızın Afife. “Ne olur bana yardımcı ol. Ne olur babamın önünde dur, bana engel olmasın. Ben ya tiyatrocu olacağım ya da öleceğim!”

Aralıksız olarak tekrarlıyordu aynı cümleyi...

Kızının gözyaşlarından ve ses tonundan durumun ciddiyetini kavradı Medhiye Hanım.

İki çocuk büyütmüş, dünya kadar çocuğun yaşadığı pek çok drama tanık olmuştu deneyimli kadın.

Hangi gözyaşının, hangi ses tonunun ne manaya geldiğini ve sonuçlarını nasıl vereceğini gayet iyi bilirdi.

Büyük bir açmazda kalmıştı Medhiye Hanım.

Düşündü taşındı, bir ara başını kaldırıp Sophia’ya baktı.

Dadının yüzü, tıpkı kendisininki gibiydi.

Medhiye Hanım, can yoldaşının da kendisi gibi düşündüğünü anlayınca rahatladı.

Aynı anda “Biraz düşünelim. Üzerine şimdi varmayalım çocuğun” dedi kırık bir ses tonuyla yılların emektarı.

İki kadın Afife’nin kapısını çekip çıktılar.

ON YEDİ

Doktor Sait Paşa, her gün üç kulhuvallah bir elham[51] okuyarak önünden geçtiği Karacaahmet Mezarlığı'na, akrabalarının, komşularının, doktor arkadaşlarının sırtında getirildi ve defnedildi.

Behiye ve Salah İstanbul'dan çok uzaklarda oldukları için yetişemediler paşa dedelerinin cenaze törenine.

Mezarlıkta babası ve enişteşine genç Ziya eşlik etti.

Konakta, annesi ve teyzesinin yükünü Afife paylaştı.

Çocukları çok etkilemeyecek de olsa, Doktor Sait Paşa'nın konağında elli iki gün sürecek bir matem dönemi yaşanacaktı.

Bu süre zarfında Medhiye Hanım ve Hidayet Bey konakta kaldılar. Afife ve Sophia ise Kadıköy'deki evde.

Bu çok özel zaman diliminde, annesi ve babasının konakta kalıyor olmasından istifade eden Afife sanki hiçbir şey konuşulmamış gibi, Darülbedayi'deki ve Sanayi-i Nefise Mektebi'ndeki derslerine devam etti.

***

Birkaç ay öncesine kadar sadece sahnede görebildiği Osmanlı'nın en ünlü oyuncularından etkili okuma, şiir, jest, mimik gibi konularda dersler aldı. Ülkenin en ünlü fikir ve kalem erbaplarından tiyatro tarihi, edebiyat tarihi ve Türkçe öğrendi.

Hocalar, seçtikleri altı kız öğrenciye adeta hızlandırılmış bir eğitim veriyorlardı.

Bu arada, kızlar, Letafet Apartmanı'na kurulmuş derme çatma sahnenin tozunu da yutmaya başlamışlardı.

Darülbedayi'de, başta Afife olmak üzere, sanki herkesin acelesi varmış gibiydi.

Oyuncu adayı genç kızlar kendi aralarında arkadaş da olmuşlardı.

Üzerinde en çok konuştukları konu, kuşkusuz “sahneye çıkabilip çıkamayacak olmaları” idi.

Bir tek Afife “Tabii ki çıkacağız!” diyordu.

Öteki beş kıza göreyse, durumları umutsuzdu.

Belki “suflör” olabilir ya da tiyatro işinin başka uçlarından tutabilirlerdi ama sahneye çıkmaya dair en ufak bir ihtimal görmüyordu öteki kızlar.

Afife hariç hepsi “Müslüman kadınların sahneye çakması yasak!” diyor, başka bir şey demiyorlardı.

Sahiden de öyleydi.

Kalubeladan[52] itibaren değilse de Müslümanlığın başlangıcından, bir başka deyişle 1300 küsur yıldır, Müslüman kadınlar sahneye çıkamıyordu.

Bir tek Afife anlamıyordu bunu!

Ne hikmetse, sahneye hayatın kendisiymiş gibi bakıyordu güzel kız.

Sahnede olmayacaksa yaşamasının da bir manası olmayacakmış gibi hissediyor ve buna uygun davranıyordu.

Öteki okulunda, yürürken, vapurda, evde, yemek yerken, ders çalışırken kendisini hep sahnede hayal ediyordu Afife.

Sanki sihirli bir değnek dokunacak, 1300 küsur yıl sonra hayat duracak ve bu müthiş hayali gerçek olacak gibi geliyordu güzel kıza.

***

Annesi ve dadısı da dahil olmak üzere, Afife’nin derslere gizlice devam ettiğini kimse bilmiyordu.

Doktor Sait Paşa, zamansız ölümüyle dikkatleri sevgili torununun üzerinden çekmiş, bir anlamda onu görünmez hale getirmişti. Yaşlı adam ölümüyle bile, canı gibi sevdiği minik torununa şemsiye olmuştu.

Babası da dahil, ailede herkes, genç kızın tiyatro sınavını kazandığını unutmuş gibi görünüyordu.

Buna karşılık gerçeklerin mutlaka ama mutlaka, gün yüzüne çıkmak gibi "kötü" bir tabiatları vardır!

Hele ki konu tiyatro olunca...

***

O günkü çalışmalardan sonra, Ahmet Fehim Efendi Afife'yi odasına çağırttı ve karşısındaki koltuğa oturmasını istedi.

Yüreği ağzında ilişti güzel kız ünlü tiyatrocunun gösterdiği yere.

Altmışlı yaşlarının ortalarına yaklaşan Ahmet Fehim Efendi en sevecen ses tonuyla konuşmaya başladı.

"Bak kızım Afife, öncelikle çalışkanlığın nedeniyle seni tebrik etmek istiyorum. Fedakârlık her meslekte ama özellikle de tiyatroda çok önemlidir. Tabii bir de tiyatroyla ilgilenecek olanların alabildiğine kültürlü olmaları gerekir ki yaşına göre senin bu yönden de donanımlı olduğun aşikâr. Bir önemli özelliğin de Allah vergisi yeteneğin."

Konuşmasının bu noktasında biraz durakladı Ahmet Fehim Efendi.

Afife, hocasının neler düşündüğünü sahiden merak etti ama tek kelime etmedi.

"Afife, bu üç özellik yani yetenek, kültür ve çalışma azmi tabii ki çok önemli ama bizim topraklarımız söz konusu olduğunda ve tiyatro yapılacaksa bir önemli özelliğe daha ihtiyaç var."

Sözlerinin bu noktasında biraz durakladı ünlü tiyatrocu. Şimdi edeceği iki kelimeyi, anlamını tam vererek söylemesi gerekiyordu. Yeteri kadar

beklediğini düşündü, yüzüne ve ses tonuna gerekli anlamı verdi ve iki kelimelik kısa cümlesini kurdu.

“Mücadeleci olmak!”

Gayet iyi anladı Afife, hocasının ne demek istediğini.

“Mücadeleciyimdir efendim!”

Gülümsedi genç kızın bu sözleri üzerine ünlü tiyatrocu.

Doğrudan “Ama sen üstelik bir de kadınsın çocuğum” diyemedi yaşlı adam. Biraz dolambaçlı yoldan gitti.

“Üzerine koca bir ülke gelecek Afife! Altını çizerek söylüyorum, tarihte hiçbir kadına yüklenilmediği kadar yüklenilecek sana. Kelimenin gerçek anlamıyla, dünyayı dar edecekler! Yaşadığına yaşayacağına pişman olacaksın!”

Şaşırttı Ahmet Fehim Bey’in yaptığı vurgular güzel kızı. Duyduğu sözlerde sanki vazgeçmesini istermiş gibi bir hava sezinledi. Tekrar ve bu kez anlamak isteyen gözlerle baktı hocasına.

“Müslüman bir kızın sahneye çıkmasının ne kadar büyük bir ihtilal olduğunun gerçekten farkında mısın Afife?”

“Evet efendim!”

Ahmet Fehim Efendi kızın hiç düşünmeden cevap verdiğini zannederek tedirgin oldu.

Anladı genç kız yaşlı sanatçının halinden.

“Tedirgin olmayınız efendim! Rahmetli paşa dedemle en çok konuştuğumuz konudur bu.”

51 İhlas ve Elham sureleri.

52 Dinsel metinlere göre, Allah dünyayı ve varlıkları yaratmadan önce bütün insanların ruhlarını yarattı ve onlara “Ben sizin Rabb’iniz değil miyim?” diye sordu. Ruhlar da “Evet, bizim Rabbimiz sensin” dediler. Bu konuşmanın geçtiği ana, kalubela denir.

ON SEKİZ

Darülbedayi'in yönetim kurulunda günlerce konuşuldu Afife'nin, bir başka deyişle bir Türk kızının sahneye çıkma meselesi.

Kimileri "Tam zamanı. Eğer bu hükümet boşluğundan istifade edebilirsek ederiz. Yoksa böyle bir fırsat, tiyatromuzun eline bir daha geçmez" diyor ve Türk kızlarına sahnenin yolunu açmaktan yana tavır alıyordu.

Kimileriyse "Kimse işgal altında olduğumuza filan aldırmaz, yaka paça hapse atarlar hepimizi" diyerek, meseleye en olumsuz tarafından yaklaşıyor, bir başka deyişle şeytanın avukatlığını yapıyordu.

Esasen, yönetim kurulunda "Türk kızlarına sahnenin açılmasının gerektiğini" düşünmeyen, istemeyen bir kişi bile yoktu. Olamazdı da zaten.

"Türkçeyi kötü konuşan Ermeni kadınlar olmasa, koca Osmanlı'da tiyatronun neredeyse olmayacağının" hepsi gayet iyi farkındaydı.

Mükemmel Türkçe konuşan Eliza Binemeciyan'ın oynadıkları dışında, bütün oyunlar sahneye ancak Ermeni aksanıyla konulabiliyor, tiyatro "gidorum, gelorum"lardan geçilmiyordu.

Ermeni sanatçılar da dahil olmak üzere, tüm tiyatrocular bu durumun dalgasını sıklıkla geçiyorlardı.

Afife'yi konu edindikleri tartışmalarında da öyle olacaktı.

Ahmet Fehim Efendi "İstanbul'un yangını malını, hasdalığı canını alır" diyerek yaptı açılışı.

Doğruydu, Ermeniler bir türlü "hastalık" diyemezlerdi.

Arkasından biri "Saçını berber dükkânında bırakmayıla berberin hakkı ödenmez" deyiverdi.

"Bırakmakla" kelimesi de söylemekte zorluk çektiklerindendi.

Bir başkası da “Dumansız alef olmaz” deyiverdi.

“Alev” kelimesiyle de Ermeni oyuncuların başı pek hoş değildi.

“Şimdi...” dedi gülüşmelerden sonra Ahmet Fehim Efendi. “Böyle mi devam edecek tiyatromuz yoksa hazır elimize bir fırsat geçmişken değerlendirip, yaşamakta olduğumuz bağnazlığa ve taassuba dur diyecek miyiz?”

Uzun uzun düşündü herkes.

Sonunda, bütün eller ihtilalden yana kalktı!

Zaten Türk kızlarını Darülbedayi’e öğrenci olarak davet etmelerinin asıl nedeni bu değil miydi?

Bir punduna getirecek, Osmanlı’nın, dini arkasına alan yobazlarına karşı başkaldıracaklardı.

En azından deneyecek ve göreceklerdi.

***

“Sen...” dedi Afife arkadaşı Refika’ya. “Suflör olmayı neden seçtin?”

“Ben gerçekçiyim kızım” dedi Refika Afife’ye.

Haklıydı Refika. Kim sahnede olmak istemezdi ki?

Oyuncu olmak varken kim sahnenin arkasında kalıp, sahnede olanlara repliklerini hatırlatmayı seçerdi ki?

“Ama...” dedi Afife. “Tiyatro sahne demek değil mi? Sahnede olmayacaksam ne işim var tiyatroda!”

Sonra arkadaşını üzebileceğini düşünerek, “Suflör olmaya karşı olduğum için değil. Sen çok daha fazlasını hak ediyorsun da onun için Refikacığım” diyerek laflarına ayar yaptı.

“Üstelik...” dedi buna karşılık Refika. “Sahnede olduğun zaman daha çok para kazanıyorsun, öyle değil mi?”

Böylelikle, Afife’ye hak verdiğini ama bir maceraya yelken açmak istemediğini gayet iyi ifade etmiş oldu arkadaşı.

***

Dedesinin ölümü, Afife’nin Darülbedayi’in sınavını kazanmış olma halini küllendirmiş gibi görünüyordu.

Gerçekten de Hidayet Bey kızının Darülbedayi’de eğitim gördüğünün farkında bile değildi.

Bir baba olarak bağırmış çağırmış, Medhiye Hanım da meseleyi halletmiş gibi gelmişti evin reisine. Böyle düşündüğü için de konuyu bir daha açma gereği duymamıştı.

İşin aslını çok geçmeden anlayacaktı yaşlı adam.

25 Ocak 1919 günü, Hidayet Bey eve beklendiğinden çok erken geldi. Elinde yine bir mecmua taşıyordu. Kapıdan girer girmez, kendisini karşılayan eşine Temaşa’yı uzattı ve “Oku!” dedi.

Medhiye Hanım’ın başından aşağıya kaynar sular döküldü. Kıpkırmızı oldu ama tek laf etmedi. Korktuğu başına gelmişti. Mecmuayı aldı, koltuğa oturdu ve okumaya koyuldu:

“Darülbedayi’e iştirak eden Türk hanımlarının sayısı beş altıyı bulmuştur. Her biri şehrimizin itibarlı ailelerine mensup olan bu hanım kızlardan çalışkan ve ciddi olmalarını bekleriz. Türk temaşa hayatının bütün ümitlerini kendileri teşkil ediyorlar. Bunu bir kere daha tekrar ederiz.”53

Medhiye Hanım yazıda Afife’nin de ismini görünce ne yapacağını bilemedi. “Ama...” dedi ve ağzından bir kelime daha çıkamadı.

53 Temaşa, 9 Kasım 1918, Sayı 11.

ON DOKUZ

Durum tam anlamıyla felaketti.

Afife eve geldiğinde annesini ağlamaktan gözleri şiş halde buldu. Sophia'nın ise ağzını bıçak açmıyordu.

"Ne yaptın kızım sen!" diyebildi epey sonra Medhiye Hanım ve olup biteni bütün açıklığıyla Afife'ye anlattı.

Babası "Bu işi derhal hallet. Kızını eve sok, bir daha da çıkartma. Ne okul ne başka bir şey! Ya da beni katil etmeden ikiniz de evimden defolup gidin!" demiş, kapıyı çarpıp çıkmıştı.

Medhiye Hanım ve Afife, bu kadar net bir yol ayrımındaydılar.

"Ne yaptın kızım sen?" diye soruyor ve "Paşa deden de yok ki başımızda, ondan yardım isteyeyim" diyor başka bir şey demiyordu kadıncağız.

Afife tam da o anda ne büyük bir felaketle karşı karşıya olduğunu fark etti.

Babasını tanıyordu ve tiyatrocu olmasına ne büyük bir tepki verebileceğini tahmin etmişti tabiatıyla ama meseleyi bu boyuta taşıyabileceğine katiyetle ihtimal vermemişti.

İki şık koymuştu muhafazakâr adam önlerine: Birincisi Afife eve kapanacak ve evlenene kadar bir daha sokağa çıkmayacak, ikincisi anne kız, Hidayet Bey'in tabiriyle, evden defolup gideceklerdi!

Medhiye Hanım birkaç saat düşündükten sonra kızına "Babanın kabul edeceğini zannetmiyorum ama ona tiyatroyu bırakıp okuluna devam edeceğini söyleyeceğim" dedi.

"Asla!" diye cevapladı Afife annesini ve "Ölürüm de tiyatroyu bırakmam!" diye sürdürdü sözlerini.

Medhiye Hanım yeniden başladı ağlamaya.

Kocasını da kızını da tanıyordu. Aslında, epeydir kızının bu damarını kocasından aldığını düşünüyordu. Doktor Sait Paşa'nın soyundan bu kadar inat, dediğim dedik başka biri çıkmamıştı. Ne Behiye ve Salah ne de kardeşinin oğlu Ziya. Hiçbiri inat açısından Afife'ye zerre kadar benzemiyorlardı.

Düşüncelerinin bu noktasında ellerini açıp dua eder gibi yukarıya kaldırdı Medhiye Hanım ve "Allahım beni neyle imtihan ediyorsun?" dedi.

Sophia işte tam da bu noktada bir can simidi gibi girdi devreye.

"Hanımım, ben ne güne duruyorum? Benim evim ne güne duruyor? Ben de isterim evinin, yuvanın bozulmamasını ama unutma ki başımızı sokacak bir evimiz var."

Ne diyeceğini şaşırdı Medhiye Hanım.

Dadısının bu sözleri üzerine Afife'nin kurumuş olan gözpınarlarından yaşlar boşaldı. Ağlama sırası şimdi ondaydı.

***

Afife'nin ayak diremesi ve Sophia'nın teklifi üzerine Medhiye Hanım yeniden ve başka ihtimalleri de göz önünde bulundurarak düşünmeye koyuldu.

Genç kız annesinin kendisine dert ettiği meselelerden birinin de maddiyat olduğunu gayet iyi tahmin ediyordu.

Doktor Sait Paşa artık yoktu, yardım eli Medhiye Hanım'a ne yazık ki uzanamayacaktı.

Şahane bir adamdı Paşa. Zor zamanlarında kızlarını ve torunlarını her türlü dardan kurtarırdı. Maddi imkânlarını kızlarından ve torunlarından asla esirgemezdi.

Ne yazık ki artık yoktu Doktor Sait Paşa. Medhiye Hanım evli olduğundan, babasından maaş almıyordu. Yaşlı adamın geride bıraktığı üç beş kuruş cenaze masrafı olarak harcanmıştı. Sahip olduğu konakta öteki kızı ailesiyle

birlikte oturuyordu. Tabii ki konağın yarısı Medhiye Hanım'a aitti ama kardeşini evlendiği günden itibaren yuva bellediği yerden söküp atamazdı. Kızını ve Sophia'sını alıp, sığıntı gibi konağa da gidemezdi.

Afife de, annesinin aklından geçmekte olan her şeyi, onunla birlikte bir bir düşünüyordu.

Ana kız sanki paralel iki beyin olmuşlardı...

Herkesin açık konuşması gerektiği bir noktada olduklarına karar verdi aniden Afife ve "Bak anneciğim, sana söylemek istediğim bir şey daha var!" dedi.

Medhiye Hanım ve Sophia endişe ve merakla baktılar kızlarına. Akıllarına bin bir ihtimalden en kötü olanlar geldi.

Neyse ki güzel kız derhal anlatmaya koyuldu.

"Geçen hafta Darülbedayi'in yönetim kurulu toplanmış ve bir karar almış. Karar bana da tebliğ edildi. Bana bu ay sonundan itibaren 500 kuruş aylık verilecek. Demek istediğim, parasız kalmayacağız."

Doğru söylüyordu Afife. Darülbedayi 10 Kasım 1918 tarihinde yaptığı toplantıda Beyza'ya 200 kuruş yol parası verme kararı almış, sonra 21 Ocak 1919'da sınav yapıp Afife'yi aktris kadrosuna dahil etmiş ve 500 kuruş maaşa bağlamıştı. Aynı gün Refika'nın da 600 kuruş aylıkla ikinci suflör olarak ataması yapılmıştı.[54]

Medhiye Hanım sevinsin mi üzülsün mü bilemedi. Yeniden düşündü. Sophia'nın teklifini kabul edip onun evine taşınırlarsa ev kirası vermez, Afife'nin kazanacağı parayla güçbela da olsa yaşayabilirlerdi.

Sophia bıraksa daha da uzun uzun düşünecek, biraz daha muhasebe yapacaktı evin hanımı ama sevecen kadın bırakmadı.

"Bak hanımım. Afife benim de kızım. Evimiz var diyorum sana. Yıllar boyu, ne Paşam ne de sen, bana para harcattınız. Her eksiğimi gediğimi kapattınız. Paşa'mın bana verdiği maaşlar birikti. Biliyorsun, bu paraları

bırakacak çoluğum çocuğum yok. Bundan sonra evlenecek çocuk sahibi olacak halim de yok. Benim de senin gibi, bir tane kızım var şu dünyada. O da Afife. Demem o ki, yaptığın hesap kitabın içine bunları da koy ve Afife için en iyisine öyle karar ver.”

Afife, hiç beklemediği bir anda dadısından gelen bu ikinci inanılmaz destek üzerine duygulandı. Gözyaşlarına boğuldu. “Sophiciğim” diyerek yaşlı kadına sarıldı.

54 Darülbedayi İdare Meclisi’nin 1918 ve 1919 yılı karar defterlerinden.

YİRMİ

“Aksi takdirde kendine bir şey yapacak efendi!” diyerek noktayı koydu Medhiye Hanım, “Nuh” deyip “peygamber” demeyen Hidayet Bey’e.

Bu son sözleri oldu. Mantosunu bile çıkarmamış olduğu için sadece başını örttü, ayakkabılarını giydi ve yıllarını geçirdiği, Afife’sini on yedi yaşına getirdiği evine son bir kez doyasıya baktı.

Çok uzun konuşmamışlardı evin hanımı ve beyi.

Medhiye Hanım, kızları Afife’nin bu konuda çok hassas, kırılgan olduğunu söylemiş, Hidayet Bey ise “Çatımın altında oyuncu istemiyorum, o kadar!” deyip kestirip atmıştı.

İşte tam da bu laf üzerine son cümlesini kurmuş, “Allahaısmarladık” bile demeden kalkmıştı eğreti oturduğu sandalyeden dirayetli kadın. Elinde tuttuğu örtüsünü örtmüş, portmantodan aldığı ayakkabıları ayağına geçirmiş ve çıkıvermişti kapıdan.

Bir kez de sokaktan baktı evine Medhiye Hanım.

Bu iki katlı, pencerelerinde kafesler bulunan ahşap Osmanlı evinde ne çok emeği vardı. Gözleri, pırıl pırıl parlayan kapı tokmağına gitti. Kim bilir kaç kez vurulmuştu o içerideyken bu el biçimli pirinç tokmak... Ama şimdi dışarıdaydı işte. Anlaşılan, bir daha ne kendisi tutacaktı o tokmağı ne de başkaları vurduğunda duyacaktı.

“Bahçedeki çiçekler ne olacak şimdi?” diye düşündü yürürken...

Gül ağaçlarını çepeçevre saran, ekim ayında özenle diktikleri laleler, sümbüller, frezyeler gelişmelerini sürdürüyorlardı...

Yaza doğru ekilecek bütün tohumlar mutfakta, bir sepetin içindeydi...

Demek ki, öylece kalacaklardı sonsuza kadar!

Bavullarını alıp evden ayrılırlarken akıllarına bile gelmemişti, hiç olmazsa tohumları almak.

Tohumlar aklına Sophia'nın söylediklerini getirdi.

"Yeni evimizde bahçe yok biliyorsun ama keşke tohumları alsaydık. Saksı bulur pencere önlerine yazlık çiçek yapardık hiç olmazsa. Hidayet Bey'le konuşmaya gittiğinde getirsen..."

Evden çıkınca aklına gelmişti tohumlar Medhiye Hanım'ın.

Yirmi küsur yılını geçirdiği evine arkasını döndü ve can yoldaşı Sophia'nın evine doğru, omuzları düşük yürümeye koyuldu yaşlı kadın.

İki çocuk büyütmüş, ekmeklerini ellerine vermişti. Onlara nasıl kol ve kanat gerdiyse şimdi de bu kutsal görevi Afife için yerine getirecekti. Son nefesini verene kadar.

***

"Öğrendim neler olduğunu eniştemden" dedi Ziya.

Sesi üzgün çıkmıştı yakışıklı delikanlının.

Sophia'nın evini tabii ki biliyordu ve teyzesiyle kuzeninin iyi olup olmadıklarını öğrenmek için gelmişti ziyaretlerine.

"Annemlerin haberi yok henüz" dedi Ziya kapıdan girer girmez.

"Biraz daha bilmesinler olur mu oğlum?" dedi üzgün bir ses tonuyla teyzesi.

"Ama nasıl olsa öğrenecekler" diye araya girdi Sophia.

Afife de yol gösterdi yaşlı kadına.

"En iyisi senden öğrenmeleri anne."

Üç kadın, ne düşündüğünü anlamak ister gibi Ziya'ya döndüler.

“Sizden epey ses çıkmayınca, annem ‘Bir bak bakalım ne âlemdeler?’ diye gönderdi. Hidayet eniştem durumu kapıda anlattı. Ben de doğru buraya geldim. İsterseniz annemlere sizi evde bulamadığımı söylerim. Sonra siz konuşursunuz annemle teyze.”

Bu formül hoşuna gitti Medhiye Hanım’ın.

“Tamam. Öyle yapalım. Yarın ben gelir annene durumu anlatırım.”

***

Çocukluklarında olduğu kadar sık görüşmüyorlardı Ziya ile Afife. Birçok nedenle, yolları pek kesişmiyordu artık. Ziya’nın ağır üniversite eğitimi, Afife’nin kendi yolunu çizme çabası ve akraba da olsalar bir genç kızla bir genç erkeğin çocuklukta olduğu gibi her an birlikte olmalarını engelleyen toplumsal bakış, sıkça bir araya gelmelerine engel oluyordu.

Galiba en çok da sonuncusu “Etraf ne der?” diye düşünmelerine yol açıyor, bu nedenle birbirlerinden uzak duruyorlardı.

Ama her karşılaştıklarında, kaldıkları yerden devam da edebiliyorlardı teyze çocukları.

Sözgelimi, paşa dedelerinin vefatı üzerine konakta yan yana gelmiş, uzun uzun ahbaplık etmiş, geleceğe dair düşüncelerini birbirlerine anlatmışlardı.

Sahiden çok yakışıklı, boylu boslu bir adam olmuştu Ziya. En çok da Afife farkındaydı bunun.

Öte yandan, Afife de çok güzel, alımlı bir genç kızdı artık. En çok da Ziya farkındaydı bunun.

Medhiye Hanım ve Sophia işlerine dalınca “Daha daha ne var ne yok?” diye sordu Afife.

“İşgal var Afife!” dedi Ziya.

Sesi çok üzgün ve bir hayli de sert çıkmıştı genç adamın. Biraz duraksadıktan sonra kaldığı yerden devam etti.

“Biliyorsun Darülfünun’da yeni düzenlemeler yapılmaya çalışılıyordu. İşgal gerçekleşince bu iş çabuklaştı. Yeni yayımlanan Darülfünun Nizamnamesi’nde ilk kez üniversitenin özerk olduğu belirtildi.”

Afife şaşırdı Ziya’nın anlattıklarına. Öte yandan, delikanlının bu konuyu çok önemliymiş gibi anlatmasına pek anlam veremedi.

“Peki” dedi devam etmesini ister gibi.

Ziya, az önce anlattıklarının önemini kavrayamadığını görünce, bir soruyla Afife’nin zihnini açmaya çalıştı.

“Darülbedayi’in, bu kadar senedir bekleyen, ‘Müslüman kadınların sahneye çıkmasına’ tam da şu aralar karar vermesiyle, Darülfünun’un alelacele verdiği ‘özerkleşme kararı’ bir paralellik göstermiyor mu sence?”

Afife, Ziya’nın az önce üniversitenin özerkliği konusunu neden çok önemseyerek anlattığını anladı.

Belli ki ülkede önemli değişiklikler oluyordu.

“Öte yandan...” dedi Ziya. “İstanbul’da her şey kötüye gidiyor. İşgal kuvvetlerine mensup asker ve subaylar azıttıkça azıtıyor. Bu duruma karşı durmak üzere bir araya gelişler var. Üniversitede, öğrenciler de hocalar da bu durumun uzun süre böyle devam edemeyeceğini konuşuyor. Herkes bir işarete bakıyor Afife.”

Ziya ve Afife uzun uzun lafladılar. Genç adam teyzesinin ısrarı üzerine yemeğe de kaldı.

Masada Afife “Leyla” rolünden girdiği sınavı anlattı.

Tahsin Nahit’in Fransızcadan uyarladığı Rakibe[55] isimli oyunun başkarakterlerinden biri olan “Leyla”ya hazırlanmıştı sınav için.

Sophia “Ama ne hazırlanmak!” diye araya girdi gençler konuşurken.

Hakikaten, evin içinde annesinden ve Sofi’sinden destek alarak günlerce çalışmıştı güzel kız.

Sınav sonunda, Darülfünun’un bütün hocaları, çıkardığı oyun için tek tek tebrik etmişlerdi kendisini. İlerleyen günlerde oyunun provalarına başlanacak, ilk fırsatta sahneye çıkacaktı Afife.

“Oyuncusundur sen. Doğumundan beri böyle” dedi Ziya.

Sonra biraz utanır gibi teyzesine baktı. Kadının sevecen bakışlarıyla karşılaşınca kaldığı yerden devam etti.

“Öyle değil mi teyze? Konakta, çocukluğumuzdan itibaren herkesi kendisini seyretmek zorunda bırakırdı.”

Sophia, canı gibi sevdiği Medhiye Hanım’ın uzunca bir süredir ilk kez gülümsediğini düşündü.

Genç adam, gitme vakti gelip kapıdan çıkarken “Bir gün sahneye çıkarsan, en önde oturanlar arasında olacağım Afife” dedi.

İçi ısındı genç kızın. Eski günlerde olduğu gibi sarılası geldi Ziya’ya. Tabii ki yapamazdı.

YİRMİ BİR

Darülfünun’un yönetimi, sahneye bir Türk kadını çıkartmayı ilk kez Eylül 1919’da denedi.

Tatlı Sır isimli oyunda, Perihan isimli küçük bir Türk kızı sahneye çıkartıldı. Yaşı küçük olduğu için, kimse bu konuda tek laf bile etmedi.

1920’nin başında, bir başka küçük kız da Üvey Kardeşler isimli oyunda rol aldı. Yine kimseden olumlu ya da olumsuz bir eleştiri veya itiraz gelmedi.

Yapılan bu denemeler esnasında Afife düzenli olarak tiyatro çalışmalarına devam ediyor, muhtelif roller için hazırlanmayı sürdürüyordu.

Darülfünun’un yönetimi de güzel oyuncu da sahneye çıkma gününün yaklaştığının farkındaydı.

Müessesenin yöneticileri, bu konuyla ilgili çevrelerindeki ileri görüşlü gazeteci ve yazar arkadaşlarının düşüncelerini alıyor, bir anlamda nabız yokluyordu.

***

Birçok başka rol gibi, Hüseyin Suat Bey'in[56] Yamalar isimli oyunundaki "Emel" rolü için de hazırdı Afife.

Adapte bir oyun değildi Yamalar. Kelimenin tam anlamıyla milli bir oyundu.

Hüseyin Suat Bey'in kıvrak kalemi, İstanbul'un Feneryolu'nda, bir köşkte yaşananları konu almıştı.

Emel ve Fahir Zeyyat, hala ve amca tarafından yetiştirilmiş, köşkte onlarla yaşıyorlardı. Köşkün oğlu ise Avrupa'ya tahsile gitmişti. Hala ve Emel, gözleri yolda evin asıl vârisi olan delikanlının geri dönmesini bekliyorlardı. Çünkü plan, Emel'in halasının oğluyla evlendirilmesi üzerine yapılmıştı. Günler günleri kovalayacak, uçarı delikanlı eve yanında bir Avrupalı dilberle dönecekti. Evin reisi Fikret Bey küplere binecek, Avrupalı kadınları Türklerin hayatında bir "yama" olarak gördüğünü haykıracaktı. Konakta her şey altüst vaziyetteydi! Konuşmaların gelişiminden, uçarı delikanlı dünyalar güzeli Emel'in kendisine âşık olduğunu anlayacak, yanında getirdiği yabancı hanımı ülkesine yolcu etmenin yollarını arayacaktı. Bu sefer de Emel, Fahir'in arkadaşı genç bir bahriyeliyle ilgilenmeye başlayacaktı. Emel'in iki talibi dövüşecek, Emel ve hala köşkü terk edip Anadolu'ya gitmeye karar vereceklerdi.

İşte böyle, güzel ve yerli bir hikâyesi vardı Yamalar'ın.

Darülbedayi'in yüzünü ağartan bu oyunda, "Emel" rolünü, epeydir Osmanlı'nın bir numaralı kadın oyuncusu Eliza Binemeciyan canlandırıyordu.

Şahane Türkçesi, aileden gelen tiyatro görgüsü ve kabiliyetiyle, izleyenleri büyülemekteydi Eliza Hanım.

Eliza Binemeciyan’ı her sahnede gördüğünde, dedesi Doktor Sait Paşa’yla yaptığı konuşmalar, burun kıvırmaları geliyordu güzel Afife’nin aklına.

“Keşke...” diye düşünüyordu böyle durumlarda. “Dedem de yaşasaydı ve ilk oyunuma gelebilseydi.”

O gün yaklaşıyordu. Hissediyordu Afife.

***

Eliza Hanım karşısındaki koltuğa oturup “Yarın kalkacak gemiyle Paris’e gidiyorum Ahmet Bey. Anlayacağınız, İstanbullular bu gece beni son kez görecekler” deyince, Darülfünun’un yöneticisi İbn-ür Refik Ahmet Nuri Bey pek şaşırmadı.

Tiyatro çevrelerinde epeydir konuşulan bir konuydu bu.

Darülbedayi’in deneyimli yöneticisi “Hayırlısı olsun Eliza Hanım” dedi ve masadan kalktı.

Çok önemli bir işi vardı Ahmet Bey’in. Derhal tiyatronun öteki yöneticilerini buldu ve olağanüstü bir toplantı yapılmasını sağladı.

Sigara dumanları arasında ve saatlerce süren toplantıdan “Afife’nin sahneye çıkartılması” kararı çıktı.

Güzel oyuncu derhal bulundu ve rol kendisine teklif edildi.

“Ancak...” dedi İbn-ür Refik Ahmet Nuri Bey. “Kabul edip etmemekte serbestsin kızım. Bu durumda biz, yolumuza bir başka Hıristiyan hanımla devam ederiz. Öte yandan istiyoruz ki bundan böyle sahneye, Türkçenin hakkını verebilen Müslüman kızlar da çıkabilsin. İlk sen olacağın için üzerine çok gelinecek. Bunun farkındasın değil mi kızım?”

Olacakların gayet iyi farkındaydı Afife.

Ahmet Fehim Efendi başta olmak üzere, onlarca tiyatro emekçisiyle yüzlerce kez konuşmuştu bu konuyu.

Minicik bir çocukken, dedesiyle zekâ mecmualarını karıştığı zamanlardan bu yana kafa yorduğu bir meseleydi yüz yüze geldiği.

Böyle olunca, kendisinden emin bir ses tonuyla konuştu.

“Role ve göğüs germem gereken her türlü zorluğa katlanmaya hazırlıklıyım efendim!”

Tabii ki kurduğu bu cümlenin, kısa vadede yaşayacağı büyük mutluluk ve uzun vadede yaşayacağı büyük mutsuzluğun ilk adımı olacağının tam olarak farkında değildi Afife.

55 Tahsin Nahit 1887-1919 yılları arasında yaşadı. H. Kistemaeckers-E Delard tarafından kaleme alınan La Rivale’ı Türkçeye adapte etti. Sanatçı hayatını, 12 Mayıs’ta Rakibe’nin provaları sürerken geçirdiği bir kalp krizi sonucu kaybetti.

56 Hüseyin Suat Yalçın 1867-1942 yılları arasında yaşadı. Gazeteci, yazar, çevirmen, siyaset adamı Hüseyin Cahit Yalçın’ın ağabeyidir. Doktordur. Darülbedayi’in kuruluşunda önemli katkısı vardır. Kurtuluş Savaşı’nda savaştıktan sonra, Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte Deniz Yolları’nda hekimlik yapmaya başladı. Kalem dergisinde mizah yazıları yazdı. Şiir ve oyun kitapları var.

YİRMİ İKİ

Darülbedayi yönetimi, aldığı önemli kararı, olabildiğince gürültüsüz patırtısız halletmeye çalışacaktı.

Yamalar önceden yapılmış programa uygun günde ve saatte oynanacak, tek değişiklik Eliza Binemeciyan'ın yerine sahneye Afife'nin sürülmesi olacaktı.

***

"Afife ama Afife ne?" diye sordu toplantıda Ahmet Bey.

Oyuncunun dosyasını çıkardılar "Afife Hidayet" yazıyordu isim hanesinde. Darülbedayi'e başvurduğu gün böyle yazmıştı güzel kız.

"Ben çağırtıp kendisiyle konuşacağım bu konuyu" diyerek işi üzerine aldı İbn-ür Refik Ahmet Nuri Bey.

Odasında gerçekleşen toplantıdan sonra ilk işi Afife'yi çağırtmak oldu.

"Kızım yarın akşam Apollon'da sahneye çıkacaksın ve daha oyun bitmeden senden bahsedilmeye başlanacak. İsminin Afife Hidayet olduğunu biliyorum. Bu ismi muhafaza etmek mi istersin değiştirmek mi?"

Epeydir düşünüyordu bu konuyu Afife. Aklına her geldiğinde, babasıyla yaşadığı tatsız hadiseler de gözünün önüne geldiği için, hep öteliyordu meseleyi.

Tam da tahmin ettiği gibi olmuş, ne yapacağını bilemeden yakalanmıştı karar anına.

"Sadece Afife olmasını istiyorum efendim" diyerek, o anda içinden geldiği gibi cevapladı Ahmet Bey'in sorusunu güzel kız.

"Olmaz kızım" dedi ve nedenini şöyle ifade etti Ahmet Bey:

“Sahne ismi cazibeli olmalı. Akılda kalmalı. Tiyatro tarihine bak, bu tür değişikliklere sıkça rastlayacaksın.”

“Siz ne düşünmüştünüz efendim?”

“Benim aklıma Jale geldi.”

Şöyle bir düşündü Afife. Jale’nin manasını biliyordu.

“Çiğ damlası” diye söylendi ve hemen ardından, son kararını bildirir gibi konuştu.

“O halde, Afife Jale olsun efendim.”

Biraz duraksadı ve “Olabilir değil mi?” diye sordu.

“Olur kızım. Sen öyle istiyorsan mesele yok.”

***

İki yıldır bugünü bekliyordu Afife.

Geçen süre zarfında umutsuzluğa kapıldığı olmuş, yöneticilerine “Olmayacaksa devam etmeyeyim!” bile demişti.

Arada bir kısa sürelerle de olsa uzaklaşmış, sonra yeniden dönmüştü Darülbedayi’e.

Aklı, paşa dedesine oynadığı günlerden beri sahnedeydi.

Bir başka deyişle, azimle, inatla o büyük günün gelmesini beklemişti Afife.

Kendisiyle birlikte sınava girip de kazanan öteki kızlardan hiçbiri kalmamıştı geride. Kimileri ilk birkaç ay, kimileri zaman içinde ama hepsi taslarını taraklarını toplayıp gitmişlerdi.

Aklına birlikte sınava girdiği kızlar geldiğinde “Gerçekçiydiler!” diye düşünüyordu hep Afife.

Kendisinin de umutsuzluğa kapıldığı zamanlar olmuştu.

Hem de çok!

Beş yüz kuruşla başlayıp, zaman içinde sekiz yüz kuruşa çıkan aylığı, annesi, dadısı ve kendisini geçindirmeye yetmiyordu kuşkusuz. Annesinin mücevherleri, dadısının bir hayat çalışarak biriktirdiği altınları ve teyzesinin yardımlarıyla, ayakta güçbela durabiliyorlardı.

O umutsuzluğa kapılmayacak da kim kapılacaktı!

Ne ablası Behiye ne de ağabeyi Salah farkındaydı, üç kadının büyük bir zorlukla ayakta durabildiğinin.

Geçen iki yıla yaklaşan zaman süresince başından geçenleri hatırlayınca "Neyse, neyse... Geldik bugüne!" diye düşündü Afife.

Şimdi önüne bakması gerekiyordu.

***

Epeydir tanıdığı, çocukluğundan itibaren sahnede büyük zevkle izlediği Kınar Hanım[57] taktı, güzel kıza beyaz kurdelesini.

Sahneye adımını ilk kez atacak genç meslektaşını "Kırk bir kere maşallah benim güzel Afife'me. Allah nazarlardan saklasın" diyerek süsledi emektar kadın.

"Afife Jale oldu ismim Kınar Abla. Afife geçmişte kaldı" diye düzeltti genç kız gülerek, otuz sene boyunca sahnelerin tozunu yutmuş orta yaşlı kadını.

Kırmızı elbisesini, beyaz ayakkabılarını çoktan giymişti sahnede Emel'i canlandıracak olan Afife Jale. Saçları ve makyajı da rolüne uygun yapılmıştı.

Etrafında lambalar yanan aynanın karşısında oturuyor, Kınar Hanım'ın özenle bağladığı kurdeleye bakıyordu.

Kadıköy'de Apollon Tiyatrosu'nda geriye sayım başlamıştı.

Afife Jale, daha ilk sahneye çıkışında başrol oynayacaktı.

Üstelik, Eliza Binemeciyan'dan boşalan "Emel" rolüne çıkacaktı.

Ve çok daha önemlisi, sahneye ayak basan ilk Müslüman Türk kadını olacaktı.

"Allahım sen kuvvet ver!" diyerek defalarca dua etti.

Evde Medhiye Hanım ve Sophia, salonda ise Ziya durmaksızın dua ediyorlardı, sahne ismi Afife Jale olan canları için.

Güzel kızın hayali gerçek olmak üzereydi.

57 Kınar Hanım (Sıvacıyan) 1876-1950 yılları arasında yaşadı. Fasulyeciyan Topluluğu'nda çalışan annesi Bercuhi Hanım'ın izinden gitti ve henüz on dört yaşındayken sahneye çıktı. Mınakyan Topluluğu'nda, Yeni Osmanlı Tiyatrosu'nda ve Darülbedayi'de çalıştı.

YİRMİ ÜÇ

Kadıköylülerin nefes aldıkları, eğlendikleri, hoşça vakit geçirdikleri yerlerden biri olan Apollon Tiyatrosu'nun[58] önü o gece tıklım tıklımdı. Hani "İğne atsan yere düşmez" denir ya tam öyle.

Osmanlı'nın en Batılı tarzda yaşanan yerlerinden biriydi Kadıköy.

Yörede yaşayanlara soracak olursanız, Beyoğlu'ndan bile daha Avrupalıydı "köy"leri.

Kadıköy sakinleri çoğu akşamlar olduğu gibi o akşam da ne yapacaklarını düşünmüş, bazıları Kuşdili,[59] bir kısmı Yeldeğirmeni Sineması'na[60] gitmeye karar vermişti.

Asıl büyük kalabalıksa, Darülbedayi'in sahnelerinden biri olarak kullanılan Apollon'da karar kılmıştı.

Çünkü o gece tiyatroda Yamalar oynanacaktı.

Henüz "Emel" rolünü Eliza Binemeciyan'ın yerine Afife Jale'nin oynayacağından kimsenin haberi yoktu.

Sırdı bu!

Darülbedayi'in yönetim kadrosu ve oyunun yazarı Hüseyin Suat Bey iyice düşünüp taşındıktan sonra "Bakalım neler olacak?" diyerek almışlardı bu kararı.

Sonunda gonga vuruldu, fuayedeki son izleyiciler de yerlerini aldılar.

Afife Jale kuliste, Darülbedayi'in yöneticileri bir locada ve Ziya en ön sırada perdenin açılmasını bekliyordu.

Ve beklenen an geldi!

Perde!

***

Görkemli avize, berjer koltuklar ve duvarı süsleyen resimlerden de anlaşılacağı üzere, oyun Feneryolu'ndaki köşkün en görkemli salonunda başlamıştı.

Halasının gazetesini okumakta olduğu salona, Emel muhteşem bir giriş yaptı.

Siyah gür saçlarını ortaya çıkartan beyaz kurdelesi, kırmızı elbisesi, beyaz soket çorapları ve beyaz iskarpinleriyle, "Emel" rolünde göz dolduruyordu Afife Jale.

Güzel kızın sahneye çıkmadan önce kapıldığı korku geride kalmıştı.

Artık o ne Afife'ydi ne de oyuncu Afife Jale.

Halasının gözbebeği "Emel"di.

Sahnede Eliza Binemeciyan'ın yerine hiç tanımadıkları, yeniyetme bir oyuncuyu gören izleyiciler biraz şaşırsalar da, güzel kız olağanüstü yeteneğiyle hepsini kendisine ve oyuna bağlamayı becerdi.

Rolüne, Yamalar'da uzunca bir süredir oynamakta olan tüm öteki karakterler kadar hatta onlardan daha hâkimdi güzel kız.

Afife Jale'nin canlandırdığı "Emel" rolü, sahnede büyüdükçe büyüdü.

Sanki bütün öteki roller "Emel" için yazılmış gibi durmaya başladı.

Bu konuyu defalarca konuşmuşlardı merhum Doktor Sait Paşa'yla torunu.

"Oyuncunun iyisi, sahneye çıkınca merkezde kendisi varmış hissi uyandırır" demişti, bir keresinde kelimenin tam anlamıyla bir tiyatro delisi olan dedesi.

İşte şimdi tam da böyleydi:

Sanki Yamalar oyunu “Emel” rolü için yazılmış, Afife Jale de bu rolü oynamak için yaratılmıştı!

Başta Ziya olmak üzere salondaki tüm izleyiciler ve oyunu özel locadan izleyen Darülbedayi’in yöneticileri şaşkınlığa uğradı.

Baştan sona şahane bir oyun çıkarttı çiçeği burnunda oyuncu.

Salon alkışlardan yıkılıyordu!

Perdenin arkasına geçer geçmez “Emel” rolünden sıyrıldı ve yeniden Afife Jale’ye dönüştü güzel kız.

Ve işte tam da o anda gözyaşları sicim oldu, güzel gözlerinden sel gibi aktı.

Yamalar’ın yazarı Hüseyin Suat Bey, Afife Jale’yi elleriyle yüzünü kapatmış olarak odasına doğru koşarken yakaladı. Alnından öptü kızın. Az ama öz konuştu.

“Bizim sahnemize bir sanat fedaisi lazımdı. Sen işte o fedaisin!”

Afife Jale, ömrü olduğunca unutmayacaktı bu cümleyi.

Salon alkışlardan yıkılıyordu. Güzel kız kendine çekidüzen verdi ve öteki oyuncuların ortasında yerini aldı. Her biri sahneye hayat vermiş emektarlarla el ele tutuştu ve seyircileri selamladı.

Tekrar, tekrar ve tekrar.

Güzel kız her sahneye yeniden gelişinde, kuzeni Ziya’nın en önde kendisini alkışladığını görünce çok sevindi. Aklına canı dedesi geldi. Keşke yaşasaydı ve görseydi rahmetli Doktor Sait Paşa oyuncu torununu.

***

Nihayetinde alkışlar dindi, salonun ışıkları kapandı.

Darülbedayi’in yöneticileri kuliste birbirlerini tebrik ettiler.

“Başardık!” dediler birbirlerine.

Acaba sahiden başarmışlar mıydı?

Afife Jale’nin, bir başka deyişle Müslüman kadınların sahnedeki zaferi kalıcı olabilecek miydi?

Ertesi günkü gazeteler ve bu haberi alan yetkililer acaba ne tepki vereceklerdi?

Ne güzel kızın ne de büyük bir cüretle onu sahneye iten Darülbedayi yönetiminin şu anda bunları düşünecek hali vardı.

Başta Afife Jale olmak üzere, Darülbedayi takımı, kazandıkları zaferi kutluyordu.

58 İlk ismi Febüs olan tiyatro binası sonraki yıllarda ismini Apollon olarak değiştirdi. Şimdilerde yerinde Rexx Sineması var.

59 Kuşdili çayırında bir süre Tramvay Deposu sonra İtfaiye Binası olarak kullanılan hangar.

60 Yeldeğirmeni’nde, Duatepe Sokağı’nın tren yoluna bitişik kenarındaydı.

YİRMİ DÖRT

“Sevgili Paşa Dedemin Günlüğü, sana ne yazacağımı bilmiyorum...”

Dedesinin ardından, Ziya’yla paylaşmıştı yaşlı adamın büyük önem vererek yazdığı günlükleri Afife.

Hem doldurulmuş, hem de boş olanları, iki kuzen aralarında kardeş payı yapmışlardı.

“Canım dedem tarafından cilt ettirilmiş güzel günlük, bana miras olarak sen kaldın. Dedem yaşasaydı, inci gibi yazısıyla nasıl da güzel yazardı düşüncelerini sana... Biliyor musun sevgili günlük, ben artık bir oyuncuyum...”

Afife sahneye çıktığı gecenin sabahında, ilk kez başladı paşa dedesinden kendisine hatıra kalan günlüğe yazmaya.

Yazısının orta yerinde, “Dedem yaşasaydı bana neler söylerdi?” diye düşündü.

Neler söylemezdi ki görmüş geçirmiş adam!

“Neler söylerdi?” diye bir kez daha sordu kendi kendine güzel kız ve bu kez başladı onun bilge ağzından yazmaya:

“Afifeciğim, çok istedin ve çok çalıştın. Sonunda başardın güzel kızım. Ama bunu tek başına yapmadığını asla unutma. Senden öncekilerin deneyleri, tecrübeleri taşıdı seni bu başarıya. Sıradan insanlardan farkın, çok istemen, çok çalışman ve Allah vergisi kabiliyetindi... 14 Nisan 1920.”

Öyleydi gerçekten.

Daha minicik bir çocukken içinde tiyatro ateşinin yanmasını sağlayan dedesiydi. O olmasaydı, Afife’nin yanına Jale ismi eklenebilir miydi?

Kuşkusuz eklenemezdi.

Ya da heyecan içinde girdiği sınavlarda ve sonraki iki yıl içinde her “Olmayacak bu iş!” diye düştüğünde elinden tutup kaldıran Darülbedayi’in yöneticileri ve sanatçıları olmasaydı, sürdürebilir miydi azmini Afife?

Ya da anneciği ve Soficiği olmasaydı, direnebilir miydi tek başına babasının inadına?

Günlüğünü yazmayı tamamlayıp kendisine çekidüzen verdikten sonra kahvaltıya indi. Annesi ve dadısı merak içinde onu bekliyorlardı.

Ziya tarafından eve bırakılınca biraz konuşmuşlar ama detayları sabaha saklamışlardı.

Sophia bir zeytin tanesini ağzına atarken “Anlatsana kızım! Çatlatmasana insanı!” dedi sanki biraz azarlar gibi.

“Ne anlatayım Soficiğim? Bir akşam seni de götürürüm, kendi gözlerinle görürsün.”

Sonra anlatmaya koyuldu. Gece boyunca neler olduysa, A’dan Z’ye bütün teferruatıyla anlattı.

***

Letafet Apartmanı’nın kapısındaki görevlinin gözlerinin içinin güldüğünü fark etti Afife.

“Demek...” diye düşündü. “Oradaydı o da!”

“Tebrik ederim Afife Jale Hanımefendi kızım, şahane bir oyun çıkarttınız!”

Çok teşekkür etti Darülbedayi için gece gündüz emek veren yaşlı adama güzel kız.

Merdivenlerde karşılaştığı herkesten güzel sözler işitti.

Gece kararlaştırdıkları gibi Ahmet Bey’in kapısını tıklattı, içeriye girdi.

Tüm Darülbedayi yönetimi toplanmış, hararetle konuşuyorlardı.

Güzel kızı görünce hepsi ayağa kalktı, istisnasız hepsi elini sıkıp tebrik etti.

Çok duygulandı Afife. Gösterilen sandalyeye oturdu.

“Dün, hiçbir gazeteciye ne haber verdik ne davetiye yolladık. Bu nedenle bugünkü gazetelerde konuyla ilgili bir haber yok. Ama mutlaka birilerinden duyarlar. Ben, yaşadığımız sükûnet halini fırtınadan önceki sessizliğe benzetiyorum.”

Bu sözleri söyleyen Yamalar oyununun yazarı Hüseyin Suat Bey’di.

Ötekiler de onunla aynı fikirdeydiler.

“Ok yaydan çıktı” dedi Ahmet Bey ve “Şimdi ne yapacağız, nasıl devam edeceğiz onu konuşalım” diye devam etti.

Program çıkartıldı, masanın üzerine konuldu.

Ertesi hafta yine Apollon Tiyatrosu’nda Tatlı Sır oynanacaktı. Eliza Binemeciyan olmadığına göre, onun rolünü yine, sahne ismiyle söylenecek olursa Afife Jale oynayacaktı.

Darülbedayi yöneticileri, kabul edip etmediğini sorar gibi güzel oyuncuya baktılar.

Tabii ki oynayacaktı Tatlı Sır’da da Afife Jale.

YİRMİ BEŞ

Sanatçılar için zaman bazen çok hızlı akar. Afife Jale için de böyle olacaktı.

Ziya “Yine en önde oturuyor olacağım Afife” demişti.

Afife oyunun başlamasına birkaç dakika kala perdenin kenarından baktı, oradaydı kuzeni.

Hazırdı güzel oyuncu.

Reşat Rıdvan tarafından Fransızcadan uyarlanan Tatlı Sır’a gayet iyi çalışmıştı Afife.

Derken gonga vuruldu!

Perde!

Şahane bir oyun çıkartmıştı birinci bölümde güzel oyuncu. Perde kapanıp kulise geçtiğinde Darülbedayi’in tüm mensupları, bir önceki oyunda olduğu gibi tebrik etmeye başlamıştı sahnelerin yeni yıldızını.

O esnada, giderek artan gürültüler gelmeye başladı salondan. Pek aldırmadı genç oyuncu ve odasına girdi.

Gürültülü ayak sesleri, bağrış çağrışlar giderek yaklaştı ve nihayetinde kapısına kadar ulaştı.

Kapı açılıp bir dolu adam odasına doluşunca, güzel kızın gözleri bir polis komiseriyle hemen yanında duran Ziya’yı seçti önce.

“Ne oluyor?” demeye kalmadan komiser “Seni merkeze götüreceğim!” diye bağırdı.

İşte tam da o anda bir hançer gibi saplandı ağrı Afife’nin başına!

Ortada ne hançer vardı ne de onu tutan bir el ama sağ şakağından beynine doğru bir hançer sokulmuş ve kanırtılmış gibi oldu.

O etrafa acı ve korkuyla bakarken, komiser tekrarladı: “Seni merkeze götüreceğim!”

Bütün gözler ona bakıyordu. Belli ki kendini toparlaması ve uygun cevabı vermesi gerekiyordu.

Tam öyle yaptı Afife Jale.

“Hiçbir şey yapamazsınız. Dışarısı seyirci dolu, birazdan sahneye çıkacağım!”

Ağzından çıkan bu sözler acısını azaltmamış, artırmıştı.

Komiser gözlerinden ateş saçarak “Çıkarsan, saçlarından tutar seni karakola kadar sürüklerim!” diye bağırdı.

Gözler tekrar Afife’ye çevrildi.

Bir yandan eliyle ağrıyan başını tutup “Ben de camı kırar sokağa atlarım! Sonra gelir yine sahneye çıkarım!” diye bağırdı genç oyuncu.

Durumun giderek içinden çıkılmaz bir hal aldığını gören Darülbedayi yöneticileri komiser ile oyuncunun arasına girdiler ve laf anlamayan adama laf anlatmaya koyuldular.

Bu esnada, Kınar Hanım açıkgözlük yaptı ve gidip Afife’nin elinden tuttu, odanın dışına çıkardı. Ziya’ya da aynı anda göz kırpmıştı görmüş geçirmiş kadın. Ziya’nın genç kızın elini tutmasını ve kendilerini takip etmesini sağladı.

Apollon Tiyatrosu’nu avucunun içi gibi biliyordu ve gençleri önce kulisin arka taraflarında bulunan merdivenden aşağıya, makine dairesine indirdi. Sonra uzunca bir koşu tutturdu ve binanın arka cephesine açılan kapının sürgü demirini çekti.

Üç kaçak, Apollon Tiyatrosu’nun arka bahçesine çıkmışlardı.

“Yok olun. Sakın evine gitme Afife. Polisler oturduğun yeri biliyor olabilir” dedi Kınar Hanım. Ziya’ya da kaş ve göz işaretleriyle kıza mukayyet olması

talimatını verdi.

Başı zonklamayı sürdürüyordu Afife Jale'nin! Beynine adeta bir hançer saplanmış gibiydi!

İki eliyle çepeçevre başını sıkarak Ziya'yı izlemeye başladı güzel kız. Dolambaçlı yollardan geçip atlı bir arabaya bindiler.

Ziya ne yapacağını çoktan düşünmüş olacak ki "Üsküdar'a!" dedi. Sonra Afife'ye döndü ve alçak sesle "Seni konağın önünde indiririm. Hiçbir şey olmamış, normal bir ziyaretmiş gibi davran. Ardından size gidip durumu teyzeme anlatırım. Her şeyi yoluna koymaya çalışırım" dedi.

Anladığını belli edecek biçimde başını sallarken "İnsanlar odaya dalmadan neler oldu? Neydi dışarıdan gelen o gürültüler öyle Ziya?" diye sordu Afife.

"Komiserin önünü Hüseyin Suat Bey ile İbn-ür Refik Ahmet Nuri Bey kesti. Oyunu seyretmeye birkaç da ünlü yazar gelmiş. Hepsi kendi isimlerini ve mesleklerini söyleyerek konuşuyorlardı. Komiserle tartışarak odaya kadar geldiler. Ben de onların arasına karıştım. Gerisini zaten biliyorsun."

***

Tam da Ziya'nın anlattığı gibi olmuştu.

Delikanlının sözünü ettiği yazarlar Halit Fahri[61] ve Reşat Nuri'ydi.[62]

İki arkadaş Afife Jale'nin nefis Türkçesiyle mest olmuş vaziyetteyken komiserin salona girdiğini görmüş, olaya dahil olmuşlardı.

Darülbedayi'in yöneticilerinden Hüseyin Suat Bey kendisini tanıtmış ve "Şayet bu hanımın oyunculuk etmesini engelleyen bir yasa varsa yarın hemen uygulanabilir ama görüyorsunuz şu anda piyes devam ediyor" diye laf anlatmaya çalışmıştı komisere.

O da "Perde açılmayacak, o kız sahneye çıkmayacak!" diye bağırıp durmuştu.

Sonra, iki genç yazar Halit Fahri ve Reşat Nuri de, kendilerini tanıtarak katılmışlardı tartışmaya.

Afife'nin odasına kadar gelen patırtılar işte bunlardı.

Sonra Afife'nin odasına girilmiş, genç oyuncu Kınar Hanım tarafından odadan uzaklaştırıldıktan sonra da tartışma sürmüştü.

Kuliste tartışmalar devam ederken seyirciler yerini almış, perdenin açılmasını beklemeye koyulmuşlardı.

Perde açılmayıp sahne arkasından gürültüler gelince salondakiler huzursuzlanmış, bağırıp çağırmaya başlamışlardı.

Çare kalmayınca Hüseyin Suat sahneye çıkmış, "Jale Hanım birden rahatsızlandı. Özür dileriz. Maalesef piyes devam edemeyecek" demişti.

Uğultu dinmek şöyle dursun daha da fazlalaşınca, Hüseyin Suat içeriye kaçmak zorunda kalmıştı.

Gürültüler dinmeyince bu kez de İsmail Galip Bey63 sahneye çıkmış, o da teknik bazı aksaklıklardan söz etmişti.

Ama seyirciler her şeyi anlamıştı bir kere!

Bir locadan şişmanca, yaşlı bir adam ayağa kalkmış, "Ne rezalet efendim! Kim, bu oyuna, nasıl mâni olacakmış bakayım?" diye bağırmıştı.

61 Halit Fahri Ozansoy 1891-1971 yılları arasında yaşadı. Şair, gazeteci, oyun yazarı ve öğretmendi.

62 Reşat Nuri Güntekin 1889-1956 yılları arasında yaşadı. Romancı. Edebiyatımızda önemli bir yeri olan Çalıkuşu isimli romanın yazarıdır.

63 İsmail Galip Arcan 1894-1974 yılları arasında yaşadı. Ünlü tiyatro ve sinema oyuncusu.

YİRMİ ALTI

Darülbedayi'in yöneticileri, olaylı gecenin ertesinde olağanüstü gündemle toplandılar.

Tatlı Sır'ın yarım kalmasını değerlendiririlerken, laf lafı açtı ve "memleketin durumu"na geldi.

Hepsi de öğrenmişti 23 Nisan günü Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılacağını.

Aydın insanlardı. İçlerinde, ülkesinin durumuna üzülmeyen bir kişi bile yoktu.

Zaten daha çok da ülke sathında meydana gelen gelişmelerden kuvvet bularak bayrak açmışlardı Müslüman kadınların da sahneye çıkabilmesini sağlamak için.

Hepsi de sanatçı ve aydın olmalarından kaynaklanan ilerici ve çağdaş duruşu layıkıyla sergilemiş, sergilemeyi sürdürüyorlardı.

9 Şubat'ta Kuvayı Milliye Urfa'ya girdiğinde, hepsinin gözpınarlarına yaşlar yürümüştü.

12 Şubat'ta Maraş'ın Fransız işgalinden kurtulduğunu öğrenince birbirlerinin ellerini daha fazla sıkmışlardı.

Hele 15 Şubat'ta Londra'da gerçekleşen konferansta İstanbul'un Türklere bırakılmasına karar verilince, mutluluktan havalara uçacaklardı neredeyse.

Buna karşılık bazı arkadaşları İngilizler tarafından 15 Mart'ta tutuklanınca[64] canları bir hayli sıkıldı. Onların yerlerini, aynı düşünceleri taşıyan başkalarının doldurmasını sağladılar derhal.

17 Mart'ta İngilizler Eskişehir ve Afyon'dan çekilince, tüm Türkiye'yle birlikte Darülbedayi'in aydın tiyatroculari da bayram etti.

Vatansever tiyatrocular olarak, İstanbul'da gerçekleşen "işgali protesto" mitinglerine hep birlikte gidiyorlardı.

Yönetici, oyuncu ya da yazar, özellikle de genç olanlar birer ikişer Anadolu'ya geçip milli kuvvetlere katılıyordu.

Antep'ten Düzce'ye, Urfa'dan İzmir'e ülkenin her karış toprağında, vatanseverler savaş halindeyken, sanatçılar tabii ki susup oturamazdı.

Tersine, aydın olmanın omuzlarına yüklediği sorumluluğun gayet iyi farkındaydılar.

İstanbul'un işgali başlarken toplanmış, tiyatrolarının perdelerini indirmemeye karar vermişlerdi.

"Sanatımızla da direneceğiz!" diye söz vermişlerdi birbirlerine.

Tam anlamıyla bir geçiş dönemini yaşıyordu Osmanlı.

Bir yandan işgal kuvvetleriyle savaşılıyor, öte yandan geleceğin ismi konulmaya çalışılıyordu.

Herkes, özellikle de sanatçılar ve aydınlar, savaş bittiğinde artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını hissediyor, daha çağdaş bir ülkede yaşayacaklarına dair ümidi kalplerinde her geçen gün daha fazla büyütüyorlardı.

***

Rahmetli dedesinin günlüğüne yazmaya ilk günlerde dedesiyle dertleşir gibi başlamıştı Afife. Sonra kalemini biraz "dedesi olsaydı kendisine ne söylerdi" diye düşünerek oynatmıştı.

Beceremeyeceğini anlayınca yine günlükle, bir başka deyişle dedesiyle konuşur gibi yazmaya çevirmişti tarzını:

"Sevgili Paşa Dedemin Günlüğü, Kasım 1918'den Nisan 1920'ye... Yaklaşık bir buçuk yıldır, hayatımda büyük değişiklikler oldu. İki gün önce ikinci kez sahneye çıktım. İlk oyunum Yamalar'ın nasıl geçtiğini yazmıştım. Şimdi sıra ikinci oyunum Tatlı Sır'da. Çok üzgünüm! Oyunum

yarım kaldı. Bir komiser geldi ve ilk perdenin sonunda piyesi durdurdu. Beni karakola götürmeye kalktı ama başaramadı. Kaçtım. O an başıma saplanan ağrı, halen sürüyor... 22 Nisan 1920.”

Tam da böyle olmuştu. Komiseri karşısında görünce saplanmıştı genç kızın başına ağrı.

Birkaç hap alınca biraz azalır gibi oluyorsa da bir türlü tümüyle geçmiyordu.

Ağrısı gemi azıya aldığı zamanlarda, annesinin yemenilerinden biriyle başını çepeçevre ve sıkı sıkı sarıyordu Afife.

Üzerinde durmamaya çalışıyordu bu nahoş durumun.

Aklı fikri, ilerleyen günlerde Darülbedayi’de nelerin olacağındaydı.

***

O berbat geceden birkaç gün sonra “Evde otursun, bizden haber beklesin! Ortalıklarda pek fazla görünmesin!” diye haber gelmişti Darülbedayi’den.

Sonra zaman geçmek bilmemişti.

Birkaç gün sonra “Beni unuttular!” diye düşünmeye başladı güzel kız.

İçi içini yiyor, bir haber gelmedikçe endişesi katlanarak artıyordu.

Acaba yeniden sahneye çıkabilecek miydi?

Polisle Darülbedayi arasında başlayan kavga daha ne kadar sürecekti?

Apollon Tiyatrosu’nu kapatmış olabilirler miydi?

Kendisi kaçınca, komiser yönetimden birilerini tutuklamaya kalkmış mıydı?

Afife’nin aklından neredeyse her an, cevabını bilemediği onlarca soru geçiyor, tiyatrodan bir haber gelmemesine hem içerliyor hem de kızıyordu.

Uykusuz geçen gecelerden birinin sabahında, yatağından Darülbedayi'e gitmek üzere çıktı güzel kız.

"Mutlaka gitmem lazım anne!"

Medhiye Hanım önce "Katiyen olmaz!" dedi. Kızının inadını bildiği için, sonunda onunla birlikte gitmeye karar verdi.

64 İstanbul'daki kukla hükümet, Kuvayı Milliye'nin başarıları ve Misakı Milli'nin ilanı üzerine, İngilizlerin yardımıyla İstanbul'da yüz elli aydını gözaltına aldı, Malta'ya sürdü.

YİRMİ YEDİ

Sophia “Böyle gidersen, şıp diye yakalanırsın Kadıköy iskelesinde” dedi kapıda yakalayıp kızı.

Anne kız birbirlerine baktılar ve dadıya hak verdiler.

Afife annesinin giyecekleri arasından kendisine en uygun olanı buldu, üzerini değiştirdi, yüzünü bir peçeyle kapattı ve öyle çıktı evden.

İskelenin kapısını kontrol altında tutan polis memuru kuşkulandı iki kadından.

“Açın yüzünüzü! Bakacağım!”

Önce biraz “Haram!” filan diye direndilerse de sonunda yüzlerini açmak zorunda kaldılar.

***

Tiyatroyu basan Kadıköy’ün polis komiseri Afife Jale’yi karşısında görünce küplere bindi. Onun bir kadın olduğunu unutup ağzına geleni söyledi. Afife’den ters cevaplar alınca sesini iyice yükseltti.

İş iyice sarpa sarmıştı. Komiser tutanak tutturdu ve genç kızı tevkif ederek emniyet müdürlüğüne havale etti.

Afife’nin tutuklandığına dair haber Darülbedayi’e bomba gibi düştü.

Tüm yönetim kadrosu ayaklandı. Muvahit Refet, Behzat Butak, Onnik Binemeciyan gibi aktörler hep birlikte polis merkezine gittiler. Bu arada Darülbedayi yöneticilerinin haber verdiği Refik Halit[65] gibi bazı önemli yazarlar da telefonla polis merkezinde üst düzeyden tanıdıkları kim varsa aradılar.

Bu kadar ünlü tiyatrocu ve yazar akın edip emniyet müdürlüğünün telefonlarını kilitleyince, işler değişti. O günlerde İstanbul Emniyeti’nin

başında bulunan Tahsin Bey, Afife Jale için müdüriyete gelenlerin hepsini kendi odasında konuk etti.

“Arnavut” lakaplı posbıyıklı Tahsin Bey’i göreve Damat Ferit Paşa getirmişti. Laf anlayan, modern görüşlü biriydi. “Ne demek Türk kadını sahneye çıkamaz? Tabii ki çıkabilir. Çıkması lazımdır. Mücadeleye devam edin!” diyor, bir anlamda “Arkanızda ben varım” demeye getiriyordu.

Darülbedayi’in topluca merkeze akın etmesi, Refik Halit başta olmak üzere önemli birçok yazarın Afife Jale’nin tutuklanmasına karşı çıkması etkisini göstermişti. Güzel oyuncu, tutuklanmak üzere götürüldüğü emniyet müdürlüğünden sahneye çıkma izni almış olarak ayrıldı.

***

Tahsin Bey’in oyunculuğuna izin vermesi Afife’nin baş ağrılarına ne yazık ki çare olmadı.

Güzel kız Darülbedayi yöneticilerinden ayrılıp annesiyle birlikte Kadıköy’deki evinin yolunu tutunca, beyninde bir hançer taşıdığı fikrine geri döndü.

Tünel’le Karaköy’e inerlerken, vapurla Kadıköy’e geçerlerken hep “Anne başım çok ağrıyor!” dedi.

Kızını eve bıraktıktan sonra Üsküdar’a gitti Medhiye Hanım. Bu kez de çareyi çocuğu gibi sevdiği Salih Necati’nin66 Doğancılar Yokuşu’nun başındaki eczanesinde arayacaktı.

Üzüntü içinde, Afife’nin baş ağrısını geçirmek için neler yaptığını bir bir saydı Medhiye Hanım. Mevcut bütün ağrıkesicileri denemişti. Kutularda yazılan en yüksek doza kadar vermiş hatta bazen daha üstüne bile çıkmıştı.

“Zehirlenecek diye korkuyorum Salih Bey oğlum” diye hıçkırıklara boğuldu bir ara.

Eczacı Salih Necati Bey “Bir doktora gösterseydiniz” deyince “Gösterdim. Göstermez olur muyum?” dedi üzgün kadın.

Salih Necati Bey uzun uzun düşündü ve son kararını söyledi.

“Tavsiye edeceğim her şeyi denemişsiniz. Bana sorarsanız Afife Hanım’ın durumu psikolojik. Biraz kendi haline bırakmanızı tavsiye ederim.”

Eli boş çıkmadı eczaneden Medhiye Hanım. Birkaç paket aspirin daha satın aldı.

65 Refik Halit Karay 1888-1965 yılları arasında yaşadı. Ünlü hikâyeci ve romancımız. Tercüman-ı Hakikat gazetesinde çalıştı. Hürriyet ve İtilaf Fırkası’na üye oldu, İstiklal Savaşı aleyhinde yazılar yazdı. Kurtuluş Savaşı’ndan sonra yüz ellilikler listesine girdi, vatan hainliği suçuyla Beyrut ve Halep’e sürüldü. Mustafa Kemal Atatürk’e yazdığı şiir ve mektuplar sonucunda affedildi.

66 Salih Necati Emgen 1948 yılında vefat etti. Eczacıydı. Üsküdar Doğancılar Yokuşu’nun başında “Eczane Salih Necati”nin sahibiydi. İlerleyen yıllarda eczacılığına optik işini de ekledi. Yüz yıl önce kurduğu şirket, bugün Emgen Optik adıyla anılmaktadır.

YİRMİ SEKİZ

Eliza Binemeciyan ne hikmetse tam da Afife'nin başının derde girdiği günlerde döndü İstanbul'a.

Onu karşısında gören herkesin aklına derhal, Afife Jale'nin oynadığı oyunun yarıda kesildiği, sonraki günlerde de güzel kızın polis tarafından gözaltına alındığı geldi.

Birileri, durumdan ünlü oyuncu Eliza Hanım'ı haberdar etmiş olmalıydı.

Paris'te umduğu ilgiyi görmeyen, İstanbul'daki gibi el üstünde taşınmayacağını anlayan Eliza Hanım "Fırsat bu fırsattır!" diye düşünmüş olmalıydı.

Sanatçının doğduğu, büyüdüğü ve en ünlü kadın oyuncu olarak kabul gördüğü kente dönüşü muhteşem oldu.

Gazeteciler, Osmanlı'nın "1 numara"sının etrafını Şark Ekspresi'nden Sirkeci'ye adımını atar atmaz sardılar. Trenden en afralı tafralı, "Küçük dünyaları ben yarattım" edasıyla inen Eliza'ya, bütün muhabirler, ağız birliği etmişçesine aynı anda aynı soruyu sordu.

"Tiyatroya dönüş yapacak mısınız Eliza Hanım?"

Vereceği cevabı şen bir kahkahayla taçlandıracaktı Eliza Binemeciyan.

"Onu zaman gösterecektir!"

Pek zamana bırakmadı durumu büyük sanatçı ve geldiğinin hemen ertesi günü soluğu Darülbedayi'in merkezinde aldı.

Otuz üç yaşında, bastığı yeri titreten, gönül hoplatan ve üstelik mavi boncuk dağıtmayı gayet iyi beceren bir kadındı ünlü oyuncu.

Gelir gelmez Darülbedayi'in merdivenleri, koridorları, odaları, salonları yeniden onun şen kahkahalarıyla inlemeye başladı.

Darülbedayi yöneticileri çok iyi karşıladılar eski dostlarını.

Afife Jale'nin başına gelenlerden sonra Darülbedayi'in tüm oyunları yerlerde sürünüyor, gişeleri para getirmiyordu. Kurum, İstanbul Belediyesi'nden gelen az miktarda parayla yaşama savaşı veriyordu. Bu gidiş ancak Eliza Hanım'ın yeniden sahneye sürülmesiyle durdurulabilirdi.

Derhal sahneye çıkması teklif edildi Eliza Binemeciyan'a.

Dünden hazırdı yıldız oyuncu ve "Sahne tozu yutmak benim kaderimde var. Eh sizleri de zorda bırakmak istemem tabiatıyla!" diyerek, hemen o akşam, ezberinde olan bir oyunla kaldığı yerden gözlere yıldız serpmeye başladı.

Genç Afife Jale'ye kaptırdığı koltuğunu hiç de zorlanmadan, adeta bir altın tepsi içinde geri almıştı Eliza Binemeciyan.

***

Eliza Binemeciyan'ın eline ayrıca Muvahit Refet tarafından Fransızcadan uyarlanan Üvey Kardeşler isimli oyun da tutuşturulmuştu. Ne kadar çabuk hazır olabilirse, oyun sahneye o kadar çabuk konulabilecekti.

Rolüne hazırlanırken, yeni karşılaştığı eski dostlarının hepsinden Afife Jale'nin ne kadar başarılı olduğunu dinlemeye başladı Eliza Hanım.

Kostümcüsünden makyözüne, dekorcusundan perdecisine eskilerden tanıyıp da selam verdiği kim varsa, Afife Jale'yi yere göğe sığdıramıyordu.

Sanki söz birliği yapmışçasına, Eliza Binemeciyan'ın etrafı "İlk gecesinde bu kadar başarılı olan başka kimseye tiyatro tarihinde rastlanmamıştır" diyenlerle dolmuş taşmıştı.

Afife Jale'yi kastederek, "Üstelik güzel, alımlı ve sesi de tiyatroya çok uygun" diyenlere de alabildiğine sinirleniyordu ünlü oyuncu.

En çok da "Kızda şeytan tüyü var" yorumunu yapanlara takıyordu Eliza Hanım kafasını. Böyle birine rastladığı zaman gözlerinden ateş saçıyor, her kim olursa olsun kara kaplı defterine yazıyordu.

Yıllardır tek bir rakibi bile yokken, bir Paris’e gitmiş ve arkasından olanlar olmuştu.

O kadar ki, Eliza Hanım’ın gece rüyalarına bile girmeye başlamıştı Afife Jale.

Sanki oyun oynar gibi sahnede tam karşısında duruyor ve “Tahtını ben çaldım yaşlı kadın! Gencim, güzelim ve senden daha başarılıyım!” deyip göz kırpıyor, ardından sırra kadem basıyordu.

Yer gök “Afife Jale!” diye inleyince, Eliza Hanım “Daha ağzı süt kokan bu çocuk, ne çabuk oyuncu oldu!” diye konuşmaya başladı sağda solda.

Sadece sağda solda değil, nazı geçen insanların yanında da başladı bu tür sözleri tekrarlamaya.

Bu tür davranışlarıyla, bir anlamda “Ya benim yanımda durursunuz ya da Afife Jale’nin” demeye getiriyordu Eliza Binemeciyan.

Afife Jale polis kontrolünden kısmen kurtulmuş olsa da, Eliza Hanım’ın kaprislerinden, şimşeklerinden, yıldırımlarından kurtulacak gibi görünmüyordu.

Tiyatro çevrelerinde bulunan herkes, her geçen gün biraz daha fazla böyle düşünmeye başlamıştı.

***

Eliza Binemeciyan kendi rolüne hazırlanırken, Afife bir yandan baş ağrıları içinde kıvranıyor, öte yandan Darülbedayi’in kendisini yeniden sahneye süreceği günü bekliyordu.

Darülbedayi’in yöneticileri emniyet açısından İstanbul’da büyük bir yetki çatışmasının olduğunun gayet iyi farkındaydılar.

İstanbul’un emniyet müdürü olsa da, Arnavut Tahsin Bey’in Afife Jale’ye dair verdiği hükmün Kadıköy yakasında geçerli olup olmayacağı kendileri için bir soru işaretiydi.

İstanbul’un işgal günlerini yaşadığı göz önünde bulundurulduğunda, Darülbedayi’i yönetenlerin Tahsin Bey’den aldıkları söze çok da güvenmemeleri anlaşılır bir durumdu.

Payitahtta ancak İngiliz ve Fransız subaylardan sonra, o da sıra gelirse Osmanlı emniyetçilerinin borusu ötüyor, onların gücü de siyasal nedenlerle bir yere yetse ötekine yetmiyordu.

Güzel Afife baş ağrıları içinde sahneye çıkacağı günü beklerken, arada bir annesine ve daha sık da dadısına “Ne olacak benim halim böyle?” diye dertlenmeden edemiyordu.

İki kadın, kızlarının başına sirkeli tülbent koyuyor, el ve ayak bileklerini, omzunu, sırtını kolonyayla ovuyor ama bir sonuç alamıyorlardı.

Medhiye Hanım ve Sophia, kendi aralarında yaptıkları konuşmalarda kızlarıyla ilgili olarak “Sahneye çıkarsa baş ağrıları geçer belki” demeye başlamış, bir anlamda oyunculuğa devam etmesine umut bağlamışlardı.

YİRMİ DOKUZ

Dadısıyla birlikte, Odalık oyunu için çalışmayı sürdürüyordu Afife.

Darülbedayi'in bir görevlisi Ahmet Nuri Bey'in yazdığı oyunun kopyasını getirmiş, kapıdan teslim etmişti.

Bir de sözlü not iletmesi istenmişti görevliden.

"Önümüzdeki haftaya hazır olmanız gerekiyormuş Afife Jale Hanım. Çarşamba günü Apollon'da oynayacakmışsınız."

Kapıda kalakalmıştı bu lafları duyunca, elinde senaryo olmak üzere genç yıldız.

Polisin tiyatroyu bastığı akşam başına giren ağrıyı, o an unutmuştu.

Aklı başına gelince koşarak mutfağa gitmiş, yemek hazırlamakta olan dadısına elindeki metni göstererek "Soficiğim, önümüzdeki hafta sahnedeyim!" demişti.

Dadısı çok sevinmişti bu habere. Güzel kızın yanağına bir öpücük kondurmuş, "Ben dememiş miydim sana?" diye çığlığı basmıştı.

Aslında yeni bir senaryo metnine ihtiyacı yoktu Afife'nin. Ezbere biliyordu rolü. Aylarca çalışmıştı Odalık üstüne.

"Şimdi çık oyna deseler, bir kelime şaşırmadan oynarım" diye düşünmüştü, görevlinin arkasından kapıyı kapatır kapatmaz.

Sonra mutfağa koşmuş, durumu anlattıktan sonra gazocağının altını kıstırmış, öpücüğü aldıktan sonra dadısını mutfaktan çıkartıp karşısına oturtmuş, çalışmaya başlamıştı.

***

Arada bir oyun üzerine Sophia'yla laflıyordu da Afife.

“Dadıcığım, ne kötü bir şey şu odalık olmak değil mi?”

Sophia de aynı şekilde düşünüyordu. Onun da aklı almıyordu odalık olma ya da alma işini.

Evde hanım, hizmetçi filan değil de odalık olmak, efendiye yatakta bedenini sunmaktı o kadar.

Genç oyuncu arada muhtelif ağrıkesiciler de alarak dadısıyla çalışmasını sürdürürken, Medhiye Hanım alışveriş yapmış olarak geri döndü.

Daha giriş kapısında aldı iyi haberi Sophia’dan. Bir koşu salona geçti ve kızını kucakladı.

“Benim de size bir haberim var” dedi Medhiye Hanım, mantosunu ve örtüsünü çıkarırken.

Sonra bir koltuğa oturdu ve pazaryerinde karşılaştığı bir ahbabından Kadıköy’de muayenehanesi olan genç bir doktorun adresini aldığını söyledi.

Afife de Sophia de sevindiler habere.

“Peki, hiç baş ağrısını geçirdiği biri var mıymış bu doktorun anneciğim?” diye sordu.

Ses tonundan da anlaşılacağı üzere, Afife’nin esasen dayanacak dermanı kalmamıştı.

Güzel kız, ağzından çıkan her kelimeyle, sanki beyninin orta yerine saplanmış gibi duran bir bıçağı hareket ettiriyor, bu da canının alabildiğine yanmasına yol açıyordu.

Afife’den sonra Sophia da “En azından gidip konuşalım, bir görsün” dedi.

Geçen süre zarfında birkaç doktor dolaşmışlar, kimi ağrıkesici vermiş bazıları da çözüm olarak Topbaşı Bimarhanesi’ni[67] işaret etmişti.

Bu tür önerileri duyduğunda “Ben deli değilim ki! Orası da hastane değil, tımarhane”[68] demiş, gitmemekte ayak diremişti Afife.

İki kadın “Peki şimdi ne yapıyoruz o zaman?” der gibi Afife’ye baktılar.

Afife çok kesin konuştu.

“Adam deli doktoru değilmiş. Neden gitmeyeyim? Hemen gidelim. Belki önümüzdeki hafta oynayacağım oyuna da faydası olur.”

[67] Önceleri Süleymaniye Camii’nin içinde bulunan külliyede bir bölüm olarak hizmet veren Bimarhane, bir salgın hastalık üzerine 1873’te Üsküdar’a, Toptaşı’na taşındı. 1924 yılında Bakırköy’e naklolmasına karar verildi.

[68] Bimar “hasta” demektir. Bimarhane deyince de akla hastane gelmesi gerekir. Psikiyatri ile ilgili hastanelere halk “bimarhane” yerine “tımarhane” demeyi tercih etti ve kelime gündelik dilde anlam değiştirmiş olarak kullanılır oldu.

OTUZ

Genç, eli yüzü düzgün, otuzlu yaşlarının ortalarında, çok ama çok zayıftı doktor.

Sophia, “Üflensen uçacakmış gibi görünüyor. Ne kadar zayıf!” diye düşündü.

Medhiye Hanım kızının mantosunu çıkarmasına yardım eden genç adama “Adınız neydi yavrum sizin?” diye sordu.

“Suat efendim.”

Genç doktor Medhiye Hanım’ın sorusunu cevapladıktan sonra Afife’ye döndü ve “Neyiniz var?” diye sordu.

Afife, Sophia ve Medhiye Hanım hep bir ağızdan güzel kızın baş ağrısının ne kadar katlanılamaz olduğunu anlattılar.

“Daha önce hiçbir şeyi yoktu. Ne zaman ki o lanet olasıca komiser karşısına dikildi, işte bu hale geldi kızcağızım” dedi Sophia.

Medhiye Hanım da “Bir tek kere başının ağrıdığını söylemiş değildir o tatsız olayın öncesinde doktor bey” dedi can yoldaşının sözlerini doğrulamak istercesine.

Afife annesinin bıraktığı yerden devam etti.

“Beni tımarhaneye göndermek istediler. Siz de görüyorsunuz, ruhsal sorunu olan birine benziyor muyum Suat Bey?”

Doktor güzel kızın tansiyonunu ölçtü, sırtını dinledi, gözbebeklerine baktı ve reflekslerini test etti. Sonra biraz düşündü ve çekingen bir ses tonuyla konuştu.

“Gözle görülür hiçbir hastalığınız yok. Morfinin dışında her şeyi denemişsiniz zaten.”

Sonra biraz daha düşündü ve “Psikiyatrik bir çözüme de yakınlık duymuyorsunuz anladığım kadarıyla” dedi.

Konuşmasının bu noktasında durdu, üç kadının gözlerine bir şey söylemelerini bekler gibi ayrı ayrı baktı.

“Peki, doktor bey...” dedi “Şimdi ne olacak?” der gibi Medhiye Hanım.

Ayıp bir kelimeyi telaffuz ediyormuş gibi “Morfin” dedi doktor.

Biraz duraksadı ve devam etti.

“Morfin vereceğim, eğer isterseniz.”

“Bir sakıncası var mı morfin almamın?” diye sordu Afife.

“Küçük dozlar halinde alınması halinde yok. İhtiyacım oldukça ben de alıyorum.”

Medhiye Hanım tedirgin oldu.

Doktor kızıydı ve “morfinmanlık” kelimesini elbette duymuştu. Öte yandan, bu kelimenin bir ilaç ismi olduğunun da farkındaydı.

“Biraz açıklar mısınız, morfinin nasıl bir etki yapacağını doktor bey oğlum?”

Doktor Suat Bey uzun uzun anlattı morfinin öteki ağrıkesicilerden farkını.

O anlatınca, Afife ve yaşlı iki kadına, morfinin öteki ilaçlardan tek farkı, ağızdan değil de iğne yoluyla alınacak olması gibi göründü.

Medhiye Hanım korkarak “Zararlı bir etkisi olmaz mı?” diye sordu.

Doktor Suat Bey biraz düşündü, “Sık kullanılması halinde alışkanlık yapar” dedi ve derin bir nefes alarak devam etti.

“Öte yandan sihirli bir ilaçtır. Şıp diye keser ağrıyı. Öteki hiçbir ağrıkesicinin yapamadığını yapar.”

Genç doktor sözlerini tamamlayınca, karar sizin der gibi Afife'nin gözlerine baktı.

Başı çatlıyordu güzel kızın. Tiyatroyu polisin bastığı, Ziya'yla güçbela kaçtığı günden bu yana, dur durak bilmemişti lanet olasıca ağrı. Kadıköy'ün neredeyse bütün doktorlarına gitmiş, eczanelerinde kullanmadık ağrıkesici bırakmamıştı. Önerilip de denemediği tek çözüm, psikiyatri kliniğine yatmaktı ki bunu asla istemiyordu güzel kız.

Biraz çaresiz bir ses tonuyla "Yapalım o zaman" dedi Afife.

Medhiye Hanım ve Sophia sessiz kaldılar. Her ikisi de kızlarının çektiği acılara kendi gözleriyle tanık olmuş, sabahlara kadar onunla birlikte ağlamışlardı.

Bu "morfin" denilen ilaç her neyse, huzura kavuşturacaktı çocuklarını. Başlarını eğip "İyi madem..." dediler.

Doktor Suat Bey pantolonunun cebinden çıkardığı küçük bir anahtarla üzerinde kırmızı bir ay resmi bulunan beyaz boyalı, camlı dolabın kapısını açtı, içinden küçük bir şişe aldı, masasının üzerine koydu.

Bu arada bir ispirto ocağının üzerine metal bir kutu yerleştirdi, içine bir sıvı döktü ve bir iğne ile şırıngayı kaynattı.

Az sonra iğneyi şırınganın ucuna taktı ve masasının üzerinde duran küçük şişeden morfin çekti. Şırıngada hava kalmasın diye ilacın birazını dışarıya fışkırttı ve kolunu sıvamış olarak beklemekte olan Afife'nin yanına yaklaştı.

Doktor Suat Bey gözlerinin içine bakarak, şırınganın içindeki morfini güzel kızın damarına zerk etti.

Morfin Afife'nin vücuduyla buluşur buluşmaz etkisini gösterdi.

Daha muayenehaneden çıkarken "Geçti anneciğim. Bütün baş ağrım geçti" dedi Afife.

Mehdiye Hanım ve Sophia kızlarının yüzünün yeniden güldüğüne çok sevindiler.

Eve ulaşır ulaşmaz Afife kendini yatağa attı ve uzunca bir süredir ilk kez rahat bir uyku uyudu.

***

Sabahleyin uyandığında ilk işi rahmetli Paşa dedesinin günlüğünü önüne koymak oldu:

“Sevgili Paşa Dedemin Günlüğü, çok mutluyum, baş ağrım dindi ve yeni bir oyun için çalışmalarımı sürdürüyorum... Oynayacağım oyunun ismi Odalık. Tabii ki berbat bir durum odalık olarak hizmet vermek...”

Uzun uzun yazdı günlüğüne Afife...

Odalığın saraydaki adının “cariyelik” olduğunu anlattı mesela.

İsmi daha süslü olsa da “odalık” ile aynı kapıya çıktığından söz etti.

Osmanlı’ya Araplardan geçen “odalık kullanma” geleneği hakikaten de iğrençti ve toplumun kanayan yaralarının en önemlilerindendi.

Bu berbat gelenek 1908’de, İkinci Meşrutiyet’le resmen kaldırılmıştı. Buna karşılık, fiilen önünün alındığı tabii ki söylenemezdi.

Zengin, seçkin aile reisleri bazen konaklarına, yalılarına, köşklerine birden fazla odalık alıyor, ev halkı bu konuda en ufak bir itirazda bile bulunamıyordu.

Afife’nin günlüğüne yazdığı gibi, kadınların, özellikle de evlerin hanımlarının bu durumu nasıl olup da kabul edebildiği zinhar anlaşılır bir durum değildi.

Haydi odalık denilen zavallı kadın bir esir tüccarından parayla satın alınmış zavallı bir insandı. Ve haydi hizmetçiler, çalışanlar filan da para kazandıkları için bu duruma göz yumuyordu. Ama evin hanımının bu durumu nasıl olup da kabul ettiğini anlamak kuşkusuz mümkün olamazdı.

1857’ye kadar sokak ortasında kurulan esir pazarlarında, “devlet utandığı için” olsa gerek sonraki yıllarda arka sokaklarda alınıp satılan güzelim kızların başına gelenlere bir Allah’ın kulunun “Yahu ayıptır, günahtır!” diyerek karşı çıkmaması, kuşkusuz sadece dinin, devletin filan değil, bizatihi toplumun da ayıbıydı.

Odalık ya da cariye denilen bu zavallı kız çocuklarından tek beklenilen, evin erkeğini cinsel doyuma ulaştırmaktı, o kadar.

Onlu yaşlarda yatağa koşulan kız çocukları, yaşları biraz ilerleyince kıymetten düşerdi üstelik.

Böyle olunca yıpranma payları düşülerek satılır, yerlerini yenilerine bırakırlardı.

Bazen de satılmaz, yataktan uzaklaştırılıp bir binek hayvanı gibi evin ağır hizmetlerine koşulurlardı.

“Esir işte! Başka ne olacak!” diye söylendi Afife günlüğüne yazmayı sürdürürken.

Yazısını tamamlayınca günlüğünü kapattı, anahtarlı kutusuna koydu.

Sonra elinde Odalık isimli oyunun metniyle kahvaltıya indi.

Yüzü gülüyordu güzel kızın.

“Günaydın” bile demeden, sabah kahvesini bile içmeden işe koyuldu Afife.

“Şimdi dadıcığım, ben anneme karşı rolümü canlandırırken, sen bir seyirci gibi, yüzüme odalık müessesesine olan kızgınlığımın yansıyıp yansımadığını kontrol edeceksin. Yansımaması lazım. Çok normal bir durummuş gibi davranmam gerekiyor. Anlaştık mı?”

Çünkü, tam da Sevgili Paşa Dedesinin Günlüğü’ne yazarken o şahane adamın sözleri gelmişti hatırına:

“Gülerken ağlamak ya da ağlarken gülmek. Üstelik ağladığına ya da güldüğüne karşındakileri yüzde yüz inandırmak kaydıyla.”

***

İnsanlık dışı bir geleneği eleştiren Odalık oyununa, birkaç gün içinde hazır hale gelmişti Afife Jale.

İbn-ür Refik Ahmet Nuri Bey’in son derece eleştirel yaklaştığı oyuna, kendi ruhunu katacaktı güzel yıldız.

Bu yolla, içinde yaşadığı toplumun aydınlanmasına katkıda bulunacaktı.

OTUZ BİR

Afife o gece Odalık'ta sahneye çıkacaktı.

Ziya söz verdiği gibi, Afife'yi tiyatroya götürmek için zamanında geldi. Güzel kız hazır bekliyordu. Genç adam teyzesinin ve Sophia'nın elini öper öpmez yola çıktılar. Yürürlerken hep memleketin geleceğinden bahsetti Ziya. Anadolu'da ve Ankara'da önemli gelişmelerin olduğunu anlattı.

Konuşmasından, genç adamın olup bitenleri çok yakından izlediği anlaşılıyordu.

Yüksek mektepli olmak, biraz da bu demekti zaten. Bilgi ve kültür, genç olmanın enerjisiyle yan yana gelince vatanseverliğe dönüşüyor, neticesini fedakârlık olarak veriyordu.

Ziya'nın anlattıklarını dikkatle dinledi Afife. O konuşurken yüreğine bir ateş düştü ve derhal "Kuvayı Milliye'ye katılmayı mı düşünüyorsun yoksa?" diye sordu.

Genç adam bir süre sessiz kaldı. Sonra yüzü kıpkırmızı oldu ve zor zahmet "Evet ama öncesinde sana sormak istediğim bir şey var" dedi.

Afife şaşırdı.

"Sor!"

"Böyle yürürken ve sen tam da oynayacağın oyun üzerine yoğunlaşmışken olmaz" dedi genç adam.

Afife üstelemedi.

Tiyatronun kapısında "Biletim var. Oyunu yine en önden seyredeceğim. Çıkışta seni eve götürürüm" dedi Ziya.

***

Kuliste biraz konuşulanlara kulak verdi Afife Jale.

Anadolu’da sürmekte olan savaştan işgal kuvvetlerinin İstanbul’daki uygulamalarına, kurulmakta olan “Büyük Tiyatro”ya Darülbedayi’den kimlerin katılacağına kadar, dünya kadar konudan söz ediyordu oyuncular ve görevliler.

Kimilerine göre yeni kurulacak tiyatronun dram bölümünü Mınakyan, komedi bölümünü ise Ahmet Fehim Efendi yönetecekti.

Kimileriyse hiç aldırış etmiyordu yeni girişime. Onlara göre, Darülbedayi’in yerini hiçbir tiyatro tutamazdı.

Kendisini tüm konuşmalara kapattı genç oyuncu. Her satırını, kelimesini, harfini, noktalama işaretini ezberlemiş olduğu oyunu zihninde canlandırdı, sahnenin nerelerinde bulunacağı, kimlere hangi ses tonu ve yüz ifadesiyle hitap edeceğini düşündü.

Afife Jale, beyninin içinde, baştan sona ve yıldırım hızıyla adeta bir prova daha gerçekleştirdi.

Sonra odasına çekildi ve Kınar Hanım’ın da yardımıyla giyindi, makyajını yaptı.

Sahne için tümüyle hazır olduğu andan itibaren gonk sesini bekleyecek, izleyiciler salona alınana kadar odasında oturacak, sonra sahnenin hemen arkasına geçecek, perdenin açılacağı an için hazır olacaktı.

***

Yamalar ve Tatlı Sır’dan sonra şimdi de Odalık’la ve yine başrol oyuncusu olarak sahneye çıkacaktı genç yıldız.

İlk oyunu Yamalar’da inanılmaz derecede göz doldurmuş, tiyatroyla ilgilenen herkesten on üzerinden on puan almıştı.

Yarım kalmıştı ama Tatlı Sır ile de izleyenlerin büyük beğenisini toplamıştı Afife Jale.

Gazeteler ve dergiler ondan “Bir yıldız doğdu!” diye söz etmişlerdi.

Polis baskını nedeniyle oyunun yarım kalmış olmasından da günlerce söz edilmişti.

Emniyet teşkilatının başında bulunan Tahsin Bey'in verdiği izin neticesinde, Müslüman kadınların da sahneye korkmadan, çekinmeden çıkabilecek olması, sadece İstanbul'da değil, ülkenin dört bir yanında yankı bulmuştu.

Az sonra Odalık'ta, yine başrol oyuncusu olarak ama bu kez izinli olarak sahne alacaktı genç yıldız.

Sonunda gonk çaldı ve Afife sahnenin arkasında yerini aldı.

Perdenin incecik aralığından salona baktığında, hıncahınç kalabalığın içinde Ziya'yı seçti. Delikanlı, söz verdiği gibi en ön sırada yerini almıştı.

***

Nihayet beklenen an geldi, Afife Jale sahneye çıktı.

İlk andan itibaren, oyunu yaşamaya başladı genç yetenek.

Estetik ve edebiyatın bileşimi olan tiyatronun hakkını, bir oyuncu olarak tam anlamıyla veriyordu.

Ahmet Nuri Bey'in kaleminden dökülen ve toplum nezdinde nefret ve utanma duygusu yaratmayı hedefleyen Odalık oyunu, Afife'nin üzerinden devleşti ve büyük bir memleket meselesi olarak seyircinin, bir başka deyişle toplumun önüne konuldu.

Ülke sathında hâlâ nefes almakta olan bu iğrenç kuruma karşı, oyunu izleyenlerde büyük bir tiksinti ve nefret oluştu.

Birinci perde kapanırken, tiyatro alkışlardan yıkılıyordu.

İkinci perde de aynı şekilde neticelenecekti.

OTUZ İKİ

Üçüncü perde açılıp da Afife Jale sahnede görülünce Apollon Tiyatrosu'nda bir gürültü peyda oldu.

Salonun kapısı kırılır gibi açıldı, polisler içeriye hücum ettiler.

Afife Jale gürültüler üzerine sahnede donup kaldı. Kulisten kendisine işaret edilmesi üzerine, genç oyuncu koşarak sahneyi terk etti.

Olan olmuştu yine işte!

Genç kızın beynine, o bildik hançer yine saplanmıştı!

Neyse ki imdadına tiyatronun işletmecisi olan Bay Sirotkin[69] yetişti. Genç kızı, daha önce Kınar Hanım'ın yaptığı gibi bodruma indirip arka kapıdan kaçırdı ve evine götürdü.

***

Afife Jale'yi tiyatronun her yanında arayan polisler umutlarını yitirince Celal Sahir[70] ile yaşına başına bakmadan Hüseyin Suat Beyleri gözaltına aldılar.

Kadıköy Polis Karakolu'nun bağnaz polis müdürü, iki kültür insanına demediğini bırakmadı. Saatlerce bağırdı.

"Afife Jale'yi sahnede gördüğümde, avradımı şanoda[71] görmüş kadar fena oluyorum. Hepinizi mahvederim!"

Yaşını başını almış iki aydın önce biraz İstanbul Emniyet Müdürü Tahsin Bey'in verdiği özel izinden bahsetmeye kalktılarsa da karşılarındaki adamın laf anlayacak cinsten olmadığını anladılar ve sessiz kalmayı tercih ettiler.

Konuşabilseler "Şano kötü bir yer değil!" diyeceklerdi ama bağnaz komiser iki aydında ne hal ne de takat bıraktı.

Belli ki, taassup bataklığının en dibinde debelenen polis müdürü “şano”dan genelev gibi bir yeri anlamaktaydı.

Tiyatro, sanat gibi kavramlardan bihaber bir insan müsveddesine, Müslüman kadının sahneye çıkmasının kötü bir şey olmadığını, bunun çağın bir gereği olduğunu, Osmanlı’nın başına ne geldiyse ve gelmekteyse, kendisi gibi bağnaz insanların bu tür yaklaşımlarından kaynaklandığını anlatmak, belli ki beyhude bir uğraş olacaktı.

İki sanat insanı, ısrar etmeleri halinde sıkı bir sopadan geçirileceklerini de hesaba katıp sustular.

***

Polisin tiyatroyu basması üzerine Ziya binanın her yerinde Afife’yi aradı, bulamayınca yöneticilerle akrabası sıfatıyla konuşarak genç kızın yerini öğrendi.

Genç adam derhal Mösyö Sirotkin’in evine gitti. Afife’nin bir aile ortamında, güvende ama baş ağrıları içinde olduğunu görünce, durumdan teyzesini haberdar etti.

Medhiye Hanım ve Sophia, genç kızın lanet baş ağrılarının geri döndüğünü öğrenince karalar bağladılar.

Öte yandan, Darülbedayi’in yöneticileri hemen o akşam yeni durum üzerine olağanüstü bir toplantı yaptılar.

Herkes aynı fikirdeydi. İstanbul Emniyet Müdürü’nün sözünün Kadıköy’e uzanamadığı yaşanarak görülmüştü.

Takvimler ise 1920-21 tiyatro sezonunun tamamlanmasına daha üç ayın olduğunu gösteriyordu.

Darülbedayi yöneticileri o akşam “Üç koca ay!” diyerek ayrıldılar birbirlerinden. Ne yapacaklarını sahiden de bilemez haldeydiler.

27 Şubat 1921’de Darülbedayi’in Yönetim Kurulu’na İstanbul Belediye Başkanlığı’ndan bir yazı geldi. 204 sayılı bu resmi yazıda “Müslüman

kadınların sahneye çıkarılmamaları” emrediliyordu.

Yönetim Kurulu 1 Mart tarihinde yeniden toplandı ve bu bildiriye göre hareket etmeyi kararlaştırdı. Ayrıca, bildiriye uygun davranılacağına dair bir de yazı kaleme alındı.72

Bir hafta sonra, İstanbul Belediyesi, Afife Jale’nin kadrodan çıkartılmasını emretti.

Darülbedayi bu emri de yerine getirdi.

69 Sirotkin, Rusya’dan Türkiye’ye göçüp yerleşmiş bir Yahudi’ydi.

70 Celal Sahir Erozan 1883-1935 yılları arasında yaşadı. Türk Dil Kurumu’nun kurucu üyelerindedir. Yayıncı ve yazardı. Politikayla ilgilendi.

71 Tiyatroda oyunun oynandığı yere “şano” denir. Sahne anlamına gelir.

72 Darülbedayi arşivinde bulunan, İdare Meclisi’nin 1920-1921 yılı karar defterinden.

OTUZ ÜÇ

“Sevgili Paşa Dedemin Günlüğü, polis tiyatroyu bastı ve evet Darülbedayi yönetimi İstanbul Belediyesi’nin verdiği emri uyguladı ama ben yine de bütün bu işlerin arkasında Eliza Binemeciyan’ın olduğundan eminim.”

Başı çatlar haldeyken, dedesinden devraldığı günlüğe bu notu düştü Afife.

Epeydir böyle düşünüyordu güzel kız.

Eliza Hanım’la Darülbedayi’de karşılaştığı zamanlarda çok olumsuz elektrik almış, ünlü oyuncunun kendisinden zerrece hazzetmediği kanaatine varmıştı.

Ayrıca Kınar Hanım da dahil olmak üzere, sahne arkasında arkadaşlarıyla yaptığı ahbaplıklardan, Eliza Hanım’ın kendisinden aşırı derecede nefret ettiğine dair kuvvetli bir izlenim edinmişti genç yıldız.

Baş ağrıları içinde devam etti günlüğünü yazmaya:

“Darülbedayi’in İdare Meclisi üyelerinden bir zat Şeyhülislam’a gidiyor. Oradan Dahiliye Nezareti’ne, oradan da Şehremaneti’ne yazılıyor. Müslüman kadınların sahneye çıkmaları İslam adabına aykırı olduğu için, benim Darülbedayi’den çıkarılmam bildiriliyor. Şehremaneti’ne tebligat yapılıyor... 3 Mart 1921.”[73]

Bu satırları da yazdıktan sonra takati tükendi genç kızın. Kalemi defterin arasına koydu ve gözyaşları içinde merdivenlerden indi.

“Yalvarıyorum, beni Doktor Suat Bey’e götürün!”

Medhiye Hanım ve Sophia, durumun çaresizliğinin farkındaydı.

Kızları günlerdir baş ağrıları içinde kıvranıyor, uyuyamıyor, yiyemiyor ve içemiyordu.

***

Doktor Suat Bey bir öncekinden farklı olarak hiç muayene etmedi Afife'yi. Onun yerine "Hepimiz hastalığın ne olduğunu biliyoruz değil mi?" diye sordu.

Afife, Medhiye Hanım ve Sophia boyunlarını eğdiler.

Doktor aldığı zımni onay üzerine, kendinden emin olarak masasından kalktı. Cebinden çıkardığı küçük anahtarla beyaz boyalı, üzerinde ay resmi olan camlı dolabın kapağını açtı.

Geçen defa olduğu gibi, güzel kızın gözlerinin içine bakarak on miligram morfini enjekte etti.

İlaç Afife'nin damarıyla buluşur buluşmaz, merkezi sinir sistemi işareti aldı. Genç kızın baş ağrısı sihirli bir biçimde, sırra kadem bastı.

Kızının rahatladığını gören Medhiye Hanım "Bu ilaç ağızdan alınamıyor mu doktor bey oğlum?" diye sordu.

"Hiçbir işe yaramaz efendim. Morfin, mide ve bağırsakta tam olarak çözülmez. Böyle olunca da etkisini gösteremez."

Afife bir kez daha, doktorun muayenehanesinden huzura kavuşmuş, baş ağrısı geçmiş olarak ayrıldı.

***

Kadrolu oyuncularına bile maaşlarını ödemekte zorluk çeken Darülbedayi yöneticileri Afife Jale'yi bordrodan derhal düşürdüler.

Hiçbiri, genç oyuncunun bundan sonraki hayatını nasıl sürdüreceğini aklından bile geçirmedi. Bu tür konuları düşünecek halleri de vakitleri de yoktu. Ülke bir ölüm kalım savaşından geçiyor, onlar da bu karanlık günlere ellerinden geldiğince direnmeye çalışıyordu.

Böyle dönemlerde "elden geldiğince" lafı büyük önem kazanır. Ne yazık ki hayat işte tam da böyledir zaten.

Darülbedayi çevresi, Müslüman bir kadını sahneye sürmeyi ciddiyetle ele almış, bu uğurda inanarak savaş vermiş ama başarılı olamamıştı.

Yenilginin ertesinde, “Demek...” diye düşünmüşlerdi hep beraber. “Daha zamanı gelmemiş. Denemiş ve görmüş olduk.”

Öte yandan, Türk tiyatrosunun “Jale” adını koyarak şansını denediği, olmayınca bir kenara koyduğu kanlı canlı bir insan, genç bir kız, Afife’ydi.

Tabii ki Darülbedayi’in yönetimi de çok üzülmüştü olup bitene ama maalesef ellerinden daha fazlası gelemezdi.

Yaşıyor olsaydı rahmetli Doktor Sait Paşa büyük bir ihtimalle onlar gibi düşünür ve günlüğüne şu notu düşerdi:

“Günün sonunda, her koyun kendi bacağından asılır.”

Bu düşüncesini sevgili torunu biricik Afife’siyle bu açıklıkla paylaşır mıydı bilinmez ama sözünün özü herhalde bu olurdu.

Varlığını İstanbul Belediyesi’ne bağlamış olan Darülbedayi için Afife Jale meselesi, Şeyhülislam’ın Dahiliye Nezareti’ne, Dahiliye Nezareti’nin Şehremaneti’ne ve onun da Darülbedayi’e yazdığı o menhus mektupla sona ermiş oldu.

Güzel Afife, annesiyle birlikte sığındığı Sofi’sinin evinde “Belki başka tiyatrolar çalar kapımı. Belli mi olur?” diye düşünmeye başladı.

Ama çok uzamaması gerekiyordu bu bekleyişin.

Çünkü Afife’nin eve getirmeye başladığı o azıcık para, üç kadın için epeydir yegâne geçim kaynağı haline gelmişti.

73 1926 yılında, Afife Jale, Refik Ahmet Sevengil’e o günlerde neler düşündüğünü tam böyle anlattı. Türk Tiyatrosu Tarihi, s. 776.

OTUZ DÖRT

1921 yılının ilkbaharına, Osmanlı’nın tüm coğrafyasında hüzünlü girildi.

O bahar, cemrelerin toprağa, havaya ve suya düşmesiyle kimse ilgilenmedi.

Afife, farkına bile varmadı hıdrellezin geldiğinin.

Önceki yıllarda hıdrellezin gelmesi haftalar önceden beklenmeye başlanır, hazırlıklar yapılır, özellikle de genç kızlar ne dileyeceklerini önceden düşünüp kâğıtlara yazarlardı.

Bu kâğıtlar ya minik kayıklar olarak denize bırakılır ya bir taşın kovuğuna sokulurdu.

Gençler yakılan ateşlerin üzerinden atlayarak karşılardı hıdrellezin gelişini.

Buna karşılık, o yıl ne annesi ne de Sofi’si “Dilek dile, bir gül ağacına ip bağla” demediler, diyemediler güzel kıza.

Çünkü, bir zamanların muhteşem Osmanlı İmparatorluğu, tarihinin en karanlık günlerinden geçiyordu...

***

Ülkesinin durumuna kuşkusuz çok üzülüyordu Afife...

Ama başka bir şey daha vardı canını sıkan:

“Sevgili Paşa Dedemin Günlüğü, o kadar üzülüyorum ki kapımın hiçbir tiyatrocu tarafından çalınmıyor olmasına...”

Günlüğüyle söyleşmenin dışında, arada bir komşu kızı Seniye’yle de laflıyordu Afife.

Nedense, ondan da çabucak sıkılıyor, kendini odasına dar atıyordu.

Böyle zamanlarda, beyninde taşıdığı hançer daha da fazla acı veriyordu.

O gün, acıya daha fazla tahammül edemedi güzel kız. Annesine ve Sofi'sine sezdirmeden evden çıktı ve bir koşu gidip Doktor Suat Bey'in muayenehanesinin kapısını çaldı.

Pis bir gülümseme belirdi doktorun yüzünde.

Hiçbir şey söylemeden yerinden kalktı, örümceğin ayaklarını andıran elleriyle cebinden küçük lanet anahtarı çıkardı, malum menhus dolabı açtı, kaynattığı şırıngaya morfin çekti, önce Afife'yi sonra kendisini rahatlattı.

Kapıya doğru yürüyen Afife, doktorun ısrarı üzerine az önce kalkmış olduğu koltuğa yeniden oturdu. Hiç âdeti olmadığı halde uzatılan sigarayı aldı.

İki genç, bir sigara içimi hiç konuşmadan oturdular.

Sonra, yine şey söylemeden ayağa kalktı Afife ve suçlu adımlarla Doktor Suat Bey'i arkasında bırakarak Kadıköy'ün bildik kalabalığına karıştı.

***

Sonraki günlerde, başı ne zaman ağrısa Doktor Suat Bey'in kapısını çalar oldu güzel kız. O günlerden birinde, Afife odasına girdikten sonra kapıyı arkadan kilitledi doktor.

Afife "Ne yapıyorsunuz?" diye sorunca, genç doktorun yüzünde o bildik, aşağılık gülümseme peyda oldu.

Genç adamın simsiyah dişlerini ilk kez o an fark etti güzel kız.

"Deneme faslı sona erdi küçükhanım. Biliyorsun, epeydir aynı yolun yolcusuyuz. Sen beni, ben de seni gayet iyi anlıyoruz. Bu nedenle evlen benimle."

"Asla olmaz!" diye kestirip attı Afife.

Genç doktor ısrar etmedi. Kapıya gitti, anahtarı kilitte çevirdi, açtı ve en küstah tavrını takınarak "Sen bilirsin!" dedi.

Afife hışımla çıktı doktorun açtığı kapıdan. Merdivenleri süratle indi. Evine kadar arkasına bakmadan koştu.

Kapıdan girince, annesinin ve Sophia'nın yüzüne bakmadan odasına çekildi güzel kız.

Sonraki günlerde gözüne zırnık uyku girmeyecekti.

***

Ne bahar, ne etrafında konuşulanlar, ne okumak, ne yazmak ilgisini çekiyordu güzel kızın.

Beynindeki hançer peşini hiçbir yerde bırakmıyor, herhangi bir konuda düşünmesine izin vermiyordu.

Nihayetinde, yenik düştü ağrılarına, mutsuzluğuna ve umutsuzluğuna.

Soluğu Doktor Suat Bey'in muayenehanesinde aldı.

"Bekliyordum" der gibi karşıladı güzel kızı genç doktor.

Daha önce de bir kez yaptığı gibi, kapıyı arkasından kapattı. Önce Afife'ye sonra kendisine birer doz morfin yaptı.

Sigarasını yakarken "Evlen benimle" diye tekrarladı önceki seferde olduğu gibi genç adam.

"Katiyen olmaz!" dedi güzel kız, tiksindiğini en belli eden tonlamasıyla.

Bu kez gidip kapıyı açmadı Doktor Suat Bey. Onun yerine Afife'ye yaklaştı, kızı oturduğu yerden kaldırdı, paravanın arkasındaki hasta yatağına çekti. Hiç acele etmeden soydu.

Karşı koymadı Afife.

Bir doz morfinin bedelini nasıl ödeyeceğinin farkındaydı. Muayenehaneye doğru yola çıkarken hesabını kitabını yapmıştı.

Bu kez kavga gürültü çıkartıp gidebilecek olsa da, tekrar gelebilmesinin tek yolunun bu olduğunun gayet iyi farkındaydı.

Doktor kendisini soyarken hiç ses etmedi Afife. Morfinin verdiği rahatlamayı içine çekerek kendiyle baş başa kaldı.

İşi biten doktor yere düşmüş pantolonunu giyerken, Afife hasta yatağından kalktı, giyindi.

Tek kelime bile etmeden muayenehaneyi terk etti güzel kız.

Merdivenlerden inerken, yollarda yürürken, evine girerken, yatağına yatarken hep aynı cümleyi kuracaktı Afife.

Sonraki günlerde günlüğünü açtığında da hep o cümleyi okuyacaktı:

“Sevgili Paşa Dedemin Günlüğü, artık ben bir morfinmanım. Lanet olası Doktor Suat Bey, daha ilk günden biliyordu sonunda benim morfinman olacağımı...”

Doğru söylüyordu Afife. Morfin denilen illetin üç dozdan sonrasının bağımlılık yapacağını bir doktordan daha iyi kim bilebilirdi?

İlerleyen günlerde ağrıları dayanılmaz hale gelince ya da dünyaya dair umutları tükenince veya karanlığın içine sürüklenir gibi hissettiğinde, Afife’nin yolunun kendisine çıkacağının, bir anlamda kaderine ortak olacağının gayet iyi farkındaydı genç doktor.

OTUZ BEŞ

Bahar yaza evrilirken Ziya çaldı Afife’nin kapısını ve “Seninle özel olarak konuşmak istiyorum” dedi.

İki kuzen çıkıp bir kır kahvesinde oturdular.

Önce uzun uzun çocukluk günlerinden söz etti Ziya. Birlikte oynadıkları oyunlardan, dedesinden bahis açtı.

“Biliyor musun Afife, seni o günlerden bugüne çok seviyorum.”

“Ben de seni” dedi güzel kız yakışıklı genç adama.

“Geleceğe dair planlar yapıyorum Afife. Bu planların içinde sen de varsın. Bir yol haritam var. O haritada seni nasıl konumlamam gerektiğine karar veremiyorum.”

Korktu güzel kız Ziya’dan duyduğu bu sözler üzerine.

“Nasıl yani?” diye sordu.

“Okulum bitmek üzere Afife. Seninle evlenmek istiyorum.”

Kocaman gözleri daha da büyüdü güzel kızın. Gayriihtiyari “Ama olmaz ki!” dedi.

Ziya’nın yüzü düştü. “Neden?” diye sordu.

Bir cevap vermedi güzel kız.

“Aklında başka biri mi var?” diye sordu bu kez Ziya.

Hiç kimse yoktu aklında Afife’nin.

Aslında vardı. Tiyatro ve morfin.

Tiyatro için beklemekten başka çaresinin olmadığını düşünüyordu yetenekli oyuncu. Morfin için ise durum böyle değildi. Olmazsa olmazlar listesine, hava ve su gibi, hatta onlardan bile önemli bir kalem olarak yerleşmişti morfin.

Aklına bunlar gelince ağlamaya başladı güzel kız.

Hıçkıra hıçkıra ağlıyordu...

Oturmakta olduğu sandalyeden kalktı ve Afife’nin yanındakine oturdu Ziya. Olabilecek en yumuşak biçimde elinden tuttu güzel kızın, mendiliyle gözlerini sildi ve başını omzuna koymasını sağladı.

“Birisi mi var?” diye sordu en yumuşak ses tonuyla Ziya.

Afife “Hayır yok!” diye cevapladı kuzenini.

“O zaman neden? Beni sevmiyor musun?”

“Seviyorum!” cevabını alınca tekrar “Evlen o zaman benimle Afife” dedi.

Konuşmanın kısır bir döngüye gireceğini keşfedince “Eve götür beni Ziya!” dedi.

İlk kez kendini reddedilmiş gibi hissetti Ziya. Aynı anda gözüne ileride oynaşmakta olan iki kedi yavrusu ilişti. Yerinden kalktı, gidip iki yavruyu alıp geldi, birini Afife’nin kucağına ötekini kendisininkine koydu.

“Seninle benim gibi Afife... Konağın bahçesinde oynadığımız günleri hatırlıyor musun?”

Afife’nin gözlerinin önünden çocukluğu aktı geçti...

“Bu yavrular benim olabilir mi Ziya?”

“Bilmem, gider konuşurum kahvenin sahibiyle. Sorarım.”

Kucağındaki yavruyu da ötekinin yanına, Afife’nin kucağına koyar koymaz kalktı, kahvenin sahibiyle konuşmaya gitti delikanlı.

***

Az sonra “Oldu. Senin oldu!” diyerek geldi sevinç içinde Ziya.

Deliye döndü Afife ve “Hemen isim koyalım bunlara” dedi.

“Afife ve Ziya” dedi gülerek genç adam.

Çok hoşuna gitti kuzeninin önerisi ama “Olmaz!” diye geri çevirdi.

“Nasıl derim anneme ve dadıma kedilerin ismi Afife ve Ziya diye?”

Sonra biraz da kendisi düşündü.

“Darül ve Bediş olsun. Bak erkek olan son derece güvenilir, tıpkı bir ev gibi. Bediş de bir süs gibi.” Gerisini getiremedi Afife.

“Tıpkı senin gibi” diye devam etti onun kaldığı yerden Ziya.

“O zaman Darül ile Bediş olsun mu Ziya?”

“Olsun” diye cevap verdi çok sevdiği güzel kızın sorusuna genç adam.

***

Afife kendini yavru kedileri sevmeye verince, Ziya yeniden “Afife’yle evlenmesi” üzerine düşündü.

Aslında, çocukluğundan bu yana hep sevgili gibi düşünmüştü Afife ile kendisini. Planlarını hep bu yönde yapmıştı. Bir gün okulunu bitirecek ve adı konulmamış sevgililik halini bir evlenme teklifi ile mutlu sona erdirecekti.

Afife için de aynı duygular geçerliydi. Emindi, çocukluğundan beri seviyordu Afife Ziya’yı. Yakışıklı bir genç adam olarak ortalarda dolaşmaya başladığında, onu öteki genç kızlardan kıskandığının gayet iyi farkındaydı. Birisi çıkıp Ziya’sının kalbini çalacak diye ödü kopuyordu Afife’nin.

Peki neden böyle davranmıştı öyleyse?

Ziya, “Yoksa yanılıyor muyum? Sevmiyor muydu acaba Afife beni?” diye düşündü bir ara.

Böyle düşününce, başından aşağıya kaynar bir kova su dökülür gibi geldi genç adama. Derhal vazgeçti bu düşünceden.

Geriye bir tek ihtimal bıraktı sonunda Ziya: Tiyatro.

“Belki de...” diye düşündü. “Benimle yapacağı evliliğin tiyatro yolunda kendisine engel olacağını düşünüyordur.”

“Afife, tiyatro nedeniyle mi evlenmek istemiyorsun benimle?”

Genç kız sessiz kaldı.

Ziya “Başka birinin olmadığını söyledin. Yoksa, tiyatro mu nedeni Afife?” diye ısrar etti.

Afife, genç adamın “Tiyatroysa benden yana sorun yok. Evlenmemiz halinde de sürdürebilirsin” diyeceğini gayet iyi biliyordu.

“Keşke sorun bu kadar basit olabilseydi!” diye iç geçirdi güzel kız.

Kuşkusuz, Sevgili Paşa Dedesinin Günlüğü’ne yazdığı kadar açık davranamaz ve “Ben bir morfinmanım!” diyemezdi.

Bu bağımlılığın tiyatronun bir sonucu olduğundan, bir gün tiyatroya yeniden başladığında bu illetten kurtulacağından emindi emin olmasına ama...

Düşündü, düşündü...

Kendisini morfinden kurtardıktan sonra, başından geçenleri harfiyen anlatarak ve ancak sineye çekebilmesi halinde kabul etmeye karar verdi, biricik aşkının teklifini Afife.

Nihayetinde “Şimdi olmaz” dedi ölgün bir ses tonuyla.

“Neden?” diye sordu tekrar Ziya.

“Çünkü tiyatroda kendimi henüz ispatlamadım. Aklımda hiç kimse yok. Olmayacak da. Ama şu anda ben, sadece tiyatro için yaşıyorum Ziya.”

Biraz sevinir gibi oldu genç adam.

“Ama mesele senin başarılı olmanda değil ki! Çok başarılı oldun. Yaptırmıyorlar işte sana tiyatro. Yasalar engel oluyor buna. Üstelik beklemene engel olmam ki ben. İstediğin kadar beklersin. Ne zaman istersen, o zaman evleniriz. İş ki kabul et.”

“Hayır. Olmaz Ziya!”

Bu son “olmaz” lafını, gayriihtiyari ve çok sert söyledi Afife.

“Peki” dedi zor zahmet genç adam.

***

Afife eve yanında Darül ve Bediş olmak üzere döndü.

Medhiye Hanım ve Sophia, kızlarının derdine derman olma ihtimalini göz önünde bulundurarak “Ay ne kadar da güzellermiş!” diyerek kucak açtılar iki kedi yavrusuna.

Afife “Darül Bey bundan sonra evin reisi. Çünkü aramızda tek erkek o. Bu böyle biline!” diyerek güldürdü annesi ve dadısını.

***

Güzel kız Doktor Suat’ı sonraki günlerde ziyaret etmeyi sürdürdü...

Böyle günlerden birinde eve döndüğünde günlüğüne şunları yazacaktı:

“Paşa Dedemin Sevgili Günlüğü, izbe doktor muayenehanesinde, morfine karşı vücudumu takas ederken ‘Ziya’ya o gün, işte tam da bunun için evet diyemedim’ diye düşündüm...”

OTUZ ALTI

“Müjdemi isterim!” diye odasına dalan dadısına “Ne oldu Soficiğim?” diye karşılık verdi Afife.

“Hemen giyin. Kendine çekidüzen ver. Aşağıda Burhanettin Bey var. Seninle görüşmeye gelmiş.”

Afife’nin anlamadığını görünce “Tiyatrocu Burhanettin Bey.74 Kim olacak?” dedi Sophia.

Şaşırdı Afife. Çok iyi tanıyordu Burhanettin Bey’i. Darülbedayi’de Mınakyan Bey’le tiyatro derslerine giren hocalardan biriydi.

Mınakyan’ı kendisine daha yakın bulmuştu o dönemde Afife. Burhanettin Bey, tiyatronun daha serbest tarzda icra edilmesinden yanaydı.

Bir başka deyişle, rahmetli dedesinin pek itibar etmediği ekoldendi ünlü tiyatrocu. Sahnede abartıya kaçar, kimi zaman gereksiz yere bağırırdı da.

Öte yandan Burhanettin Bey’in tiyatro konusunda çok iyi bir eğitim gördüğünü herkes bilirdi. Ağabeyinin Marsilya’da elçilik yaptığı yıllarda, genç bir adam olarak Paris’te uzun süre eğitim görmüştü.

Öncesinde, tiyatro uğruna yüksekokul okumamış, Galatasaray’dan mezun olur olmaz tiyatroculuğa atılmıştı. Ailesi çareyi, delikanlıyı Avrupa’ya göndermekte bulmuştu. O yıllardan bu yana tiyatrocuydu Burhanettin Bey.

Paris’ten döndüğünde ailesinin zoruyla devlet dairelerinde çevirmen olarak görev yapmış ama tiyatrodan da asla vazgeçmemişti.

Afife kendisine çekidüzen verirken “Acaba ne diyecek?” diye düşünüp durdu.

***

“Merhaba efendim” dedi Burhanettin Bey, merdivenlerden inip kendisine “Hoş geldiniz” diyen Afife’ye ve derhal konuya girdi.

“Bence size büyük haksızlık yapıldı Afife Hanım. Darülbedayi’de görev yapan ortak dostlarımızdan, arkanızda daha fazla durmalarını, mücadeleye devam etmelerini beklerdim.”

Oturaklı sanat insanının bu sözleri konuşmayı dinlemekte olan Medhiye Hanım ve Sophia’nın hoşuna gitti.

Hatta Sophia “Değil mi efendim?” diyerek bir ara söze de karıştı.

“Bana kalırsa, mücadeleye devam etmemiz gerekiyor Afife Hanım” dedi dirayetli bir ses tonuyla. Sonra durakladı ve “Yoksa Jale Hanım mı demeliyim?” diye sordu.

“Jale’yi sadece tiyatroda ve önünde mutlaka Afife’yle kullanıyorum efendim.”

“Peki o halde. Afife Hanım, Allah vergisi bir yeteneğe sahipsiniz. Bunu size derslerinize girdiğim zamanlarda da söylemiştim, şimdi de tekrarlıyorum. Bana soracak olursanız, tiyatroya mutlaka devam etmeniz gerektiğini söylerim.”

Konuşmayı dikkatle dinleyen Medhiye Hanım biraz kızgın bir ses tonuyla araya girdi.

“İzin vermiyorlar Burhanettin Bey. Karşısına tek tek insanlar çıkmıyor ki ezip geçsin yavrucağım. Devlet ‘Olmaz!’ diyor. Nasıl mücadele etsin tek başına şeyhülislamıyla, polis müdürüyle yavrum?”

“Yalnız kalmayacak efendim. Burhanettin Bey Kumpanyası ne güne duruyor? Ben kızınızın arkasında olmaya, onun adına mücadele etmeye hazırım. İş ki kendisi ve tabii sizler evet deyin.”

***

Burhanettin Bey gittikten sonra Medhiye Hanım, Sophia ve Afife uzun uzun konuştular teklif üzerine.

Evin iyice serpilip gelişmiş efendisi Darül ile epeydir dört hanımından biri halini almış çılgın Bediş de mırıltılarıyla katıldı sohbete.

En önemli soruyu Sophia sordu.

“Sen tiyatro yapmak istiyor musun kızım?”

Meselenin asıl düğümlendiği nokta tam da burasıydı.

Afife mutlaka tiyatro yapmak istiyordu. Bunun ancak mücadeleyle gerçekleşebileceğinin de gayet farkındaydı.

Medhiye Hanım “Ama baş ağrıların...” diyecek oldu.

Sert ve üzüntülü bir sesle “Kapatalım o mevzuu” diye cevapladı annesini Afife.

İçine döndüğünde, baş ağrılarının geçmiyor olmasını hep tiyatro yapamıyor olmasına yoruyordu güzel kız.

Kendisine sorulacak olursa, morfinman olmasına da sahneye çıkmasına engel olanlar yol açmıştı.

Bağımlı olduğunu ailesinden saklıyordu genç kız. Arada bir Seniye’ye gidiyormuş gibi yapıp soluğu Doktor Suat Bey’in muayenehanesinde alıyordu. Morfine karşılık vücudunu verirken “Bu açmazdan ancak tiyatro yaparak, mutluluğu yakalayarak kurtulabilirim” diye düşünüyordu.

Eski günlerde bir tutku gibi görürken, şimdilerde bir kurtarıcı gibi de bakmaya başlamıştı tiyatroya.

Sahneye çıkınca, tüm dertleri sona erecek gibi geliyordu Afife’ye.

***

İki kedi, üç insandan oluşan beş kişilik aile meclisinden, Afife’nin tiyatroya Burhanettin Bey Kumpanyası’nda devam etmesi kararı çıktı.

Ayrılmadan önce “Oynamaya karar verirseniz, ilk rol alacağınız oyun bu olacak” diyerek Napoleon Bonaparte isimli oyunun metnini bırakmıştı Burhanettin Bey. Tabii ki başrole çıkacaktı.

Afife oyunu hemen o anda, orada çalışmaya başladı.

O gece yatmadan evvel günlüğüne özenerek şu satırları yazdı:

“Sevgili Paşa Dedemin Günlüğü, galiba şeytanın bacağını kırdım. Burhanettin Bey bugün bana iş teklif etti. Başrol oynayacağım tabii ki. Hangi role çıkacağım biliyor musun? Napoleon Bonaparte’ın...”

74 Ünlü tiyatrocu Burhanettin Tepsi 1882-1947 yılları arasında yaşadı.

OTUZ YEDİ

Burhanettin Bey, Darülbedayi'in yapamadığını yapmayı kafasına koymuştu. Tiyatro topluluğunun sahibi ve başrol oyuncusu olması ona böylesi bir duruşta, davranışta bulunma hakkını da yetkisini de veriyordu.

Ünlü tiyatro adamının sadece cesarete ihtiyacı vardı.

Bu cesaretse, gönlünü tiyatroya vermiş olan Burhanettin Bey'de fazlasıyla vardı. Tiyatro uğruna yüksekokula devam etmemiş, gönderildiği Avrupa'da her nefesini tiyatro çevrelerinde alıp vermiş, sanatı uğruna yapmadık fedakârlık bırakmamıştı.

Yeni ve üzerinde fırtınalar kopmuş yıldız Afife Jale'den de olumlu cevabı alınca, Burhanettin Bey Napoleon Bonaparte için kollarını sıvadı.

Öncelikle gazetelerdeki dostlarını aradı. Sonra Afife Jale'nin bu oyunda kendisiyle başrolü paylaşacağını çok şık bir metinle gazetelere ilan olarak verdi.

Haber İstanbul'un sanat camiasına, özellikle de tiyatro çevrelerine bomba gibi düştü. Tiyatro severler, bilet bulabilmek için Burhanettin Tepsi Kumpanyası'nın sahne aldığı Beyoğlu'ndaki Varyete Tiyatrosu'nun önünde haftalar öncesinden kuyruğa girdiler.

Haber Osmanlı'nın devlet erkânı arasında da hızla yayıldı. Sadrazam Damat Ferit Paşa hop oturup hop kalkıyor, "Ben bunu Padişahımız efendimize nasıl izah ederim!" diyor başka bir şey demiyordu.

Sanki koca Osmanlı coğrafyası kan ağlamıyormuş, beş yüz yıla yakın düşman çizmesinin basmadığı İstanbul toprakları işgal altında değilmiş gibi, devleti yönetenler, Müslüman bir kadının sahneye çıkıyor olmasıyla oyalanıyorlardı.

Burhanettin Bey Beyoğlu'ndaki tiyatrosuyla Cağaloğlu'nda bulunan gazeteler arasında mekik dokuyor, Napoleon Bonaparte oyunu ve Afife Jale'nin rüzgârıyla yüksek bir performans sergilemek istiyordu.

Böyle günlerden birinde, Galata Köprüsü'nün üzerinde koştururken yanında bir otomobil durdu ve kapısı açıldı.

"Buyurun lütfen!" dedi içeriden bir ses.

Sesin sahibini tanımıyordu Burhanettin Bey ve "Kim davet ediyor efendim?" diye sordu.

Otomobilden "Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey"[75] diye cevap geldi.

Sözü ikiletmedi Burhanettin Bey ve saygılar sunarak otomobile bindi.

"Sizi yürütmeyelim Burhanettin Bey. Değerli vaktinizi tiyatroya ayırmanızı sağlayalım" dedi en otoriter ses tonuyla Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey.

Ünlü tiyatro adamı, gördüğü ilgiden mutluluk duydu. Teşekkür etti. Az sonra duyacağı sözler ise tersine, canını sıkacaktı.

Derdini şöyle ifade etti Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey:

"Burhanettin Bey, sahneye Müslüman kadınlar çıkartacağınızı ilan ettiniz. Gazeteler durmaksızın bunu yazıyor. Şimdilik bu çalışmanızdan vazgeçin. Geri bırakın. Sadrazam Paşa istemiyor. Aksi takdirde polisiye tedbirlere başvurulacak."

Sözü hiç Burhanettin Bey'e vermeden konuştu Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey. Konuşması bitince otomobilin durmasını sağladı, misafirini çalışmalarında başarılar dileyerek uğurladı.

Köprü'nün başından Tünel'e kadar neye uğradığını şaşırmış olarak yürüdü ünlü tiyatro adamı.

Tünel'le Cadde-i Kebir'in başına çıkıncaya kadar, ne yapması gerektiğini düşündü.

Kuşkusuz bir zorlama bekliyordu ama bunun daha oyun sahneye konulmadan gerçekleşeceğini ihtimal dahilinde görmemişti.

***

Burhanettin Bey ertesi gün de İstanbul Polis Umum Müdürlüğü Üçüncü Şube'ye çağrıldı.

Apar topar koştu çaresiz.

Üçüncü Şube'nin müdürü "Size Dahiliye Nazırımız bizzat da bildirmiş, ben de tekrarlıyorum, sahneye Müslüman kadın çıkartmayacaksınız Burhanettin Efendi" dedi.

Şube Müdürü'nün sesi kadife eldivenin içinden çelik yumruk gibi çıkmıştı. Öncelikle herkesin "Bey" diye hitap ettiği ünlü tiyatrocuya "Efendi" demiş ve bu sözcüğü telaffuz ederken içine biraz da kinaye katmıştı.

Sanki "Hele bir söylenileni yapma, neler olacağını görürsün" gibi algıladı Şube Müdürü'nün sözlerini Burhanettin Bey.

Tek söz etmeden çıktı İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün Üçüncü Şube'sinden.

***

Burhanettin Tepsi Kumpanyası'nda, Napoleon Bonaparte oyununa hummalı bir biçimde çalışılmaya devam ediliyordu.

Burhanettin Bey oyunculara ne Dahiliye Nazırı'nın ne de Üçüncü Şube Müdürü'nün söyledikleri üzerine tek laf etmişti. Arkadaşlarının sahneye çıkarken korku duymalarını istemiyordu.

Prova aralarında, en çok da karşısında Josephine'i oynayacak olan Afife Jale ile sohbet ediyordu ünlü tiyatrocu ve bu sohbetlerinden birinde "Keşke, başka Müslüman hanımlar da olsa sahneye çıkartabileceğimiz" dedi.

Afife "Aslında ben de size bir arkadaşımdan söz etmek istiyordum. Komşumuzun kızı Seniye, şansını tiyatroda deneyebileceğini söyleyip duruyor. Bir görmek ister misiniz?" diye sordu.

Burhanettin Bey tam cevap verecekken tiyatroya İngiliz askerler doluştu ve "General derhal sizi bekliyor!" denildi.

Bir başka şekilde ifade edilecek olursa, Burhanettin Bey İngiliz askerleri tarafından derdest edilerek işgal kuvvetlerinin karargâhına götürüldü.

İngilizlerin karargâhında, bu kez de İngiliz general tarafından sıkılandı Burhanettin Bey.

Tiyatroya doğru yürürken "Ne büyük adammışım meğer ben!" diye düşündü.

Aslında, anlaşılmayacak bir şey yoktu. İngilizler Saray'la Fransızlardan daha yakın ilişki içindeydiler ve belli ki Sultan "Müslüman kadınların sahneye çıkartılmaması" konusunda işgalci İngiliz generalden şahsen ricacı olmuştu.

O da kazın geldiği yerden tavuk esirgenmez misali ve tabii ki "Müslüman kadınların sahneye çıkmak da neyine? Otursunlar oturdukları yerde" diye düşünerek Burhanettin Bey'i huzuruna çağırmış ve "Zinhar!" diyerek uyarmıştı.

Bu durum ünlü tiyatro adamının kafasında bir şimşeğin çakmasına yol açacaktı.

***

Bütün İstanbullular gibi, Burhanettin Bey de kentte sürüp gitmekte olan Fransız-İngiliz çatışmasının gayet iyi farkındaydı. İki ülke arasında işgalin öncesinde başlayan yetki çatışması işgal süresince devam etmiş, ilerleyen günlerde de nihayete erdirilememişti.

Bir ara Boğazların Avrupa sahili ve Avrupa'da kalan kısımları Fransız General d'Esprey'e, Asya tarafının komutanlığı ise İngiliz General Milne'ye bırakılmıştı ama ne İngilizler ne de Fransızlar buna uyum gösterebilmiş, gelişigüzel davranmayı marifet saymışlardı.

"Neyse ne" diye düşündü Burhanettin Bey ve bu yetki çatışmasından yararlanması gerektiğine karar verdi.

75 Mehmet Ali Gerede, Damat Ferit Paşa hükümetlerinde Posta Telgraf ve Dahiliye Nazırlığı görevlerinde bulundu. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a gönderilmesinde etkili oldu. Kurtuluş Savaşı sonrasında sürgüne gönderilen yüz elli kişinin içinde onun da adı vardır.

OTUZ SEKİZ

Beyoğlu’ndaki Varyete Tiyatrosu’nun önü ana baba günüydü.

Burhanettin Tepsi Kumpanyası’nın sahneye koyacağı Napoleon Bonaparte isimli oyun kapalı gişe oynanacaktı.

Alışılmadık tek görüntü, tiyatronun etrafının çepeçevre Fransız askerleriyle sarılmış olmasıydı.

Napoleon Bonaparte’ın biletleri çok önceden karaborsaya düşmüş, astronomik fiyatlarla satılmıştı.

Oyunun böylesine büyük ilgi görmesinin muhtelif nedenleri vardı. Öncelikle, Darülbedayi’in sahnede tutamadığı Afife Jale, olaylı üç temsil ve uzunca bir aradan sonra yeniden sahneye çıkacaktı. Ayrıca, Afife Jale’nin sahneye çıkmasına Dahiliye Nezareti ve İngiliz işgalciler birlikte engel olmaya çalışmış ama Burhanettin Bey bir adım bile geri atmamıştı.

İstanbul’un tüm sanatseverleri nefeslerini tutmuş, bu olayın bizzat tanığı olmak için Varyete Tiyatrosu’na gitmeye karar vermişlerdi.

***

Tabii ki bir güvendiği vardı ünlü tiyatro adamı Burhanettin Bey’in.

O tatsız gün, İngilizlerin karargâhından çıkar çıkmaz Nur-u Ziya Sokak’ta bulunan Fransız Sarayı’na gitmiş, önceden tanıdığı General Pelle’nin huzuruna çıkmıştı.

Yol boyu neler söyleyeceğini tasarlamış ve Fransız subayı en zayıf olduğu noktadan vurmuştu Burhanettin Bey.

“Napoleon Bonaparte’ı sahnede görmek istemiyorlar General. Bütün mesele bu!”

Ayrıca, bu önemli oyunu fakirler yararına oynayacağını, Fransızların bu etkinliğe sahip çıkmalarının hem yetkileri ve hem de sorumluluklarının bir

gereği olduğunu söylemişti ünlü tiyatrocu.

Napoleon Bonaparte gibi, Fransız milleti açısından tarihi önem taşıyan bir insana sahip çıkılmasının bir milli mesele olduğunu da özellikle vurgulamıştı Burhanettin Bey.

Eğer arzu ederse, General Pelle ve eşi hanımefendi pekâlâ bu etkinliğin hamisi olabilirlerdi.

Galatasaray'da öğrendiği, sonra Paris'te geliştirdiği şahane Fransızcasıyla muhteşem bir tablo çizmişti Fransız Sarayı'nda Burhanettin Tepsi.

O kadar ki, Fransız generale "Tabii ki üstlenirim ve gurur duyarım!" demekten başka söz kalmamıştı.

***

Ziya, İstanbul'un pek çok erkeği gibi sırra kadem bastığından, Afife'yi tiyatroya götürme işini Sophia üstlendi.

Vapurun sancak güvertesinde, yol boyu "Ziya'nın nereye gitmiş olabileceği" üzerine konuştu iki kadın.

"Teyzene 'Benden bir süre haber alamayacaksınız, merak etmeyin' dediğine göre, Anadolu'ya geçti anlaşılan" dedi Sophia.

Buna karşılık, Afife "Öyle mi dersin Soficiğim?" diye dertlendi.

Soru gibi görünen, aslında bir iç geçirme olan bu cümleyi kurarken, gayet iyi biliyordu Ziya'nın Milli Mücadele'ye katılmış olduğunu Afife.

Delikanlı çeşitli vesilelerle, tek çıkar yolun bu olduğunu söylemiş, Anadolu'da kıran kırana bir mücadele sürerken, okulunu bitirme sevdasıyla İstanbul'da kalmayı kendisine hiç yakıştıramadığını, son konuştukları o kır kahvesinde de tekrarlamıştı.

Kendisine Darül ile Bediş'i hatıra bırakıp ayrıldıktan hemen sonra terk etmiş olmalıydı İstanbul'u Ziya.

Vapurun güvertesinden güzeller güzeli kenti seyrederken, Ziya'nın söylediği sözleri bir kez daha duyar gibi oldu Afife.

"Geleceğe dair planlar yapıyorum Afife. Bu planların içinde sen de varsın. Bir yol haritam var. O haritada seni nasıl konumlamam gerektiğine karar veremiyorum."

Kendisinden bir söz alamayınca, anlaşılan yaptığı haritaya bir işaret koyamadan gitmişti cepheye Ziya.

Gözpınarlarından birer damla yaş dökülürken, solunda oturan dadısı görmesin diye yüzünü Pera'ya doğru çevirdi güzel kız.

Sonra Sofi'siyle Tünel'e bindiler, acele adımlarla tiyatroya yürüdüler ve az sonra da Fransız askerleriyle karşılaştılar.

***

Sophia "Ne bu askerler böyle?" diye sorunca, Afife olup bitenleri anlatmaya koyuldu.

"İngilizler gelmişti geçenlerde tiyatroya. Burhanettin Bey'i alıp götürmüşler, sonra salıvermişlerdi. Aradan birkaç gün geçmeden, Burhanettin Bey 'Fransız General ve eşi hanımefendi oyunumuzun hamisi olmak istediler, ben de kabul ettim' demişti."

Hakikaten, tam da bunları söylemişti arkadaşlarına Burhanettin Bey.

Tiyatronun tüm mensupları sevinmişlerdi.

Etrafı çevrelemiş olan Fransız askerlerini, bu hamiliğin bir sonucu olarak değerlendirdi bütün öteki tiyatro arkadaşları gibi Afife.

OTUZ DOKUZ

Önce gonk çaldı ve seyirciler yerlerine alındı, sonra Burhanettin Bey sahneye çıktı ve Napoleon Bonaparte isimli oyunun hamiliğini üstlenen Fransız General Pelle'yi öven bir konuşma yaptı.

Ardından perde açıldı ve Afife Jale ile Burhanettin Bey muhteşem bir performans sergileyerek oyunu sahneye koydular.

Burhanettin Bey Kumpanyası, dekor, kostüm, başrol ve yardımcı rol oyunculuklarıyla şahane bir iş çıkartmıştı.

Salon alkışlardan yıkılıyordu.

Son olarak sahneye Fransız General, baş tercümanı ile birlikte çıktı ve başta Burhanettin Bey ile Afife Jale Hanımefendi olmak üzere, oyunda emeği geçen herkese teşekkür etti.

Bu arada Burhanettin Bey adamlarına dışarıda olup bitenleri düzenli olarak kontrol ettiriyordu.

Varyete Tiyatrosu'nun etrafı Fransız askerler tarafından kontrol altında tutuluyordu. Etrafta ne İngiliz askeri vardı, ne de Türk polisi.

Öte yandan, Burhanettin Bey Fransızlar devreye girdi diye meydanın İngilizler ve Saray'ın polisi tarafından tümüyle başıboş bırakılmayacağını bilecek kadar yaşamış, görmüştü.

Varyete Tiyatrosu'nda iki saat kadar süren saltanatının son Fransız asker de tiyatronun önünden çekilince biteceğinin gayet iyi farkındaydı.

Arkadaşlarını Fransız askerler çekilmeden etrafına topladı. Ne yapacaklarını tek tek anlattı.

Bir ara Afife'ye döndü ve özel olarak onunla konuştu.

"Eğer bir şey yapacaklarsa, bana yapacaklar. Geldiğiniz gibi ve hemen, yardımcınızla kalabalığa karışıp yok olun. Ben ilerleyen günlerde sizi

evinizde ziyaret edeceğim.”

Güzel kız hemen arkasında konuşmayı dinleyen Sophia’ya baktı. Burhanettin Bey’in mesajı dadısı tarafından da alınmıştı.

***

Afife ve Sophia, Kadıköy’e geçerlerken vapurda, Burhanettin Bey’in başına neler gelmiş olabileceğini konuştular.

Medhiye Hanım, Bediş ve Darül, gözleri pencerede, kulakları kapıda olmak üzere onları bekliyordu.

Daha ayakkabıları ayağındayken, bir bir anlattı Sophia, Tünel’den inip Cadde-i Kebir’e çıktıkları andan itibaren gördüklerini. Ne Fransız askerleri bıraktı ne de General’in Afife için ettiği övücü sözleri.

“Bence...” dedi Medhiye Hanım endişe içinde Afife’ye. “Sen bu gece Seniyelerde kal. Ne olur ne olmaz. Evi polisler basarlarsa alıp götüremesinler seni.”

Afife annesinin sözünü dinledi ve Seniye’nin evine geçti.

İki kız uzun uzun konuştular o gün ne olup ne bittiği üzerine.

Konuşmanın bir yerinde “Peki benim tiyatroculuk hayalim suya mı düştü?” diye sordu Seniye.

“Tabii ki hayır” diye cevap verdi Afife arkadaşına.

Birkaç gün önce Seniye’yi Burhanettin Bey’le tanıştırmıştı ve epey iyi bir izlenim edinmişti ünlü tiyatrocunun söylediklerinden. Duyduklarını ve düşüncelerini arkadaşından da saklamamıştı. Aynı sözleri tekrarladı ve arkasını bir soruyla getirdi.

“Sana verdiğim metinleri ezberledin mi Seniye?”

Ezberlemişti genç kız. Burhanettin Bey ne zaman isterse, kendisini deneyebilirdi.

“Şimdi hiç uygun bir zaman değil ama yeni oyunlar için hazırlıklara başlayacağını söylemişti Burhanettin Bey. Yakında bir haber çıkar. O zaman birlikte gider, seni denemesini isteriz.”

***

Gece, o lanet hançer yine saplandı genç kızın beynine.

Belki polis o gün Burhanettin Bey’in peşine düşmüş onu rahat bırakmıştı ama öyle ya da böyle, kendisine sahnenin yolu yine açılmamıştı.

Çok sevdiği tiyatroyu layıkıyla yapamıyor olmak şöyle dursun, cinayet işlemiş bir suçlu gibi muamele görmekten de bıkıp usanmıştı Afife.

Öte yandan “Ben bu işi bırakıyorum” demesi halinde yapacağı hiçbir iş olmadığının da gayet farkındaydı.

Sanayi-i Nefise’yi yarım bırakmış, yirmi yaşına gelmiş, henüz bir baltaya sap olamamıştı.

Yetmiyormuş gibi annesini babasından ayırmış, Sophia’yı ekmek parasından etmişti.

Ziya da çekip gitmişti işte. Belki de bir düşman kurşunuyla boylu boyunca yatmaktaydı bir hendekte delikanlı. Böyleyse eğer, bunun suçlusu da kendisinden başka kimse değildi.

Geceyi, zonklayan başı iki elinin arasında olmak üzere geçirdi Afife.

Gün ışırken kalktı. Kimseye duyurmadan giyindi ve çıktı Seniye’nin evinden.

Ayakları onu Doktor Suat Bey’in muayenehanesine götürdü.

Kapıda saatlerce, doktorun gelip lanet baş ağrısını dindirmesini bekledi güzel kadın.

Doktor Suat Bey kapısında bekleyen Afife’yi görünce o menhus yüz ifadesini takındı. Güzel Afife’yi derhal muayenehanesine aldı, örümcek

misali elleriyle ilaç dolabını açtı.

Sonrasının ne olacağı malumdu.

***

Eve baş ağrısını dindirmiş olarak döndüğünde kapıda Darül efendi tarafından biraz mahzun karşılandı Afife.

Neyse ki az sonra Bediş geldi en anlayışlı haliyle.

Ardı sıra tırmandılar merdivenleri ve Afife kalemi elinde defterinin başına oturunca, iki kedi odanın ortasına, halının üzerine uzanıp geceden kalan rüyalarını görmeye davam ettiler.

Her zamanki dört sözcükle başladı Afife yazmaya:

“Sevgili Paşa Dedemin Günlüğü, dün muhteşem bir gündü. Sana oyunda her şeyin yolunda gittiğini rahatlıkla söyleyebilirim. Fransız General bir ara ne dedi biliyor musun?”

Baş ağrısının dinmiş olmasını fırsat bilip, uzun uzun yazacaktı o gün günlüğüne Afife.

Son noktayı koymadan önce içini çekecek, Napoleon Bonaparte’ı oynadığı günün özetini şöyle yapacaktı:

“ ‘Sonuç ne?’ diyecek olursan, her zaman olduğu gibi trajedi maalesef.”

KIRK

İstanbul’dan pek anlaşılmasa da, Osmanlı’nın öteki coğrafyalarında önemli değişiklikler oluyordu.

Padişah ve işgal kuvvetlerinin kuklası olan basiretsiz hükümet kayıtsız şartsız teslim olsa da asker, sivil, aydın, köylü, kadın, erkek, yaşlı, genç hatta çocuk vatanseverlerin oluşturduğu Kuvayı Milliye, Ankara Hükümeti’nin önderliğinde işgale karşı kararlı bir biçimde direniyordu.

Payitahta her gün, ülkenin çeşitli yörelerinden, çok kanlı savaşların yaşandığına dair haberler geliyordu.

Sözgelimi, 29 Haziran 1921 sabahı yayımlanan gazetelerden bazıları, bir gün önce yani 28 Haziran'da Kuvayı Milliye Birlikleri'nin İzmit'e girdiğini yazmıştı.

"İzmit şurası" demişti haber evlerine ulaşınca Medhiye Hanım.

"Öyle" demişti Sophia ve eklemişti: "Taş atımlık mesafe!"

Fısıltı gazetesi, Yunan askerlerinin katlederek, yakarak, yıkarak da olsa kaçtığından söz ediyordu.

Anadolu'dan gelen bu tür haberler, İstanbul'da yaşayanlar için epeydir umut işareti oluyordu.

"Acaba..." diye düşünüyordu söylentiler kulağına ulaştığında Afife. "Ziya da o birliklerin içinde midir?"

Böylesi zamanlarda evin efendisi ve Ziya'nın temsilcisi Darül'e daha da sıkı sarılıyordu.

İstanbul'un Anadolu'yla haberleşme kanalları neredeyse tümüyle kesildiği için, ablası Behiye ve ağabeyi Salah'tan haber alamıyorlardı.

Afife gibi, Sophia ve Medhiye Hanım'ın elinden de yavruları için dua etmekten başka hiçbir şey gelmiyordu maalesef.

***

Burhanettin Bey, Napoleon Bonaparte'ı sahneye koyduktan sonra, uzunca bir süre ortada görünmemişti.

Sonra bir gün, yanında Seniye olmak üzere çıkageldi ve "Mısır'a gelmek ister misin Afife? Sahneye çıkmaya orada devam edeceğiz" dedi.

Konuşmayı dinlemekte olan annesi ve Sofi'sinin korkan gözlerle yüzüne bakması üzerine "Hayır. Ben gelemem" deyip kestirip attı güzel kız.

Afife’yi, kendisine sorulan sorudan ve ağzından “şıp” diye çıkan cevaptan çok, Burhanettin Bey’in ziyarete Seniye’yi de yanına alarak gelmesi şaşırtmıştı.

İkisini tanıştırdıktan aylar sonra, ilk kez o gün öğrendi en yakın arkadaşı Seniye’nin gizliden gizliye Burhanettin Bey’le görüştüğünü.

Seniye ile ünlü tiyatrocu, evlenmek üzere olduklarını da o gün söyleyeceklerdi Afife’ye.

Genç kız epeydir içine dönmüş olduğunun farkındaydı ama bu kadarına kendisi bile şaşırdı.

O beynindeki hançerle boğuşurken, yanı başında neler yaşanmıştı da haberi bile olmamıştı.

Memleketin meseleleri nedeniyle, Seniye ile Burhanettin Bey’in evliliği abartıya kaçılmadan, aile arasında yapılacaktı. Yeni evli çift, yanlarında başka oyuncular da olmak üzere kısa süre sonra bir gemiyle Mısır’a doğru yola çıkacaklardı.

Tiyatro topluluğunu Tophane Rıhtımı’ndan el sallayarak uğurladı Afife.

İlk göz ağrısı Darülbedayi’den sonra, Burhanettin Tepsi Kumpanyası’yla da yolunu böylece ayırmış oluyordu genç oyuncu.

***

Hüzünlü kız evin içinde bir hayalet gibi dolaşıyor, biraz Darül ve Bediş ile zaman geçiriyor, arada bir annesinin ya da Sophia’nın getirdiği gazete ve mecmuaları karıştırıyor, daha çok da beynindeki hançerle mücadele ediyordu.

Bazen gözüne tiyatro haberleri ilişince, içinden bir parça kopup gidiyormuş gibi hissediyordu. Böyle zamanlarda Sofi’sine “Tiyatroya gidelim mi dadıcığım?” diye soruyor, bilet parasını tedarik edebilirlerse, birlikte yola koyuluyorlardı.

1921 yılının Temmuz ayında faaliyete geçen Türk Tiyatrosu, gazete ve mecmualarda adından epeydir çok söz ettiriyordu.

Eliza Hanım da Darülbedayi'den ayrılıp bu tiyatroya geçmişti. Adriyen ve Onnik Binemeciyan da yanına eklendiğinde, Türk Tiyatrosu'nda bir Binemeciyan hâkimiyetidir sürüp gidiyordu.

23 Nisan 1922 günü, Sophia ve Afife, Şehzadebaşı'nda bulunan Ferah Tiyatrosu'nda Mehmet Rauf Bey'in kaleme aldığı Amcabey'i izlemek üzere hazırlanmaya koyuldular.

Afife'nin kendisini bırakıp dışarıya çıkacağını hissedince, Darül Bey her zamanki gibi öfkelendi ve yüksek perdeden mırıldanmaya koyuldu.

"Bak dadıcığım..." dedi, tiyatroya gideceği için mutlu olduğundan Afife. "Hiç Bediş yapıyor mu böyle şeyler? Söylüyorum sana, bu Darül resmen bana âşık."

"Deli kız!" diyerek çekti arkası sıra kapıyı Sophia.

***

Tiyatroya gideceği için, kıyafetini tanınmayacak şekilde düzenlemeye itina göstermişti Afife.

Eski arkadaşlarına ya da oyunu izlemeye gelmiş gazeteci ve yazarlara yakalanmak istemiyor, onlarla uzun boylu konuşmalarda bulunup durumundan söz etmekten özellikle kaçınıyordu.

Annesi ve dadısı, böyle yaptığı için kızıyorlardı genç oyuncuya. Onlara göre, insan içine çıkması, edindiği çevreyle ilişkilerini kopartmaması gerekiyordu. Yoksa akıllarda kalmayacak, ilerleyen günlerde yasalarda bir değişiklik olup da Müslüman kadınlar sahneye çıkacaksa, onu kimse hatırlamayacaktı.

Durumun farkındaydı Afife. Onu en çok üzen de buydu.

Böyle zamanlarda "Eğer biraz vefaları varsa..." diye düşünüyordu. "Yaptığım fedakârlığı göz ardı etmezler."

Kendisini sahneye çıkartmak için büyük çaba gösteren koca koca adamlardan hiçbirinin “Yaşıyor musun?” diye sormak için bile kapısını çalmamasını affedemiyordu genç oyuncu. Bir anlamda ihanete uğramış gibi hissediyordu.

Bu tür konular aklına geldiğinde odasına kapanıyor, uzun uzun ağlıyor, sonra derdini rahmetli Doktor Sait Paşa’dan kalan günlüğe anlatıyordu:

“Sevgili Paşa Dedemin Günlüğü, beni sahneye ittiler ve işler sarpa sarınca etrafımdan yok oldular...”

***

Defalarca seyrettiği Amcabey için sahnenin açılmasını heyecan içinde beklemeye koyuldu Afife.

Sahnedekilerin hepsini tanıyordu.

Eliza ve Adriyen Binemeciyan, Aznif, Yukine Hanımlar ve Behzat, Raşit Rıza, Muvahhit, Faik, Celal ve Vasfi Beyler.

Oyuna ara verilince, dikkat çekmemek için başını oyun için basılmış programa eğdi güzel kız.

İki sayfası Fransızca basılmış şık yayında, en öne çıkan isim tabii Eliza Binemeciyan’dı.

Üzüldü Afife. Eğer her şey yolunda gitseydi, bu sayfaları Eliza Hanım’ınkiler yerine kendi resimleri süsleyecekti.

***

Oyun bitip Mercan Yokuşu’ndan Eminönü’ne doğru inerlerken “Yüz yıl geçmiş gibi geldi Soficiğim” dedi en üzgün ses tonuyla Afife.

Kızdı yaşlı kadın. Sıkı bir zılgıt çekti.

“Ne yüz yılı kızım, daha dün oldu bütün bunlar! Bak daha neler olacak. Yine çıkacaksın sahneye ve çok güzel oyunlar oynayacaksın.”

Aslında doğru söylüyordu Sophia. Kendisine yüz yıl gibi gelse de Afife'nin sahneye çıktığı ilk günden bu yana daha bir yıl bile geçmemişti.

KIRK BİR

“Aşkolsun, Darülbedayi’in yaşını başını almış tiyatrocularının yapamadığını, Darülfünun’un parmak kadar öğrenci çocukları yaptı” dedi gazetesinden başını kaldırarak Medhiye Hanım.

Afife ve Sophia soran gözlerle kendisine bakınca neden bu lafları ettiğini açıkladı yaşlı kadın.

“İnas Darülfünunu’nu kapattırıp, kız ve erkek öğrencilerin birlikte eğitim görmelerini sağlamışlardı ya hani, şimdi de vatan haini hocaları yumurta yağmuruna tutmuşlar. Onlar olmasa, Darülbedayi’de süregiden ve bizim yakından bildiğimiz o malum köhnelik, Darülfünun’da da sürecekti.”

Aslında epey öncelere, İttihat ve Terakki’nin güçlü olduğu zamana dayanıyordu üniversite öğrencilerinin bağnazlığa ve taassuba karşı örgütlenmesi.

İstanbul işgal edilince, gençler bu sefer de hedef tahtalarına işgalcileri ve işbirlikçileri yerleştirmişler, çeşitli gösterilerle ülkenin içinde bulunduğu duruma tepki göstermeye, topluma yön vermeye çalışmaya başlamışlardı.

Şanlı Sultanahmet Mitingleri’nin[76] arkasında bulunan fiziki güç de onlardı zaten. İstanbulluların mitinglere akın etmelerini sağlamak için gece gündüz çaba sarf etmiş, başarılı olmuşlardı.

Annesi üniversitelilerin eylemlerini övünce, Afife’nin aklına Ziya geldi. Ayağının dibinde uyuklamakta olan Darül’ü kucağına aldı.

Öğrenciyken, ülkesinin bağımsızlığı için çaba gösteren genç üniversitelilerin içindeydi sevgili Ziya’sı. Şimdi acaba vatanı için nerede ve ne yapıyordu?

İçinden “İnşallah başına kötü bir şey gelmez” diye geçirdi Afife. Annesine ve Sophia’ya hiç belli etmeden dua etti.

Sonra, özel olarak konuşmak için kır kahvesine gittikleri gün yaşadıklarını bir film şeridi gibi gözlerinin önünden geçirdi.

Odanın ortasında uyuklayan Bediş'i de çağırdı. Onu da kucağına aldı.

"Keşke..." diye düşündü hüzünlü kız. "Doktor Suat Bey el sürmeden önce söyleseydi o çok özel ve anlamı olan sözleri. Keşke, morfinman olmadan önce teklif etseydi evlenmeyi."

Gözlerinin dolacağını hissedince Darül ile Bediş'i kucağından yere indirdi, annesinin bir kenara bırakmış olduğu gazeteyi de alıp odasına çıktı.

Şimdi doyasıya ağlayabilirdi.

***

Epey sonra, iyice sakinleşince başlayabildi gazeteyi okumaya Afife.

Birkaç bölümden oluşan yazının haber kısmında, Ali Kemal77 ve Rıza Tevfik78 gibi Milli Mücadele aleyhtarı hocaların yazdıkları yazıların, üniversite öğrencileri arasında yarattığı infialden söz ediliyordu.

Bir yorumcuya göre, tarihe Darülfünun Grevi olarak geçecek direnişin başlamasına, Rıza Tevfik'in "Fuzuli Türk değildir, Acem'dir" demesi yol açmıştı.

Ali Kemal, Süleyman Nazif, Hüseyin Daniş ve Varujan Barsamiyan da ona destek verince kıyamet kopmuştu.

Öğrenciler, Edebiyat Fakültesi'nden başlayarak Darülfünun'u yangın yerine çevirmiş, bu konuda olumsuz söz söyleyen kim varsa yumurta yağmuruna tutmuş, görevlerinden istifa etmelerini istemişlerdi.

Afife, gazetede yayımlanan ve öğrenci dayanışması tarafından kaleme alındığı belirtilen bildiriyi dikkatle okudu.

Öğrenciler, baştan sona milli duyguları öne çıkartarak, istiklalden sıkça söz ederek kaleme aldıkları metni gazetelere göndermekle yetinmemiş, kentin her yerinde duvarlara da asmışlardı.

Bildiride Rıza Tevfik, Ali Kemal, Hüseyin Daniş, Cenap Şahabettin ve Varujan Barsamiyan'ın görevlerinden istifa etmeleri istenmiş, bu

gerçekleşene kadar derslere girilmeyeceği beyan edilmişti.

İlerleyen günlerde, Darülfünun yönetimi hedef tahtasındaki hocalara çekidüzen vermek yerine öfkeleri tepelerinde olan öğrencilere nasihatle yetinmeye çalışınca, durum iyice içinden çıkılamaz hal almıştı.

Edebiyat Fakültesi'nde başlayan boykot, giderek diğer üç fakülteye de sıçramıştı.

29 Mart'ta başlayan olayların dozu giderek yükselince, eğitim kurumu 12 Nisan'da resmi olarak tatil edilmişti.79

Afife başlığı "Darülfünun Grevi'nde onuncu gün" olan yazıyı okuduktan sonra "Bakalım ilerleyen günlerde neler olacak?" diye düşündü.

Güzel kızın aklına, bir gün önce dadısına tiyatroda "Yüz yıl önce..." diyerek başladığı sözler ve aldığı cevap geldi.

"Ne yüz yılı kızım, daha dün oldu bütün bunlar! Bak daha neler olacak. Yine çıkacaksın sahneye ve çok güzel oyunlar oynayacaksın."

Dadısının sözleri üzerine tekrar düşününce günlüğüne yazmayı akıl etti Afife:

"Sevgili Paşa Dedemin Günlüğü, hakikaten de, ne kadar kısa süre içinde ne kadar çok şey oluyor..."

76 23 Mayıs, 30 Mayıs, 10 Ekim 1919 ve 13 Ocak 1920'de gerçekleşen dört miting. Bu mitingler neticesinde, İstanbullu gençler, aydınlar, vatanseverler Milli Mücadele'ye katılmak için Anadolu'ya geçmeye başladılar.

77 Ali Kemal 1867-1922 yılları arasında yaşadı. Yazar, gazeteci ve siyaset adamı. İttihat ve Terakki karşıtıydı. Milli Mücadele'ye karşı sert yazılar kaleme aldı. Kurtuluş Savaşı tamamlanınca İstanbul'da tutuklandı. İzmit'te askerler tarafından linç edildi.

78 Rıza Tevfik Bölükbaşı 1869-1949 yılları arasında yaşadı. Tıp eğitimi gördü. Eğitimci, politikacı, yazar. Felsefeye olan merakı nedeniyle Feylesof

Rıza olarak adlandırıldı. Sevr'i imzalayan heyetteydi. Bu nedenle sürgüne gönderilen yüz elli kişi arasında yer aldı.

79 Darülfünun Grevi'nde, Ankara Hükümeti, sembolik de olsa öğrencilerin yanında yer aldı. 8 Kasım 1922'de Darülfünun'u ziyaret eden İsmet Paşa'ya, öğrenciler Lozan'da kullanması için bir kalem hediye ettiler. Bu hediye, kuşkusuz, Sevr'i imzalayıp kalemini hatıra olarak Robert Kolej'in müzesine hediye eden Rıza Tevfik'e verilmiş en güzel cevaptı.

KIRK İKİ

Annesi çok ısrar edince, Afife onunla birlikte teyzesini ziyarete gitmeyi kabul etti.

“Hem de...” diye düşündü yola çıkarlarken. “Belki Ziya’yla ilgili bir haber alırım bu vesileyle.”

Konağın bahçe kapısından girerlerken, eski günlere döndü. Bahçenin orta yerinde duran ulu çınarda Ziya’yla birbirlerini, daha çok da onun kendisini salladığı salıncak yoktu artık. Başını yukarıya, iplerin asılı olduğu kalın dala kaldırdı, iplerden de eser yoktu. Sanki birisi iş edinmiş, geçmişlerine dair izleri silmeye ant içmiş gibi geldi Afife’ye.

Konak pek bir ıssız göründü gözüne. Teyzesi ve annesi kahvelerini içerken dedesinin çalışma odasının kapısını açtı, içeriye baktı güzel kız.

“Keşke bakmaz olsaydım” diye düşündü.

Ne çalışma masası vardı yerinde, ne karşısına konulmuş koltuklar ve duvara dayanmış, sarkacı muntazaman gidip gelen büyük saat.

Başını çevirip kütüphaneye, özellikle de günlüklerin konulduğu rafa baktı. Yerlerinde yel esiyordu. Kitapların yerlerini irili ufaklı biblolar doldurmuştu.

Acaba Ziya nereye koymuştu kendi hakkına düşen günlükleri?

Kapıda durmaktan vazgeçti ve içeriye girdi.

Odada, hiçbir şey eskisi gibi değildi.

“Güzelim çalışma odası, sıradan bir oturma odasına dönüştürülmüş” diye düşündü Afife. Konağın bahçesine bakan pencerelerden birine arkasını döndü, kollarını birbirine bağlayıp eski günlere gitti.

Ziya’yla birlikte dedesini soru yağmuruna tuttukları günler birer birer döküldü aklından.

“Alaturka saatle alafranga saat neden farklı dede? Bit neden olur dede? En çok hangi oyuncuyu beğeniyorsun dede?”

Sanki, zamanında sormuş olduğu bütün sorular odanın atmosferinde asılı kalmış ve gülümsüyorlarmış gibi geldi Afife’ye.

Ziya’yla birlikte giriyorlarsa, nazik kuzeninin uyarısı üzerine kapıyı tıklatışları, kendisi yalnız başınaysa “küt” diye odanın ortasına düşüşü ve hep soluk soluğa olduğu günler daha dün gibiydi.

“Ah canım dedeciğim, en çok ihtiyaç duyduğum zamanda sensiz kaldım” diye düşündü ve iki damla yaş gözpınarlarından süzüldü.

Sonra düşüncelerinde bir düzeltme yaptı.

“Ah canım dedeciğim ve ah canım kuzenim...”

***

Medhiye Hanım ve Afife, Ziya’ya dair hiçbir şey öğrenemeden ayrıldılar konaktan.

Son mektubu iki ay kadar önce gelmişti genç adamın. Ayaklarındaki postalları bir aydan fazla bir süredir çıkartmadığını yazmıştı.

Acaba neredeydi Ziya? Kendisini düşünüyor muydu?

Dedesinin odasındayken başlayan baş ağrısı, faytonla eve doğru giderlerken daha da arttı. Biliyordu, birkaç dakika sonra beynindeki hançer yine harekete geçecek her saniye kanırtacaktı.

Çarşıya yaklaşırlarken aniden aklına gelmiş gibi harekete geçti Afife.

“Anne, ben çarşıda ineceğim. Sen eve git. Almam gereken birkaç şey var. Hemen peşinden gelirim.”

Sonra arabacıya seslendi.

“Beni sağda müsait bir yerde indirir misiniz? Annem devam edecek.”

Araba ayrılırken, Afife’nin başındaki ağrı tam da tahmin ettiği gibi dayanılmaz hale gelmişti.

***

Doktor Suat’ın yüzündeki ifade her geçen gün daha dayanılmaz oluyordu.

İlk günlerde biraz müşfik ve anlayışlı davranmasına karşılık, giderek aşağılar gibi bakmaya ve davranmaya başlamıştı Afife’ye.

Cebinden ecza dolabının anahtarını çıkarırken takındığı tavırlar, ellerinin bu esnada aldığı biçim, kemik torbası misali vücudunun iğneyi damarına sokarken aldığı vaziyet, Afife’ye her şey, her geçen gün biraz daha fazla dokunur olmuştu.

Daha morfin tesirini göstermeden gözlerinin içine bakarak pantolonunun düğmelerini çözmeye başlaması, hoyrat bir şekilde kendisini hasta yatağına itişi...

Mesleği bedenini sunmak olan kadınlara bile davranılmayacak biçimde davranıyordu Doktor Suat, Afife’ye.

Ve ne yazık ki, bütün bu terbiyesizliklere katlanmak zorundaydı çaresiz kadın.

Asla bir cinsel birleşme olarak kabullenilmeyecek, bir erkeğin boşalma ihtiyacını en iğrenç biçimde sağlamaktan ibaret eylem tamamlanıp Doktor Suat yerdeki pantolonuna uzanırken “Lanet olsun!” diye düşündü tekrar Afife.

Adam pantolonunu ayağına geçirip sigarasını yakarken, genç kadın anahtarı çevirdi ve tek kelime etmeden kapıyı çekip çıktı.

Yol boyu “Nasıl düştüm bu tuzağa?” diye söylendi.

***

Kapıdan girer girmez evin biricik erkeği Darül tarafından somurtuk bir suratla karşılandı Afife.

Sanki biliyordu başından geçmiş olanları ve böylesi günlerde asla arkası sıra gelmiyordu güzel kedi.

O gün de öyle oldu!

Ama Bediş, durum ne olursa olsun yalnız bırakmazdı Afife'yi. Özellikle de en çaresiz zamanlarında, hep yanında olurdu.

Derhal günlüğünün başına oturdu Afife. Duygularını sıcağı sıcağına yazacaktı:

"Sevgili Paşa Dedemin Günlüğü, feci bir gündü tahmin edebileceğin gibi. Ne zaman iyi bir şey yazdım ki sana?"

Konakta olup biteni ve aklından geçenleri anlattıktan sonra sıra Doktor Suat'ın muayenehanesinde düşündüklerine geldi. Satırlarının bir yerinde "Nasıl düştüm bu tuzağa?" diyerek kendine serzenişte bulundu.

Bediş'in davranışı da yer bulacaktı günlüğünde.

"Bir tür kızlar dayanışması besbelli!"

KIRK ÜÇ

Sophia daha ayakkabılarını çıkartmadan duyurdu sesini dört bir yana.

“Afife, yarın için iki bilet aldım! Gel bir öpücük ver bakalım kızım.”

Hiç şaşırmadı güzel kız. Keyfi kaçık gibi görününce ya annesi ya Sofi’si mutlaka hoşuna gidecek bir şeyler yaparlardı.

“Demek bugün sıra Sofi’deymiş” diye düşündü ve canı gibi sevdiği yaşlı kadını mutlu etmek için oturduğu yerden kalktı, hızlı adımlarla kapıya koştu güzel kız.

Biletleri dünyanın en önemli hediyesini veriyormuş gibi uzattı Sophia.

“Ah dadıcığım, nasıl da bilirsin neyi görmek isteyeceğimi!”

Sarıldı öptü Sophia’yı Afife.

İbn-ür Refik Ahmet Nuri Bey’in kurduğu ve temsillerini Kadıköy’de veren Yeni Tiyatro Heyeti’nin bir oyunu olan Sekizinci içindi biletler.

Daha önce, başka gruplardan da seyretmişti Sekizinci’yi Afife.

“Bakalım adapte ettiği oyunu, kendisi nasıl yönetti Ahmet Bey?” dedi dadısına.

***

Dadısıyla kapıdan çıkarken “Kendini göster Ahmet Nuri Bey’e kızım” dedi Medhiye Hanım.

Afife de öyle düşünmüştü. Bu nedenle kılık değiştirmiş vaziyette gitmedi oyuna. Kendisi gibi oldu.

Kadıköy’de Mısırlıoğlu’nun bahçesinde[80] oynanacaktı oyun. Afife ve Sophia bahçenin bir köşesinde bulunan, tiyatrocular a ayrılmış binaya gittiler.

Ahmet Bey oradaydı ve büyük bir ilgiyle karşıladı Afife'yi, "Nerelerdeydin sen kızım?" diye sordu.

Anlattı başından geçenlerin birazını. Ahmet Bey de haberdardı zaten Burhanettin Bey'le başından geçenlerden.

"Peki şimdi ne yapıyorsun?" diye sordu bu kez de İbn-ür Refik Ahmet Nuri Bey.

"Hiç..." dedi Afife. "Hiçbir şey yapmıyorum."

Sesi biraz üzgün çıkmıştı.

"Olur mu hiç yavrum! Senin gibi bir yeteneğin yok olmasına asla izin vermem. Hemen yarın gel ve başla Yeni Tiyatro Heyeti'nde."

Sophia atıldı aradan

"Aman Ahmet Nuri Bey, sonra sizin de kızımın da başı belaya girmesin."

Kendine güvenerek "Hiçbir şey olmaz" dedi Ahmet Bey ve ekledi: "Köprülerin altından çok sular aktı. Kadıköy'deki yeni polis müdürüyle çok iyi görüşüyoruz. Hiçbir konuda sorun çıkartmıyor bize. Afife olumlu cevap verirse, derhal gidip kendisinden özel izin de alırım."

Afife "Neden istemeyeyim efendim. Tabii ki çok isterim" dedi Ahmet Bey'in bu sözleri üzerine.

"O halde şimdi siz gidin ve oyunu seyredin. Yarın akşamüstü bana uğra. Ben o saate kadar polis müdürünün onayını almış olurum."

***

Oyunu seyrederken içi içine sığmadı güzel kızın.

Tiyatrodan eve gidene kadar "Acaba olur mu?" diye yüzlerce kez sorarak Sophia'nın başının etini yedi Afife.

Eve dönünce de bu kez annesine "Acaba olur mu?" diye sormaya başladı.

“İzin alacağından emin göründüğüne göre, mutlaka bir bildiği vardır” diye cevapladı her defasında kızını Medhiye Hanım.

Bir taraftan da “Yine iterler sahneye kızımı, sonra da polis baskın yapıverir” diye vehimlere kapıldı.

Öte yandan denemeden de göremezlerdi ki!

Evde oturduğu, sahneye çıkamadığı sürece kendi kendisini yiyip bitirecekti Afife. Bunu Medhiye Hanım ve Sophia’dan daha iyi bilebilecek hiç kimse yoktu.

İki yaşlı kadın Afife yattıktan sonra da Ahmet Bey’in teklifiyle ilgili olarak uzun uzun konuştular.

Gece ilerleyince “Hayırlısı olsun inşallah” diyerek odalarına çekildiler.

80 Sarraflık yapan ailenin en tanınmış üyesi Boğos Mısırlıoğlu 1875-1917 yılları arasında yaşadı. Düyunu Umumiye’nin müfettişlerindendi. Aile, padişahlara borç verdiği için “Padişah Bankerleri” olarak tanındı. Sahip oldukları malikâne ve ilerleyen yıllarda yazlık sinema ve tiyatro olarak da kullanılan bahçe dillere destandı.

KIRK DÖRT

Akşamüstünü zor etti Afife.

Mısırlıoğlu'nun bahçesine aslında biraz da korkuyla girdi güzel oyuncu.

İdare odasında, Ahmet Nuri Bey ayakta karşıladı Afife'yi ve "İyi haber" dedi.

Yeni Tiyatro Heyeti'nin yöneticisi olarak ziyaret ettiği polis müdürü tarafından çok iyi karşılanmıştı.

Tıpkı gönlünü tiyatroya vermiş bir kültür insanı olan Ahmet Nuri Bey gibi, Kadıköy'ün yeni polis müdürü de bölgede yaşayan halkın moralinin yüksek tutulması gerektiğini düşünüyor, günün birinde bütün ülkenin bu karanlık günlerden kurtulacağına inanıyordu. Bu nedenle de, Ahmet Nuri Bey ve arkadaşlarına mümkün olduğunca yardımcı olmaya çalışıyordu.

Ahmet Nuri Bey ne istediğini söyleyince, polis müdürü kendisinden çok da önemli bir şey istenmiyormuş gibi dudak bükmüş, bir anlamda "Ne isterseniz yapın" demeye getirmişti.

Yeni Tiyatro Heyeti'nin bütün sorumluluğunu sırtında taşıyan kimse olarak "Emin misiniz?" diye sormuştu Ahmet Nuri Bey ve buna karşılık polis müdürü şu cevabı vermişti:

"Memleketin durumunu, eminim siz de benim gibi yakından izliyorsunuzdur. Kimsenin böylesi bir dönemde Afife'nin sahneye çıkmasıyla ilgileneceğini zannetmiyorum. Dilediğiniz gibi davranın. Mesele çıkartmaya çalışanlara da gönül rahatlığı içinde benim ismimi verin."

Genç yıldız çok sevindi Ahmet Nuri Bey'in aktardığı bu sözlere. Yine de içi rahat etmedi.

"Eminsiniz değil mi, bu sahneye çıkabileceğim anlamına geliyor değil mi?"

Yaşlı adam kendisinden emin bir biçimde "Evet" dedi ve konuşmayı daha fazla uzatmadı. Onun yerine masasının üzerinde bulunan bir listeyi alıp

Afife’ye uzattı.

“Bu oyunlardan hangilerinde rol almak istersin kızım? Gel şimdi onu konuşalım. Hepsinde başrol oynayacaksın tabiatıyla.”

Afife listeyi alıp bir sandalyeye oturdu, dikkatle inceledi. Çoğunluğu Ahmet Nuri Bey’in Fransızcadan Türkçeye adapte ettiği oyunlardı.

Listedeki oyunların neredeyse hepsini ezbere biliyordu Afife.

“Hepsini oynarım efendim. Tamamı da ezberimde. Yani, bugün çık oyna derseniz, çıkar oynarım.”

Ahmet Nuri Bey, Darülbedayi’e öğrenci olarak geldiği günlerden bu yana tanıdığı ve çok takdir ettiği Afife’nin sözlerine sevindi, “Ben de öyle tahmin etmiştim” dedi.

İki tiyatro sanatçısı biraz daha sohbet ettiler. Sonra Ahmet Nuri Bey, Yeni Tiyatro Heyeti’nin kostümcüsünü çağırttı, Afife’nin ölçülerini aldırttı, hangi oyunlarda hangi rolleri oynayacağını söyledi.

***

Evde merakla karşılandı Afife.

Olup bitenleri ayrıntılarıyla annesine ve dadısına anlattı.

İki kadın sevinç içindeydiler. Bir ara Medhiye Hanım polis müdürünün ettiği laflardan hareketle “Memleketin durumu hakikaten çok karışık. Bakalım neler olacak?” dedi.

Payitahtta yetkisiz olarak, sarayına kısılmış biçimde oturan Padişah, belli ki İstanbul’da bulunan Emniyet Teşkilatı’na söz geçirmekten âcizdi.

18 Ekim 1920’de istifası istenen Damat Ferit Paşa’nın yerine getirilen Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa’nın da sesi sedası çıkmıyor, varlığıyla yokluğu arasında bir fark görünmüyordu.

İngiliz ve Fransızların çizmesi altında inleyen İstanbul’da, sıradan bir işgalci askerin bile, Osmanlı’nın Emniyet Müdürü’nden daha yetkili hareket ettiğinin cümle âlem farkındaydı.

Buna karşılık Anadolu ve İzmir kaynıyordu.

İstanbul’da herkes çok karamsar görünür ve konuşurken, Anadolu’dan insanların içini ısıtan haberler geliyordu.

Temmuz ayının sonlarına doğru Türkiye Büyük Millet Meclisi Gazi Mustafa Kemal’in Başkomutanlık yetkilerini süresiz uzatmıştı.

Paşa, bu yetkiyi alır almaz Batı Cephesi’ne gitmek üzere Ankara’dan yola çıkmış, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa’nın bulunduğu Akşehir’e ulaşmıştı.

Temmuzun sonlarına doğru, fısıltı gazetesi Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın “Büyük Taarruz” sözlerini telaffuz ettiğini dillendirmeye başlamıştı.

KIRK BEŞ

Cehennem misali ağustosun en fokurdayan günlerinden birinde, kostüm provasından kan ter içinde döndü Afife.

“Yaprak kıpırdamıyor!” diye bağırarak kendini banyoya attı.

Soğuk su dökünüp, vücudundan ve başından yükselen harareti biraz yatıştırdıktan sonra annesini karşısına aldı ve ezberlerini gözden geçirmeye koyuldu.

Çalışmanın bir yerinde “Anlamıyorum nasıl oluyor da Anadolu’da savaş sürerken İstanbul’da tiyatrolar açık olabiliyor? İnsanlar bu hercümerç içinde oyun seyretmeye nasıl gidebiliyor?” dedi Medhiye Hanım.

Afife, bu konunun çok önceleri Darülbedayi’de konuşulduğunu hatırladı. Duyduğu sözleri olduğu gibi tekrarladı annesine.

“Kültür ve sanata gönül verenler, kendilerini halkın moralini yüksekte tutmakla görevli hissediyorlar. Bunun için, tiyatroları her koşulda açık tutmaya çalışıyorlar anneciğim.”

Haklıydı genç sanatçı. Sadece İstanbul’dakiler değil, Anadolu’da da irili ufaklı birçok tiyatro grubu, temsiller vererek halkı gelecek güzel günlere hazırlamaya çalışıyordu.

Anadolu’dakilerle İstanbul’dakiler arasındaki tek fark, işgal altında bulunan kentte, tiyatro topluluklarının dillerini tutmak, konularını “havadan sudan” seçmek zorunda olmalarıydı.

Ezbere ara verip sohbet etmeye başladıklarını görünce “Bak sana ne diyeceğim anne” dedi Afife çok önemli bir şey söyleyecekmiş gibi.

Kızının ne diyeceğini merak etti yaşlı kadın.

“Bugün Ahmet Nuri Bey’e Darülbedayi’in beni neden çabucak gözden çıkarttığını sordum. Ne dedi biliyor musun?”

Daha önce kızıyla konuşmamış olsalar da Medhiye Hanım'ın hep merak ittiği bir konuydu bu. Arada bir Sophia'yla, Darülbedayi'in önce deli gibi öne atılıp kızlarını da öne sürmesi, sonra suspus olup geri çekilmesi üzerine arada bir konuşurlardı.

Merak içinde "Ne cevap verdi Ahmet Nuri Bey?" diye sordu yaşlı kadın.

"Önce, henüz çok genç olduğumu söyledi. Bu nedenle, pek çok meseleyi idrak etmekte zorluk çekiyormuşum."

"Haklı adam" dercesine başını salladı Medhiye Hanım.

"Aslında, birden fazla nedeni varmış Darülbedayi'in benimle ilgili davranışının."

"Yani, seni gözden çıkartmasının."

Aslında iyice anlamak için girmişti araya yaşlı kadın.

Başını salladı annesinin biraz da kinaye kokan bu sözleri üzerine Afife ve kaldığı yerden devam etti.

"Darülbedayi'in homojen bir yapı olmadığını söyledi. Yöneticiler, yazarlar, oyuncular kim varsa, büyükçe bir kısmının mücadele insanı olmadıklarından söz etti. Olanlar, savaşmak için çoktan Anadolu'ya geçmişler bile."

"Ya kalanlar?" diye araya girdi yaşlı kadın.

"Kalanların bir kısmı kendisini Osmanlı toprağında yaşayan Frenkler gibi görüyorlarmış. Ahmet Nuri Bey'e göre, arada bir memleket meselelerine ehemmiyet veriyormuş gibi yapıyor ama sonra unutuyorlarmış bütün söylediklerini."

Medhiye Hanım, kızının anlattıklarının çok önemli olduğunun farkındaydı ve yüzüne daha da ciddi bir ifade oturtarak, başını salladı.

Afife kaldığı yerden devam etti.

“Bizim Darülbedayi’cilerin bir kısmı Anadolu’da süren mücadeleye hiç mi hiç inanmıyormuş anne. Bu nedenle, İstanbul dışında olanları zerre kadar önemsemiyorlarmış. Sonunda öyle ya da böyle Padişah’ın söyleyeceğinin olacağını düşünüyorlarmış.”

“Bunun için de, emir büyük yerden gelince seni harcayıvermişler. Öyle değil mi?”

Başını salladı annesinin bu sözleri üzerine Afife. Yaşlı kadının başka söyleyecekleri de vardı.

“Peki, Müslüman bir kızı sahneye çıkartmak için neden o kadar mücadele etmişler o halde?”

“İşte ben de tam böyle söyledim. Saray’dan zılgıtı yiyince derhal geri çekilmelerinin, Afife’nin yaşadıklarını önemsememelerinin onlar açısından kötü bir sınav olduğunun farkında Ahmet Nuri Bey. İçlerinde kararlı, ilerici olanlar da varmış ama onlar da ötekiler yüzünden teslim olmak zorunda kalmışlar.”

Uzadı gitti Afife ile Medhiye Hanım’ın konuşmaları.

Sonra elinde filesiyle Sophia geldi çarşıdan.

“Ay bir sıcak, bir sıcak dışarısı” dedi ve o da tıpkı Afife gibi, kendisini banyoya atıp soğuk su dökünecеğini söyledi.

Öte yandan merakından ölüyordu yaşlı kadın.

Sesi “Şimdi gelirim, anlatırsın bana kostümleri...” diyerek kayboldu evin içinde.

KIRK ALTI

Mısırlıoğlu’nun bahçesi dolup taşıyordu...

Bahçenin bir köşesinde bulunan köşk boyanmaya muhtaçsa da, görkemli görüntüsünü muhafaza ediyordu.

“Boğos Bey’in vefatından sonra, acaba kimler yaşıyor köşkte?” diye sordu yanında oturan Sophia’ya Medhiye Hanım.

“Kardeşi Onnik Bey diye duydum. Ne kadar doğrudur bilmem” diye cevapladı can yoldaşını yaşlı kadın.

Yan yana oturmuşlar, bir tanecik kızlarının sahneye çıkmasını bekliyorlardı.

Yeni Tiyatro Heyeti o gece Bir Evlilik Komedisi adı altında Hisse-i Şayia’yı oynayacaktı.

İbn-ür Refik Ahmet Nuri Bey’in yıllar önce Türkçeye uyarladığı oyunda, evin paylaşılamayan kızını canlandıracaktı Afife Jale.

“Sahnede Afife Jale, canım kızımın adı” dedi Sophia.

“Evde de Afife” diye devam etti onun kaldığı yerden Medhiye Hanım.

***

Ve perde açıldı.

Paylaşılamayan kız çocuğu rolünü şahane oynuyordu Afife Jale. Duruşu, oturuşu ve kalkışıyla olduğu kadar, sözcükleri kullanış biçimi ve vurgularıyla da sahneyi tek başına dolduruyordu.

Sahneye çıkmadan önce, her defasında dedesinin söylediği o ünlü sözü hatırlıyordu genç oyuncu.

“Öyle bir oynayacak ki oyuncu dediğin, yardımcı rolde bile olsa, sanki bütün öteki roller onun için yazılmış gibi olacak...”

Kaldı ki başrolde oynuyordu Afife Jale.

Sözleri, davranışları, hareketleri, jestleri, mimikleri her şeyiyle ve tek kelimeyle muazzam bir oyun çıkartıyordu.

Seyirci de hakkını veriyordu böyle olunca.

Gülünecek yerde gülüyor, alkışlanması gereken yerde desteğini esirgemiyordu.

Geçimsizlik nedeniyle ayrılmış anne ve babasının biricik, paylaşılamayan prensesi rolünde sahiden devleşiyordu Afife Jale.

Oyunu seyrederken “Hiç de öyle olmadı zavallı kızımın kaderi” diye düşündü Medhiye Hanım.

Mutaassıp babası, sahneye çıkacağını öğrenir öğrenmez, bir kalemde silip atmıştı Afife’yi. Yetmiyormuş gibi, kendisine ve öz kızına kapıyı göstermiş, evden kovmuştu.

Kızını sahnede seyrederken, Hidayet Bey’le son konuşması geldi Medhiye Hanım’ın aklına. Bu nedenle, birinci perdenin nasıl sona erdiğini anlamadı bile.

Alkışlarla Mısırlıoğlu bahçesinin yıkıldığını görünce, o da alkışlamaya başladı.

Yanında oturan Sophia’ysa, büyük beğeni toplayan Afife Jale’nin başarısı üzerine duygulanmış, kenarları iğne oyalı ipek mendilini gözyaşlarıyla sıksan suyu akacak hale getirmişti.

***

Az sonra, ezeli-ebedi didişme yeniden başladı sahnede.

Marazi çiftin biricik kızı rolünde Afife Jale, birbirlerine dava üstüne dava açan, bu nedenle çok ama çok gülünç duruma düşen anne ve babasını ustalıkla idare etmeye çalışıyor ama hep de çaresiz kalıyordu.

İçine düştüğü durumu izleyicilere hissettirip onlardan gizliden destek isteyen Afife Jale, karşılığını alkış olarak bolca alıyor, seyirci coştukça o oyununu daha da yükseklere taşıyordu.

Bir Evlilik Komedisi bir başka deyişle Hisse-i Şayia alkışlar içinde sürüp gitti.

Tıpkı Ahmet Nuri Bey’in söylediği gibi olmuş, ne polis baskın yapmış ne de Emniyet Müdürlüğü’nden bir gelen olmuştu.

Afife Jale oyuncu arkadaşlarının ve kendisini alnından öpen Ahmet Nuri Bey’in tebriklerini kabul ettikten sonra, kendisini tiyatronun kapısında bekleyen annesi ve dadısıyla kucaklaştı.

İki yaşlı kadın, gözyaşları içinde bağırlarına bastılar biricik kızlarını.

Sonra bir faytona atlandı ve evin yolu tutuldu.

Yol boyu ve sonrasında evde, konuşulacak o kadar çok şey vardı ki...

KIRK YEDİ

O hafta, üç oyunda oynadı Afife Jale.

Üç akşam da eve cüzdanı hayli dolgun döndü.

Kazandığı paranın tümünü annesi ve Sophia'ya vermeye çalıştıysa da iki yaşlı kadın, kızlarına paranın büyükçe bir kısmını kendisinde tutmasının daha iyi olacağını söyledi.

İkisi de ağız birliği yapmışçasına neredeyse aynı cümlelerle yaklaştılar biricik kızlarına.

"Biz kendi yağımız ve tuzumuzla kavruluyoruz kızım. Sen mutfak bütçesine biraz yardım et yeter. Ama sadece yeteri kadar! Paranın üstünü sakla. Günün günü var. İnsanın ihtiyacı olduğunda, kendi parası gibisi yoktur."

***

İbn-ür Refik Ahmet Nuri Bey gazetelere, Afife Jale'nin ismini vererek reklam yapmadıysa da genç yeteneğin Mısırlıoğlu bahçesinde oynamaya başladığı kulaktan kulağa yayıldı.

Yetenekli oyuncu Mısırlıoğlu bahçesinde ikinci haftasını doldururken, tiyatroya meraklı İstanbul seyircisinden Afife Jale'nin yeniden sahneye çıktığını öğrenmeyen kalmamış gibiydi.

Kadıköylülerin yanı sıra, bu semtte yakınları olan Avrupa yakası sakinleri de Yeni Tiyatro Heyeti'nin oyunlarına gelmeye ve Afife Jale'nin oyunlarını izlemeye başlamışlardı.

Ulaşım zorlukları nedeniyle yatılı geldikleri Kadıköy'den Avrupa yakasında bulunan evlerine döndüklerinde, Afife Jale'yi anlatarak bitiremiyordu Tarihi Yarımada'da, Galata'da, Beşiktaş'ta, Beyoğlu'nda ve hatta Boğaz'ın Avrupa yakasında oturanlar.

Lafı açılan her mecliste, Afife Jale ile ilgili olarak üzerinde en çok durulan konu belliydi.

Darülbedayi oyuncusu olarak ilk sahneye çıktığı günden itibaren, başına gelmedik kötülük kalmamıştı güzel oyuncunun. Öte yandan, onun sayesinde Müslüman kadınlara sahne yolu açılmıştı ve belli ki bunun arkası çorap söküğü gibi gelecekti.

Başka tür yaklaşımlarda da bulunulmuyor değildi bu tür konuların ele alındığı meclislerde.

Kimilerine göre, İstanbul'a sıkışıp kalmış köhne devlet mekanizması, İstanbul'un dışında süren Milli Mücadele nedeniyle, Afife Jale'yi görmezden geliyordu.

Kimi meclislerdeyse taassup devrinin bittiği, Afife Jale'nin öncülüğünde bağnazlığın ayaklar altına alındığı konuşuluyordu. Bu düşüncede olanlara göre, bir daha o karanlık günlere asla dönülmeyecekti.

Özellikle de Batılı hayat tarzını benimsemiş çevrelerin kadınlarında büyük takdir toplamıştı Afife Jale. Bir toplum kesimi, genç, güzel ve dirençli kadını kendisine rol model olarak almaya başlamıştı.

Öte yandan Afife her evinden çıkıp oyuna gideceğinde, Medhiye Hanım ya da Sophia veya ikisi birden onunla birlikte düşüyorlardı yollara.

Ve her iki yaşlı kadın da oyun bitip eve dönünceye kadar kalp çarpıntıları içinde bekliyorlardı muhtemel bir polis baskınını.

Tabii ki söylemiyorlardı korkutmamak için bunu kızlarına ama yalnız kaldıklarında, birbirlerine "Of, bu geceyi de atlattık!" demeden duramıyorlardı.

***

İbn-ür Refik Ahmet Nuri Bey de çok memnundu gidişattan.

Seçkin, zevk sahibi, eğitim düzeyi yüksek Kadıköylüler büyük ilgi gösteriyorlardı oyunlarına.

Haftada üç, dört, bazen beş gece oynuyor ama bahçeyi yine de doldurabiliyordu Yeni Tiyatro Heyeti. Bunda kuşkusuz genç yetenek Afife Jale'nin büyük rolü vardı.

Ahmet Nuri Bey, Darülbedayi'den ayrıldığında bir süre beraber çalıştığı arkadaşlarının yani Türk Tiyatrosu ekibinin neler yaptığını da yakından izliyordu. Birkaç ay öncesine kadar yöneticiliğini yaptığı bu tiyatronun Şehzadebaşı'nda verdiği temsillerin doluluğu da fena gitmiyordu ama kendileri açık ara öndeydi.

"Orada Eliza Binemeciyan burada Afife Jale ve ister inanın ister inanmayın, bizim kız enikonu bastırdı yılların tiyatrocusunu" diyordu arada bir arkadaşlarına.

Türk Tiyatrosu'nun oyuncuları, seçtikleri oyunlar ve Şehzadebaşı çevresinin bir tiyatro muhiti olması kuşkusuz büyük avantajlardı ama Yeni Tiyatro Heyeti'nin başında da deneyimli bir tiyatro insanı olan İbn-ür Refik Ahmet Nuri Bey, büyük yetenek Afife Jale ve sanatsever Kadıköylüler vardı.

Darülbedayi'in durumu ne yazık ki çok parlak değildi ama yine de devam ediyordu faaliyetlerine. Kör topal devam eden bu tiyatro da dahil edildiğinde, İstanbul'da sahne alan üç tiyatro grubundan en başarılısı Yeni Tiyatro Heyeti'ydi. Ve kuşkusuz bu başarıda Afife Jale'nin büyük katkısı vardı.

KIRK SEKİZ

27 Ağustos Pazar akşamı oyunu vardı Afife'nin. Bu nedenle o gün biraz geç kalktı, aşağıya sabahlığıyla indi, Sofi'sinin kurduğu kahvaltı masasına oturdu.

Az sonra annesi geldi çarşıdan, filesinden taze ekmek, simit ve gazete çıkardı. Ayrıca mantosunun altına sakladığı bir de Hâkimiyet-i Milliye[81] gazetesi getirmişti yaşlı kadın. Hepsini kahvaltı masasına bıraktı, başörtüsünü çıkarıp portmantoya astı.

"Nereden buldun bunu?" diye sordu Hâkimiyet-i Milliye'yi görünce Afife.

“Gazete müvezzii tezgâhın altından verdi. Para da almadı. Tanıyor ya beni. Güvendi anlaşılan.”

Afife gazeteyi açar açmaz “Vay, vay, vay...” dedi.

“Ne oldu kızım?” diye sordu, yeni gelen taze ekmeği kesmekte olan Sophia.

“Büyük Taarruz son sürat devam ediyormuş Soficiğim. Başvekil Hüseyin Rauf Bey’in82 beyannamesini yayımlamış gazete.”

Kızının söylediklerini duyan Medhiye Hanım, ellerini yıkamadan geri döndü.

“Ne olmuş? Ne olmuş?”

Afife, okuduklarını annesi ve dadısıyla da paylaştı.

“Anadolu’da süren savaşlar mevzii olmaktan çıkmış. Genel bir harbe dönüşmüş... Gazete, Garp Cephesi’nde muharebelerin 25 Ağustos tarihinde başladığını söylüyor.”

Afife Hâkimiyet-i Milliye’nin ilk sayfasına alıcı gözüyle baktıktan sonra “Hüseyin Rauf Bey’in halka seslenişini okumamı ister misiniz?” diye sordu. Her iki kadın da “Evet!” deyince, okumaya koyuldu.

“Fedakâr milletimiz için mukadder olan mesut günler artık yaklaşmaktadır... Bütün memurlarımız ve fedakâr halkımızın, ordumuza maddeten ve manen yardım eyleyerek...”

Başbakanlık Beyannamesi’ni baştan sona okudu Afife.

Hem bilgi veren hem de halkı savaşa çağıran bir bildiriydi bu.

“Hayır olsun inşallah” dedi Sophia.

“Öyle olacak gibi görünüyor” diye cevapladı onu Medhiye Hanım.

İki yaşlı kadın, ülkenin işgalinden itibaren hiç bu kadar umutlanmamışlardı.

***

Gazeteyi katlayıp masanın üzerine koyan Afife, Ziya’yı düşünmeye başladı.

Kim bilir hangi cephede savaşıyordu genç adam.

Tam da Afife Ziya’yı düşünmeye başlayınca kalkıp geldi yatmakta olduğu yerden Darül. Bir sıçrayışta Afife’nin kucağına yerleşti.

Sadece Ziya’dan değil, Salah’tan da ses seda çıkmıyordu. O da Osmanlı’nın kim bilir hangi coğrafyasındaydı ve başına neler gelmişti.

Afife, eniştesinin Anadolu’nun ortalarında bir yerde valilik görevini sürdürdüğünü biliyordu. Düzenli olarak haber alamasalar da ablası Behiye ile eniştesinin çocukları olduğunu öğrenmişlerdi.

“Büyük bir ihtimalle...” diye düşündü. “Eniştem de Kuvvacılara katılmıştır Anadolu’da olduğuna göre. Allah vere de aç ve açık olmasalar.”

Genç kız bilmese de, İstanbul’un dışında her yerde savaş bütün yoğunluğuyla sürüyordu.

Ülkenin her köşesinde, her yaştan vatandaş Hüseyin Rauf Bey’in bildirisinde de vurgulandığı üzere “madden ve manen” düşmanı ülkeden kovmak için çaba gösteriyordu.

İstanbul’daysa, fırtınadan önceki sessizlik hüküm sürüyordu.

İngiliz ve Fransız askerler, Anadolu’da mücadele geliştikçe ürkekleşiyor, eski küstahlıklarını yapamıyor ama hainlikten de geri durmuyordu.

Afife’nin aklına birden canı gibi sevdiği dedesi rahmetli Doktor Sait Paşa geldi.

“Keşke dedem de yaşasaydı. Bugünleri görebilseydi belki o da bizim gibi umuda kapılır, hatta sokağa bile çıkardı” diye düşündü.

Sonra bu düşüncelerini annesi ve dadısıyla da paylaştı.

Üçü birden, kahvaltı masasında ve ardından kahve keyfi yaparak saatlerce rahmetli Doktor Sait Paşa'yı yâd ettiler.

Sonra Behiye'den ve Salah'tan, hatta Ziya'dan söz ettiler.

Üçü de içlerinden, tüm sevdikleri için dualar ettiler.

81 Hâkimiyet-i Milliye 1920-1935 yılları arasında Ankara'da yayımlandı. İmzasız başyazıları Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından kaleme alınıyordu. Bin beş yüz civarında basılan gazetenin yedi yüzü Çanakkale'ye komutan Şevket Bey'e yollanıyor, o da gazetenin İstanbul'da gizlice dağıtılmasını sağlıyordu. Bu vesileyle, İstanbul kamuoyu Anadolu hareketine dair sağlıklı bilgiler alabiliyordu.

82 Hüseyin Rauf Orbay 1881-1964 yılları arasında yaşadı. Asker ve siyasetçidir. İsmet ve Fevzi Paşalardan sonra üçüncü başbakandır. Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nin kurucularındandır. İzmir Suikastı davasında idamla yargılandı, on yıl mahkûmiyet aldı. 1939'da politikaya döndü. Kastamonu milletvekilliği ve Londra büyükelçiliği görevlerinde bulundu.

KIRK DOKUZ

Üç kafadarlar, vakitlice çıktılar evden.

Sophia kapıyı kilitlerken Darül ve Bediş'e "Uslu durun!" dedi ve evini her zaman olduğu gibi Allah'a emanet etti.

Hava güzel ve yol da yakın olduğu için yürüyerek gideceklerdi Mısırlıoğlu'nun bahçesine.

Artık sokaktaki insanlar tarafından tanınmaya başlamıştı Afife. Yol boyu verilen selamlara, özellikle de genç kızların ilgisine alışmaya çalışıyordu genç yıldız.

Tanınır olmasına annesi ve dadısı da seviniyor, "Maşallah kızımıza" diye düşünüyorlardı.

Tiyatronun oynanacağı bahçeye girerken gerçek bir yıldız muamelesi gördü Afife Jale.

"Ailenizi nereye oturtmamızı istersiniz?" diye soran yer göstericiyle başladı ilgi, kostümcü, dekorcu kim varsa devam etti.

İki yaşlı kadın yalnız kaldıklarında, personelin güler yüzünü biraz da kızlarının çabasına, direnişine bağlayıp, birbirlerine "Aferin kızımıza!" dediler.

***

Başta annesi ve dadısı olmak üzere, bu direnişin Afife'ye nelere mal olduğunu tam anlamıyla kimse bilmiyordu.

Önceleri aniden gelen ve gitmek bilmeyen baş ağrıları, sonra bu ağrıların aralıklarının sıklaşması, dayanılamaz hale geldiğinde o iğrenç doktor müsveddesi Suat'a gitmeler, önce kapıda yerlere kadar eğilerek karşılanırken, evlenme teklifi reddedilince yatağa aşağılanarak itilişler...

Geçen yaklaşık bir yıllık süre zarfında, önce çekinerek yaptırdığı, sonra dozu ve sıklığı artan morfinlerin vücudunda yol açtığı tahribat...

Ve nihayetinde “Acaba bağımlı mı oldum?” sorusunu kendi kendine soruşları...

Afife, kostümünü giyip makyajını yaptıktan sonra “Neyse, neyse...” diyerek düşüncülerine set çekti.

Bütün bu tatsız meseleleri düşünecek zaman değildi şimdi. Az sonra perde açılacak ve o hep olmak istediği yerde, sahnede yerini alacak, oyununu mükemmel bir biçimde sergileyecekti.

Böylesi durumlarda canı gibi sevdiği rahmetli dedesinin arada bir tekrarladığı o müthiş söz gelirdi aklına.

“Bir hata yaptığında, ya da bir aksaklık olduğunda, hiçbir şey olmamış gibi davranman, oyununu devam ettirmen gerekir kızım...”

Bu profesyonel davranışı, Darülbedayi’de ders görürken de öğrenmişti Afife.

Şöyle demişti bir keresinde hocalarından biri:

“Sirklerde göstericilerden ya da hayvanlardan biri yaralanırsa, orkestra hiçbir şey olmamış gibi çalmaya devam eder ve gösterideki aksaklık mümkün olduğu kadar seyirciye yansıtılmaz. Tiyatroda da böyledir. Seyirci, eğer biz özellikle göstermezsek, hataların çoğunun farkına varmaz. Ayrıca, gösteri her koşulda devam eder. Ne olursa olsun, sahnenin önündekiler ve arkasındakiler, paniğe kapılmadan gösteriyi sürdürmekle yükümlüdür.”

Afife’ye göre, oyuncuların özel halleri de bu kapsama giriyordu.

“Oyuncuların evlerinde nelerin ters gittiği, seyircileri ilgilendirmez” demişti bir keresinde rahmetli Doktor Sait Paşa ve şöyle sürdürmüştü sözlerini:

“Babanızın ölmüş olduğu, annenizin ölüm döşeğinde yattığı, hatta zat-ı âlinizin bilmem kaç derece ateşle sahnede olduğunuz oyunun konusu değildir. Bunlar kendinizi ama sadece kendinizi ilgilendirir.”

Dedesinin ve ardından Darülbedayi'in eğitiminden geçen yetenekli yıldız, dertlerini bir anda kafasından silip attı.

Çünkü, ünlü Afife Jale'ydi o! Bir başrol oyuncusu!

Az sonra perde açılacak ve mükemmel bir iş çıkartacaktı.

***

Sahiden de şahane oynadı o gece Afife Jale.

Mısırlıoğlu bahçesinden yükselen alkış sesleri, Kadıköy iskelesinden bile duyuldu.

Sonra el etek çekildi. Seyirciler dağıldı.

Afife odasında makyajını silip kostümlerini değiştirirken kapısı tıkladı. Ahmet Nuri Bey'in yardımcısı "İşiniz bitince patron sizinle konuşmak istiyor" dedi.

"Olur" diye cevap verdi güzel yıldız, başına geleceklerden habersiz.

Annesi ve dadısı bahçede bekleyedursun o bir koşu Ahmet Nuri Bey'in odasına gitti.

Kendisini her zaman güler yüzle karşılayan babacan adamın suratı nedense asıktı.

"Lütfen oturun Afife Jale Hanım" dedi en mutsuz sesiyle Ahmet Nuri Bey.

Şaşırdı genç kadın ve patronunun gösterdiği yere oturdu ve derhal "Bir hata mı yaptım efendim?" diye sordu.

"Hayır kızım. Hayır!" dedi bedbin bir ifadeyle Ahmet Nuri Bey. Biraz duraksadı ve keyfinin neden kaçık olduğunu anlatmaya koyuldu.

"Oyununu bozmamak için sahneye çıkmadan önce bir şey söylemedim Afife ama bu sabah bir memur, polis müdürlüğünün tebligatını getirdi."

Afife derhal anladı Ahmet Nuri Bey’in söylemeye çalıştığını.

“Sahneye çıkmam yasaklandı yine!”

Berbat bir yüz hali ve ses tonuyla masasının üzerinde duran tebligatı “Al, işte bak burada” diye uzattı tiyatronun yönetmeni.

Afife oturmakta olduğu koltuktan uzanıp tebligatı aldı.

Tam da düşündüğü gibiydi.

“Tiyatronuzda Müslüman kadın oynattığınıza dair ihbar ve şikâyetler almış bulunuyoruz. Kanunlara aykırı bu davranışınızı sürdürmeniz halinde...”

ELLİ

Beyninde taşıyor olmaktan bıktığı hançer, Afife'ye bu sefer de tebligat kisvesinde hissettirdi varlığını.

Annesi ve dadısı, acılar içinde kıvranan güzel kızı eve ancak kollarına girerek götürebildiler.

Gece boyu acılar içinde kıvrandı Afife. Sabahın ilk ışıklarıyla, annesi Doktor Suat Bey'e gitti ve adamı yalvarıp yakararak kızına iğne yapmak için getirdi.

Doktor müsveddesi, morfini koluna zerk ederken "Yarın bir ara uğrayın da sizi muayene edeyim Afife Hanım" diye fısıldadı.

Tabii ki anladı kendisi de morfinman olan adamın ne demek istediğini Afife ama aldırmadı. Acıları dinmişti ya, gerisi umurunda bile değildi. Doktor daha evden çıkmadan, o uykuya dalmıştı bile.

Cebine vizite ücretini koyarken "Doktor Bey oğlum, acaba bize bıraksan o şişeyi, bir enjektörle iğne de satın alsak da sizi yormasak her defasında, olmaz mı?" diye sordu Medhiye Hanım.

Güldü Doktor Suat Bey, "Olmaz anneciğim" dedi ve biraz alaycı bir ses tonuyla ekledi: "Bu ilacın mutlaka doktor kontrolünde verilmesi gerekiyor."

***

Birkaç gün odasından çıkmadı Afife.

Annesi ve dadısı, yatağında zorla beslediler yavrularını.

Sonra zor zahmet aşağıya inmeye, hatta dışarıya çıkmaya da başladı.

Yazla birlikte ağzının tadı da gitmişti güzel kızın.

Karanlık sonbahar günlerinin kasveti mutsuzluğunu daha da artıracaktı.

Sonra birden sokaklardan “İzmir kurtulmuş!” diye yüksek perdeden konuşmalar duyulmaya başlandı.

Annesi ve dadısı onu da alıp Kadıköy Meydanı’na neler olduğunu anlamaya gittiler.

Takvimler 10 Eylül 1922’yi gösteriyordu.

Herkes kulaktan kulağa “İzmir kurtulmuş!” diyordu birbirine sevinç içinde. Sarılıp öpüşerek tebrikleşenler bile vardı.

Medhiye Hanım “Gidip benim gazete müvezziine bakalım!” dedi.

Üç kadın nefes nefese ulaştılar gazete satıcısının tezgâhına ve hep birlikte “Ne olmuş? İzmir mi kurtulmuş?” diye sordular.

Adam gözleri ışıldayarak ve gururla başını aşağı yukarı salladı ve kocaman bir “Evet!” dedi.

Hiç kimseden korkmuyormuş gibi yüksek sesle devam etti adam:

“İstanbul gazeteleri ayrıntıya giremiyor ama gelen haberler öyle. Müthiş bir zafer kazanmış Kuvayı Milliye. Denize dökmüş aslanlar Yunan’ı.”

Sonra tekrar fısıldar gibi konuştu gazete satıcısı.

“Yarın yine gelin. Gece Hâkimiyet-i Milliye gelecek. Sizin için bir tane ayıracağım!”

***

Sözünü tuttu müvezzi. 10 Eylül günü yayımlanmış Hâkimiyet-i Milliye’yi, baskı tarihinden sadece iki gün sonra, 12 Eylül’de Medhiye Hanım’ın eline tutuşturdu.

Esasen, 11 Eylül’de yayımlanan Varlık gazetesinden de anlaşılmıştı mesele. Gazete, Fransız temsilcilerin Başbakan Hüseyin Rauf Bey’i ziyaret ederek tebrik ettiğini yazmıştı.

Ayrıca, İzmir’in kurtuluşu nedeniyle İstanbul’da gerçekleşen bazı etkinliklere Fransız subay ve askerleri de katılmıştı.

Bütün bunlardan haberdardı Medhiye Hanım, Sophia ve Afife ama olup biten her şeyi asıl Hâkimiyet-i Milliye’den okuyunca derin bir oh çektiler.

Sonraki günlerde, İstanbul’da yayımlanan gazeteler de detaylara girmeye başladılar.

Önce İzmir Metropoliti Hristomos’un linç edildiği yazıldı gazetelerde, ilerleyen günlerde “linç” lafı “idam” olarak değiştirildi.

Linçi ve yumuşatılmış hali olan idamı öğrendiğinde, aynı şekilde “Oh olsun!” dedi Sophia ve “Hain!” diye ilavede bulunmayı ihmal etmedi.

Afife “Neden böyle söylüyorsun?” diye çıkışınca, öfkeyle cevapladı yavrusunu Sophia.

“O değil miydi, Müslümanların adedi çoğaldıkça Allah’ın mağfiretinin azaldığını haykıran? Türklerin önce öldürülüp, sonra camilere konularak yakılmasını telkin eden kimdi? Sana bir şey söyleyeyim mi kızım? Metropolit kisvesi içinde, hayduttan başka bir şey değildi o adam. Onun için, oh olsun!”

Hiç düşünememişti Hıristiyan olan dadısının Türkleri, Müslümanları bu kadar çok sevebileceğini Afife.

16 Eylül tarihli İkdam gazetesinde de ilginç bir şekilde verildi Metropolit Hristomos’un idamı:

“İzmir Metropoliti İdam Edilmiş!”

Hâkimiyet-i Milliye’nin 27 Eylül 1922 tarihli sayısı ise şunları yazmıştı din adamının öldürülmesiyle ilgili olarak:

“İzmir Metropoliti Hristomos, Yunanlıların İzmir’i işgal ederken Fethi Bey’i öldürdükleri yerde, halk tarafından idam edilmiştir.”

İzmir’in kurtuluşuyla birlikte, Afife’nin aktüalitesi değişmiş oldu. Güzel kız kendi derdine üzülmeyi bırakıp, ülkede esmeye başlayan meltem rüzgârlarına kaptırdı kendini.

“Kim bilir belki İstanbul da kurtulur, hatta belki Müslüman kadınlar da sahneye çıkabilir bu kurtuluşla birlikte” diye umutlanmaya başladı.

ELLİ BİR

İlerleyen günlerde, Osmanlı coğrafyasının nerelerinde nelerin olduğunu İstanbullular yürekleri ağızlarında izleyeceklerdi.

İzmir'in hemen ardından, 18 Eylül'de Erdek ve Biga Yunan işgalinden kurtarıldı. Bu çok önemli gelişme üzerine 19 Eylül'de Fransız komutan General Pelle İzmir'e gidip Mustafa Kemal Paşa'yla görüştü. Akabinde Fransız ve İtalyan askerler Anadolu yakasını boşalttılar. Artık sadece Avrupa yakasında ve bir de denizdeydiler.

İzmir'in kurtuluşuyla her şeyin bir çorap söküğü gibi geleceği belli olmuştu.

Koca bir coğrafyanın kalbi, her zamankinden de hızlı çarpmaya başlamıştı.

24 Eylül'de önceki sadrazam Damat Ferit'in yurtdışına kaçışı ve Kuvayı Milliye'nin Çanakkale'de bulunan tarafsız bölgeye girişi İstanbulluları iyice umutlandırdı.

Hemen o gün, Sophia önemli eşyalarını koyduğu sandıktan bir bayrak çıkardı. Medhiye Hanım ve Afife'nin gözyaşlarına kendininkileri de katarak saatlerce ütüledi.

"Hazır olsun. Asılacağı gün yaklaşıyor!" dedi işini bitirince yaşlı kadın.

O gün, İstanbul'da Türklerin yaşadığı bütün evlerde, bütün kadınlar aynı şekilde davranıyordu.

Bayraklar ütüleniyor, savaşta kaybedilen baba, eş, kardeş ve çocuklar için dökülecek lokmalar ve kavrulacak helvalar için malzeme tedarik edilmeye çalışılıyordu.

Camilerin birkaç yıldır tozlanmış halıları süpürülmeye, camları silinmeye, ahşapları cilalanmaya girişilmişti.

Müezzinlerin elleri kulaklarındaydı, dünyanın en güzel kentinin yeniden nefes almaya başlamasına çok az kalmıştı.

***

Afife epeydir, annesinin ya da dadısının getirdiği gazeteleri bir çocuk gibi havalara sıçrayarak okuyordu.

Hoş, çocuktu ya zaten.

Henüz on dokuzunu doldurup yirmisine bile girmemişti güzel kız.

Sevinçli olduğu günlerde, “Acaba...” diye düşünüyordu. “Şu kapı aniden çalınıp, Ziya girer mi içeriye?”

Böyle zamanlarda evin beyi Darül’e sıkıca sarılıyordu.

Aklından en çok Ziya geçse de annesi ve dadısıyla hep “Ablamdan ve ağabeyimden bugün de haber çıkmadı?” diye paylaşıyordu endişesini güzel kız.

Damat Ferit’in ülkeden kaçması, İstanbul Hükümeti’nin kukla olmaktan da çıkıp fiilen bittiği anlamına geliyordu. Önceki sadrazam olmasına rağmen, onun ülkeden çekip gitmesi sembolik bir önem taşıyordu. Anlaşılan, İstanbul ülkenin bir numaralı ailesinin yaşamasına imkân veren bir kent olmaktan çıkıyordu.

Payitahtta bir padişah vardı olmasına ama ülkenin öteki yörelerinde ve İstanbul’da hükmü zinhar geçmiyordu. Aldığı kararları uygulamaya muktedir ne bir devlet adamı ne de eski devlete dair bir mekanizma kalmıştı.

Buna karşılık, Müslüman nüfus, İstanbul sokaklarında kentin yeniden efendisi olmuş gibi davranmaya başlamıştı.

İşgal kuvvetleri kışlalarına, başta Rumlar olmak üzere bütün Hıristiyanlar evlerine çekilmiş, kentin sokak ve caddelerini, dört yıl süreyle üstünlük tasladıkları asıl sahiplere iade etmişlerdi.

“Şimdi korkma sırası bizim terbiyesizlerde” dedi kahve içilirken Sophia. “Yaptıkları terbiyesizliklerin hesabını verecekler diye ödleri patlamaya başlamıştır” diye devam etti, kahvesinden bir yudum daha alıp.

“Acaba...” diye düşünüyordu dadısı böyle laflar edince Afife. “Soficiğim de korkuyor mudur, kendi başına da bir şey gelir diye?”

Tabii ki söz etmiyordu bu tür düşüncelerinden dadısına. Gönlünü almak, kuvvet vermek şöyle dursun, asıl böyle konuşursa üzeceğini biliyordu Soficiğini.

***

İstanbullular, kentlerine doğru yaklaşmakta olan havanın ne olduğunu anlayabilmek, gözlerinde canlandırabilmek için, gazetelerini sabahın erken saatlerinde alıyorlardı.

Kurtuluşun her geçen gün biraz daha yaklaştığı belli oluyordu.

26 Eylül günü, görkemli ama üzgün kentte bir hareketlenme oldu. İnsanlar kıyılara akın edip, denizi gözlemeye başladılar.

Boğaziçi’nin girişine demirlemiş olan düşman gemilerinden Yunan bayraklı olanların bacalarından duman tütmeye başlayınca, Medhiye Hanım kızının kulağına “Galiba söylendiği gibi olacak. Yunan gemilerinin bacalarına bak!” dedi.

Gayriihtiyari “Geldikleri gibi gidiyorlar mı ne?” diye düşündü Afife.

Yaklaşık dört yıl önce, yani 13 Kasım 191883 günü “Kartal” isimli istimbotta Gazi’nin “Geldikleri gibi giderler!” dediğini bir yerlerden duymuştu güzel kız.

Öngörüsü çıkmıştı büyük askerin.

Bu sözleri söyledikten sonra sadece asker değil aynı zamanda büyük bir devlet adamı olduğunu da göstermişti Gazi.

Onun 19 Mayıs 1919’dan itibaren yaptığı planlar uygulanmış, böylelikle Yunan sadece İzmir’den kovulmamış, Anadolu’nun her yerinden çekilmek zorunda kalmış ve hatta o gün itibariyle İstanbul’dan bile demir almaya başlamıştı.

İstanbullular gün boyu, Yunan gemilerinin İstanbul’dan kaçar gibi gidişlerini gözyaşları, naralar, feryatlar içinde izlediler.

Kentin bazı resmi binalarına çekili bırakılmış Yunan bayrakları indirildi.

Hamileri tarafından yalnız bırakılan Rumlar, astıkları mavi beyaz bayrakları yok edip evlerine kapandılar, perdelerini çektiler.

Birkaç gün sonra, Yunanistan’da içsavaş çıktığı, ihtilal gerçekleştiği, Kral Konstantin’in tahtı bıraktığına dair haberler de gelecekti.

83 Tam da bu tarihte, 22 İngiliz, 12 Fransız, 17 İtalyan, 4 Yunan gemisi ve 6 denizaltıdan oluşan 61 parçalık düşman donanması Marmara Denizi’nden İstanbul Boğazı’na girerek İstanbul’u işgal etmişlerdi.

ELLİ İKİ

“Bak...” dedi Medhiye Hanım kızına parmağıyla Marmara Denizi’nin güneyini işaret ederek. “Şu gördüğün yer Bozburun. Arkasında Gemlik Körfezi var. Mudanya o burnun arkasında. Anlaşma orada imzalanacak.”

Akşamüstü yürüyerek Fenerbahçe’ye gelmiş, sonbaharın son güneşli günlerinden birinin keyfini çıkartıyordu üç kafadar.

“Bakın!” dedi Sophia Haliç’i işaret ederek. “Kızarmaya başladı gökyüzü. Pastırma yazı işte. Güneş çekilir çekilmez hava serinlemeye başladı. Neyse ki güneş bugün de yüzümüze baktı da güzel bir gün geçirdik. Birkaç gün sonra, soğuklardan sokağa çıkamaz hale geleceğiz.”

“Daha var ama” dedi dadısının bu sözleri üzerine Afife, sanki kış gelince çok kötü olacakmış gibi. Sonra kendisini doğrulatmak için annesine döndü.

“Pastırma yazı ekimin ikinci yarısıyla kasımın ilk yarısına denk geliyor değil mi anne?”

“Öyle ama pek de belli olmuyor işte” dedi Medhiye Hanım ve ekledi: “Öyle ya da böyle, Sophia’nın dediği gibi, kışın eli kulağında.”

Çok uzatmadı lafı yaşlı kadın. Aklı hâlâ karşıda, Bozburun’un arkasında bulunan, Gemlik Körfezi’nin şirin kasabası Mudanya’daydı.

“Acaba ne çıkacak konferanstan?” diye söylendi kafasının orada olduğunu vurgular gibi.

Ne Afife ne de Sophia bir cevap verdi Medhiye Hanım’ın sorusuna. Çünkü söyleyebilecekleri hiçbir şey yoktu.

Eve doğru dönerlerken de “İnşallah, İstanbul’u İngilizlere ve Fransızlara bırakmazlar” dedi Medhiye Hanım.

Afife ve Sophia “İnşallah” dediler bu sefer.

***

Binlerce yıldır dünyanın en büyük kentlerinin en başında gelen Aziz İstanbul, nefesini tutmuş, bir haftadır sürmekte olan konferanstan, yani Mudanya'dan gelecek kurtuluş haberini bekliyordu.

Gazetelerin yazdığına göre, konferansı işgal kuvvetleri adına İngiliz General Harrington yürütüyordu. Karşısında, Anadolu'yu tümüyle kurtarmış olan Ankara Hükümeti'nin şöhretli generali İsmet Paşa vardı.

İki tarafın da niyeti barış yapmaktı. Bu durum cümle âlem tarafından biliniyordu. Öte yandan payitahtın, Osmanlı'nın Trakya'da bulunan topraklarının, Boğazların ne olacağı ve daha pek çok önemli mesele masadaydı.

Tamam "Batılılar, Mudanya'ya barış koşullarını dikte ettirmeye değil, barış dilenmeye gelmişlerdi"84 ama henüz pılılarını pırtılarını toplayıp gidecekmiş gibi de görünmüyorlardı.

Büyük asker ve devlet adamı İsmet Paşa, karşısında bulunan generallerin burnunu en baştan sürtmeden, istediği gibi bir antlaşma imzalatamayacağının gayet iyi farkındaydı. Bu nedenle, öncelikle psikolojik üstünlüğü ele geçirmesi gerekiyordu.

3 Ekim'de, daha bismillah İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan generalleri karaya çıkar çıkmaz karşılamayarak başladı restleşmeye İsmet Paşa.

Generaller kendilerinin bir subay tarafından karşılanmasını kabul etmediler. General İsmet'in kıyıya kadar gelip, kendilerini antlaşmanın yapılacağı konağa davet etmesini şart koştular.

İsmet Paşa bu haberi getiren subayı "Kazanan taraf biziz, yenik olan onlar!" diyerek geri çevirdi. Kılını bile kıpırdatmayacaktı.

Kendilerini fena halde aşağılanmış hisseden işgal kuvvetlerine mensup generaller, filikalara binip gemilerine döndüler.

Baktılar ki peşlerinden gelen kimse yok, aynı filikalarla yeniden geldiler.

Psikolojik harbi kazanmıştı İsmet Paşa. Gerisi gelecekti.

Konuşmaların hararetlendiği anlardan birinde, İngiliz General Harrington “Paşam fazla ileriye gidiyorsunuz. İstanbul’u yakarım!” diye tehdit etmeye kalkınca, İsmet Paşa çok kızdı. Ayağa fırladı, bir iki adım ötesindeki konsola doğru yürüdü, yumruğunu olanca gücüyle indirdi, konsolun mermerini kırdı.

“Sen İstanbul’u yak! Ben Çanakkale Boğazı’nı kapatır, gemilerini balık gibi yüzdürürüm!”

***

Mudanya’da müzakereleri izleyen Türk gazetecilerin yazıları İstanbullular tarafından dikkatle takip ediliyor, gelen her haber biraz daha rahatlamalarına yol açıyordu.

11 Ekim 1922 tarihli Tercüman-ı Hakikat gazetesi Mudanya Antlaşması’nın metnini tam olarak yayımlayınca, Afife tümünü annesine ve dadısına okudu.

Metnin altında Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti adına Ferik (Tümgeneral) İsmet, Fransa adına General Charpy, İtalya adına General Monbelli, Büyük Britanya adına General Harrington’un imzaları vardı.

84 Mudanya’da süren müzakereleri izleyen o zamanın ünlü gazetecisi Ernest Hemingway 23 Ekim 1922 tarihli The Toronto Daily Star gazetesine böyle yazmıştı.

ELLİ ÜÇ

Mudanya Antlaşması imzalandıktan sonra Trakya, Çorlu, Silivri teslim alındı. Çanakkale Boğazı'nda yeniden kontrol sağlandı.

Ve 19 Ekim 1922'de, Mudanya vapuru ile Refet Paşa, güzel ama hüzünlü İstanbul'a geldi, 469 yıl süreyle Osmanlı'ya payitaht olan kenti, Ankara Hükümeti adına teslim aldı.

Sophia, evine bayrak asan ilk İstanbullulardan biri oldu. O penceresine bayrağını bütün cevvaliyetiyle asarken, Afife ve Medhiye Hanım gözyaşlarına boğuldular.

Onların evinde ve tüm İstanbul'da, hayat adeta yeniden filizlenmeye başlıyor, bir başka deyişle muhteşem kent küllerinden yeniden doğuyordu.

Sonraki günlerde, saltanatın kaldırıldığı ilan edildi. Böylelikle, 1299 yılında başlayıp 1922 yılına kadar 623 yüz yirmi üç yıl hüküm süren Osmanlı hanedanı için yolun sonuna gelinmiş oldu.

5 Kasım 1922'de Refet Bey, İstanbul'da bulunan Osmanlı artığı devlet mekanizmasına "her türlü çalışmayı kesmelerini" buyurdu.

"O halde..." dedi gazeteden bu haberi okur okumaz Afife annesine. "Eski kanunların da hükmü kalktı, değil mi?"

Afife Hanım da tıpkı onun gibi düşünüyordu.

"Acaba gidip tiyatrocu arkadaşlarını ziyaret etsen mi yavrum?" dedi epeydir "sahne" lafını ağzına bile almayan biricik kızına.

Güzel kız cevap vermek yerine derinlere daldı.

***

Tam da o günlerde ulaştı Behiye'nin mektubu ellerine. Uzun uzun anlatmıştı Medhiye Hanım'ın ilk göz ağrısı Anadolu'da savaş boyunca çektikleri zorlukları. Eşiyle birlikte, başlarda Osmanlı'nın sonra Anadolu

ayaklanması başlayınca da Kuvayı Milliye'nin emrinde, görevden göreve koşmuşlardı.

Behiye'nin yazdıklarının satır aralarında, kocasının işgal kuvvetlerine karşı gösterdiği direnişe dair belli belirsiz de olsa bir gurur okunuyordu.

Afife yüksek sesle okuduğu mektubu annesine uzattı. Medhiye Hanım gözlüklerini takıp bir kez daha okudu mektubu baştan sona. Mektup daha sonra Sophia'ya geçecekti.

Behiye'den gelen mektubu üçü de kana kana okuduktan sonra, ilk yorum Sophia'dan geldi.

"Ankara Hükümeti önemli bir görev verecek galiba Fuat Bey'e."

Medhiye Hanım'ın yüzü güldü, "Mektubu okurken ben de öyle hissettim" dedi yaşlı kadın.

Aslında yaşı gelmişti Fuat Bey'in. Şöyle bir hesap yaptı yaşlı kadın ve "Otuz dokuz yaşına geldi damat bey" dedi.

Araya şu lanet savaş girmemiş olsa, çoktan bir yerlere vali atanırdı Fuat Bey. Anadolu'ya tayini çıktığında, gidişat öyleydi çünkü.

Afife de "Kuvayı Milliye'nin yanında savaştığına göre, yakında çok iyi haberler gelir eniştemden ve ablamdan" diyerek konuşmaya katıldı.

Peki Ziya nerelerdeydi acaba?

Yine Ziya'nın adını telaffuz edemedi. Onun yerine "Bir de Salah ağabeyimin iyi haberini alsak" dedi güzel kız.

Sophia ve Medhiye Hanım hep bir ağızdan "İnşallah" dediler.

ELLİ DÖRT

Gece yarısı, kapıya vuruldu.

Uykusu kuş gibi hafif olduğu için, ilk Medhiye Hanım uyandı ve “Hayırdır inşallah!” dedi kendi kendine. Sabahlığını sırtına geçirdi, merdivenleri inmeye başladı.

Sophia biraz da onun çıkarttığı seslere uyandı, sonra bir kez daha vurulan kapının sesini duydu. Başını dışarıya uzattı ve “Neler oluyor?” diye sordu.

Merdivenleri ortalamış Medhiye Hanım, “Bilmem...” diyerek durakladı heyecan ve korku içinde.

“Dur bekle beni, beraber gidelim” dedi Sophia ve geceliği üzerinde Medhiye Hanım’ın peşine takıldı.

Korkarak “Kim o?” diye seslendi kapının arkasından Medhiye Hanım.

“Ziya! Benim teyze. Ziya!”

Derhal kapıyı açtı Medhiye Hanım ve oğlu gibi sevdiği yeğeninin boynuna sarıldı.

“Oğlum. Nerelerdeydin sen?”

Sophia “Bırak çocuğu da içeriye girsin. Görmüyor musun halini?” demese, bırakmazdı teyzesi Ziya’yı.

Kuvayı Milliye kalpağının ve yedek subay kaputunun içinde görkemli ama berbat görünüyordu genç adam. Kan, ter, toz, pislik içindeydi. Üzerindeki elbiseleri aylardır çıkartmadığı, banyo yapmadığı ilk bakışta anlaşılıyordu.

“Hem konağa kadar gitmeye gücüm kalmadığı hem de annemi telaşa vermemek için sizi rahatsız ettim teyze” dedi Ziya.

“O nasıl söz? İyi yaptın. Çok iyi yaptın” dedi şaşkınlıkla Medhiye Hanım.

“Müsaade ederseniz postallarımla gireceğim” dedi yorgun bir sesle genç adam. Bu arada, üzerindeki asker kaputunu ve şapkasını çıkarıp Sophia’ya uzattı.

“Kir pas düşünülecek zaman mı şimdi? Tabii gir oğlum!” diye cevapladı Ziya’yı Sophia.

Kendisini kanepeye zor attı Ziya.

Belindeki tabancadan rahatsız olunca çıkardı ve kılıfıyla birlikte masanın üzerine koydu.

“Rahmetli dedemin tabancası!” dedi kırık bir sesle.

Medhiye Hanım karşısında diz çöktü genç adamın ve hüngür hüngür ağlamaya başladı.

İlk şaşkınlığı geçince, gördüğü tablo fena halde içerlemesine yol açmıştı.

Perişan haldeydi, Medhiye Hanım’ın zavallı yeğeni.

“Ne oldu oğlum sana?” diyebildi güçbela yaşlı kadın.

Ziya, teyzesinin bu sözlerini duymadı bile. Oturduğu kanepenin üzerinde uykuya daldı.

İki kadın uzun boylu genç adamı güçbela yatar vaziyete getirdiler, başının altına bir yastık üzerine birkaç battaniye örttüler.

Afife, annesi ve dadısının yüklükten battaniye alırken çıkarttıkları sesler üzerine uyandı ve merdivenlerden indi.

İki kadın aynı anda sağ ellerinin işaretparmaklarını dudaklarına götürüp “sus” işareti yaptılar uyumakta olan Ziya’yı göstererek.

***

Otuz saate yakın uyudu genç adam.

Sonunda, uykudan değil de ölümden uyanmış gibi açtı gözlerini.

Üç kadın başında bekliyordu.

Utandı ve “Ne olur kusura bakmayın” diyerek kalkmaya yeltendi. Başaramadı.

“Yavaş ol oğlum. Yavaş yavaş” dedi Medhiye Hanım ve korkarak “Yaran var mı?” diye sordu.

Ziya “Ehemmiyetsiz birkaç sıyrık var” diyerek teyzesinin yüreğine su serpmeye çalıştıysa da tersi oldu.

“Ne demekmiş ehemmiyetsiz?”

Bu esnada doğruldu genç adam ve üzerindeki battaniyelerden sıyrıldı. Yedek subay üniforması ve postallarının üzerinde olduğunu görünce “Hiçbirini çıkartamamışım anlaşılan” dedi ve güldü.

“Postalları istesem de çıkartamazdım zaten!”

“Nedenmiş o?” diye sordu gayriihtiyari Afife.

İlk kez bir şey söylemişti sevgili Ziya’sına yönelik olarak güzel kız.

Canının sesi, merhem gibi geldi genç adama.

“Çünkü neredeyse üç aydır çıkarmadım postallarımı ayağımdan. Son olarak 15 Eylül’de düşmanı Edremit’ten kovduktan sonra banyo yaptım, elbiselerim yıkandı ve postallarım temizlendi. O günden bugüne, hiç soyunmadım.”

Doğru söylüyordu Kahraman Ziya!

Sadece o değil binlerce vatan evladı, önlerine kattıkları düşmanı Anadolu’nun içlerinden Akdeniz’in, Ege’nin, Marmara’nın ve Meriç’in sularına dökene kadar kovalamışlardı.

Erdek’te yıkandıktan sonra, Biga’yı arındırmıştı düşmandan Ziya’lar. Ardından Fransızları sıkıştırmış, Çanakkale’den kovmuşlardı.

Kuvayı Milliye kuvvetleri İsmet Paşa’nın Mudanya’da elini güçlendirmek için Trakya’ya da sızmış, vatanın Avrupa’da kalan topraklarını da düşmana dar etmişti.

“15 Ekim’de Yunan Trakya’yı boşaltmaya başlayınca adım adım takip ettik onları. Boşaltma kararına rağmen, Meriç civarında çatışmalar devam etti. Sonra geri döndük. Çorlu’ya, Silivri’ye geldik... Neyse, işte şimdi buradayım.”

“Ya yaraların?” diye sordu Medhiye Hanım.

“Biga’da bir kurşun sağ ayağımı sıyırıp geçti. Sonraki günlerde pansuman yaptıracak imkân olmadı ben de üzerinde durmadım. Onun için kan, ter birbirine yapıştı. Çıkartmam biraz zor olacak.”

Daha fazla dayanamadı bu sözlere Sophia, “Bakalım ne varmış ayağında” diyerek genç adamın postallarına hamle yaptı.

***

Saatlerdir, istemese de avaz avaz bağırıyordu Ziya. Özellikle de sağ postalını ayağından ayırmak mümkün olacak gibi görünmüyordu.

“Çıkmadı da çıkmadı lanet olası!” dedi Medhiye Hanım.

Mutfaktan en keskin bıçağı, dikiş kutusundan en dayanıklı makası almış, lime lime yapmıştı postalı ama yine de ayıramamıştı ne çoraptan ne ayaktan.

Genç adamın ayağında deri namına bir şey kalmayıp, kırmızı eti görünmeye başlayınca, Afife’nin aklına eczacıyı getirmek geldi.

Bir koşu gitti ve eczanenin yaşlı kalfasıyla geri döndü güzel kız.

Pamuklar, oksijenler, gazlı bezler, tentürdiyotlarla saatlerce uğraştı eczacı.

“Delikanlı önce ayaklarına çok su değdirmeden bir banyo yap. Leş gibi kokuyorsun zira. Sonra bıraktığım pomatları ayaklarına sür. Üstüne filan basmaya kalkma. Enfeksiyon için yaptığım iğnelere bir hafta süreyle devam etmemiz lazım. Ha bu arada, ilk söylemem gerekeni en sona sakladım.”

Son sözlerini söylerken ayağa kalktı yaşlı eczacı ve eliyle asker selamı verdi.

“Vatan sana minnettardır evladım!”

Üç kadın da gözyaşlarına boğuldular adamın bu davranışı karşısında.

Eczacı kalfası kapıdan çıkarken, hanımlar gerçekleştirdiği tedavi ve kullandığı malzemeler için kaç para ödemeleri gerektiğini cesaret edip soramadılar.

ELLİ BEŞ

Üç kadın, kendisine gelene kadar Ziya'nın annesinin karşısına çıkmaması gerektiğine karar verdiler.

Genç adamın bir hafta kadar önce annesine "sağ ve salim olduğuna" dair bir pusula göndermiş olması içlerini rahatlattı.

Medhiye Hanım bir ara çarşıya gidip delikanlıya birkaç takım iç çamaşırı, pijama, çorap, gömlek, bir takım elbise ve palto aldı.

Sophia, paça çorbası başta olmak üzere, delikanlıya, verdiği kiloları geri aldırmak üzere kolları sıvadı.

Afife, Kuvayı Milliye giysilerini yıkamak için harekete geçince, önce "Ceplerinde bir şey var mı?" diye sordu kuzenine.

Ziya "Gömleğimin sağ göğüs cebinde bir şey var. Sakın onu çıkarmadan yıkama" dedi telaş içinde.

Afife bir eliyle burnunu tıkayarak gömleği getirdi.

Ziya gömleğin cebinden bir Enam-ı Şerif[85] çıkardı ve "Tanıdın mı?" diye sordu güzel kıza.

"Dedemin mi?" diye sordu derhal Afife.

"Evet" dedi Ziya.

"Dedemiz rahmetli Doktor Sait Paşa'yı muhtelif savaşlardan evine sağ salim döndüren Enam-ı Şerif'i ve tabancası, beni de korudu."

Enam-ı Şerif'i yanındaki masanın üzerine koyarken "İçinde senin de bir fotoğrafın var. Savaş süresince göğsümde taşıdım" demedi Ziya.

***

Yaşlı eczacı da bir hafta süreyle her gün uğrayıp tedavisini yaptı delikanlının.

Son gelişinde kapıdan çıkarken Medhiye Hanım “Borcumuz...” diyecek oldu.

Yaşlı adam “Hanımefendi, o kahraman delikanlı, sizin olduğu kadar benim de çocuğum” diyerek cümlesini yarıda bıraktı.

***

Sophia’nın yaptığı ve günde beş öğün yemeyi şart koştuğu yemeklerle yüzüne kan gelmeye başlayınca “Artık gidip annemi görebilirim” dedi Ziya.

Teyzesi “Hep beraber gidelim o halde” dedi yeğenine.

Arabaya Sophia ve Medhiye Hanım’ın kollarına girerek bindi Ziya.

Konağın kapısından içeriye, sırtında devetüyü palto, ayağında terlikleriyle girince, annesinin nutku tutuldu. Ne diyeceğini bilemedi.

Oğlunun boynuna sarılırken “Asker elbiseleri içinde geleceğini düşünmüştüm” dedi annesi.

Medhiye Hanım, beraberinde kutsal bir emanet gibi getirdiği yıkanmış ütülenmiş Kuvayı Milliye elbiselerini taşıyan çantayı kardeşine uzattı.

“Kalpağı, kaputu ve elbiseleri yıkandı, ütülendi. İç çamaşırlarını yaktık. İki postalından birini bir gazete kâğıdına sarıp çantanın içine koydum. Açınca halini göreceksin. Ötekini başımızdan geçen kötü günleri hatırlatsın diye, evimizin duvarına astık. Tavsiye ederim, sen de öyle yap.”

Medhiye Hanım’ın bu sözleriyle birlikte, gözyaşlarına boğuldu iki kardeş. Ziya’yı da ortalarına alıp dakikalarca ağladılar.

“Ağlamayın” demekten helak oldu genç adam.

Sophia ve Afife içleri kaldırmadığı için kendilerini salona zor attılar.

Uzunca bir süre ağızları bıçak açmadı salonda.

Epey sonra “Ben gidip kahve yapayım” diye ayaklandı Sophia.

“Ben de sana yardım edeyim dadıcığım” diyerek ona eşlik etti Afife.

Medhiye Hanım ve kardeşi ile biricik oğulları Ziya, konağın salonuna birbirlerine sarılmış olarak zor zahmet girebildiler.

Oturduktan epey sonra, tüm cesaretini toplayıp “Nerelerdeydin oğlum? Neler yaptın?” dedi gözyaşları içinde annesi.

Medhiye Hanım, delikanlının anlatacaklarını bir kez daha dinlemeye yüreğinin yetmeyeceğini düşünerek ana oğulu yalnız bıraktı, kızının ve can yoldaşı Sophia’sının peşinden mutfağa gitti.

85 Enam Suresi’yle diğer meşhur Kuran-ı Kerim surelerini içine alan küçük din kitabı.

ELLİ ALTI

Afife, Medhiye Hanım ve Sophia eve döndüklerinde bir boşluk hissettiler.

Canlarından bir parça olan Ziya'nın berbat bir koku ve pislik içinde gelip, mis gibi uğurlanması sanki bir hayal gibi göründü gözlerine.

Medhiye Hanım "O postalı duvara işte bunun için astım" dedi.

"Gerçekler ne çabuk hatıraya, giderek hayale dönüşüyor değil mi?" dedi Sophia başını postala çevirip.

Bir hafta kadar önce keserek, olmayınca üzerine yağ döküp yumuşatmaya çalışarak çıkarmaya çalışmışlardı postalı Ziya'nın ayağından.

Başaramayacaklarını görünce de eczacıdan yardım istemişlerdi.

"İyi ki daha sağlam olanı teyzeme vermişiz. Bu teki görse, düşer bayılırdı herhalde."

Sophia bir yandan gözyaşlarını silerek, mutfağa kahve yapmaya gitti.

Afife kendini koltuğa attı zor zahmet.

Darül, epeydir bu anı kolluyordu. Ziya'yı kıskanmış olsa gerek, geçen bir hafta boyunca uzak durmuştu Afife'den.

***

Sophia kahve fincanlarını masanın üzerine koyarken "Ne macera ama! Değil mi?" dedi, Ziya'nın başından geçenleri kastederek.

Üç kadın, bir hafta süreyle, delikanlının cepheden cepheye koştururken başından geçenleri dinlemiş, kendilerini sanki o büyük mücadelenin içinde gibi hissetmişlerdi.

Yanan yıkılan evler, yetim kalan çocuklar, sırtlarında cephane taşıyan kadınlar...

“Ya Salah anne!” dedi epey sonra Afife.

Sophi, Medhiye Hanım ve Afife’nin gözleri bu kez de Salah’ın ismi geçince doldu.

Ziya, Salah’la ilgili aldığı haberi de paylaşmıştı onlarla.

Genç adam ticaret yapmak için gittiği Ortadoğu’ya sıkışıp kalmış, zor koşullarda da olsa oraya yerleşmişti.

“İnşallah döner yakın zamanda o da” dedi Sophi.

Afife ve Medhiye Hanım “İnşallah” diye ortak oldular bu dileğe.

***

“Anne...” dedi birkaç gün sonra akşam yemeğini yerlerken, çok önemli bir şey söyleyecekmiş gibi Afife.

Merakla baktı iki kadın güzel kıza.

“Ben yarın gidip birkaç tiyatrocu arkadaşımı bulmaya çalışayım diyorum.”

Afife’nin bu sözleri üzerine, iki yaşlı kadın birbirlerine baktılar.

Sanki ağız birliği yapmış gibi, ikisi aynı anda başlarını salladılar.

“Git kızım. Bakalım ne haberler getireceksin” dedi önce Sophia.

Ardından “Memlekette her şey değiştiğine göre, tiyatro da değişecek. Belki güzel haberlerle geri gelirsin yavrum” diye tasdik etti Sophia’nın sözlerini Medhiye Hanım.

ELLİ YEDİ

Eve nefes nefese, kan ve ter içinde geldi Afife. Karanlığa kalmamak için iskeleden itibaren çok hızlı yürümüş olmalıydı.

Sophia ve Medhiye Hanım sofrayı çoktan kurmuş, yemeğe oturmak için kızlarının gelmesini bekliyorlardı.

“Ben gidip ocağın altını yakayım” dedi kapının çalındığını duyar duymaz Sophia.

Medhiye Hanım da yaşına başına bakmadan kapıya koştu ve “Nerede kaldın kızım?” dedi biraz azar ama daha çok merak kokan ses tonuyla.

“Bir sürü haber topladım anne. İçeriye geçelim de anlatayım.”

Afife elini yüzünü yıkayıp gündelik kıyafetlerini giydikten sonra sofraya oturdu.

Sophia çorbanın servisini, güzel kızı masaya oturduktan sonra yaptı.

Ekmeğinden bir parça kopartıp, kâsesinden ilk kaşığı aldıktan sonra anlatmaya koyuldu Afife.

“Bizimkilerde bir hareket sormayın. Hepsinin yüzünde güller açıyor. Planlar, projeler gırla gidiyor.”

Öyleydi. Savaştan artakalmış bölük pörçük tiyatro grupları geleceğe dönük işler için bir araya geliyor, eskiden kalma yapılar muhtelif takviyelerle kendilerini nasıl toparlayacaklarını konuşuyorlardı.

Türk Tiyatrosu ekibi İstanbul’un kaderini değiştiren gelişmeleri dikkatle izledikten sonra, Şehzadebaşı’nda ekim ayının başından itibaren perşembe günleri gündüz hanımlara, gece erkeklere olmak üzere iki temsil vermeye karar vermişti.

Aynı ekip, haftada üç kez Pangaltı Sineması’nda ve iki kez de Kadıköy’de olmak üzere sahneye çıkmanın planlarını yapıyordu.

Afife’nin verdiği bu bilgileri can kulağıyla dinledikten sonra “Peki Darülbedayi ne yapmayı planlıyormuş?” diye sordu Medhiye Hanım.

Afife “Son olarak da Vasfi Rıza Bey ayrılınca, müdür Psalsi Efendi ne yapacağını şaşırmış haldeymiş” diye cevapladı annesini.

“Türk Tiyatrosu’nda kimler varmış peki?” diye sordu lafı kimseye kaptırmak istemezmiş gibi Sophia.

“İşin kötüsü de o işte” diye cevap verdi dadısına Afife ve “Bu Türk Tiyatrosu var ya, onun en ağır topu kim biliyor musunuz?” diye sordu ortaya.

İki kadın da olumsuz anlamda başlarını sallayınca, Afife kaldığı yerden devam etti.

“Sürpriz, sürpriz, sürpriz! Eliza Binemeciyan!”

Doğru söylüyordu Afife.

Ertuğrul Muhsin Bey’in Bahçekapı’da, Anadolu Han’da filmcilik yapmak için kurduğu büroda olgunlaşmıştı, bir tiyatro kurma fikri. Tiyatronun adını da Eliza Hanım koymuştu ve tabii ki bütün oyunlarda başrolleri bizzat kendisi oynayacaktı.

Afife’nin yaptığı yeni açıklamalar nedeniyle Medhiye Hanım ve Sophia’nın yüzleri düştü.

“Asmayın yüzünüzü!” dedi güzel kız ve ara vermeden devam etti sözlerine.

“Anladığım kadarıyla çok şey değişiyor İstanbul’da. Darülbedayi yeniden canlanmaya çalışıyor. Yeni Sahne’de de bir hareketlenme var. Burhanettin Bey’in Mısır’dan geri döneceği söyleniyor. Demem o ki, hemen bir yere kapağı atmak yerine, biraz sağa sola bakınmamda büyük fayda olacak.”

***

Tam da Afife’nin söylediği gibi, İstanbul’da her şey değişiyordu.

Öte yandan Ankara’da da kocaman bir başkent kurulmak üzere kollar sıvanmıştı.

Ama hepsinden önemlisi, Lozan’da toplanan konferansta[86] nelerin olacağıydı.

Lozan’a gidecek heyet 5 Kasım 1922’de Ankara’dan yola çıkmış, İstanbul ekibinin de katılmasıyla 9 Kasım’da ülkeden ayrılmıştı.

Şimdi gözler Lozan’a, yeni Türk devletinin cephede kazandığı büyük zaferi siyaset masasında da kazanıp kazanamayacağına çevrilmişti.

Gelen haberlere göre, İsmet Paşa tıpkı Mudanya’da olduğu gibi Lozan’da da “Nuh” diyor “peygamber” demiyordu.

Ülkenin okuma yazma bilen tüm yurttaşları gibi, Afife, Medhiye Hanım ve Sophia da gazetelerden, özellikle de Suat Derviş Hanım’ın yazdığı yazılardan, Lozan’da olanları günü gününe takip ediyor, bir anlamda oradakilerle birlikte nefes alıyorlardı.

ELLİ SEKİZ

Ziya delicesine âşık olduğu Afife’yle konuşmak için özellikle mi baharın gelmesini seçmişti yoksa bazı meseleleri hallettikten sonra mı güzel kızla konuşmaya karar vermişti bilinmez.

Hıdrellez için cümbür cemaat konakta toplandıklarında “Seninle özel olarak konuşmak istiyorum” demişti, bir yalnız kaldıklarında Ziya, teyzesinin kızına.

“Olur” demişti Afife içine kurt düşerek.

Daha önce bir kere daha kurmuştu aynı cümleyi Ziya.

Birlikte çıkmış, bir kır kahvesinde oturmuşlardı ve orada, kendisiyle evlenmek istediğini söylemişti genç adam. Dün gibiydi.

Dünya yakışıklısı, uzun boylu, her görenin “Maşallah!” dediği bir delikanlı haline dönüşmüştü geçen zaman içinde Ziya.

Tanrı’nın bahşettiği o şahane görünüşüne kendisi de katkıda bulunmuş, üstelik bir de savaş kahramanı olmuştu Afife’nin teyzesinin oğlu.

Türkiye’nin, yeniden kurulma serüvenine başlarken, en çok da Ziya gibi iyi yetişmiş vefakâr, cefakâr gençlere ihtiyacı vardı.

***

Az sonra “O halde şöyle biraz yürüyelim mi bahçede?” diye sordu, bir punduna getirip genç adam.

Afife düşüncelere daldığı için “Ne?” dedi gayriihtiyari.

“Seninle özel olarak konuşmak istiyorum, bahçede küçük bir yürüyüş yapalım mı beraberce?”

“Olur” dedi tıpkı az önce olduğu gibi Afife.

Attıkları ilk adımla kendini güzel kıza açmaya başladı genç adam.

“Geleceğe dönük planlar yapıyorum Afife. Bu planların içinde senin de bulunmanı istiyorum. Eminim sen de kendinle ilgili planlar yapıyorsundur. Düşüncelerinde bana da yer ayırıyor musun acaba?”

“Bu ne şahane bir adam!” diye düşündü, teyzesinin oğlunun kurduğu cümleler üzerine Afife.

Esasa dair tek kelime etmeden ve olabilecek en nezih ifadeyle “Benimle evlenir misin?” sorusu ancak bu kadar iyi sorulabilirdi.

Afife, bir de üstelik bu nedenle çok takdir etti Ziya’yı.

Nasıl Ziya bu cümleyi bu kadar nezih ve net biçimde kurabilmek için günler, haftalar, aylar ve hatta yıllar boyu düşünmüşse, Afife de pek tabii düşünmüştü canı gibi sevdiği, gözünden bile sakındığı Ziya’sıyla bir gün evlenmek isteyip istemeyeceğini.

Tabii ki isterdi. Hem de çok isterdi. Deliler gibi isterdi. Hiçbir şeyi bu kadar çok istemezdi.

Ama!

Kendisini bir girdabın içinde hissediyordu epeydir Afife.

Tiyatroya üşüşen polislerden kaçmaya başladığı ilk gün beynine giren hançer, bu girdaba kapıldığı ilk an olmuştu.

Sonrası gelmişti.

Baş ağrısından kurtulmak için gittiği Doktor Suat Bey'in muayenehanesinde vücuduna giren ve adı morfin olan o zehirle birlikte hayatı daha da altüst olmuştu.

Beynindeki hançerin dayanılmaz biçimde kanırttığı zamanlarda Doktor Suat'ı ziyaret etmek ve damarlarına zerk edilen her gram zehrin karşılığını, vücuduyla ödemek zorundaydı Afife.

Oysa evlenmek, özellikle de Ziya gibi bir adamla hayat birleştirmek için, en az onun kadar saf ve temiz olması gerektiğini düşünüyordu güzel kız.

Berbat bir hayat yaşarken, her başı derde girdiğinde çözümü morfinde ararken ve bunun karşılığını en aşağılık biçimde öderken, Ziya'sını asla kandıramazdı güzel kız.

Ziya cevap beklerken, devamlı düşündü Afife.

"Evlilik, her şeyden önce yalandan arınmış olmayı gerektirir. Peki, içinde bulunduğum durumdan Ziya'ya söz edebilir miyim? Hayır! Asla! Kesinlikle!"

Nasıl derdi Afife en sevdiği Ziya'sına "Ben morfinmanım" diye.

Haydi bunu dedi diyelim sonra nasıl derdi "Morfinden doğan borcumu, kendimi satarak ödüyorum" diye.

Olacak iş değildi. Ne bugün, ne yarın, ne sonra.

Eğer böyleyse, kestirmeden gitmesi gerekiyordu güzel kızın.

“Benden sana hayır gelmez Ziya!” dedi küt diye.

Anlamadı delikanlı güzel kızın ne dediğini.

“Nasıl yani?” diye sordu.

“Bak Ziya, sen muhteşem geleceği olan, yakışıklı, iyi kalpli, eşiyle ve çocuklarıyla cennette yaşamayı hak eden bir adamsın. Ben sana bu hayatı veremem.”

Duyduğu lafları aklının süzgecinden geçirmeye çalıştı genç adam. Çok önemli bir soruyu, en baştan sormadığı için kendisine kızdı.

“Başka biri mi var Afife?”

“Hayır yok!” dedi kendisinden emin bir biçimde güzel kız.

“Yok! Ama seninle evlenemem Ziya.”

86 Antlaşma, 24 Temmuz 1923 tarihinde İsviçre’nin Lozan şehrinde Türkiye Büyük Millet Meclisi temsilcileriyle, Sevr’in tarafı olan Birleşik Krallık, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan, Portekiz, Belçika ve Yugoslavya temsilcilerince imzalandı.

ELLİ DOKUZ

11 Temmuz 1923 Salı günü, saat 09.10'da Sarayburnu'ndan hareket eden Pierre Loti isimli vapurda Afife yoktu.

Esasen, eski arkadaşlarının İzmir'e çıkacakları yolculuktan haberi de yoktu Afife'nin.

Darülbedayi ekibi varını yoğunu bir araya getirmiş, Mustafa Kemal Paşa'nın huzurunda sahne almak için İzmir'e hareket etmişti.

Ekip bir gün sonra İzmir'e ulaştı ve derhal kolları sıvadı. Öncelikle temsil verecekleri yeri tespit ettiler. Palas Sineması'nda oynayacaklardı. Sahne biraz küçük olduğu için, eli alet tutanlar biraz kereste, tahta filan tedarik edip genişletme çalışmalarına başladılar.

Geri kalanlar da kostümlerin ve ezberlerin peşine düştü.

Darülbedayi ekibi hummalı bir şekilde faaliyete başlamıştı.

Sonra aralarından Behzat, Muvahit ve Şadi Beyleri temsilci seçip Göztepe'ye Uşşakizade Muammer Bey'in köşküne gönderdiler.

Heyetin amacı, o aralar köşkte ikamet etmekte olan Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı cuma günü sahneye koyacakları oyuna davet etmekti.

Büyük bir hüsnükabul gördü tiyatrocular Uşşakizade Köşkü'nde.

Paşa konuklarını hiç bekletmeden oturma odasına aldı ve laf lafı açtı.

Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin birinci adamı, Darülbedayi ekibinin İzmir'de sahneye çıkacak olmasına çok sevinmişti.

Üstelik, tiyatrocular, heybelerinde getirdikleri turpun büyüğünü henüz ortaya çıkartmamışlardı.

Üç yetenekli tiyatro adamı birbirlerine baktılar ve hep bir ağızdan anlatmaya koyuldular.

“Efendim müsaade buyurursanız, beraberce geldiğimiz Türk hanımlarına da sahnede vazife verecek, temsillerimize iştirak ettireceğiz.”

“Malumunuzdur, İstanbul’da çeşitli denemelerde bulunmuş ama muvaffak olamamıştık.”

“Sahnede Türkçeyi anadili olarak konuşan hanımlar olmadan tiyatromuz çok aksıyor.”

Dikkatle dinledi Paşa karşısındaki tiyatro gönüllülerini. Hepsinin kalbinde yatanın, Avrupa’da oynanan tarzda ve kalitede oyunlar olduğunun gayet iyi farkındaydı.

Çok sevindiğini söyledi ülkenin kurtarıcısı. Çocukluk günlerinden itibaren hayalini kurduğu, şimdi de kollarını sıvayıp üzerinde çalışmaya başladığı muasır medeniyet projesinde, kadının rolünü çok ama çok önemsiyordu.

“Türk hanımlarıyla beraber geldiğinize pek memnun oldum. Onları, güzel aksanlarıyla sahneden dinlemek pek zevkli olacak.”

Gazi’nin ağzından dökülen bu sözler, Darülbedayi temsilcilerini çok mutlu etti.

Düşledikleri, gerçekleşmesi için yıllardır uğraşıp didindikleri, Müslüman kadınların da sahneye çıkmasına dair izini nihayet almışlardı.

Heyet derhal İzmir’e döndü. Muvahhit Bey[87] eşi Bedia’ya[88] güzel haberi yanağına bir öpücük kondurarak verdi.

“Hazırlan. Gazi’nin önünde sen de sahne alacaksın.”

Darülbedayi ekibinin kalem erbapları bir araya gelip yaklaşmakta olan gösteri için bir ilan metni hazırladılar. Gazetelere[89] elden götürülecek, sokaklarda halka dağıtılacak ve tiyatrocuların duvarlara bizzat yapıştıracakları tanıtım şöyleydi:

“16 Temmuz Pazar akşamı Kordon’da sahnesi bizim tarafımızdan muvakkaten yapılmış olan Palas Sineması salonunda, Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin huzurlarıyla Darülbedayi ilk temsilini verecektir...”

Oynayacakları ilk oyun, İbn-ür Refik Ahmet Nuri Bey'in uyarladığı ünlü Hisse-i Şayia olacaktı.

Sonraki günlerde, Bedia Muvahhit Ceza Kanunu isimli oyunda da başrol oynayacak, sahneye "Sacide" olarak çıkacaktı.

***

Bir süredir almakta oldukları Ahenk gazetesinin 29 Temmuz Pazar günkü baskısında, Bedia Muvahhit'in Gazi'nin önünde sahneye çıktığına dair haberi okuyunca, kahroldu Afife.

Darülbedayi'in kendisini İstanbul'da bırakarak İzmir'e gitmiş olmasına fena halde içerledi.

Bir kurum olarak Darülbedayi'in, bu seyahate hiçbir katkısının olmadığından haberdar değildi. İçinden bazı oyuncular kafa kafaya vermiş, kendi başlarına böyle bir karar almışlardı. Kaldı ki İzmir turnesinin tüm maddi külfetini omuzlayan da Muvahhit Bey olmuştu.

Eski yuvası olan Darülbedayi'in İzmir'in Palas Sineması'nda Bedia'yı sahneye çıkartması hiç mi hiç sevindirmedi Afife'yi. Tersine çok üzdü.

Üstelik, oyunun ilk gecesinden itibaren, salon tıklım tıklım dolmuştu.

Başkomutan, Darülbedayi oyuncularını, yanında eşi Latife Hanım ve komutanlar olmak üzere şereflendirmişti.

Gazeteler, Gazi ve beraberinde gelen heyetin, oyunu halkın arasında ama kendileri için çevredeki konaklardan, evlerden taşınan koltuk ve kanepelere oturarak izlediğini yazmışlardı.

Bu davranışlarıyla, yeni Türkiye'nin kurucuları tiyatroya, özellikle de Müslüman Türk kadınlarının sahneye çıkmasına ne kadar önem verdiklerini göstermiş oluyorlardı.

Afife'yi en çok üzense, sular seller gibi bildiği Hisse-i Şayia'yı Gazi'nin önünde kendisinin değil de, Muvahhit Bey'in eşi Bedia Muvahhit'in oynaması oldu.

Gazeteyi hırsla fırlattı odanın ortasına ve “Ceremesini ben çektim, sefasını başkaları sürüyor!” diyerek gözyaşları içinde odasına çıktı.

87 Ahmet Refet Muvahhit 1893-1927 yılları arasında yaşadı. Tiyatroya on yedi yaşında başladı. Çok başarılı bir komedyendi.

88 Bedia Muvahhit 1897-1994 yılları arasında yaşadı. Asıl adı Emine Bedia Şekip olan ünlü tiyatrocu Modalıydı. Notre Dame de Sion’u bitirdi.

89 1923 yılında, İzmir’de Türk Sesi isimli gazete Hasan Âli Yücel ve arkadaşları tarafından yayımlanmaya başlandı. İşgalde kapatılan Anadolu gazetesi de Haydar Rüştü Bey tarafından yeniden faaliyete geçti. Yeni Asır’ın İzmir’e taşınması 1924’ü buldu. Bu arada Hizmet, Halkın Sesi, İzmir’de Cumhuriyet gibi gazeteler de yayın hayatına girdi.

ALTMIŞ

Sophia çarşıya gitmek için portmantodan ayakkabılarını alırken gördü yerde duran zarfı.

“Hayırdır inşallah!” diyerek aldı. Üzerinde “Afife Jale Hanımefendi” yazdığını görünce “Afife!” diye bastı yaygarayı.

Önce bir koşu Medhiye Hanım çıktı mutfaktan telaş içinde.

Sonra Afife indi merdivenleri “Ne var? Ne oluyor?” diye.

Dadısının “Sana mektup gelmiş!” diyerek uzattığı zarfı görünce “Ölüyordum az daha. İnsan öyle bağırır mı etinden et kopartılmış gibi?” diye söylendi Afife.

Zarfı eline alıp açılmadığını görünce “Açmadın mı?” diye sordu bu sefer.

“Üstünde senin ismin yazıyor kızım. Açılır mı hiç?” diyerek, bu defa Sophia azarladı Afife’yi.

Medhiye Hanım araya girip “Açsana kızım! Ne uzatıyorsun?” deyiverdi.

Her üçünün de yürekleri ağzına gelmişti.

Afife mektup açacağı filan aramadan kopartıverdi zarfı ve içinden çıkan mektubu yüksek sesle okumaya girişti:

“Değerli Afife Jale Hanımefendi.

Yeni Tiyatro olarak bir süredir Ferah Tiyatrosu’nda temsiller vermekteyiz. Hazırlıklarını sürdürdüğümüz oyunlardan biri de Kırık Kalp. Bu oyunda sizi de sahnede görmekten büyük bir mutluluk duyacağımızı bildirmek istiyorum.

Meseleyi ayrıntılı bir biçimde konuşmak için Pembe Köşk’ü teşriflerinizi rica ederim.

Hürmetlerimle. İsmail Faik.”

Okuduğu mektup hem şaşırttı hem de sevindirdi Afife’yi.

İlk aklına gelen “unutulmadığı” oldu. Derhal dillendirdi bu düşüncesini.

“Demek unutmamışlar beni!” dedi.

Medhiye Hanım gözyaşlarına hâkim olamayacağı korkusuyla “Ocağı kapatıp geliyorum” deyip mutfağa doğru döndü.

“O nasıl söz kızım!” dedi Sophia etrafta kendisinden başka Afife’ye cevap verecek kimse olmadığını görünce.

***

Bütün günü ve geceyi, gelen mektup üzerine konuşarak geçirdi üç kadın.

Padişah memleketi terk ettiğine, ülkenin her yerinde Ankara Hükümeti’nin sözü geçmeye başladığına, İzmir’de Bedia Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın huzurunda sahneye çıktığına göre, eski günler geride kalmış olmalıydı.

Üçü de aynı fikirdeydiler.

“Bana kalırsa...” dedi Medhiye Hanım. “Faik Bey de İzmir’den gelen haber üzerine karar verdi sahneye Müslüman bir kızı çıkartmaya.”

Sophia “Sahi Kırık Kalp nasıl bir oyun?” diye sordu bu arada.

Afife “Konusunu iyi bilmiyorum ama Celal Yakup Bey’in bir eseri” dedi.

O anda “Keşke iyi bildiğim oyunlardan biri olsaydı” diye düşündü ama dert etmedi. Birkaç gece uykusuz kalır, ezberlerdi metni.

Onun düşünmeye geçtiğini görünce “Ne yapacaksın?” diye sordu Medhiye Hanım.

Tereddütsüz “Gideceğim!” dedi Afife.

Sophia kızını destekledi, “Git!” dedi.

Saatin iyice ilerlediğini düşünen Medhiye Hanım “Haydi yatağa! Yarın yüzünün iyi görünmesini istiyorsan bu gece iyi bir uyku çekmen lazım” diye uyardı kızını.

ALTMIŞ BİR

Pembe Köşk'ün nerede olduğunu gayet iyi biliyordu Afife. Daha önce de gitmişti, İsmail Faik Bey'in "Hizmet-i Umumiye" müessesesinin bulunduğu binaya.

Yeni Sahne[90] Hizmet-i Umumiye'nin bir yan kuruluşu olarak faaliyete geçmişti.

Gazeteler, mecmualar çıkartıyor, reklam ve ilan işleri yapıyordu Faik Bey. Zengindi. Parasının büyük bir kısmını tefecilikten yaptığını dünya âlem biliyordu.

Darülbedayi iyiden iyiye parasız kalınca, bazı yönetici ve sanatçıların aklına gelmişti Faik Bey'e bir teklifle gitmek.

Hüseyin Kemal, Nurettin Şefkati ve Aznif Hanım'ı hatırlıyordu Afife, Yeni Sahne'yi kuranlar arasında.

Bir hayli tutmuştu topluluk. Tepebaşı Tiyatrosu'nda ve Şehzadebaşı'nda bulunan Ferah Tiyatrosu'nda oyunlar oynamışlar, Anadolu turnelerine de çıkmışlardı.

"Bakalım..." diye düşündü Pembe Köşk'ten içeriye girerken Afife. "Tekliflerinde ne kadar ciddiler?"

İsmail Faik Bey tarafından ayakta karşılandı güzel yıldız.

"Hoş geldiniz Afife Jale Hanımefendi, şerefler verdiniz" dedi adam ve kendisine yer gösterdi.

İyi bir işadamıydı İsmail Bey. Açıksözlüydü.

"Biliyorsunuz, memleketimizde çok kısa zamanda büyük değişiklikler yaşanıyor. Darülbedayi'in parasızlık çektiği günlerde oradan gelip Hizmet-i Umumiye çatısı altında Yeni Sahne'yi kuran oyuncu ve yöneticilerden bir kısmı, rüzgârlar olumlu esmeye başlayınca yuvalarına dönmeye karar verdiler. Tabiatıyla kendileri bilirler. Esasen tiyatroyu kapatabilirim.

Biliyorsunuz yaptığım tek iş bu değil ve geçimimi de tiyatrodan temin etmiyorum. Hatta tersine, benim için bir gider kapısı olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Buna karşılık, yenilmiş olmak istemiyorum. Bir işadamı olarak bunu kendime yediremiyorum. Yeni Sahne'nin kadrosunu baştan sona yenilemeye karar verdim. Bunun için sizi davet ettim."

Gayet net ve açık konuşmuştu İsmail Faik Bey.

"Peki bana teklifiniz nedir?" diye sordu, patronun bu sözlerine karşılık güzel yıldız.

"Bütün oyunlarda Müslüman hanım oyuncular oynasın istiyorum. Sizi de isteyeceğiniz her oyunda başrol oyuncusu olarak görmek istiyorum."

90 2 Ağustos 1920'de kuruldu.

***

“Kabul ettim!” diyerek girdi kapıdan içeriye Afife.

Çantasından oynayacağı oyunların metinlerini çıkarıp masanın üzerine bırakır bırakmaz annesine ve dadısına birer öpücük verdi.

Bir sandalye çekti kızının altına Sophia ve kendisi de karşısına kurularak “Hadi anlat” dedi ve ekledi: “En baştan, her şeyi, tane tane anlat!”

Bayıldı Sophia’nın bu davranışına Medhiye Hanım.

O da oturdu ve “Anlat kızım!” dedi.

Afife, Pembe Köşk’ün kapısından girdiği andan itibaren olan her şeyi anlattı.

“E?” dedi en sonunda Sophia.

“Ne demek e?” diye sordu gülerek Afife.

“Çatlatmasana kızım insanı! Sen ne cevap verdin adama?”

Afife bir kahkaha attı ve “Kapıdan girerken söyledim ya!” dedi.

“Ne dedin?” dedi bunun üzerine Sophia.

“Kabul ettim dedim ya dadıcığım!”

Bu diyaloğun üzerine üç kadın sarmaş dolaş oldular. Hepsi birbirini öptü.

“Hayırlı olsun” dedi son olarak Medhiye Hanım.

ALTMIŞ İKİ

Annesi ve Sofi’sinin yardımıyla birkaç gün içinde ezberledi Kırık Kalp’i Afife.

Çok geçmeden jestleri, mimikleri de yerli yerine oturdu. Çalışmalarını yaparken bir boy aynasından da yararlanıyordu.

“Sıra geldi provalara” dedi o gece yatmaya çıkmadan önce Afife.

“Yarın, İsmail Faik Bey’e hazır olduğumu, öteki oyuncularla birlikte sahnede prova yapmaya başlayabileceğimizi söyleyeceğim.”

“Kostümlerin ikinci provası da yarın yapılacak değil mi?” diye sordu Medhiye Hanım.

“Evet” dedi Afife, peşinde Darül olmak üzere odasına çıkarken.

***

Sabahleyin erken kalktı ve Kadıköy-Eminönü vapuruyla karşıya geçti.

Yeni Cami’nin önünde güvercinlere darı attı ve Mahmutpaşa Yokuşu’nu kullanarak Beyazıt’a tırmandı.

Erkenciydi Hizmet-i Umumiye’nin çalışanları.

Pembe Köşk’te görev yapanların sesleri birbirlerininkine karışıyordu.

Hengâmeyi arkasında bırakarak girdi patronun odasına genç yıldız.

İsmail Faik Bey ilk günkü gibi ayakta karşıladı oyuncuyu.

“Ben provalar için hazırım” dedi patronun gösterdiği koltuğa oturur oturmaz Afife.

“O halde derhal başlayalım” dedi ve masasının altında bulunan zile basarak sekreterini çağırdı.

“Kırık Kalp’te rol alacak tüm sanatçılara, çalışmaların ertesi günden itibaren Ferah Tiyatrosu’nda başlayacağını duyurun!”

“Terzimizi atölyesinde bulabilirsiniz Afife Jale Hanım. Sekreterim size adresini verir” diyerek konuşmasını sonlandırdı başarılı işadamı.

Afife, terzinin Mahmutpaşa’da bulunan atölyesine gitmek için ayağa kalkınca, onunla birlikte kalktı İsmail Faik Bey ve “Çıkmadan önce muhasebeye uğramayı ihmal etmeyin lütfen” dedi genç yıldıza.

***

Terzide işi bittikten sonra, Mahmutpaşa Yokuşu’nu inerken dünya kadar alışveriş yaptı Afife.

Annesi ve dadısı için elbiselik kumaşlar, başörtüleri, ayakkabılar ve daha neler neler.

Kapıdan içeriye muzaffer bir ordunun generali gibi girdi.

“Bakın, size neler aldım!” dedi en neşeli ses tonuyla.

İki kadın her paketi açtıklarında “Ne lüzumu vardı şimdi bunun!” demekten helak oldular.

“Aşkolsun Afife, bütün paranı harcadın değil mi kızım?” diye sordu son paketi de açtıktan sonra Medhiye Hanım.

“Hayır anne!” dedi Afife ve cebindeki zarfı masanın üzerine koydu.

“Yarısına bile gelmedim. Üstelik bu sadece avansmış” derken kahkahayı patlattı.

Böyle olunca, Medhiye Hanım ve Sophia’nın gözleri birbirini buldu.

Önemli olanın kendileri için alınan hediyeler ya da eve gelen para değil de kızlarının mutluluğu olduğunu, bakışlarıyla birbirlerine gayet güzel ifade ettiler.

***

Provalar ertesi gün başladı.

Yönetmen, oyuncular, dekorcular, kostümcü, herkes hazırdı provada.

Yönetmen önce Kırık Kalpler'in ruhu ve Celal Yakup Bey'in eserinde dikkat edilmesi gereken mevzular üzerine kısa bir konuşma yaptı.

Afife'nin tümüyle ezberinden oynamasına karşılık, öteki oyuncular arada bir ellerindeki metinlere de bakarak oyunlarını sergilemeye çalıştılar.

Oyun yerine oturana kadar, bu fikir alışverişleri sürecekti...

Afife, sahneye ikinci ve üçüncü derecede roller için de Müslüman kadın oyuncuların çıkacağını gördü ve sevindi.

Sahneye çıkacakları için, kuşkusuz çok ürkekti ilk kez oynayacak hanımlar.

Ama her şeyin bir ilki vardı!

Onların durumunu izlerken eski günlere gitti güzel kız.

Rahmetli Doktor Sait Paşa'nın kendisini henüz beş yaşındayken uyardığı önemli meseleler, ilk kez sahneye çıkacak oyunculara bugün, tekrar tekrar anlatılıyordu.

Bir kez daha saygıyla ve sevgiyle yâd etti sevgili dedesini Afife Jale.

ALTMIŞ ÜÇ

Afife Jale Kırık Kalpler'in prömiyeri öncesinde, deneyimli bir oyuncu olarak, başkalarının sorunları için de çaba gösterdi.

En çok da sahneye ilk kez çıkacak Şaziye'yle[91] ilgilendi.

Kendisinden sadece bir yaş küçüktü ama sahnenin arkasında yaprak gibi titriyordu Şaziye.

İsmail Faik Bey'in müessesesinde memur olarak çalışan, tiyatroyla izleyicilik dışında hiçbir ilişkisi olmamış eli yüzü düzgün bu genç hanım, patronunun isteği üzerine sahneye çıkacaktı.

Makyajlar tamamlanıp tiyatronun gonguna vurulunca, Şaziye deneyimli Afife'ye, neredeyse ruhunu teslim edecek gibi baktı.

Epeydir "Çıkacaksın ve rolünü gayet iyi oynayacaksın! Korkma!" diye cesaret vermeye çalışıyordu Afife genç hanıma.

Bu tavrını sahnenin arkasında da sürdürmüş, kendi rolünü bir kenara bırakıp, kızın düşüp bayılmasına engel olmak için durmaksızın konuşur olmuştu.

İsmail Faik Bey de durumun farkındaydı. Afife sahneye çıkınca, Şaziye'yi sakinleştirme görevini o devraldı.

Bitikti, mecalsizdi ve ayakları titriyordu Şaziye'nin. Kaçmaya karar verdi. Oysa sahneye çıkmasına sadece yarım dakika kalmıştı. Bir ara sahnenin loca arkalarına doğru açılan kapısına doğru olanca gücüyle koşmaya başladı.

Böyle olacağını tahmin ediyordu İsmail Faik Bey. Arkasından koştu, yakaladı, sahnenin kapısına getirdi, tam zamanında olanca gücüyle sahneye itti.

Afife Jale'nin karşısında, sahnedeydi Şaziye.

Alı al moru mor yeni oyuncu, deneyimli Afife'nin yüzüne bakınca kendini emin ellerde hissetti, repliği aklına geldi ve söyledi.

Şaziye rahatlayınca Afife de rahatladı. Şimdi kendi oyununu oynayabilirdi.

***

Birinci perde sona erdiğinde, Afife ve Şaziye el ele yürüdüler odalarına doğru.

Hüngür hüngür ağlıyordu yeni oyuncu.

Afife "Gayet iyi bir oyun çıkarttın. Devam edeceksin" diyerek cesaret vermeyi sürdürüyordu aralıksız.

Deneyimli oyuncu, canını verecekmiş gibi duran Şaziye'yi, lambalarla çevrili aynanın karşısındaki koltuğa oturttu, makyajını tazelemesine yardımcı oldu.

Az sonra perde yeniden açıldı.

Şaziye tam sahneye çıkacakken, perde nedense aniden kapandı.

Sahneye ve kulise onlarca polis doldu. Hepsi de aynı cümleyi tekrarlayıp duruyordu:

"Müslüman kadının sahneye çıkmayacağını bilmiyor musunuz? Yürüyün karakola!"

O bildik hançer, yeniden saplandı Afife'nin beynine ve bir sağa bir sola dönmeye başladı.

Tüm diretmelerine karşın, oyuncular ve tiyatronun sahibi İsmail Faik Bey Şehzadebaşı Karakolu'na götürüldüler.

İfadelerin alınması gece yarısına kadar sürdü.

Sophia ve Medhiye Hanım karakolun kapısında merak, heyecan ve korkudan titrerken tiyatrocular salıverildi.

“Ne oldu kızım?” diyerek sarıldı Medhiye Hanım kızını kapıda görünce.

“Beynim anne, beynim zonkluyor” dedi zor zahmet Afife.

“İşte...” dedi gayriihtiyari Sophia. “Olanlar oldu yine!”

Bu esnada İsmail Faik Bey göründü kapıda. Yanında Şaziye de vardı. Birlikte Afife’nin yanına geldiler.

“Hiç korkmayın Afife Hanım. En iyi avukatlarla savunacağım sizi ve mutlaka biz kazanacağız” dedi.

Medhiye Hanım ve Sophia’nın yüreğine su serpilmişse de olanlar olmuştu. Afife “Beynimde bir hançer var!” diyor, başka bir şey demiyordu.

Sabaha karşı eve ulaşırlarken Afife’nin ağrıları iyiden iyiye başa çıkılamaz hal aldı.

“Biraz sabret kızım. Gidip getireceğim Doktor Suat’ı” diyerek oyaladı Afife’sini gün ışıyana kadar Medhiye Hanım.

Sonra tam da söylediği gibi yaptı. Afife’yi dadısına emanet etti ve daha muayenehane açılmadan kapısında beklemeye koyuldu.

Belliydi sonrasında nelerin olacağı.

91 Şaziye Moral 1903-1985 yılları arasında yaşadı. Sahneye çıktığı için tutuklanan ikinci Müslüman kadındır. Sonraki yıllarda Darülbedayi’de oynadı. 1967 yılında İstanbul Şehir Tiyatroları’ndan emekli oldu. Tiyatronun yanı sıra, kırk kadar filmde rol aldı.

ALTMIŞ DÖRT

Kapı çalınıp da eski komşusu Mehmet Efendi'yi karşısında görünce "Hayırdır inşallah!" dedi kendi kendine Medhiye Hanım.

Hidayet Bey'in çok iyi arkadaşıydı Mehmet Efendi. Eşiyle de Medhiye Hanım gayet iyi ahbaptı. Afife'nin tiyatrocu olduğunu öğrenince, selamı sabahı kesmişlerdi hem kendisiyle hem de genç kızla. Eski günler hızla gözlerinin önünden geçti Medhiye Hanım'ın.

Mehmet Efendi "Sen de nereden çıktın?" dercesine bakmasına hak verdi karşısındaki kadının. Ne diyeceğini bilemedi. Sonra toparladı kendisini.

"Maalesef size iyi olmayan bir haber vermeye geldim Medhiye Hanım" dedi zor zahmet.

Sonra biraz durakladı ve güçbela "Hidayet Bey'i kaybettik" diyebildi.

Şaşırdı Medhiye Hanım. Bir süredir "Acaba ne durumdadır?" diye düşünmüyor değildi terk etmek zorunda kaldığı kocasıyla ilgili olarak. Bu düşüncesini, etrafındakilerle bir kez bile paylaşmamıştı.

Çok kızmıştı kocasının kendisini ve öz kızını kapının önüne koymasına Medhiye Hanım. Hiç affetmemişti bu davranışı.

Arada bir "Ne yiyor, ne içiyor, acaba sağlığı yerinde mi?" diye düşündüğü olmuş ama yanlış anlaşılmasın diye bir kere bile dillendirmemişti.

Ne Sophia ne de Afife, geçen süre zarfında Medhiye Hanım'ın ağzından Hidayet Bey'e dair tek kelime duymuşlardı.

Ona laf taşıma ihtimali olan komşularını ise çoktan silip atmıştı defterinden dirayetli kadın.

Aslında gurur meselesi yapmıştı Medhiye Hanım kocasının davranışını.

Hidayet Bey'inki de farklı değildi esasen.

Sözünü hiç etmemişlerse de, çıkış noktaları aynıydı: Sayılmamak!

Hidayet Bey eşinin kendisini hiç mi hiç saymadığını düşünmüştü bütün o tatsız konuşmalar, tartışmalar, münakaşalar esnasında.

İşin garip tarafı, Medhiye Hanım da aynı şekilde düşünmüştü.

Yaşlı kadın, kızının kendisini öldürmeye kalkabileceğini hisseder hissetmez bunu eşiyle paylaşmış ama zerre kadar anlatamamıştı derdini kocasına.

Bu da onu “Hiç mi hatırım yok? Dinlenmeye değecek kadar bile hukuk oluşmamış mı geçen bunca süre içinde aramızda?” diye düşünmeye itmişti.

Ve gelinmişti o hazin noktaya...

***

Mehmet Bey eski komşusu Medhiye Hanım’ın tek laf etmeden kendisine bakıyor olmasını, anlamamış olabileceğine yordu.

“İyi görünmüyordu son günlerde. Size haber vermemizi de istemedi...”

Medhiye Hanım duymuyordu Mehmet Bey’in sözlerini.

“İnsan bir tane kız yavrusunu, her ne nedenle olursa olsun, kapının önüne koyabilir mi Hidayet Bey?” diye sormuştu bir keresinde.

Sonra aklına, kocasının bu sorusuna hiddetle “Çatımın altında oyuncu istemiyorum o kadar!” deyişi geldi.

Böyle olunca, kapıyı çekip gitmekten başka çare kalmamıştı Medhiye Hanım’a.

Kızını ve Sophia’sını da almış, kocasını çok önem verdiği sözde ahlakıyla baş başa bırakıp, kapıyı çekip çıkmıştı.

Sonra, bir daha kapısını bile çalmamıştı Hidayet Bey’in. Hatta yolu düştüğü zamanlarda, önünden geçmek yerine uzağından dolanmayı tercih etmişti.

Hidayet Bey de tek satırlık bir mesaj bile göndermemişti kendisine.

Ne yedikleri, ne içtikleri, hatta aç ya da açıkta olup olmadıklarını anlamak için bile, hiçbir gayrette bulunmamıştı.

Ziyadesiyle etkilenmişti eşinin bu hoyrat davranışından Medhiye Hanım.

Evinden ayrıldığı günden bugüne “İnsan nasıl olur da biricik kızına ve kendisine saygıda en ufak kusur etmemiş eşine karşı bu kadar acımasız olur?” diye düşünmediği hiçbir gece geçirmemişti.

Kocasının kendisine olan kızgınlığını anlamış, hatta kızına karşı olan öfkesine hak bile vermiş ama aranmıyor, sorulmuyor olmalarını asla mazur görmemişti Medhiye Hanım.

***

Hâlâ Medhiye Hanım’ın yüzüne bakıyordu Mehmet Efendi.

Bir ara kadının şoka girmiş olabileceğini düşündüyse de derhal vazgeçti. Karşısında kanlı canlı, sapasağlam duruyordu işte.

Buna karşılık tek bir kelime bile etmemişti kapıyı açtığı andan itibaren eski komşusu.

“Efendim” diye başlayacaktı ki Mehmet Efendi yeniden “Derhal geliyorum efendim” dedi ve teşekkür etti adama.

ALTMIŞ BEŞ

Kızı ve eşinden başka hiç kimsesi yoktu Hidayet Bey'in.

Cenaze törenine birkaç iş arkadaşı, konu komşu katıldı. Bir de Ziya.

Mezarlıktan döndüğünde "Benim dışımda aileden kimse yoktu" diye yakındı genç adam.

Mahalleden birkaç ahbabının, cami cemaatinin ve mezarlıkta bulunanların duaları arasında, Karacaahmet'e defnedilmişti cenazesi.

Medhiye Hanım, altmış yedi yaşında vefat eden eşinin cenazesinin kaldırılmasına yataktan mezara nezaret etmiş, törende en küçük bir eksiklik olmasın diye Ziya ve Sophia'nın desteğini almıştı.

Şimdi sırasıyla, ne gerekiyorsa yapılacaktı rahmetli Hidayet Bey için.

Hemen o akşam evde Kuran okunmaya başlandı.

El ayak çekilince, üç kafadarlar bir araya geldiler, ne yapacaklarını konuşmaya başladılar.

"Buraya taşınalım Sophia" dedi Medhiye Hanım can yoldaşına.

Düşünmeye koyuldu Sophia.

"Senin evini kiraya veririz Sophia, böylece eline birkaç kuruş para da geçer" diyecek oldu ki, "O nasıl söz öyle?" diye azarlandı can yoldaşı tarafından.

"Tamam kiraya verelim ama benim elime değil, hepimizin eline geçsin!"

"Neyse, neyse... Ben de öyle demek istedim zaten" diyerek lafı toparladı Medhiye Hanım.

Annesinin önerdiği çözüm Afife'ye de uygun görünmüştü.

Kendi evleri Sophia’nın evinden daha genişti ve daha iyi döşenmişti. Geçen zaman zarfında harap bir hal alsa da bahçesi vardı. Ayrıca, Sophiacığa da yeteri kadar, hatta fazlasıyla yük olmuşlardı. Dadısının aklını annesinin fikrine yatırmak için “Soficiğim, galiba annem haklı” dedi güzel kız.

“Eh madem” dedi iki canının aynı fikirde olduklarını görünce Sophia.

***

Dualar sürerken taşınma işlemini tamamladılar.

Aslında buna taşınma da denilmezdi ya. Elbiseleri, birkaç kap kacak, kitap filan o kadar.

Hidayet Bey’den eşine ve kızına intikal eden evin içi, zamanında zaten kendileri tarafından ve tam da zevklerine göre döşenmişti.

Cenaze çıkan ev, kapıları ve pencereleri düzenli aralıklarla açılarak havalandırıldı.

Sulanmamaktan kurumuş kına ve petunyaları saksılardan söktüler. Bahçede bulunan kurumuş akşamsefalarından bir yıl sonrası için tohum topladılar. Keyfi kaçık görünen güllerin diplerini çapalayıp bol bol suladılar.

Sophia uzun uzun, evin epeydir ihmal edilmiş pirinç kapı tokmağını ovdu. Eskisi gibi pırıl pırıl parlamasını sağladı.

Sonra sıra Hidayet Bey’in elbiselerinin dağıtımına geldi.

Üzüldü Medhiye Hanım bütün bu işleri yaparken.

Hep “Ne olurdu biraz daha anlayışlı olsaydı” diye düşündü rahmetli kocasının arkasından.

Müşfik bir adamdı Hidayet Bey ama asla hoşgörülü değildi.

Medhiye Hanım bu düşüncelerini Afife ve Sophia ile paylaşınca ilk tepki kızından geldi.

“Ne hoşgörüsü anne, düpedüz bağnazdı babam! Tam manasıyla bir taassup erbabıydı!”

Sophia “Ne yalan söyleyeyim, ben en ufak bir kötülüğünü görmedim Hidayet Bey’in. Koyu bir dindardı belki ama onun yanında, başka bir dindenmişim gibi hiç gelmedi bana” dedi.

“Çünkü dindarlığı kendisine ve ailesineydi” diye cevapladı can yoldaşını Medhiye Hanım.

Hakikaten de öyleydi. Namazını, orucunu, zekâtını, fitresini hiç aksatmaz ama kimsenin de gözüne sokmazdı Hidayet Bey. İbadeti Allah’la kendi arasındaydı. Kusuru, eşini ve kızını, tıpkı kendisi gibi düşünmek ve davranmak zorunda bırakmasıydı o kadar.

“Çok kızmıştım babama başımı bağlamak zorunda kaldığım için” diye iç geçirdi Afife.

Genç kızın bu lafları üzerine, üç kafadar on yıl kadar öncesine, Afife’nin tesettüre girme törenine dönüp, olup bitenleri bir bir yâd ettiler.

Ölünün arkasından konuşulmaz dense de bol bol konuştular.

Rahmetli Hidayet Bey’i, sevmedikleri yanlarıyla olduğundan fazla, sevdikleri yanlarıyla anmaya gayret ettiler.

“En çok da...” dedi Medhiye Hanım. “Üvey çocukları olan Behiye ve Salah’ı, öz kızı Afife’den daha çok kayırmaya çalışması hoşuma giderdi.”

Gözpınarlarında oluşan birer damla yaş, akmakla akmamak arasında tereddüt etti.

ALTMIŞ ALTI

Afifelerin evi 1923 Eylül'ünün son günlerinde gelen bir mektupla şenlendi.

Mektup Urfa'dan postalanmıştı. Üç kadın heyecan içinde açtılar zarfı:

"Değerli validem, canım dadım ve sevgili kardeşlerim.

Size uzunca bir zaman yazamadım çünkü taşınmamız epey zaman aldı. Çoluk çocuk Urfa'dayız. Fuat Bey Urfa'ya vali olarak atandı ve görevine başladı. Çocuklar da mekteplerine alışıyorlar. Kış koşullarında, hem yolculuğumuz çok meşakkatli geçti, hem de yerleşmemiz çok uzun sürdü..."

Behiye, başlarından geçenleri uzun uzun anlatmıştı...

Üç kadın, Behiye ve ailesinin Urfa'ya doğru gerçekleştirdikleri yolculuğu okurken, büyük harbin Anadolu'yu nasıl harabeye çevirdiğini de birinci elden öğrenmiş oluyorlardı.

İşgal altında olsa da yaşadıkları kent, payitaht yakılıp yıkılmamıştı. Buna karşılık bir uçtan ötekine Anadolu perişan olmuştu.

Tekrar tekrar okudular mektubu. Özellikle de damat beyin görevinin ne kadar önemli olduğuna dair satırları.

"Ben biliyordum büyük bir adam olacağını Fuat Bey oğlumun" dedi Sophia gururlanır gibi.

Aslında pek de haksız sayılmazdı. Damat adayının görücü geldiği ilk günden itibaren "Hayırlı bir kısmet!" diye tutturmuştu Sophia.

Medhiye Hanım can yoldaşının laflarını gayet iyi hatırlıyorsa da, Afife'ye bir rüya gibi görünüyordu o günlerde olup bitenler.

Behiye ablasının istenmesinde olsun, bir genç kız olarak konaktan gelin çıktığı günlerde olsun, Ziya'yla koşturup durmuşlardı ortalarda, o kadar.

“Zaman mı çabuk geçiyor yoksa bende mi bir tuhaflık var?” diye düşündü Afife. Aklından geçenleri annesi ve dadısıyla da paylaştı.

Medhiye Hanım “Bana da öyle geliyor” dedi önce. Sonra o da aklındakileri anlatmaya koyuldu.

“Çok şey aynı anda olunca, insana zaman hızlı akıyormuş gibi geliyor. Düşünsenize bütün o savaşları. Paşa babamın vefatını, Ziya’nın ortadan kaybolmasını, Salah’tan ve Behiye’den ayda yılda bir haber almalarımızı...”

Konuşmasının bu noktasında biraz durakladı Medhiye Hanım. Ötekiler yüzüne merakla bakınca, kaldığı yerden devam etti.

“Yetmiyormuş gibi Afife’nin uğradığı saldırılar, geçirdiği hastalıklar...”

Afife’nin yüzünün değiştiğini görünce yine duraksadı Medhiye Hanım. Kızının alınmış olma ihtimalini dikkate alıp sözünün rotasını değiştirdi.

“Dediğim gibi, Afife’nin dört beş yaşında olduğu günlerden bugüne kadar geçen zaman, nereden baksanız yirmi yıla yaklaşıyor ve hepimiz kabul etmeliyiz ki bir fırtına gibi esti.”

Yaşlı kadın durdu ve sözlerini nihayete erdirdiğini belirtir gibi baktı Sophia ve Afife’ye.

Biraz düşününce, annesine hak verdi Afife. Nereden nereye ve soluksuz gelinmişti.

Sophia oturduğu yerde hareketlendi.

“Ben bahçeye çıkıp, hazırda bekleyen lale, sümbül soğanlarını dikeceğim. ”

“Ben de birer kahve yapayım” diye karşılık verdi Medhiye Hanım Sophia’ya.

“Anlaşıldı” dedi Afife. “Benim de gidip simit alıp gelmem gerekiyor. Başka istediğiniz bir şey var mı çıkmışken?”

ALTMIŞ YEDİ

2 Ekim92 sabahı, İstanbul her zamankinden daha erken uyandı.

Nefesler tutuldu, düşman kalıntısı asker ve subayların, kenti gerçek sahiplerine terk edeceği saate doğru son sayılmaya başlandı.

Bir başka güzel göründü İstanbulluların gözüne o gün, dünyanın en şahane kenti İstanbul.

Her yer bayraklarla donanmış, kentliler en güzel kıyafetlerine bürünmüşlerdi.

Afife, Medhiye Hanım ve Sophia evden ayrılırken cumbada dalgalanan yıkanmış ve ütülenmiş güzel bayrağa ve serenin tepesinde parıldayan aleme son bir kez baktılar.

Kadıköylüler, üçerli, beşerli, çocuk, genç, yaşlı, kadın, erkek, akın akın iskeleye yürüyordu...

İskele ana baba günüydü...

Memurlar, biletçiler, çımacılar, makine dairelerinde ya da güvertede görev yapan gemiciler, kaptanlar, herkes ama herkes gemilerin hareket saatlerini boş vermiş, iskelelere akın eden Kadıköylüleri, Karaköy'e geçirmek için delicesine gayret içindeydi.

Afife, Karaköy'e doğru yol alan vapurun iskele baş omuzluğundan Eminönü ve Galata Köprüsü'nü işaret ederek "Anne, Sofi bakın, bakın!" dedi şaşkınlık içinde.

Sadece annesi ve dadısı değil, etraftaki herkes kızın gösterdiği tarafa baktı.

Sirkeci ve Eminönü'nden Karaköy'e, oradan da Galata ve Dolmabahçe'ye doğru insan seli olmuştu İstanbullular.

Tramvaylar işgal kuvvetleri tarafından o gün için ve son olarak yasaklanmıştı yasaklanmasına ama İstanbullular bu büyük günü yerinde

izlemekten caymamıştı.

Tersine, sel olup akıyorlardı işte Dolmabahçe'ye!

Az sonra Afife, Medhiye Hanım ve Sophia da o kalabalığa karışacak, büyük insan selinde birer damla olacaklardı.

***

Düşman karargâhı, devir teslim törenini önemsizleştirmek için Dolmabahçe'ye gazetecileri davet etmemiş, gelenleri de geri çevirmeye yeltenmişti ama durum ters tepmişti.

Gazetecilerle yabancı subaylar arasında Dolmabahçe'de yer yer itişmeler başlamıştı bile.

Üç kafadarlar Karaköy'de vapurdan indiklerinde "İngiliz karargâhı olarak kullanılan Mekteb-i Hayriye ve Sipahi Ocağı binalarının teslim alındığı" haberini aldılar.

Karaköy "Hurra! Hurra! Hurra!" sesleriyle inliyordu.

Saat tam 09.45'te, söz konusu binaların üzerinde dört yıldır dalgalanan işgal kuvvetleri bayrakları indirilmiş, yerlerine bandonun çaldığı İstiklal Marşı'nın eşliğinde Türk bayrağı çekilmişti.

Bir saat kadar sonra Afife, Medhiye Hanım ve Sophia, Tophane'deki İmalat-ı Harbiye Taburu'nda[93] da eskisinden farklı olarak Türk bayraklarının dalgalandığını kendi gözleriyle görüp, gözyaşları içinde birbirlerine sarıldılar.

Saat 10.20'de Dolmabahçe'de bir hareketlenme oldu. Etrafta, İstanbul Kumandanı Selahaddin Adil Paşa ve Erkân-ı Harbiye Reisi Baki Bey'in tören alanına ulaştığı söylentisi dolaştı.

Afife ayak parmakları üzerinde yükselip ileriye bakınca, Türk, Fransız, İtalyan ve İngiliz askerlerini bir arada gördü.

“Bizimkiler boz, Fransızlar açık mavi, İtalyanlar lacivert, İngilizler sarı üniforma giymiş” dedi annesine ve dadısına.

Saat 11.35’te “General Harrington geldi!” diye konuşulmaya başlandı kalabalığın içinde.

“Evet” dedi Afife hemen arkasında duran annesine. “Yanında Monpelli ve Charpy de var.”

Üç general, Türk sancağının önüne geldiler ve selam verdiler. Sonra tören alanındaki yerlerine geçip kendi bayraklarını da selamlayarak bekleme vaziyeti aldılar.

Üç işgalci ülkenin milli marşları çalındı.

Ardından, Türk bölüğünün bayrak müfrezesi sert bir emirle yürümeye başladı.

Al bayrağı pırıl pırıl süngülerin arasında dalgalanırken gören İstanbullular galeyana geldi.

“Hurra! Yaşasın! Hamt olsun! Şükürler olsun!”

Bayrak müfrezesi, Selahaddin Adil Paşa’nın tam karşısına geldi ve “Hazır ol!” komutuyla esas duruşa geçti.

Harrington ve öteki generaller bayrağı selamladılar.

Şimdi sıra İngiliz, Fransız ve İtalyan bayrak, komutan ve askerlerinin tören alanını terk etmesine gelmişti.

Beklendiği gibi oldu, üç bayrak, başlarında üç general olmak üzere Dolmabahçe Rıhtımı’ndan motorlara binip kendilerini bekleyen Arabiç vapuruna doğru hareket ettiler.

Afife, Medhiye Hanım ve Sophia da içlerinde olmak üzere, Dolmabahçe’de istisnasız herkes ağlıyordu.

92 Türk Ordusu İstanbul’a 6 Ekim’de girdiği için, Kurtuluş Günü olarak bu tarih kabul edilir.

93 1862’de Tophane’ye yerleşen askeri birim. Tophane-i Amire olarak bilinen binası, bugün Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’nin Kültür Merkezi olarak hizmet veriyor.

ALTMIŞ SEKİZ

Fikret Şadi Bey'i[94] kapıda görünce çok şaşırdı Afife.

"Buyurun efendim, buyurun lütfen içeriye" diyerek kenara çekildi, kendisinden yirmi yaş büyük tiyatro adamına yol verdi.

Sophia kapıdan gelen sesleri duyup gelmişti. Tabii ki tanıyordu Şadi Bey'i, şaşırmış bir edayla "Hoş geldiniz!" dedi.

"Çok sevindim sizi görünce" dedi Afife.

Hakikaten sevinmişti. Darülbedayi'e öğrenci olarak kaydını yaptırdığı günlerden itibaren tanıyordu genç yıldız deneyimli tiyatro adamını. Hisse-i Şayia'da birlikte sahneye çıkmışlardı. Bican Efendi'yi oynamıştı karşısında Fikret Şadi Bey.

Afife, Fikret Şadi Bey'in halk arasında "Bican Efendi" diye çağrıldığını hatırlayınca kendi kendine tebessüm etti. Oyuncuyla canlandırdığı karakterin bütünleşmesine tipik örnekti Fikret Şadi Bey ile Bican Efendi.

"Öncelikle Kırık Kalpler'de başınıza gelenler nedeniyle geçmiş olsun demek istiyorum" dedi Fikret Şadi Bey. Meseleyle ilgili neler düşündüğünü anlatmaya koyuldu ardından.

"Bir geçiş dönemi yaşıyoruz Afife Hanım. Çok az kaldı. Karabulutlar dağılacak ve nihayetinde biz de müreffeh ve medeni bir ülkede yaşamaya başlayabileceğiz."

Sonra uzun uzun, Ankara Hükümeti'nin iktidarı tümüyle ele geçirmesinin hiç de kolay olmayacağını, epey zaman alacağını anlattı.

Afife ve Fikret Şadi Bey'in konuşmaları, Sophia'nın kahve servisi yapmaya başlamasıyla bölündü.

***

Fikret Şadi Bey kahvesinden aldığı ilk yudumdan sonra “Epeydir görüşmüyoruz Afife Hanım” dedi.

Sophia kahve servisini yaparken, Medhiye Hanım da katılmıştı sohbete.

Fikret Şadi Bey’in son sözlerinden sonra kızının yüzünün asıldığını fark etti yaşlı kadın.

Fikret Şadi Bey de anladı Afife’yi üzdüğünü. Güzel kızın neden böyle davrandığını tahmin edebilecek kadar çok yaşamış ve görmüştü.

“Sizi İzmir turnesi için Muvahhit Bey’e teklif etmediğimi düşünmemişsinizdir umarım” dedi gönül alıcı bir ses tonuyla.

Ses çıkartmadı Afife. Fikret Şadi Bey genç yıldızın bu suskunluğundan da anlam çıkarttı.

Birlikte Burhanettin Bey’in tiyatrosunda oynamışlardı. Afife’nin alabildiğine duygusal olduğunu gayet iyi biliyordu.

“Kadroyu Muvahhit Bey kurdu. Mali sorumluluğu bizzat kendisi üstlendi. Eşi zaten bizimle birlikte gelecekti. Gerekli iznin alınması halinde Bedia Hanım’ı sahneye çıkartabileceğini düşündü. Sizi teklif ettim ama sanıyorum Muvahhit Bey’in maddi durumu yeterli gelmedi.”

Bu kadarı yeterdi Afife’nin gönlünün alınmasına. Sonuç olarak kadroyu kuran Fikret Şadi Bey değildi ki! Biliyordu böyle olmadığını genç yıldız.

“İstanbul’da onca zorluğa göğüs gerdikten sonra, Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın karşısında sahneye çıkmayı çok isterdim” dedi sanki içini dökmek ister gibi. Ardından “Neyse” dedi, geçmişte kaldı demek ister gibi.

“İşte tam da bunun için buradayım” diyerek, ziyaretinin sebebini ilk kez dile getirdi ünlü tiyatrocu.

“Nasıl yani?” dedi ilgiyle Afife.

“İzmir’de Gazi hazretlerini ziyaret eden üç kişilik grupta ben de vardım. Çok uzun sohbet etme imkânım oldu. Anadolu’da çıkacağımız turnelerde

her türlü yardımı edeceğini vaat etti. Özellikle de Ankara'ya gidersek, devletin bütün imkânlarını bizim için seferber edeceğini söyledi. Sonradan haber gönderdi ve beni Ankara'ya çağırttı. Gittim. O kadar büyük bir cesaret verdi ki şimdi bir grup kurmaya çalışıyorum. Sizi de içinde görmek istiyorum."

Dayanamadı Fikret Şadi Bey'in bu sözleri üzerine Medhiye Hanım ve araya girdi:

"Beyefendi, kızımın oynadığı tiyatroyu polisler bastı biliyorsunuz. İki genç kadın derdest edilip polis merkezine götürüldü. Haklarında dava açıldı. Dün gibi yakın bütün bu olup bitenler. Heyecan içinde bugün yarın gelecek celp yazısını bekliyoruz."

Afife "Anne!" diyerek müdahale etmeseydi, daha kim bilir neler söyleyecekti Medhiye Hanım.

"Annemin kusuruna bakmayın lütfen Şadi Bey" dedi Afife.

"Haklı efendim" diyerek alınmadığını belli etti ünlü tiyatrocu.

Fikret Şadi Bey yeniden ve uzun bir biçimde İstanbul'da henüz Ankara Hükümeti'nin gücünün idrak edilemediğini, çok yakında devlet mekanizmasındaki eski kafalı tüm kadroların değişeceğini anlattı.

"Buna karşılık..." dedi. "Özellikle Ankara'da Osmanlı artık tarih oldu. Gidip gözlerimle gördüm. Gazi hazretlerinin huzuruna çıktım. Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti, sizin ve benim gibi sanatçılar için emin olun bir cennet."

Uzunca ahbaplık ettiler, üç kadın ve Fikret Şadi Bey.

Kapıdan çıkarken çok içten bir tonlamayla "Sizden haber bekliyorum!" dedi yeniden ünlü tiyatrocu.

94 Hüseyin Şadi Karagözoğlu 1881-1941 yılları arasında yaşadı. Ailesi tiyatrocu olmasını istemediği için Fikret adını kullandı. Tiyatroculuğa İkinci Meşrutiyet'in ilanıyla başladı. 1921 yılında, Türk sinemasının ilk seri

filmine imza attı. Bican Efendi tiplemesini üç ayrı filmle sinemaya uyarladı. 1927 yılında, kalbindeki rahatsızlık nedeniyle sahneyi bıraktı.

ALTMIŞ DOKUZ

Berbat bir aralık günü geldi Afife'ye mahkeme tebligatı.

Şehzadebaşı Karakolu'nda tutulan zabıt savcıya intikal ettirilmiş, böyle olunca Afife, Şaziye ve İsmail Faik Bey'in yargılanmasına karar verilmişti.

Mahkeme günü belli olunca da tebligat çıkartılmıştı.

Korku içinde okudu Afife, annesine ve dadısına mahkemenin gönderdiği çağrı yazısını.

Böyle durumlarda Medhiye Hanım ve Sophia'yı en çok korkutan, kızlarının baş ağrısının yeniden tutması oluyordu.

"Korkma kızım!" dedi derhal Medhiye Hanım. "Adam öldürmedin ya!"

Sophia da girdi lafa.

"Annen doğru söylüyor. Hem İsmail Faik Bey ne demişti? En iyi avukatları tutacağını söylememiş miydi? Bak kendisi de yargılanıyor. Seni ortada bırakıp gidemez. Sakın korkma."

Annesi ve dadısı söylediklerinde haklıydılar.

"Korkmuyorum. Neden korkacakmışım?" dedi Afife.

***

Mahkeme günü üç kadın birlikte çıktılar evden.

Kadıköy'den vapurla Karaköy'e oradan da yürüyerek mahkemenin görüleceği Sultanahmet'e gittiler.

Mübaşirin koridorda isimleri bağırması üzerine, hâkim, savcı, sanıklar ve avukatlar yerlerini aldılar.

Medhiye Hanım, Sophia, birkaç tiyatro oyuncusu ve birkaç da gazeteci gelmişti duruşmaya.

Hâkimler, savcının konuşmasını sanki “Nereden çıktı bu iş de böyle?” der gibi dinlediler.

Savcı da zaten bir tek “Şehzadebaşı Karakolu’ndaki komiserin işgüzarlığı” dememişti.

Mevzu belliydi: Müslüman kadınların sahneye çıkması!

Bilinmeyen, Osmanlı’dan kalan hukuk sisteminin, özellikle de Medeni Kanun’un baştan sona elden geçirilmekte olduğuydu.

Ankara’nın verdiği talimatla Ahkâm-ı Şahsiye Komisyonu 1924’ün başından itibaren “Hukuk-u Aile Kanunu Layihası” adında bir tasarı oluşturmanın gayreti içindeydi.

Üzerinde çalışılan kanunun yüz kırk iki maddeden oluşacağı tahmin ediliyordu.

Sadece bu kanun değil, bütün kanunlar elden geçiriliyordu ve hazırlanan yeni kanunların hepsinde, medeni ülkelerin sistemlerinden yararlanılıyordu.

Afife, Şaziye ve İsmail Faik Bey’in davasına bakan hâkimler de savcı da bütün bu gelişmelerin gayet iyi farkındaydı.

***

Savcının konuşmasından sonra, hâkimler sözü savunmaya bıraktılar.

İsmail Faik Bey’in avukatları gayet iyi hazırlanmışlardı.

“Darülbedayi’in İzmir turnesinde, 19 Temmuz 1923 Pazar günü, Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın huzurunda sahneye çıkan Bedia Muvahhit Hanım...”

Uzun uzun anlattı avukatlar, başta Afife Hanım olmak üzere daha önce de Müslüman kadınların sahneye çıktığını ve hiçbir ceza almadıklarını.

Sonra da mahkeme heyetinin önüne, Türk Sesi, Hizmet, Halkın Sesi ve İzmir'de Cumhuriyet gibi gazetelerin kupürlerinden oluşan bir dosya koydular.

Mahkeme heyeti kısa bir mütalaa yaptıktan sonra kararını açıkladı.

"Şüphelilerin beraatlarına, halihazırdaki kanunlar göz önünde bulundurularak bir daha sahneye çıkmamalarına..."

***

Afife, Şaziye ve İsmail Faik Bey mahkeme çıkışında avukatlara hâkimin ne demek istediğini sordular.

Avukatlara göre, sadece bu konu için değil bütün konularda, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yeni yasalar onaylanmayı bekliyordu.

Medeni Kanun, Borçlar Kanunu ve ötekilerin değiştirilmesi için geriye doğru sayım başlamıştı.

Çok kısa bir süre sonra,95 Türkiye'de de kadınlar Batılı ülkelerde olduğu gibi yaşayabileceklerdi.

95 Medeni Kanun 17 Şubat 1926'da kabul edildi. Bu kanunla resmi nikâh ve tek eşle evlilik zorunlu hale geldi. Kız ve erkek çocukların mirastan eşit pay almaları sağlandı. Kadınlara istedikleri işlerde çalışabilme hakkı tanındı.

YETMİŞ

Afife’nin evinde de Türkiye’nin her yerinde olduğu gibi, 1923 kışının kasvetli havası dağılmaya, nisanın güneşli günleri görünmeye başladı.

Değişikliği, arka bahçede bulunan asmanın sürgünler vermesinden anladı güzel kız.

Güllerin etrafını çepeçevre saran lalelerin, sümbüllerin ve frezyelerin martın ortalarında çiçeklenmesine karşın, ağaçlar ve bahçe kapısının üzerini kaplayan asmanın sürgün vermesi nisanın başını bulurdu.

Çocuklar gibi sevinirdi Medhiye Hanım ilk sürgünleri görmeye başladığında.

Hele ki saksılarda köklendirdiği karanfiller tutmuşsa, hırkasını sırtına geçirir, kahvesini kapar, bahçede alırdı soluğu.

Tam da böyle günlerden birinde, Sophia bir sepetin içinde mutfağın derinliklerinde sakladığı tohumları bulup getirirdi.

Kına, akşamsefası, borazan çiçeği ve petunyalar bahçenin ayrı köşelerine ekilirdi.

Sonra, günbegün izlenirdi bahçede ve saksılarda süren şenlik.

Güneşli nisan günlerinden birinde, hatmettiği Vakit[96] gazetesini masanın üzerine koyarken “Bedia Muvahhit’le, Ateşten Gömlek[97] filmi üzerine röportaj yapmış gazete” dedi Sophia.

Merak etti, gazeteyi masadan aldı Afife ve herkesin tanıdığı bir yıldız haline gelmiş olan Bedia’nın gazeteye verdiği beyanatı okumaya koyuldu.

“Çalıkuşu’nu okuduğum zaman çok beğendim, pek çok beğendim. O sırada Çalıkuşu’nun filme alınması mevzubahis oldu. Reşat Nuri Bey’e ‘Çalıkuşu rolünü yaparım’ dedim. Muhsin, Muvahhit’in arkadaşı, benim de arkadaşımdır, arzumu ona söylemiştim. ‘Peki, fakat şimdi Ateşten Gömlek’i filme alıyoruz, gel çalış’ dedi. Halide Hanım da bunu arzu ediyordu.

Ayşe’nin bir Türk kadını ve bir aile kadını tarafından temsil edilmesini istiyordu. Muvahhit de istedi, Ateşten Gömlek’te Ayşe oldum.”

Bedia Muvahhit’in Vakit’teki röportajını okuyunca derinlere daldı Afife.

Nereden nereye gelinmişti...

“Rahmetli Doktor Sait Paşa’nın sevgili torunu Afife’nin dramı” diye düşündü.

Türkiye’nin sahneye çıkan ilk Müslüman kadını olmasına, bu önemli duruşu inatla sürdürmesine, savunmasına karşın, onun katlandığı zorlukların hiçbirine katlanmamış olanlar, mesela Bedia ve Neyyire 98 parsayı toplamışlardı.

Afife gazeteyi okuyup epey de düşündükten sonra “Ne yapacağım dadıcığım ben?” diye sordu, asmanın altını çapalamaya koyulmuş Sophia’ya.

Uzaktan duyamayınca elinde çapasıyla Afife’nin yanına geldi Sophia.

Tam o esnada, bir tepsinin içinde üç fincan kahveyle Medhiye Hanım çıktı bahçeye.

Afife annesinin getirdiği tepsiden aldığı nemli bezle ferforje masanın mermerini silerken “Ne yapacağım ben?” diye tekrarladı sorusunu.

Güzel kız “Nereden çıktı şimdi bu soru?” diye soran annesine, az önce oturduğu sandalyenin üstünde duran Vakit’i işaret edip “Bedia’yla Ateşten Gömlek’teki başarısı üzerine röportaj yapılmış. Neyyire de her gün başka bir gazetede. Ben ne yapacağım anne?” dedi.

Üç kafadarın epeydir üzerinde kafa patlattıkları ama cevabını bulmakta zorlandıkları soruydu bu.

Kırık Kalpler’de oynadığı için mahkemede yargılanmış, beraat ettikten sonra ne kendisi çıkıp iş aramış ne de Fikret Şadi Bey dışında kapısını çalan biri olmuştu.

Fikret Şadi Bey “Milli Sahne” ismini verdiği grubuyla çalışmalarına başlamış, Ankara’ya ve başka şehirlere yapacağı turne için son dönemece girmişti.

“Bugün yarın cevap vermem lazım” dedi son olarak Afife.

Sophia ve Medhiye Hanım birbirlerine baktılar.

“Ya onlarla birlikte gideceğim ya da uğruna onca zorluğa katlanacağım sahne hayatıma bir nokta koyacağım.”

Konuşmasını burada nihayetlendirdi güzel kız.

Konuşsa neler diyeceğini annesi de dadısı da biliyorlardı.

Bildiği tek işin tiyatro olduğunu, sahne dışında kendisinden hiçbir baltaya sap olmayacağını söyleyecekti.

96 21 Nisan 1924, Sayı: 2271.

97 Ateşten Gömlek, Halide Edip Adıvar’ın ünlü romanının adıdır. 1922 yılında İkdam gazetesinde tefrika edildi ve büyük ilgi gördü. 1923 yılında aynı isimle Ertuğrul Muhsin tarafından beyazperdeye aktarıldı. İki ayrı biletle, iki bölüm halinde sunuldu. Halide Hanım, yasaların izin vermemesine rağmen, filmde Türk kadınlarının rol almasını istedi. Bunun üzerine filmde Ayşe rolünü Bedia Muvahhit ve Kezban rolünü Neyyire Neyir canlandırdı. Böylece, ilk kez Müslüman kadın oyuncular bir filmde rol almış oldu.

98 Neyyire (Münire Eyüp) Ertuğrul 1903-1943 yılları arasında yaşadı. Ertuğrul Muhsin’in eşidir. Amerikan Kız Koleji’nde, okulun tiyatro grubunda oynadı. Ateşten Gömlek için Türk kadın oyuncu bulmak amacıyla verilen gazete ilanına başvuran tek kişiydi. 1923’ten itibaren Darülbedayi’de Neyyire Neyir adını kullanarak oynadı.

YETMİŞ BİR

Fikret Şadi Bey’in verdiği adresi eliyle koymuş gibi buldu Afife. Kapıyı Zabel Hanım açtı.

Çok iyi tanıyordu, Fikret Şadi Bey’in eşi Zabel’i genç yıldız. Birlikte sahneye çıkmışlardı. Sarmaş dolaş oldular.

Bu arada Anais de geldi. Zabel’in kardeşi Anais’le de oynamıştı Afife.

Fikret Şadi Bey bir elinden eşinin, öteki elinden baldızının tuttuğu Afife’yi provaların sürmekte olduğu evinin salonunda görünce çok sevindi.

Geldiğine göre, kararını vermiş olmalıydı.

O esnada mutfaktan Adil Bey geldi. Onu da gayet iyi tanıyordu Afife. Darülbedayi’de sahneye çıkarken suflörlük yapıyordu yakışıklı adam.

Adil odaya girince, Anais genç kızın elini bıraktı ve koşarak yakışıklı adamın elini tuttu ve “Biz nişanlandık biliyor musun Afife?” dedi.

İlerleyen dakikalarda oyunlar ve kimlerin hangi rolleri alacağı üzerine konuşulmaya başlandığında, Adil’in suflörlükten oyunculuğa terfi ettiğini de öğrenecekti Afife.

Genç yıldızın birlikte sahneye çıkacağı oyunculardan biri de Nurettin Şefkati Bey’di. Kırklı yaşlarındaki bu oyuncu da ünlü Bican Efendi filmlerinde rol aldığı için oldukça şöhret yapmıştı.

***

Laf lafı açınca, Fikret Şadi Bey’in “Milli Sahne”sinin geçmişinin, İzmir’de verilen temsile dayandığını öğrenecekti Afife.

İzmir turnesi tamamlanınca Fikret Şadi Bey ile Muvahhit, Behzat ve Vasfi Rıza Beyler yollarını ayırmışlar, sonradan adı “Milli Sahne” olacak grup turneye devam etmiş, Akhisar ve Söke’de de sahneye çıkmıştı. Oradan da

trenle Uşak, Afyonkarahisar, Eskişehir’e gitmiş, biraz derme çatma da olsa sahneler kurup oyunlar oynamışlardı.

O günler üzerine konuşulduğunda, Zabel sevgili eşiyle iftihar etmeden duramıyordu.

“Kocam diye söylemiyorum ama planlı adamdır Fikret Şadi Bey. Ötekilerin hiçbir programları olmadığı için bahtlarının rüzgârına kapıldılar. İstanbul’a dönmek zorunda kaldılar. Ama biz devam ettik...”

Zabel, Anais, Adil, Nurettin ve patron Fikret Şadi Bey uzun uzun hatıralarını yâd ettiler.

Bu arada Afife de kendisini sanki onlarla birlikte bütün o yerleri dolaşmış ve oynamış gibi hissetti.

Arada “Keşke ben de onlarla gidebilseymişim” diye düşünmeden de edemedi.

“Peki...” dedi. “Şimdi nerelere gitmeyi planlıyorsunuz Fikret Bey şehir olarak?”

Fikret Bey’den önce “Trabzon’dan başlayacağız!” diye atıldı, yaşça kendisine yakın olan Anais.

Sonra biraz utanır gibi Fikret Şadi Bey’e döndü ve “Değil mi enişte?” diye sordu.

***

Fikret Bey ve ekibinin önceki seyahatlerinde başlarından geçenler sahiden macera gibiydi.

En çok da gezilen şehirlerde Zabel Hanım’ın Şehper, kardeşi Anais’in ise Vedia ismiyle sahneye çıkmasına şaşırdı Afife.

“Ne yapsaydık? Kendi ismimizle sahneye çıksaydık, Türkler bizi kıtır kıtır keserdi” diyerek şen bir kahkaha attı Zabel.

Sonra şehir şehir, sahne sahne başlarından geçen komik olaylar üzerine konuştular.

Dinledikçe, gezgin oyuncu olmak fikri daha da yattı Afife'nin aklına.

En son Ankara'ya uğramışlar, orada büyük hüsnükabul görmüşlerdi.

Zabel Hanım eşiyle gururlanmayı sürdürdü. Koşarak gitti, Fikret Şadi Bey'in çalışma vodasından çerçeveli bir fotoğraf getirdi ve Afife'nin eline tutuşturdu.

Afife elindeki Gazi Mustafa Kemal Paşa resmine şaşırarak baktı. Altında, yeni Türk devletinin kurucusunun kocaman imzası vardı.

Genç yıldız resme hayranlıkla bakarken, bu kez Fikret Şadi Bey başladı konuşmaya.

"Geçtiğimiz günlerde Ankara'da adı Türk Tiyatrosunu Himaye Cemiyeti isminde bir dernek kuruldu. Başkanlığını Maarif Vekili Şükrü Bey yapıyor. Derneğin yöneticilerinin neredeyse tümü vekil ve mebuslardan oluşuyor."

Konuşmasının bu noktasında bir nefes aldı Fikret Şadi Bey, yanındaki sehpanın üzerinden bir dosya aldı, açtı ve "Sana Cemiyetin Faaliyeti bendinin 21. Madde'sini okuyacağım" dedi.

"Cemiyet evvel-be-evvel temsil heyetlerinden birisini himayesine alacak (pek tabii bu heyet Şadi Bey ve rüfekasıdır). Bunun inkişaf ve terakkisine muktazi bütün maddi ve manevi muavenetleri temin edilecektir. Saniyen, nüfusu kesif şehirlerden başlamak üzere peyderpey, memleketin hemen her tarafında beledi teşkilatın muavenetiyle, ihtiyaca göre tiyatro binaları tesisine çalışılacaktır."

Okumak istediği bölümü tamamlayınca, elindeki dosyayı ve işaret ettiği bölümü kendi gözleriyle görsün diye Afife'ye uzattı Fikret Şadi Bey.

Güzel yıldız şöyle bir göz attıktan sonra "Bu çok büyük bir imkân! Öyle değil mi?" dedi.

Salonda bulunan herkes başını salladı. Yüzlerinden, geleceğe umutla baktıkları anlaşılıyordu.

YETMİŞ İKİ

Tophane Rıhtımı’ndan kalkacak Gülcemal isimli vapura biraz korkarak baktı Afife.

Annesi ve dadısından ilk kez uzakta kalacaktı.

Esasen evinden ve şehrinden de ilk kez çıkacaktı.

Evin sembolleri haline gelmiş Darül ile Bediş’ten ayrılması da başlı başına mesele olmuştu zaten.

Günlerce konuşmuşlardı Medhiye Hanım, Sophia ve Afife bu yolculuk hakkında.

Bazen kendisi “Yirmi iki yaşındayım, çocuk değilim” demiş, bazen de annesi ve dadısı “Yirmi iki yaşındasın, çocuk değilsin” diyerek cesaret vermeye çalışmışlardı.

Bu tür özel durumların dışında kalan bütün zamanlarda, hem kendisi hem de annesi ve dadısı çocukmuş gibi davranmayı sürdürmüştü.

***

“Sakın rüzgârda kalma, terli terli soğuk su içme kızım” dedi dadısı bir gözü koca vapurda olmak üzere.

“Uykunu düzgün uyu olur mu yavrum?” dedi Medhiye Hanım, kızının tayyörünün yakasına takılı, annesinden kendisine kalmış, kızına hediye ettiği broşu düzeltirken.

Tiyatronun erkek oyuncuları, oyunda kullanılacak ne varsa hamallar vasıtasıyla gemiye taşıtmış, bu arada Afife’nin iki bavulunu da kamarasına koydurmuşlardı.

Gülcemal’in merdivenlerinden tırmanan son yolcu Afife oldu.

Güverteden genç kızın vapura binip binmediğini izleyen Fikret Şadi Bey, son saniyeye kadar emin olamadı Afife'nin de kendileriyle geleceğinden.

Milli Sahne'nin bir numarası, ancak merdiven kalkıp, gemiyi iskeleye bağlayan palamar çözülünce ikna oldu, genç yıldızın kendileriyle turneye çıktığına.

Afife, annesine ve dadısına el sallamak için derhal güverteye tırmandı.

Daha merdivenlerdeyken boynundan çıkardığı eşarbı, iskeleden kendisini gözleyen canlarına doğru sallamaya başladı.

O anda bir ateş düştü güzel kızın içine. Adını koyamadığı, tarifi kabil olmayan bir yalnızlık duygusuna kapıldı.

"Ya beynime o malum hançer saplanırsa!?" diye korktu.

İskelede kalan Sophia ve Medhiye Hanım da birbirlerine aynı anda sordular.

"Ya beynine o lanet olası hançer saplanırsa!?"

Daha önce de konuşmuşlardı bu konuyu ama kızlarına lafını etmeye güçleri yetmemişti.

"Ah Afife!" dedi kırık bir ses tonuyla ve gözlerinden akan yaşları elinin tersiyle silerek Medhiye Hanım.

En az onun kadar üzülmekle birlikte "Olur mu canım hiç?" diye azarladı can yoldaşını Sophia.

"Korkma. Sağlıkla gidecek, sağlıkla gelecek inşallah."

Gülcemal Boğaziçi'ne doğru epey mesafe kat edip görünmez olana kadar el salladı Sophia ve Medhiye Hanım.

Afife de topluiğne başı kadar görününceye dek annesi ve dadısına eşarbını salladı.

Sonra elindeki eşarpla yüzünü kapattı güzel kız.

Birkaç gündür başının etrafında dolaşan lanet olası bıçağın, korkudan fiile dönüşmekte olduğunu hissetti.

***

Gündüzleri güvertede geceleri kamaralarda geçecek dört günlük yolculukta, arada bir oynayacakları oyunların metinlerine çalışsalar da, daha çok gevezelik yapacaktı “Milli Sahne”nin oyuncuları.

Yolculuk boyunca Zabel’e Şehper, Anais’e Vedia demeye çalıştı Afife.

Kendisi ise Afife Jale’ydi yeniden.

Fikret Şadi Bey yeni tiyatrosu için Darülbedayi’inkine çok benzeyen bir logo tasarlamış, Trabzon’da duvarlara asılacak ve elle dağılacak ilanlar için eskizler hazırlamaya başlamıştı.

Güvertede, mayısın yakmayan güneşinin tadını çıkartırlarken, bir ara aklına eski günler geldi Afife’nin ve “Eliza Hanım epeydir ortalarda görünmüyor” dedi arkadaşlarına.

Neler neler olmuştu, kendisinin piyasadan kaybolduğu zamanlarda.

Eliza Binemeciyan, Fransızlar şehri terk etmeden Paris’e göçmüştü yeniden. Üstelik bu sefer, bir daha geri dönmemek üzere gittiğini fısıldamıştı arkadaşlarının kulaklarına. Kimilerine oradan da Amerika Birleşik Devletleri’ne gideceğini söylemişti.

Sadece o değil bir başka Hıristiyan oyuncu Roza da Mısır’a göçmüştü. Orada tiyatroyla ilgilenip ilgilenmediği bilinmiyordu.

“Peki, bir Efraz Hanım vardı, ondan bir haber var mı?” diye sordu aldığı bütün bu bilgilerden sonra Afife.

Eski Zabel yeni Şehper “Olmaz mı? O da Beyrut’a göçtü” diye cevapladı genç yıldızı.

“Kınar Hanım’dan başka kimse kalmadı desenize” dedi Afife.

Bu açıdan baktığında, sahne nedeniyle savrulanın sadece kendisi olmadığını düşündü.

Sonra fikrini değiştirdi, “Herhalde...” dedi kendi kendine. “Şu sahne denilen illetin cefasını benden çok çeken yoktur.”

Günü bitirip güneşi batırırlarken, denizde üçüncü günlerini de tamamlamış oluyorlardı.

***

Gülcemal vapuru dört günlük yolculuktan sonra Trabzon’da iskeleye yanaşırken, aşağıdan büyük bir uğultu geldiğini fark etti Milli Sahne’nin oyuncuları.

“Geleceğimiz tarihi kimseye de söylemedik ama” dedi arkadaşlarına Fikret Şadi Bey heyecan içinde.

İskeleye adımlarını attıklarında anlayacaklardı gürültülerin, patırtıların kendileriyle ilgili olmadığını.

Trabzonlu bir genç olan Kuğuzade Süleyman Rıza[99] Paris Olimpiyatları’na katılmak üzere İstanbul’a gidiyordu. Arkadaşları ve kentin ileri gelenleri, kendilerini temsil edecek genci yolcu etmek için iskeleye getirmişlerdi.

“Ne tuhaf bir ülke olduk” diye düşündü gayriihtiyari Afife.

Hakikaten de öyleydi. Bir Türk gencinin sırıkla yüksek atlamak için Trabzon’dan kalkıp Paris’e gideceğine kim inanabilirdi ki?

Düşüncesini Fikret Şadi Bey’le de paylaştı Afife. Aldığı cevap hoşuna gitti.

“Tıpkı senin İstanbul’dan kalkıp Trabzon’a, üstelik sahneye çıkmaya gelmen gibi.”

[99] Süleyman Rıza Kuğu 1903-1991 yılları arasında yaşadı. 1922’de sporun teorisi üzerine bir kitap yazdı. Kitabının ismi Asosyeşın (Association) Futbol’dur.1924’te Paris’te yapılan olimpiyatlarda 3,75’le Türkiye’nin

sırıkla yüksek atlama rekorunu kırdı. Bu derecesi, olimpiyat barajını aşmasına yetmedi.

YETMİŞ ÜÇ

Yemyeşil, sayfiye beldesi gibi bir yerleşimdi Trabzon.

Temsillerin verileceği sinema salonunun sahibi, yanında birçok hamalla gelmişti Milli Sahne ekibini karşılamaya.

Afife, önü sıra yürüyen Fikret Şadi Bey'le sinemanın işletmecisinin konuşmalarından, Kafkas Oteli'nde kalacaklarını öğrendi. Tam sinemanın karşısındaydı otel ve iki binanın arasında güzel bir park vardı.

"Nasıl..." dedi Fikret Şadi Bey Trabzon'un yerlisi olan sinema işletmecisine. "Rağbet görecek mi dersiniz oyunlarımız?"

"Görecek. Etrafta bir yoklama yaptım, çok alaka var."

Kısa bir süre sonra oteldeydiler.

Ekibin yerleşmek için odalara çekilmesinden önce, Fikret Şadi Bey lobideki koltukları işaret ederek "Bir saat sonra, yemek için burada buluşalım" dedi.

***

Afife, otelin birkaç kapı ötesindeki lokantada yemeklerini yerken öğrendi, kadınlara gündüz, erkeklere akşam oynayacaklarını.

Genç yıldıza, sanki tarihte kalmış bir ayrımmış gibi geldi kadın ve erkeğe ayrı oynamak.

Oysa daha Büyük Harp bitip de mütareke süreçleri başlayana kadar, İstanbul'da dahi böyle oynanırdı oyunlar.

İlk olarak Ferah Tiyatrosu'nda başlamıştı kadın erkek birlikte oyun seyredilmeye. Onda bile, önceleri erkekler parterlerde, kadınlar da balkonlarda toplanılabilmişti.

Zafer tamamlanıp Kuvayı Milliye askerleri İstanbul'a girince, ilk olarak tiyatrolarda kaldırılmıştı kadın-erkek ayrımı.

“Hatta...” diye düşündü Afife. “Tramvaylarda ve vapurlarda bile tiyatrolardan sonra erişilmişti kadın-erkek ayrımcılığına.”

Küçücük bir çocukken dedesiyle erkeklere mahsus oyunlara gittiğini hatırladı. Sonra büyüyünce, bu sefer annesi ve teyzesiyle gezmeye başlamıştı tiyatroları.

Şimdi, Trabzon’da, işte o dönem hâlâ hüküm sürüyordu.

“Yakında bitecek bütün bu ayrımlar dedi” sinemanın sahibi oyunculara ve ilave etti: “Ankara Hükümeti tam Avrupalı yapacak Türkiye’yi. Dediydi dersiniz.”

Sonra uzun uzun hangi oyunun hangi gün oynanacağı üzerine konuşuldu. Öğle matinesinde kadınlara hangi oyun oynanırsa, akşamında da erkeklere aynısı oynanacaktı.

Fikret Şadi Bey “O halde, bugünden başlayalım afişleri asmaya, el ilanlarını dağıtmaya” dedi sinemanın işletmecisine.

***

Yemek yenildikten sonra, otele dönülürken, yolda uyardı sinema işletmecisi, oyuncu kadınları.

“Lokantayla otel birbirine çok yakındı, sinema ile otel de çok yakın. Sorun olacağını zannetmem. Buna karşılık şehrin içlerine doğru yürüyüş yapmak isterseniz, başörtülerinizi bağlamanızda yarar var. Bir tatsızlık olmasını hiçbirimiz istemeyiz. Değil mi?”

Biraz utanarak söylemişti bu lafları sinemacı ama gayet iyi tanıyordu içinde yaşadığı toplumu. Biri çıkar bir densizlik yapar, Milli Sahne mensuplarının ağzının tadı kaçar diye tereddüt etmişti.

Böyle olunca, kadınlar birbirlerine “Sende başörtüsü var mı?” diye sordular.

Yeterli sayıda başörtüsü olmadığı anlaşılınca, hep beraber en yakındaki mağazaya gitme kararı aldılar.

Afife ilk kez orada gördü Trabzonlu hanımların giydiği siyah beyaz kareli çarşafı ve derhal kararını verdi.

“Ben bundan alacağım. İstanbul’a döndüğümde giymesem de masa örtüsü filan olur. Çok güzel. Değil mi?”

Hanımlar alışverişlerini tamamlayıp otele geçerlerken, Fikret Şadi Bey ve birkaç erkek oyuncu daha, yanlarında sinemanın işletmecisi de olmak üzere vali beyi ziyarete gitmeye karar verdiler.

Sonra belediye reisine gidecekler, oradan da emniyet müdürlüğüne uğrayıp, kentte neden bulundukları, hangi oyunları oynayacakları, kadronun kimlerden oluştuğuna dair bilgiler vereceklerdi.

Fikret Şadi Bey “Afife Hanım, siz kadınları temsilen bizimle yetkilileri ziyarete gelirseniz uygun olur” dedi, tam da bütün kadınlar otele doğru yürümeye başlarken.

Afife “Olur!” diye cevapladı patronunu. Bu arada Zebel, yani Şehper Hanım’ın uzattığı başörtüsünü alıp başına örttü.

Yol boyu “Neden ben?” diye düşünecekti genç yıldız.

Onun böyle düşüneceğini bilen Fikret Şadi Bey “Eşim ve baldızım, biliyorsunuz aksanlı konuşuyorlar Türkçeyi. Vali, belediye reisi ve emniyet müdürlüğünde tam not alalım istedim” diye açıklamada bulundu.

YETMİŞ DÖRT

Vali Cemal Bey[100] ve Belediye Reisi Kazazzade Hüseyin Efendi[101] güler yüzle karşıladılar Fikret Şadi Bey, Afife Jale Hanım ve sinema salonunun sahibini.

Konuklarını rahat ettirmek için, ne gerekirse yapacaklarını söylediler.

Heyetin üçüncü durağı, Trabzon Emniyet Müdürlüğü'ydü.

Ziyaretçileri kapıda karşılayan polis memuru "Haber vereyim efendim!" diyerek oturmaları için sandalyeler gösterdi. Çok geçmeden dışarıya çıktı ve "Müdürüm sizi bekliyor" dedi.

Fikret Şadi Bey açık kapıdan "Bayanlar önden" diyerek Afife'yi soktu içeriye. Arkadan kendisi girdi ve kapıyı sinema salonunun sahibi için açık tuttu.

Afife odanın ortasına doğru yürürken Trabzon Emniyet Müdürü masasından kalktı ve elini sıkmak için genç yıldıza yaklaştı.

Beynine bir hançer saplandı Afife'nin!

Adam elini uzattı ve "Hoş geldiniz Afife Jale Hanımefendi!" dedi.

Afife adamın uzattığı eli gayriihtiyari sıktı ve beynine saplanan hançerle kendisine gösterilen koltuğa oturdu.

Fikret Şadi Bey ve sinema salonunun sahibi Trabzon Emniyet Müdürü ile merhabalaşırken, "Doğru yerde miyim yoksa bir hayal mi bu?" diyerek ve baş ağrısı içinde etrafa göz attı Afife.

İlerideki portmantoda duran Kuvayı Milliye kalpağı dikkatini çekti.

"Ne oluyor böyle?" demeye vakit kalmadan "Biliyor musunuz bilmem, benim Afife Jale Hanımefendi'yle son derece tatsız bir başka karşılaşmam vardır" dedi Emniyet Müdürü.

“Öyle mi?” dedi şaşırarak Fikret Şadi Bey.

“Öyle efendim. Afife Jale Hanımefendi Kadıköy’de sahneye çıkınca derdest ettirip karakola getirtmiş, kendisini sahneye çıkmaması hususunda uyarmıştım.”

Az daha, şaşkınlıktan küçükdilini yutacaktı Fikret Şadi Bey. Meseleyi tabii ki biliyordu. Afife’nin başından geçenleri bilmeyen mi vardı. Gazeteler günlerce bu konuyu yazmış, tiyatro çevrelerinde aylarca aynı konu konuşulmuştu.

Fikret Şadi Bey, aldığı bu bilgi üzerine ne söylesin bilemedi. Neyse ki imdadına müdür beyin bizzat kendisi yetişti.

“Bu yaptığınız bir memleket işidir. Hele heyetiniz içinde Türk kadınlarının da bulunuşu takdire şayandır. Bu şehirde, yapacağınız ikinci bir hizmet daha sizi bekliyor. O da temsillerinizi kadınlara ayrı, erkeklere ayrı olarak değil, İstanbul’da olduğu gibi karışık yapmanızdır. Buna muvaffak olduğunuz takdirde, bu medeni hayatı Trabzon’a sizi getirmiş ve böylece çok şerefli bir iş yapmış olacaksınız!”[102]

Afife’nin şaşkınlığıyla birlikte, beynindeki hançerin can yakıcı tesiri artıyordu.

Neler söylüyordu bu adam böyle?

Genç yıldız, Fikret Şadi Bey’le Emniyet Müdürü arasında geçen konuşmaya mümkün olduğunca kulak kabarttı.

Konuşmalar tamamlanınca, ötekilerle birlikte ama emniyet müdürünün elini sıkmadan odadan çıktı genç yıldız. Az önce adamın ettiği “Şeref!” sözcüğü cayır cayır yakmaya başladı beynini.

Afife’nin şaşkınlığı yol boyu sürecekti.

Kendi kendine durmaksızın “Nasıl oldu da oldu?” diye soracaktı aralıksız olarak genç yıldız.

Kadıköy’de, sahneye çıktığı için kendisine orospu muamelesi yapan bir insan, bu kadar kısa sürede bunca büyük bir değişiklik gösterebilir miydi?

Afife’nin kulağını, Kadıköy’de polis merkezinde yediği zılgıt, o günkü kadar tırmaladı.

Az önce kendisine büyük iltifatlarda bulunan geçmişin o keskin taassup erbabı, nasıl olup da bugün karşısına bir Batılılaşma sevdalısı gibi dikilebiliyordu?

Üstelik “Şeref!” gibi laflar ederek...

Afife’nin imdadına Fikret Şadi Bey yetişti.

“Sizi yakalayamadığında Celal Sahir ve Hüseyin Suat Beyleri gözaltına alan adam da buydu değil mi Afife Hanım?”

Evet anlamında başını salladı genç yıldız.

“ ‘Afife Jale’yi sahnede gördüğümde, avradımı şanoda görmüş kadar fena oluyorum. Hepinizi mahvederim!’ diye bağırdığını iki arkadaşımdan da ayrı ayrı dinlemiştim. Ne büyük bir değişim!”

Fikret Şadi Bey bu sözleri söyleyince, yanı sıra yürümekte olan sinema sahibi de katıldı konuşmaya.

“Değişim değil azizim. Emniyet müdürünün düşüncelerinde zırnık kadar fark olmadığına yemin edebilirim. Değişen zaman. O gün öyle düşünüyordu, zaman değişti, bugün böyle düşünüyor. Anlayacağınız, esen rüzgârlara uygun davranıyor. ”

Baş ağrıları içinde de olsa “Peki, nasıl oldu da Kuvvacı oldu bu adam?” diye sordu bitkin bir ses tonuyla Afife.

Cevabı Fikret Şadi Bey verdi.

“Bana kalırsa hiçbir zaman olmadı. Pek çoğunun yaptığı gibi, kıvrak bir vücut hareketiyle, yenilen saftan kazananların bulunduğu safa atlayıverdi.”

“Demek...” diye düşündü genç kız. “Düşüncelerden, ideallerden, inançlardan ve hatta şereften bu kadar çabuk vazgeçilebiliyormuş. Demek asıl aşağılık olanlar, hapis yatmayı göze alarak dünya görüşlerinde ısrar eden şanocular değil, onları şanocu diyerek, aşağılayanlarmış.”

100 Cemal Bey, Trabzon’da, 18.03/05.10.1924 tarihleri arasında valilik yaptı.

101 Kazazzade Hüseyin Efendi, Trabzon’da 1923-1928 yılları arasında belediye başkanlığı yaptı.

102 Vasfi Rıza Zobu’nun O Günden Bu Güne isimli kitabından, s. 132

YETMİŞ BEŞ

Genç yıldızın başı, gece boyu çatlayacakmış gibi ağrıdı.

Sabahın ilk ışıklarıyla Zabel'i buldu ve "Aramızda kalsın ama durum böyle böyle" diyerek kendine dair gerçeği anlattı.

Patronun eşinin, baş ağrısının safahatını baştan sona, bütün açıklığıyla bilmesinde yarar görmüştü Afife.

Bir çare bulunamazsa, bir gün sonra oynanacak oyuna çıkması mümkün olamayacaktı.

Zabel, sinema sahibinden derhal bir doktor adı ve adresi aldı. Afife ile birlikte adamın karşısına dikildi ama bir türlü anlatamadı beraberindeki genç hanımın derdini.

Bunun üzerine Afife anlatmaya koyuldu.

"Sinirsel bir durum doktor bey. Beynime bir hançer saplanıyor ve ben ağrıdan gözlerimi bile açamıyorum. İstanbul'daki doktorum böyle durumlarda en küçük doz morfin enjekte ediyor ve kendime ancak öyle gelebiliyorum."

Genç kızın anlattıklarını düşündü doktor. Sonra, kendisine neden morfin veremeyeceğini izah etmeye koyuldu.

"Morfin baş ağrısına karşı geliştirilmiş bir ilaç değildir. Çok daha zorlu hastalıklar, mesela ameliyat ağrılarında kullanılır. Sizin anlattığınız daha çok sinirsel bir durum gibi görülüyor ki bu da psikiyatrinin alanına girer. En iyisi ben size kuvvetli birkaç ağrıkesici yazayım."

Reçeteyi yazdıktan sonra da söyleyecekleri vardı doktorun.

"Morfin alışkanlık yapar. Bazı bünyeler, birkaç dozdan sonra onsuz yaşayamaz hale gelir. Bazı vakalarda birkaç yıl süreyle bağımlı olunmayabilirse de eninde sonunda olunur."

Afife ve Zabel, doktorun yazdığı reçeteyle en yakındaki eczaneye gidip ağrıkesicileri aldılar.

“İlaçlarını al ve biraz dinlen” diye tavsiyede bulundu Zabel ve genç kızı odasında yalnız bıraktı.

***

Leblebici Horhor, Hisse-i Şayia gibi ezbere bildiği oyunları oynayacak bile olsa, bir hata yapmaktan korkuyordu Afife.

Zabel ve Anais başarılı oyuncuya cesaret verseler de Afife korkusunu yenemiyordu.

Sinema sahnesinden bozma tiyatro sahnesinde, öğlen kadınların akşam da erkeklerin karşısına çıktı.

Başından ateşler çıkarak oynadı oyunları. Ne söylediğini, ne yaptığını bilmeden bitirdi.

Fikret Şadi Bey “Bizim alıştığımız Afife Jale değildi ama olsun” demekle yetindi kuliste.

“Sabaha kadar kendimi dinleyeceğim, olmazsa İstanbul’a dönmem icap eder” dedi genç yıldız gözyaşları içinde patronuna.

Fikret Şadi Bey “Olur mu hiç öyle şey!” dediyse de Afife’nin durumu ortadaydı. Genç kız karşısında adeta canlı bir cenaze gibiydi.

***

Ertesi gün Trabzon’dan kalkıp İstanbul’a gidecek vapura gözyaşları içinde bindi Afife.

Tiyatrocu arkadaşları arkasından el salladılarsa da görmedi.

O gün İstanbul’daki evine telgraf çektirmiş, annesinden ve dadısından, dört gün sonra Tophane Rıhtımı’na ulaşacak Gülcemal isimli vapuru karşılamaya gelmelerini istemişti.

Dört gün geçmek bilmedi Gülcemal’in kamarasında.

Avuçlar dolusu ağrıkesici bana mısın demedi.

Arada bir, beynindeki hançer nedeniyle kendisini güverteden Karadeniz’e bırakmayı bile düşündü güzel kız.

Böyle zamanlarda, kendisinden çok annesi ve dadısını ne kadar çok üzeceği geldi aklına.

YETMİŞ ALTI

“Tatsız bir macera” olarak hatırlıyordu Afife Trabzon yolculuğunu.

Onun için Trabzon’da başlayıp aynı şehirde bitmiş olsa da, birkaç şehirde daha temsiller verildikten sonra, Milli Sahne Ankara’ya ulaşmıştı.

Afife, arkadaşlarının Ankara’da Gazi Mustafa Kemal Paşa başta olmak üzere, devletin bütün kademeleri tarafından ilgiyle karşılandığını, bütün oyunların kapalı gişe oynandığını gazetelerden takip etmişti.

Bazen dadısına, arada bir de annesine “Olmadı işte!” diyordu.

“İstanbul’da mahvıma yol açan emniyetçi, Trabzon’da da çıktı karşıma. Ettiği laflar bir önceki gibi olmasa da sigortalarım attı bir kere.”

En başından itibaren, büyük şanssızlıktı Afife’nin başından geçenler.

O Müslüman kadın olarak sahneye çıkmak için savaş verirken adları dahi bilinmeyen kadın oyuncular, yeni Türkiye’nin baş tacı olma yolunda süratle ilerliyorlardı.

***

O günün gazetesini “Kadın Hamlet!” başlıklı yazıyı işaret ederek annesinin önüne sürdü güzel kız.

“Ne çok konuşmuştuk kadından Hamlet olup olamayacağını rahmetli dedemle hatırlıyor musun?”

Afife sekiz yaşlarındayken Sarah Bernhardt İstanbul’a Hamlet’i oynamaya gelmişti. Afife o zamanlarda geçen konuşmaları kastediyordu.

“Nasıl da hatırlıyorsun!” dedi şaşırarak annesi ve parmaklarıyla hesap yapıp söylendi.

“Ne çok zaman... Aradan yaklaşık on beş sene geçmiş.”

Medhiye Hanım kızının uzattığı gazeteyi aldı ve Hamlet ile ilgili yazıyı okumaya başladı.

“Siranuş oynayacakmış Hamlet’i” dedi, yazının ilk paragrafını bitirmeden Medhiye Hanım. Çok iyi tanıdığı birinden bahsediyormuş gibiydi.

Kim tanımazdı ki Büyük Siranuş Nigosya’yı?[103]

Medhiye Hanım parmaklarını kullanarak hesap yapmayı sürdürdü.

“Senin doğumundan on beş çıkartalım, 1887 olsun... O tarihte Behiye’ye hamileydim ve izlemeye gitmiştim Siranuş Hanım’ı. En azından elli yıldır sahnede.”

Afife de seyretmişti çeşitli zamanlarda Büyük Siranuş’u. Rahmetli dedesiyle epey oyununa gitmişlerdi.

Hatta dedesinin “Siranuş Hanım bir ara Rusya’ya gitti. Oradan kendisini çok geliştirmiş olarak döndü” dediğini bile hatırlıyordu Afife.

Aklına birden “Gidelim mi anne Hamlet’e?” demek geldi güzel kızın.

Aslında, epeydir evde tiyatronun “t”sini bile telaffuz etmiyor, ettirmiyordu Afife.

Medhiye Hanım, kızının teklifini bir fırsat olarak değerlendirdi.

“Gidelim tabii kızım.”

***

Afife, Medhiye Hanım ve Sophia, gözden uzak bir yerden seyrettiler Büyük Siranuş’u.

Hem oyundan dönerken hem de sonraki günlerde, özellikle gazetelerde çıkan yazıları okurken epey lafını ettiler.

Kimi yorumcular “Büyük Siranuş kendine ait olmayan topraklarda dolaştı” diye olumsuz yaklaşmış, bazıları temcit pilavı misali “Kadın Hamlet olur

mu?” diye sorgulamış, çoğunluk “Bravo Büyük Siranuş’a” demeyi seçmişti.

Afife’yse, rahmetli dedesinden aldığı bilgilerin ışığında, hepsinden farklı yaklaşıyordu meseleye.

“Elbette bir kadın erkek, erkek de kadın rolünü oynayabilir. Önemli olan, yaratacağı tesirdir. Sarah Bernhardt bile, erkek olduğuna ikna edememişti izleyiciyi. Fiziki açıdan Siranuş Hanım ondan daha da az müsait Hamlet olmaya. Öte yandan, eğer karşı cinsi canlandıracaksanız, oynayacağınız oyunun buna müsait olup olmadığını da göz önünde bulundurmalısınız. Sözgelimi, bir kadının kendisini erkek yerine koyarak bir başka kadına aşkını ilan etmesi hiç hoş kaçmıyor.”

Hem dadısı hem de annesi onunla aynı fikirdeydi.

Medhiye Hanım’a göre de bir kadının erkek gibi kıskançlık krizine girmesi, rakibini öldürmeye kalkışması hiç de tabii görünmüyordu.

Sophia’ysa durmaksızın “Erkek, bir kadının ruhunu anlamaz ki! Onun duygusunu yansıtamaz” diyordu.

Böyle konuşmaların yapıldığı bir anda “Ben Hamlet oynasam nasıl olurdu acaba?” diye sordu Afife.

İki kadın da ne diyeceklerini şaşırdılar.

Annesi “Sen becerirdin yavrum!” dedi büyük bir inançla.

Sophia “Bana soracak olsalar, bir tek senin becerebileceğini söylerdim güzel kızım!” dedi büyük bir sevgiyle.

Afife, bir kez daha ne kadar çok sevildiğini düşündü.

Trabzon’dan dönerken kendisini Gülcemal’in güvertesinden atmadığına sevindi.

103 Mehrübe Kantarcıyan 1862-1932 yılları arasında yaşadı. Ünlü Ermeni tiyatro sanatçımız. Siranuş sahne adıdır. Soyadını evlendiği bir İtalyan orkestra şefinden aldı.

YETMİŞ YEDİ

Annesinin ve dadısının çarşıya çıkacakları saate kadar zor zaman geçirdi Afife.

Onlar çıkar çıkmaz merdivenleri tırmandı, ne olur ne olmaz diye kapısını usulca kilitledi, komodininin en altında bulunan kilitli kutuyu çıkardı çalışma masasının üzerine koydu.

Pencereye doğru baktı, perdeler de pencereler de sıkı sıkı kapalıydı.

Kutusunun kilidini açtı, içinden metal bir kutu çıkardı.

Kahve yapmakta kullandığı ispirto ocağını yaktı. Metal kutunun içine biraz su koydu.

Az sonra kullanacağı, üzerinde Hermo-Stahl yazan Alman malı enjektör ve iki numara iğneyi kutunun içinde kaynamaya bıraktı.

Bir sonraki aşama, kolunu sıkmakta kullanacağı kemeri gardıroptan almaktı.

Masasının başına döndüğünde enjektör ve iğne steril hale gelmişti. Soğumaları için beklerken zaman geçmek bilmedi.

Gayet güzel sabunladığı elleriyle iğneyi mümkün olduğunca dibinden tutup enjektöre taktı, küçük şişeden bir doz morfin çekti, enjektörün içinde hava kalmasın diye çok azını dışarıya fışkırttı ve sıktığı sol kolunda bulduğu ilk damara zerk etti.

Sayısız miktarda iğne izi vardı güzel kızın sol kolunda.

Kendinden geçmeden, enjeksiyonda kullandığı bütün alet ve edevatı yerli yerine kaldırdı. Sonra kapısının kilidini açtı, eline bir kitap alıp yatağına uzandı.

Dadısı ya da annesi odasına girip onu kendinden geçmiş bulurlarsa, her zaman olduğu gibi kitap okurken uyuyakalmış gibi görünmek istiyordu.

***

Trabzon seyahatinden döndükten sonra edinmişti enjektör takımını ve morfini.

O seyahatte, ihtiyacının morfin olduğunu öğrenen arkadaşlarından biri Beyoğlu'nda yaşayan bir tanıdığının ismini ve bulunduğu yeri söylemiş, "İstanbul'da olsak, ondan şıp diye satın alabilirdik" demişti.

Aklının bir kenarına yazmıştı Afife bu ismi.

İstanbul'a dönünce Doktor Suat'a bedenini son bir kez teslim etmiş, sonra Beyoğlu'nun yolunu tutmuştu.

Aktör arkadaşının selamını söyleyerek, morfin satıcısına derdini anlatmıştı Afife.

Her halinden morfinman olduğu anlaşılan satıcı, güzel kızın hikâyesini dinleyince "Hayat işte!" demişti içini çekerek.

Ne Afife satıcının hikâyesini dinlemeye meraklı görünmüş ne de satıcı anlatmaya girişmişti.

Bir iğne bir iplik kalmış adam, sadece morfin tedarik etmek değil, enjeksiyon takımı edinmek için de yardım etmişti Afife'ye.

***

Önceleri sadece çok ağır baş ağrıları esnasında morfin alırken, epeydir bağımlı durumuna geçiş yapmıştı Afife.

Trabzon seyahatine kadar sınırda yaşamışsa da, o turnede girdiği büyük krizden sonra bağımlı olduğuyla yüzleşmişti.

Kendisini İstanbul'a zorlukla atan Afife için, berbat sınır epeydir geçilmişti.

Vücudunun kendisini uyardığı zamanlarda almak zorunda olduğu, bir nevi su ve havaya dönüşmüştü genç kız için morfin.

O gün de işte öyle günlerden biriydi...

Dadısı ve annesinin kapıdan çıkıp gitmelerini iple çekmiş, gitmiyorlar diye endişelenmiş, evin içi dar gelince kendisini bahçeye zor atmış, olmamış geri dönmüş, hiç gerekmediği halde birkaç kez odasına inip çıkmış, terlemiş, teri üzerinde soğumuş, yeniden terlemiş, ihtiyacı olmadığı halde su içmiş, çarşıya gitme işini ağırdan aldıkları için annesine ve dadısına sinirlenmiş, nihayetinde evde kimse kalmayınca koşar adımlarla odasına çıkmış, nefes nefese komodinini açmış, zor zahmet ahşap kutusunu çıkarmış, minik anahtarı kutuya titreyen parmaklarıyla halden hale girerek sokmuş ve malum süreci başlatmıştı Afife.

Şimdi başucunda bir roman olmak üzere uykuya dalmak üzereydi güzel kız.

“Hiç olmazsa...” diye düşündü. “Bedenimi o iğrenç Doktor Suat’a teslim etmek zorunda değilim.”

YETMİŞ SEKİZ

“Bildiğimizi bilmiyor” demişti, kapıyı çekip can yoldaşının koluna girerken Medhiye Hanım.

Kızının kendi iğnesini kendisinin yaptığının epeydir farkındaydı.

“Kör olası Doktor Suat” diye homurdanmıştı Sophia, Medhiye Hanım’ın bu sözleri üzerine.

Annesi ve dadısı, Afife’nin baş ağrılarına morfin alarak çare bulmasına, hastalığın iyileştirilmesi olarak bakmışlardı uzun zaman.

“Keşke Trabzon’a göndermeseydik!” demişti acı çeker gibi Medhiye Hanım, Doktor Suat’ın lafı geçince. Göndermese, kızının “müptela” olmayabileceğini düşünmüştü yine.

“Nereden bilebilirdik böyle olacağını?” diye savunmuştu hem kendisini hem de can yoldaşını Sophia.

Bu lafı ederken bildiği bir şey daha vardı Sophia’nın.

“Keşke Trabzon’a göndermeseydik” diyen kendisi olsa, bu sefer mutlaka Medhiye Hanım “Nereden bilebilirdik böyle olacağını?” derdi.

Afife ve iki yaşlı kadının yaşamakta olduğu, esasen bir yanı “şöyle olsa böyle olurdu”lu öteki yanı “olan oldu”lu, otuz iki kısım tekmili birden büyük ama çok büyük bir dramdı, o kadar.

Medhiye Hanım birkaç adım sonra filmi iyice başa sarıp “Hidayet Bey’in dediğini mi yapsaydık acaba?” diye sormuştu.

“Yüz kere düşündük bunu. Ya o zaman kendine kıysaydı? Bugün ne halde olurduk ikimiz de? Düşünme bile bunu.”

Doğru söylemişti Sophia.

Kaldı ki o zaman ve o zamandan bu zamana geçen süre zarfında milyon kere konuşmuş, düşünmüşlerdi bu konuyu.

***

Fileleri tıka basa dolu olsa da konuları Afife oldu, pazar dönüşünde iki kadının.

“Ziya’ya evet deseydi, belki o zaman tiyatroyu hafife alır, böylece morfin illetinden uzak kalırdı.”

Medhiye Hanım’ın bu sözleri Sophia’nın içini çekmesine yol açtı. O da çok üzülüyordu Afife’nin Ziya’yı geri çevirmesine.

Öte yandan, genç kız ne annesine ne de dadısına Ziya’nın teklifinden söz etmişti.

Yine de haberdarlardı işte iki yaşlı kadın Ziya ile Afife arasında geçen konuşmalardan.

Çünkü, genç adam Afife’den önce kendi annesiyle konuşmuştu bu konuyu.

Annesi, oğlu Afife tarafından ikinci kez geriye çevrilince söz etmişti olup bitenden kardeşine.

“Afife çok akıllıca davranmış ve reddetmiş Ziya’yı” demişti bir konuşmalarında Medhiye Hanım’ın kardeşi.

Beklemişti bu davranışı hep Ziya’dan Medhiye Hanım ama iki çocuğun evlenmeleri için ne çaba göstermiş ne de tersini yapmıştı. Konunun hep uzağında kalmayı tercih etmiş, ne olacaksa ya da olmayacaksa, çocukların kendi kararına bırakmıştı.

“Ankara’ya bizim kız yüzünden gitmiş meğer Ziya” dedi, sanki Medhiye Hanım’la yeni bir haberi paylaşıyormuş gibi Sophia.

Başını salladı, biliyorum manasında Medhiye Hanım, sanki tersi mümkün olabilirmiş gibi.

Afife’ye yakın oturmak şöyle dursun, aynı şehirde olmak bile istememişti genç kız tarafından geri çevrilince Ziya.

Kimseciklere haber vermeden, orada evlenmişti genç adam.

Geçenlerde, Ankara’dan bir mektup ve içinde bir resim göndermişti teyzesine genç adam.

İçinden, minik bir kız çocuğunun resmi de çıkmıştı.

Aynen şöyle yazmıştı fotoğrafın arkasına inci gibi yazısıyla Ziya:

“Minik Afife’den, Sevgili Büyük Teyzeleri Medhiye ve Sophia’ya ve Küçük Teyzesi Afife’ye kucak dolusu sevgi ve öpücük.”

Gözyaşları içinde incelemişlerdi minik Afife’nin resmini üç kadın.

İlerleyen günlerde fotoğrafı gümüş bir çerçevenin içine yerleştirip, aile resimlerinin yan yana durduğu etajerin üzerine koymuşlardı.

Başta rahmetli Doktor Sait Paşa olmak üzere kimler yoktu ki fotoğrafların arasında.

***

Az sonra, tam da o fotoğrafların karşısında soyunup dökündü iki kadın.

Yaptıkları gürültüyü kızlarının duymayacağından emindiler.

Sophia bir koşu mutfağa, sürahiyi boşaltıp musluktan taze su doldurmaya gitti. Geriye beraberinde iki de temiz bardak getirdi ve ortadaki masanın üstüne koydu.

Kana kana içtiler sularını iki can yoldaşı.

Sonra “Of, of!” diye içini çekti fotoğraflara bakarak Sophia.

Medhiye Hanım onun bu sözleri üzerine “Ne hayatmış bizim ki değil mi?” diye sordu.

Sophia sessiz kalınca, konuşmasını sürdürdü.

“Seni de ortak ettik bütün dertlerimize, tasalarımıza.”

Sesini çıkartmadı hiç Sophia.

Cevap vermek yerine, yoksul bir ailenin kızı olarak Medhiye Hanım’ın yanına can yoldaşı olsun diye verildiği günlere geri döndü.

Bugün kardeşi gibi gördüğü Medhiye Hanım, o zamanlar filiz gibi bir genç kızdı.

Kendisi de ona keza.

Behiye gelmişti dünyaya çok geçmeden. Oyun oynama çağından gerçek hayata onunla birlikte geçmişlerdi.

Medhiye Hanım’ın ilk doğurduğu çocuğun kırk yaşına yaklaştığını hesapladı zihninden Sophia.

Behiye’den beş yıl kadar sonra da Salah gelmişti dünyaya.

Gencecik ve gösterişli bir kadınken, hiç beklenmedik bir anda eşini kaybetmişti Medhiye Hanım...

Daha önce hiç evlenmemiş olan Hidayet Bey’le evlendirilmişti bunun üzerine...

Olup biten her şey hızla geçip gitti Sophia’nın gözünün önünden.

Her karesinde var olduğu uzun filmi, birkaç saniye içinde baştan sona yeniden seyretti.

YETMİŞ DOKUZ

“Ben nasıl sahneye çıkan ilk Müslüman kadınsam, o da ilk erkekti” dedi, elindeki gazeteden başını kaldırıp Afife.

Ahmet Fehim Bey’in Hatıralar’ı yayımlanacağı için Vakit gazetesi de almaya başlamışlardı eve.

Annesi ya da dadısı gazeteyi getirir getirmez önce Afife kapıyor, bir köşeye oturup “Büyük Üstat” diye adlandırılan Ahmet Fehim Bey’in anılarını noktasına virgülüne kadar okuyordu.

Arada bir başını gazeteden kaldırıp, az önce yaptığı ya da şimdi yapacağı gibi yorumlar da yapıyordu Afife.

“Daha ben dünyaya gelmemişken, üstadın oynamadığı şehir kalmamış” dedi ve başladı gazeteye bakarak saymaya.

“Çankırı gibi içeride kalan iller de dahil olmak üzere Ordu’dan Samsun’a kadar Karadeniz, Çanakkale’den Midilli’ye kadar tüm Ege. Edirne, Tekirdağ ve canım İstanbul’da yıllar yıllar...”

Sonra oturmakta olduğu koltuktan kalktı, Sophia ve Medhiye Hanım’ın şaşkın bakışları arasında mutfağa girip kapıyı arkasından kapattı, az sonra kapıyı açtı, öksürerek salona girdi.

Belli ki birini canlandırmaya başlayacaktı güzel kız.

“Hoş geldiniz hanımefendiler. Öncelikle hepinize, gösterdiğiniz medeni cesaret için teşekkür ederim. Sınav az sonra başlayacak. Alfabetik sıraya göre, içeriye teker teker alınacaksınız. Hepinize muvaffakiyetler dilerim.”

Sonra kendi sesine geri döndü ve “Düşünebiliyor musunuz, bu söylediğim oldu ve ben oradaydım” dedi.

Medhiye Hanım “Darülbedayi’in sınavı” dedi önemli bir bilmeceyi çözmüş gibi.

Sophia de “Hatırlıyorum. Anlatmıştın bunu o zamanlar” diyerek geçmişe döndü.

Üç kadın, uzun uzun Ahmet Fehim Bey’in Vakit’te yayımlanan röportajı üzerine konuştular.

“Demek...” dedi Sophia bir ara. “Önümüzdeki hafta jübilesi yapılacakmış. Öyle mi?”

Medhiye Hanım “Öyle” diye cevapladı can yoldaşını. Biraz düşündükten sonra “Biz de gidelim” diye ekledi.

“Gidelim” diye annesini destekledi Afife.

***

Ahmet Fehim Efendi’nin jübilesi şahane geçiyordu. Tiyatroyla ilgili kim var kim yoksa oradaydı.

Afife bu kez görünmemeye çaba göstermedi. Tersine, tanıdıklarıyla selamlaşıyor, yanlarına gidip hatırlarını soruyordu.

Gonk çalınca, annesi ve dadısının yanına bir dolu bilgiyle döndü.

“İstanbul Belediyesi’nin başına Muhittin Bey104 diye biri gelmiş. Ben tanımıyorum. Darülbedayi’in yeniden belediyeye bağlanması için uğraşıyormuş. Önümüzdeki yılın başında da galiba Ertuğrul Muhsin Bey’i yurtdışından getirecekmiş. Anlayacağınız, kulisler kaynıyor. Herkes Darülbedayi’de nelerin olacağını merakla bekliyor.”

İki yaşlı kadın, kızlarının tiyatroya dair heyecanlandığını görünce sevindiler. Birbirlerine gözleriyle “İyiye işaret” demeye çalıştılar.

Afife, Trabzon’dan döndüğünden itibaren tiyatrodan iyice uzaklaşmış, içine kapanmıştı. Bu arada düzenli olarak morfin kullanıyordu.

Sophia ve Medhiye Hanım arada bir durumu değerlendiriyor, kızlarının aklını tiyatroya vermesinin iyi olabileceğini düşünüyorlardı.

“Sen de bakın kendin için bir iş olur mu kızım?” dedi gonk yeniden çalarken Medhiye Hanım.

Sophia da “Haydi inşallah!” diyerek güzel kızı yüreklendirmeye çalıştı.

***

Eve ulaşıp da kapının altından atılmış bir zarfın Darül ve Bediş’in ayaklarının altında olduğunu görünce “Hayırdır inşallah” dedi Sophia ve derhal hamle yaptı.

“Salah’tan!” diye feryat etti, zarfı yerden alıp üzerine göz atınca.

“Oğlum!” dedi Medhiye Hanım.

Yaşlı kadın, kendinden asla beklenmeyecek süratle zarfı Sophia’nın elinden kaptı, mutfağa koştu, bir bıçak yardımıyla açarak geri döndü.

Uzun bir mektuptu. Yüksek sesle ve derhal okumaya başladı.

“Geliyor!” dedi mektup okunurken Sophia.

“Eşini ve çocuğunu da getiriyor. Demek tümüyle yerleşecek İstanbul’a” diyerek başını kaldırdı mektuptan Medhiye Hanım.

Mektubu sonra bir kez de Sophia okudu. Arada bir yüksek sesle yorumlar yaptı.

Sonra sıra Afife’ye geldi. Çok uzun zamandır görmediği ağabeyinden gelen mektubu, baştan sona o da sanki hiç okunmamış gibi ilgiyle okudu.

***

Akşam yemeğini yerlerken “Salah’ın İstanbul’a gelmesi iyi olacak” dedi Sophia, sanki daha önce hiç konuşulmamış gibi.

Heyecanlandı Medhiye Hanım ve o da yeniden “Öyle!” diye karşılık verdi can yoldaşına.

Kurtuluş Savaşı başlamadan, çalıştığı şirketin istemesi üzerine Ortadoğu'dan Mısır'a geçmişti Salah. Orada evlenmiş, çoluk çocuk sahibi olmuştu.

Şimdi de aynı işletme tarafından İstanbul'a gönderiliyordu.

Medhiye Hanım, nasıl olup da aklına gelmediğine vurgu yaparak "Tam olarak tarih vermemiş değil mi?" dedi belki Sophia ya da Afife hatırlıyordur diye.

Afife masanın ucunda duran mektuba uzandı, açtı ve ilgili bölümü yeniden okudu.

"Anneciğim, Soficiğim ve Afifeciğim, geriye doğru saymaya başladık, Kahire'den kalkacak vapurla İstanbul'a doğru yola çıkacağız."

Zarfın üzerindeki tarihe göz attı Afife ve "Mektup üç haftada gelmiş. Yolda geçecek zamanı da hesaba katarsak, iki hafta sonra burada olacaklar demektir. Vapurun ve bağlı olduğu şirketin adını yazmış. Soruştururuz" dedi.

104 Muhittin Üstündağ 1884-1953 yılları arasında yaşadı. Hukuk Fakültesi'ni İstanbul'da bitirdi. Çeşitli kademelerde görev yaptıktan sonra İstanbul'a vali ve belediye başkanı oldu. TBMM'nin 7. döneminde İstanbul Milletvekilliği yaptı. İstanbul'a "Şehir Tiyatroları"nı kazandırdı.

SEKSEN

Afife, ağabeyini ve ailesini Tophane'deki rıhtıma getirecek gemiyi beklerken Hâkimiyet-i Milliye'de yayımlanan, Muhsin Bey ve canlandırdığı "Hamlet" ile ilgili yazıyı okudu.

Yere göğe koyamamıştı gazete oyunu ve oyuncuyu.

Bir haftadır kapalı gişe oynuyordu Hamlet. İkinci haftanın biletleri de karaborsaya düşmüştü.

Gazete "Milli Tiyatromuz, Hamlet'i oynamakla medeni temaşa sahasında mühim bir vazife üstlendiğinden mükâfatını umumun takdiri şeklinde kazanmayı hak etti" diyordu.

Gerilere doğru gitti bu satırları okurken Afife. Zihninde, rahmetli dedesinin hayatta olduğu, Darülbedayi'in ilk kurulduğu günlere doğru bir yolculuğa çıktı.

Ne çok emek verilmişti o günlerden bugüne gelinene kadar.

André Antoine gibi önemli bir tiyatro adamı Fransa'dan getirilmiş, araya Büyük Harp girip hoca Paris'e dönünce, memleketin münevverleri onun bıraktığı yerden, devam etmişlerdi.

Muhsin Bey işte tam bu geçiş döneminin ürünüydü.

Ünlü tiyatro adamı, mesleğe on yedi yaşında, Afife'nin de hocası sayılacak Burhanettin Bey'le başlamışsa da, akademik denilebilecek eğitimini tıpkı kendisi gibi Darülbedayi'de almış, kısa sürede aynı kurumun eğiticilerinden biri haline gelmişti.

Sonra yıllarca Berlin'de ve Paris'te sahne tozu yutmuş, orada edindiği deneyimle İstanbul'a dönüp bu sefer de Darülbedayi'i ayağa kaldırmaya girişmişti.

Ve sonunda, başarmıştı!

“Peki ya ben?” diye düşündü Afife kendisini Muhsin Bey’le karşılaştırarak.

Neyse ki iskelenin üzerinde meydana gelen hareketlilik uzun boylu düşünmesine izin vermedi.

Medhiye Hanım, Sophia ve Afife iskeleye çıkıp, ötekiler gibi gözlerini Sarayburnu istikametine çevirdiler.

***

“Messageries Maritimes” işletmesine bağlı çalışıp İskenderiye’den kalkan ve Beyrut, Limasol, İzmir gibi önemli limanlarda yolcu ve yük indirip bindirdikten sonra dünyanın en büyük limanlarından biri olan İstanbul’a ulaşan dev gemi “Champollion”, Tophane Rıhtımı’na zor da olsa yanaştı.

Gemiyi karşılamaya gelen üç kadın, karaya çıkan her adama, kadına ve çocuğa dikkatle baktılar.

Son on yıldır bir kez bile görmedikleri, sadece fotoğraflarından tanıyabilecekleri Salah, iki çocuğu ve eşiyle birlikte nihayet göründü.

Medhiye Hanım öne geçti, koşarak oğlunun boynuna sarıldı.

“Bu tablo...” diye düşündü Afife. “Sahiden görülmeye değerdi!”

“Hiç değişmemişsin yavrum” diyerek hamle yaptı Medhiye Hanım’dan sonra Sophia.

“Dadıcığım” diye karşılık verdi Salah, annesine olduğu gibi içtenlikle sarılarak yaşlı kadına.

Medhiye Hanım ve Sophia gelin ve çocuklarla ilgilenmeye başlayınca, onlardan boşalan yeri Afife doldurdu.

“Hoş geldin abi” dedi kırık bir ses tonuyla.

İki kardeş hiç konuşmadan ama uzunca sarıldılar birbirlerine.

Salah’ın Rüştiye’den mezun olacağı sene, Afife ilk mektebe henüz başlamıştı. Behiye ablası kadar olmasa da epey yaş farkı vardı aralarında. Ablasıyla yaşadıklarını neredeyse hiç hatırlamıyordu Afife. Birisi kendisini bilmeye ancak başladığında, öteki çoktan evlenip kendi evine yerleşmişti. Ama Salah’la durumu öyle değildi.

Afife tam bunları düşünürken, Salah “En zor zamanlarında sana destek olamadım kardeşim” dedi kalbiyle konuşarak.

Şaşırdı Afife. Nereden biliyor olabilirdi ki ağabeyi ne tür zorluklar çektiğini.

“Mektuplar” diye düşündü Afife. Annesi ve Sophia, kendisinden ayrı mektuplar yazmış olmalıydılar Salah ağabeyine.

“Ben de...” dedi Afife ağabeyine. “Sana ve yengeme, çocuklarınız doğduğunda yardımcı olamadığım için dertlendim hep.”

Hemen bu sözlerinin ardından, Salah, eşi ve çocuklarıyla kız kardeşini birbirlerine tanıttı.

Oğlan çocuğu “Ünlü oyuncu olan halam bu mu?” diye sordu pat diye.

SEKSEN BİR

İş bulmak için muhtelif denemelerde bulundu Afife.

Gururuna yedirip, çalışma isteğini doğrudan dile getirmese de, Darülbedayi ve öteki tiyatro çevrelerine mümkün olduğunca girip çıkmaya çalıştı.

Bütün eski arkadaşları, hocaları kendisini gördüğüne çok seviniyor ama kimse “Gel bizde şu rolü oyna” demiyordu.

Böyle zamanlarda, Trabzon’da başından geçenlerin laf olarak camiada yayılmış olabileceğini düşünüyordu genç yıldız.

Elin ağzının torba olmadığını, büzülemeyeceğini bilecek kadar yaşamış ve görmüştü.

Trabzon’da beynine giren hançer nedeniyle doktordan morfin dilenmesi, edinemeyince palas pandıras İstanbul’a dönmesi, tiyatro çevrelerinde kim bilir nasıl anlatılmıştı ve belki hâlâ da anlatılmaya devam ediyordu.

Öte yandan, sahneye ilk günden itibaren başrol oyuncusu olarak çıkmaya başlamış, sonrasında hiçbir oyunda ikincil rol almamış, sadece mücadelesi değil oyunculuğuyla da son derece sıra dışı bir isimdi Afife.

Sahneye oyun koymayı düşünen tiyatrocular, kuşkusuz bu özel durumu da göz önünde bulunduruyor olmalıydılar.

Seyirci karşısına çıkma sayısı bırakın binleri, yüzleri bile bulmamıştı belki ama cümle âlem biliyordu ki o sahici bir yıldızdı.

Kendisine gelişigüzel de olsa bir rol teklif edilmiyor olmasının nedenlerinden en önemlisi olarak bunu görüyordu Afife.

Meselenin bir başka boyutu ise, Türkçeyi düzgün konuşan kadın oyuncuların sahne üzerinde pıtrak gibi çoğalmış olmasıydı.

Muhsin Bey’in eşi Neyyire Hanım ve Muvahhit Bey’in eşi Bedia Hanım, İstanbul’un önemli sahnelerini paylaşmış, tabiri caizse Afife’ye uygun bir

rol bırakmamışlardı.

Düşüncelere böylesine derin daldığı günlerden birinde “Karadeniz’de gemilerin mi battı kızım?” diyen dadısına melül mahzun bakıp, kalbinin derinlerinden gelerek “Daha da kötü be dadıcığım, keşke gemilerim batsa. Ben battım!” dedi Afife.

***

Ruh halinin diplerde gezindiği günlerden birinde birkaç arkadaşıyla Kuşdili çayırına gitmek için hazırlanmaya başladı güzel kadın.

Hamdi’nin gazinosunda Hafız Burhan sahne alacaktı ve ünlü sanatçı o yıllarda “Makber” isimli parçasıyla, yeri göğü inletiyordu.

Çünkü, Burhan Bey bu parçayı aynı zamanda plağa105 da okumuştu.

Hatta Sophia da almıştı bu plaktan bir tane ve arada bir Medhiye Hanım’la dinliyorlardı.

Böyle zamanlarda, iki can yoldaşı, Abdülhak Hamit Tarhan’ın “Makber” şiirini, eşi Fatma Hanım’ın ölümü üzerine yazdığını konuşurlardı hep.

“Hafız Burhan da ne kadar güzel bestelemiş ve okuyor değil mi?” diye sorarlardı arada bir Afife’ye dönüp.106

O gün de öyle oldu. Kızlarının birkaç arkadaşıyla Kuşdili çayırına Hamdi’nin gazinosuna gideceğini öğrenince, gramofonun ve “Makber”in tozu alınmış, çalınmaya başlanmıştı.

Gramofonun cızırtılarını her duyduğunda, rahmetli dedesinin yaşadığı günlere döner, onun evinde, birlikte Leblebici Horhor’u dinledikleri günleri hatırlardı Afife.

Kimler yoktu ki Doktor Sait Paşa’nın taş plak koleksiyonunda. Fikriye Hanım’ın söylediği, Muhlis Sabahattin bestesi olan Ayşe opereti de en çok dinlediklerindendi.

Madam Eugeni, Madam Victoire, Gülistan ve Gülfidan isimli iki sanatçının plakları ve daha neler neler.

Bir yandan hazırlandı Afife, öte yandan annesi ve dadısıyla eski günlerde basılmış plaklar üzerine konuştu.

“Kimdi o zurnacı?” diye sordu bir ara Sophia.

Medhiye Hanım yapıştırdı cevabı.

“Arap Mehmet.”

Orta halli muhitlerde pek dinlenirdi Arap Mehmet’in zurnası. Muhteşem oyun havaları, köçek havaları çalar, taksimler yapardı. Ayrıca birçok sanatçıya şarkı, semai, mâni, gazel formlarında eşlik etmiş, haklı bir şöhrete ulaşmıştı.

Laf Arap Mehmet’e gelip de epey sözü edilince “Var bir plağı çalayım mı?” diye sordu Sophia.

“Yapma dadıcığım, biliyorsun hiç sevmem” dedi Afife ve “Geç kalıyorum zaten” ben diyerek kapıyı çekip çıktı.

105 İstanbul’da ilk kayıtlar 1895 yılında yapılmaya başlandı. İlk Türk plak fabrikası ve stüdyosu olan Orfeon Record 1912 yılında kuruldu.

106 Bazı araştırmacılara göreyse, 1873’te yazılan şiirin bestesi Hafız Burhan tarafından değil, Mehmet Baha (Pars) tarafından yapıldı.

SEKSEN İKİ

Afife ve arkadaşları bir meltem havası estirmişti Hamdi'nin gazinosunda, en güzel masaya buyur edilmişlerdi.

Az sonra sahneye saz heyeti çıktı. Etraftaki masalardan "Selahattin Bey"[107] diye fısıldaşmalar başladı. Herkes tanıyordu, çünkü uzun zamandır saz salonlarının en sevilen besteci ve icracılarından biriydi Selahattin Bey.

Saz heyetinin girizgâhından sonra sahneye Hafız Burhan geldi ve herkes "Makber, Makber, Makber" deyince dinleyicileri kıramadı ve şarkıyı okudu.

Hafız Burhan içli şarkıyı okurken Afife sadece onu değil, saz heyetini de inceledi. Tamburi Selahattin Bey'in, parçayı icra ederken kendisini derinliklerine kaptırmış olmasından etkilendi.

Kendisine dikkatle bakıldığını hissetti genç adam. O da tıpkı Afife gibi, tam yirmi beş yaşındaydı.

Bir yerden tanıyordu Selahattin Bey genç hanımı ama nereden tanıdığını çıkartamadı. Biraz da hatırlayabilme umuduyla, arada bir baktı güzel kadına.

Hafız Burhan Bey'in konseri nihayete erdiğinde ve tam da Afife ile arkadaşları kalkacaklarken "Biraz daha otursaydınız, kendi kendimize de çalıp söyleriz" dedi gelip yanlarına Selahattin Bey.

Afife derhal "Biraz daha otursak" dedi arkadaşlarına.

Çok geçmeden anladı genç adam, genç kadının ünlü Afife Jale olduğunu ve oyunculuğuyla ilgili dünya kadar güzel söz söyledi.

Afife "Ben de size hayran kaldım. O kadar güzel çalıyorsunuz ki, üstelik beste de yapıyorsunuz bildiğim kadarıyla" deyince laf lafı açtı.

Evine dönerken hep Selahattin Bey’in ne kadar içten, güzel gülüşlü ve zarif olduğunu düşündü Afife.

Üstelik iki gün sonra vereceği konsere davet de etmişti ünlü besteci kendisini.

***

Selahattin Bey’le konserden önce buluştu Afife. Uzun uzun ahbaplık ettiler. Sonra ona katıldı ve konsere birlikte gittiler.

Bu konserde söyledi de genç adam. Boğuk ve içten gelen sesi, Afife’nin içine işledi.

Konser bitti, el ayak çekildi, sandalyeler masalarda ters çevrilmeye başlandı.

Selahattin Bey tamburunu aldı ve Afife Hanım’ı oturttuğu masaya geldi.

“Sizin için bir beste yaptım Afife Hanım, müsaade ederseniz takdim etmek istiyorum” dedi.[108]

Çok duygulandı Afife. Aklından geçenleri söze dökmekte zorlandı. Sadece “Teşekkür ederim” diyebildi.

Selahattin Bey tamburunu konuşturmaya başladı. Aynı zamanda söyledi de.

“Bir bahar akşamı rastladım size

Sevinçli bir telaş içindeydiniz

Derinden bakınca gözlerinize

Neden başınızı öne eğdiniz?

İçimde uyanan eski bir arzu

Dedi ki yıllardır aradığım bu

Şimdi soruyorum büküp boynumu

Daha önceleri neredeydiniz?”

Genç adam bestesini icra ederken, Afife’nin gözpınarlarından birer damla yaş süzüldü.

İki akşam önceye gitti, bakışmalarına nefis bir bahar akşamının eşlik ettiğini hatırladı.

Sahiden de sevinçli bir telaş içindeydi o gece Afife.

Bir ara göz göze gelmişlerdi Selahattin Bey’le ve hakikaten derin bakışları karşısında başını öne eğmişti güzel kız.

Genç adamın, yıllardır aradığı aşkı uyandırmasından büyük mutluluk duymuştu Afife. Kendisi de ne çok isterdi bu bir araya gelmenin yıllar yıllar önce olmasını.

Selahattin Bey şarkısını bitirir bitirmez “Rica etsem bir daha okur musunuz?” dedi Afife.

Genç adam “Memnuniyetle ve siz isterseniz, aralık vermeden sabaha kadar okurum” diye cevapladı güzel kadını.

Tekrarladı, tekrarladı genç sanatçı. O kadar ki Afife de başladı bir süre sonra onunla söylemeye.

Özellikle de “Daha önceleri neredeydiniz?” kısmına derin bir anlam katarak.

Sonra çıktılar lokalden.

“Sabah olmak üzere, sizi evinize bırakayım” dedi Selahattin Bey en beyefendi haliyle.

“Olur” diye cevapladı genç adamı Afife.

Biliyordu ki, Selahattin’le artık sadece arkadaş değil, aynı zamanda sevgiliydiler.

107 Selahattin Pınar 1902-1960 yılları arasında yaşayan Klasik Türk Müziği bestecisi. Udi ve tamburidir. Sonradan Üsküdar Musiki Cemiyeti adını alan Darül-Feyz-i Musiki’nin kurucularındandı. Yüze yakın bestesi vardır.

108 Fuat Edip Baksı 1912-1974 yılları arasında yaşamıştır. ‘‘Bir Bahar Akşamı Rastladım Size’’ adlı şarkının güftesi sanatçıya aittir.

SEKSEN ÜÇ

Kızlarının geç de olsa geldiğini duyan Medhiye Hanım ve Sophia “Allah’a şükürler olsun” diyerek açtılar kapıyı.

Kapıdan girer girmez “Size önemli bir haberim var!” dedi Afife.

İki kadın birbirine bakıp “Bir rol mü aldı acaba?” diye düşünürken “Âşık oldum!” deyiverdi güzel kız.

Çok şaşırdı dadısı ve annesi.

“Böyle ayaküstü olmaz, şöyle otur da anlat” dedi Sophia.

“Önce bir bardak su içmek ister misin kızım?” diye sordu Medhiye Hanım.

Aslında anlatılacak ne çok şey vardı.

Kaldı ki, annesini ve dadısını kalp çarpıntılarına ortak etmek kendisine de iyi gelecekti.

“Hafız Burhan’ı dinlemeye gitmiştim ya hani, orada Selahattin Bey’le tanıştım. Biraz konuştuk, bu akşam için beni, sahne alacağı bir başka lokale davet etmişti. Gittim.”

Konuşmasının bu noktasında yutkundu Afife. Derin de bir nefes aldı.

“Benim için beste yapmış.”

İki yaşlı kadın, merak ve heyecan içinde birbirlerine baktılar.

Kendisine bir an için bile olsa bakılmamasını fırsat bildi Afife ve Selahattin Bey’in kendisi için bestelediği şarkıyı okumaya girişti:

“Bir bahar akşamı rastladım size...”

O, hatasız bir biçimde kendisi için bestelenen şarkıyı söylerken, Medhiye Hanım ve Sophia soluksuz dinlediler.

Nihayetinde “Nasıl? Güzel değil mi?” diye sordu güzel kız. Yüzünde güller açıyordu.

***

Birkaç gün, evin içinde hep bu şarkıyı söyledi Afife.

Annesi ve dadısı da ezberlediler şarkıyı.

O sabah güllerin dibini çapalarken de aynı şarkıyı söylüyordu Medhiye Hanım.

Kendisine kahve getiren can yoldaşını görünce şarkıyı bıraktı ve “Bu kez bahar iyi geldi galiba ahretlik”[109] dedi.

Şaşırdı Sophia ve “Nereden çıktı şimdi bu ahretlik lafı?” diye sordu.

“Geçenlerde pazarda biri söyledi. Aklıma takıldı. Seninle biz de ahretlik sayılırız değil mi Sophia?”

Biliyordu kelimenin manasını tabii ki Sophia. Şöyle bir düşündü “Öyle” dedi ve devam etti.

“Dediğin gibi bu bahar bize iyi geldi ahretlik. Bu nedenle, öteki dünyayı hatırlatacak laflar etmesek iyi olur.”

İki kadın, tam da aynı anda, o güne kadar bu dünyadan pek de bir şey anlamadıklarını düşündüler.

Medhiye Hanım elindeki çapayı kahve fincanını almak için bırakırken “Bakalım bizim deli kız, dediği gibi Selahattin Bey’i de getirecek mi bu akşam beraberinde?” diye yüksek sesle düşündü.

“Getirir” diye cevapladı can yoldaşının bu sözlerini Sophia.

Bahçenin gölgede kalan köşesine konulmuş küçük masaya yerleşip, akşam için ne tür hazırlıklar yapacaklarını konuştular uzun uzun.

“Çilingir sofrası olsa yeter. Biraz peynir, biraz da zeytin koyarız masaya. Domates, biber filan... Rakı içmeyi seviyor Selahattin” demişti Afife çıkarken.

Medhiye Hanım ve Sophia’nın üzerinde mutabakata vardıklarıysa, dört başı mamur bir rakı sofrası oldu.

“Sana bir şey soracağım Sophia. Bizim bu deli kız, Selahattin Bey’e gönlünü kaptırmış gibi görünüyor değil mi?”

İlk soruşu değildi bu soruyu Medhiye Hanım’ın. Sophia yine de ilk kezmiş gibi cevap verdi.

“Öyle. Görmüyor musun günlerdir evin içinde ‘Bir bahar akşamı...’ diyerek dört dönüyor. Her evden çıkışında geriye yüzü gülerek dönüyor. Bana kalırsa, o zehre de elini sürmedi günlerdir.”

“En önemlisi bu” dedi Sophia’nın dillendirdiği düşünceler üzerine Medhiye Hanım.

Hakikaten de en önemlisi buydu.

Afife epeydir çizgiyi aşmış, bir ara sadece baş ağrısı tuttuğunda kullandığı morfini almadan gün geçiremez hale gelmişti.

Genç olduğu için uzun sürmüştü morfine bağlanması ama sonunda o tatsız gün gelip çatmıştı.

İlk kez sekiz yıl önce, o lanet olası polis şefinin işgüzarlığıyla başlamıştı güzel kızın baş ağrıları ve ne tesadüftür ki, Trabzon turnesinde yine aynı polis şefini karşısında görünce nüksetmişti.

O gün bugündür, kelimenin tam anlamıyla bağımlıydı Afife.

Dadısı ve annesi “Selahattin Bey’le birlikte belki de kurtulur bu illetten” diye düşünmeye başlamışlardı son günlerde kızları için.

109 Eskilerin çok kullandığı, iki kadının, bu dünyada olduğu gibi öteki dünyada da kardeş olmasına dair kavram.

SEKSEN DÖRT

Kapı deli deli çalınınca “Afifeler!” diyerek elini kurulayıp kapıya koştu Sophia.

“Merhaba efendim. Hoş geldiniz. Sefa getirdiniz.”

Kılıfı içinde tamburunu da beraberinde getirmişti Selahattin Bey. Enstrümanı portmantonun yanına dikkatle koyarken “Buradan çıkınca çalışmaya gideceğim. Mecburen aldım” yanıma diye açıklamada bulundu biraz sıkılarak.

Konuşmaya ucundan yetişen Medhiye Hanım “Olur mu efendim, olur mu? Onu da alın içeriye lütfen” dedi.

Afife kendisi dışında herkesin elinin ayağının birbirine dolaştığını görünce duruma müdahil oldu.

“Hanımlar, bırakın nereye isterse koysun tamburunu Selahattin Bey.”

Salon ve yemek odası olarak kullanılan bölüme geçilince, Afife ve Selahattin Bey’in nefesi kesilir gibi oldu.

Lakerda, çiroz, ançüez, patlıcan salatası, topik, lahana sarması, roka salatası, peynir ve zeytin çeşitleri...

“Ay şimdi bayılacağım!” dedi sofrayı görür görmez Afife ve annesiyle dadısına çıkıştı.

“Abartmayın dememiş miydim ben size?”

Selahattin Bey de mahcup bir ifadeyle “Çok zahmet etmişsiniz efendim” dedi ve kalbi teşekkürlerini sundu.

***

Tanışma faslı tamamlanıp sofraya geçildiğinde, rakıyı bir karaf içinde Sophia getirdi mutfaktan.

Az sonra laf lafı açtı ve Selahattin Pınar yürek yakan hikâyesini hanımlarla paylaşmaya koyuldu.

“Üsküdar, Altunizade’de doğdum efendim ben. Siz de Üsküdarlıymışsınız. Afife Hanım’la yaşlarımız aynı. Esasen Denizli, Çan’danız. Babam kadıydı. Sonra Denizli’nin milletvekili oldu. Ayrıca Yüksek Ticaret ve İktisat Mektebi’nde Medeni Hukuk hocası. Musikiyi çok severdi. Annem de ut çalardı. Ne zaman ki ben müziği profesyonelce yapmaya heveslendim, babamla aram açıldı. Bir dost meclisinde beni ‘Çalgıcı’ diye aşağılayınca yollarımız ayrıldı.”

Son kelimeleri bir hayli dertli söyledi genç adam. Kadehinden bir yudum aldı. Kaldığı yerden devam etti.

“İyi bir biçimde ayrılmadık. Çocukluk bu ya, babama ‘Bir gün gelecek, benim adımla anılacaksınız’ dedim. O da benim üzerime yanmakta olan gaz lambasını fırlattı. Yangın zor söndürüldü. Bir daha da görüşmedim ailemle.”

Yine sustu Selahattin Bey. O susunca herkes sustu.

Afife durumu düzeltmek için “Biraz çalmak ister misin dadıma ve anneme?” diye sordu genç adama.

Sophia “Ne iyi olur” dedi ve koşup tamburu getirdi, delikanlının kucağına koydu.

Medhiye Hanım, Selahattin’in tamburunu kılıfından itinayla çıkarmasını dikkatle izledi.

“Özel olarak çalmamı istediğiniz bir parça var mı?” diye sordu Selahattin hazırlıklarını tamamlayınca. Alacağı cevabı bilse, tabii ki sormazdı.

Sophia hemen atıldı ve “Bir bahar akşamı rastladım size” deyiverdi.

Kıpkırmızı oldu genç adam.

Afife’nin de başından aşağıya bir kazan soğuk su dökülmüş gibi oldu.

Durumu toparlamak Medhiye Hanım’a kalmıştı.

“Efendim, sizin çok güzel bir parçanız varmış. Afife onu söylüyor birkaç gündür evde. Biz de sorduk kimin eseridir diye. O zaman söyledi sizin olduğunu. Bir de sizden dinleyelim diye düşündü anlaşılan Sophia.”

“Evet, evet” dedi ve konuyla ilgili bir kelime daha söylememesi gerektiğini anlamış oldu genç adam.

Selahattin Bey rakısından bir yudum daha aldıktan sonra başladı çalıp söylemeye:

“Bir bahar akşamı rastladım size

Sevinçli bir telaş içindeydiniz...”

İkinci mısradan itibaren ona Afife de katıldı.

Sonra Sophia ve Medhiye Hanım da önce mırıldanarak, ardından enikonu söyleyerek katıldılar şarkıya.

SEKSEN BEŞ

Çok geçmeden, bu kez de kızlarını istemek için çalacaktı evin kapısını Selahattin Bey.

Dünya kadar hazırlık yapmıştı o özel gün için Sophia ve Medhiye Hanım. Ayrıca, bayramlıklarını da giymişlerdi.

Afife de giyinmiş süslenmiş, defalarca “Güzel olmuş muyum?” diye sormuştu annesi ve dadısına.

Son bir kez daha soracaktı ki kapıya vuruldu.

Afife heyecan içinde gidip kapıyı açtı.

Gül buketini ve gümüş kaba konulmuş çikolataları alırken, küçük bir öpücük kondurdu müstakbel kocasının yanağına.

Utana sıkıla girdi salona genç adam. İki dizi birleşik, elleri kucağında, az önce kabahat işlemiş bir çocuk gibi oturdu iki kadının karşısına.

Neyse ki Afife gülleri vazoya koyup, çikolata paketini açtı ve sevgilisinin imdadına yetişti.

“Nestlé çikolatası getirmiş Selahattin. En sevdiğim” dedi hem genç adamın hem de annesi ve dadısının karşılıklı hallerine gülerek genç kadın.

Sonra “En sevdiğim” lafının yanlış anlaşılabileceğini, çikolata yerine Selahattin’e çekilebileceğini düşünerek bir kez daha güldü.

Durumu toparlamak için “Kelimelerin başını gözünü yarmayı sürdürmeden, mutfağa gidip kahve yapsam iyi olacak” dedi utangaç bir edayla.

Afife mutfağa dönünce “Rahmetli paşa babam, sık sık Nestlé alırdı Afife’ye. Bayılırdı küçükken” dedi Medhiye Hanım.

Doktor Sait Paşa’nın adı geçince Sophia hüzünlendi.

Çok geçmeden Afife ilk kahveyle geldi ve içinde fincan bulunan tepsiyi genç adama uzattı.

Sevgilisinin başında, bir tepki göstersin diye beklemeye başladı.

Genç adamdan ne ses çıktı ne seda.

Dayanamadı Afife ve “Nasıl içtin şeker yerine tuz konulmuş koca fincanı?” diye sordu.

“Aşkla” demek isterdi Selahattin ama diyemedi. Onun yerine “İçtim işte” dedi.

***

Selahattin, büyük aşkını Medhiye Hanım’dan ve tabii Sophia’dan “Allah’ın emri, Peygamber’in kavli ile” istemiş, kadınlar da “Hayırlısı olsun. Allah tamamına erdirsin” gibi beylik laflar ederek konuyu elbirliğiyle kapatmışlardı.

Afife sehpada duran vazoyu yemek masasına taşıyıp “Neden oturmuyoruz?” diye sordu.

Medhiye Hanım ve Sophia konuşturmuşlardı yine bütün hünerlerini.

Özellikle Sophia “Ye oğlum ye” diyerek tabağını tepeleme doldurdu Selahattin’in.

Zayıf, incecikti genç adam.

“Ben alışkın değilim efendim bu kadar yemeye” deyince, cevabını Medhiye Hanım’dan ve sanki özür gibi alacaktı.

“Siz siz olun, çok alışmayın zaten Selahattin Bey. Afife iyi bir oyuncu ama ne yazık ki iyi bir aşçı değil.”

Hiç şaşırmadı annesinin uyarısı üzerine Afife ve “Söyledim anne. Beni böyle kabul etti” dedi.

***

Medhiye Hanım ve Sophia henüz görmemişlerdi ama genç çift önce kısa bir süre için La Martin Caddesi'nde bulunan Selahattin'in küçük kiralık dairesinde oturacaklar, oradan da bakıp beğendikleri Fatih'te bulunan bahçeli iki katlı eve taşınacaklardı.

Bu konu üzerine laflarlarken "Geçecek süre zarfında Darül sizde kalsa olur değil mi anne?" diye sordu Afife.

Epeydir konuşuyorlardı bu konuyu. Darül'ün Afife'ye düşkünlüğünü göz önünde bulundurup erkek kediyi ona vermeye Bediş'iyse yerinden yurdundan etmemeye karar vermişti üç kadın.

Birbirlerinden ayrılacaklardı kardeşler ama nihayetinde, tanıdıkları insanlarla birlikte olacakları için kısa zamanda alışacaklardı bu duruma.

"Biz nasıl alışacaksak, onlar da öyle alışacaklar" demişti, yine bu konu konuşulurken bir gün kestirmeden giderek Sophia.

Kedilerle ilgili konuşulduktan sonra, sıra Selahattin ve Afife'nin eksiklerine geldi.

Bu konu açılınca "Her şeyimiz var dua edin çok mutlu olalım" demişti Selahattin.

***

İsteme işi ve nişan yüzüklerinin takılması aynı gün, dördünün arasında halledildi.

Afife, Selahattin'in ailesiyle arasının açık olduğunu bahane gösterip, teyzesinin ve öteki yakınlarının çağrılmasına karşı çıkmış, "Kendi aramızda halledelim bu nişan faslını" demişti.

Medhiye Hanım ve Sophia çaresiz kabullenmek durumunda kalmışlardı kızlarının bu isteğini.

Buna karşılık onlar da resmi nikâha[110] en azından Salah ve ailesinin katılmasını kabul ettirmişlerdi genç kıza.

Nikâh için gün alınmış, hatta kimlerin neler giyeceği, isteme ve nişanın bir arada gerçekleştiği günde konuşulmaya başlanmıştı.

“Gelinlik istemiyorum, beyaz bir tayyör ve şapka giyerim” demişti her zamanki inatçılığıyla Afife.

Damat ise tabiatıyla siyah bir takım elbise giyecekti.

Medhiye Hanım ve Sophia’nın ne giyeceği, işin en zor kısmı olmuştu.

Sonunda dayanamayıp “Gören sanki benim değil de sizin evlendiğinizi zanneder” diyerek kahkahayı patlattı Afife.

“Öyle” dedi buna karşılık Sophia. “Bir tanecik kızımız evleniyorsa, biz de evleniyoruz demektir.”

Yenildi, içildi, tambur eşliğinde olmasa da şarkılar söylendi.

Günün sonunda, Afife nişanlısı için bu kez içine tuz katmadan güzel bir kahve yaptı.

[110] Türkiye’de resmi nikâh 17 Şubat 1926’da kabul edildi. İlk resmi nikâh 18 Şubat 1926’da gerçekleşti. Zehra Hanım ve Fuat Bey (Say) bu nikâhla evlendiler.

SEKSEN ALTI

Son derece sade bir nikâh töreninin ardından, ailesiyle Kadıköy'de vedalaştı Afife.

Annesi ve dadısının gözyaşları arasında, kocasının koluna girdi ve el sallayarak ayrıldı yuvasından.

Selahattin evde bütün hazırlıkları tamamlamış, La Martin Caddesi'nde bulunan bekârlık sığınağını geçici olarak derleyip toparlamıştı.

Evinin ikinci anahtarını eşine uzatırken "Bu senin" dedi genç adam.

Ardından, sevgili eşini yatak odasına kucağında taşıdı.

İçinden "Ya Rabbim, ne olur acılarımı dindir!" diye dua etti kocası tarafından yatağa usulca bırakılırken Afife.

***

Sabahleyin, kendisi için özel olarak hazırlanmış bir kahvaltı masası bekliyordu güzel kadını.

Sevgili eşi masaya otururken "Acılar içinde geçti hayatım karıcığım" dedi.

Hakikaten de öyleydi. "Çalgıcı!" diye nitelenerek ailesi tarafından reddedilmiş, çocuk denilecek yaştan itibaren yalnız yaşamıştı. On yıldır, kendi ayaklarının üzerinde durmaya çalışıyordu.

Geçen süre zarfında, sevmeyi ve sevilmeyi özlemişti genç adam. Durmaksızın, sevgiye olan özlemini giderebilecek bir eş hayali kurmuş ve sonunda muradına ermişti.

"Ben hep..." dedi kendi fincanını da doldurup eşinin karşısına otururken Selahattin. "Her şeyi birlikte yapabileceğim bir eş hayal ettim Afife. El ele çarşıya pazara gitmek, mutfakta yemek yapmak, birlikte çiçek yetiştirmek, güftelerimi ve bestelerimi ilk eşime dinletmek istedim. Güzel, mutlu, sevgi dolu bir yuvam olsun hayaliyle yanıp tutuştum hep."

Gözpınarlarından iki damla yaş süzüldü genç adamın.

Afife elini eşinin elinin üzerine koydu ve “Ben de çok acı çektim. Birbirimize ilaç olabiliriz umarım” dedi temkinli bir ses tonuyla.

***

Fatih’te yaşayacakları ev için neler yapmaları gerektiği üzerine uzun uzun konuştular.

“Perdeleri kendimiz halletmeye çalışmayalım, diktirelim. Ben bugün gidip ölçülerini alırım” dedi Selahattin.

“Ben de gelirim seninle” dedi Afife.

Kahvaltıdan sonra birlikte çıktılar evden. Kiraladıkları evde boya badana işleri sürüyordu.

Tek tek, bütün odalar için planlar yaptılar. Bahçe için Mısır Çarşısı’nın yanında bulunan çiçek satıcılarını ziyaret etmeye karar verdiler.

Üstteki odalardan biri yatak odası, öteki çalışma odası olacaktı.

Darül’ün minderini koyacakları yere kadar konuştular.

Sonra Selahattin işine gitti, Afife de La Martin’e doğru yola koyuldu.

Yol boyu yeni hayatının kendisine neler getireceğini düşündü Afife.

En çok da, bir hayal âleminde yaşamaya başlayıp başlamadığını düşündü.

Bir ara kolunu sıvadı ve sayısız miktardaki iğne izine baktı.

Yaşayacağı mekânı, etrafındaki insanları değiştirmişti belki ama kolundaki izler aynıydı.

“Ya Rabbim yardımcı ol!” diye dua etti güzel kadın.

Bir yol ayrımındaydı Afife. Ya Selahattin’in peşine takılıp, üzerinden uçurum görünen köprüyü geçecek, ya da...

“Ya da”sını düşünmek bile istemedi güzel Afife.

“Ya da’sı yok!” diye söylendi.

En iyisi, galiba hiç düşünmemek olacaktı.

Öyle yaptı.

Otobüsün camından, sol yanında yükselen Zeyrek Camii’ne çevirdi gözlerini.

SEKSEN YEDİ

Birkaç hafta içinde, yeni çift Fatih'e taşındı.

Perdeler takılıp eşyalar yerli yerine konulunca, iki katlı bahçeli ev şipşirin olmuştu.

"Bugün gidip annem ve dadımı görmek istiyorum" dedi kahvaltıda Afife.

Annesi ve dadısıyla da öyle konuşmuşlardı zaten. Fatih'teki ev tamamlanınca, gelip alacaktı onları.

"Biz de yardımcı olalım kızım" demelerine aldırış etmemiş, "Tamamlanınca ben gelip sizi alacağım" diyerek kestirip atmıştı.

Gün işte o gündü.

***

Çok sevindi Medhiye Hanım ve Sophia Afife'yi görünce.

Boynuna sarıldılar ve uzun uzun ağladılar.

Sophia bir koşu yorgunluk kahvesi yapmaya gitti.

O gidince "Kediler nerede?" diye sordu Afife.

Medhiye Hanım cevap vermek yerine "Ben Sophia'ya bakayım" diyerek kalktı.

Evin içini baştan sona aradı Afife. Bahçeye çıkıp baktı. Sonra kahveyle geri dönmüş olan Sophia'nın ve annesinin yanına salona geçti.

"Bulamadım Darül Bey ile Bediş Hanım'ı" dedi.

İki kadın önlerine baktılar. Afife kötü bir şey olduğunu anladı.

"Ne oldu?" diye sordu.

“Yoklar” dedi Sophia.

“Ne demek yoklar?”

“Yoklar işte” diye cevapladı kızını Medhiye Hanım.

İki kadın, her şeyi tam da olup bittiği gibi anlattılar.

Nikâhın olduğu gün, evlendirme dairesinden geri dönmüşler ve evde bulamamışlardı kedileri. Bir aydır, bakmadıkları yer kalmamıştı. Geceleri de dahil olmak üzere sokak sokak dolaşmışlar, bütün çöplükleri bir bir aramışlar, sormadık kimse bırakmamışlar ama yine de bulamamışlardı Darül ile Bediş’i.

Ağlamaya başladı Sophia.

İki kadın da ona uydular.

Epey sonra Medhiye Hanım “Biz kedileri ararken, komşular kendi başlarından geçenlerden örnekler verdiler” dedi ve kendisini en çok etkileyeni bir çırpıda anlatıverdi.

“Evin erkek tekir bir kedisi varmış, herkes tarafından çok ama çok sevilirmiş. Günlerden bir gün, evin gelini hamile kalmış ve dünyaya bir erkek evlat getirmiş. Tekir, bebeği gördüğü gün çıkıp gitmiş evden ve bir daha geri dönmemiş.”

Şaşırdı annesinin komşudan duyarak naklettiği yaşanmışlığa Afife.

“Yani, kediler ben evden çıktım diye mi gittiler?”

“Doğrusunu söyleyeyim mi kızım?” dedi Afife’nin bu sorusu üzerine Sophia.

Merak içinde baktı Afife hem Sophia’ya hem de Medhiye Hanım’a.

“Darül var ya, o seni çok seviyordu. Aşk gibi bir şey. Bence olup biteni anladı. Senin Selahattin’le evleneceğini hissetti. Sen evden çıkınca o da

kendini sokaklara vurdu. Bediş var ya o da yalnız bırakmadı kardeşini. Acısına ortak olmak için peşi sıra gitti.”

Afife uzun uzun dadısının söylediklerini düşündü.

Büyük bir ihtimalle haklıydı yaşlı kadın. Darül’ün kendisine olan düşkünlüğünün gayet iyi farkındaydı.

Aslında, Ziya’ydı Darül.

Bir anlamda, Ziya’nın ruhu gizliydi erkek kedide.

Afife de zaten, uzun yıllar Ziya’yı sever gibi sevmişti Darül’ü. Selahattin’i görünce ihanet etmişti Afife Ziya’ya. Bir başka deyişle Darül’e. O da bunu hissetmiş, çekip gitmiş olmalıydı.

Afife “Doğru söylüyorsun” demedi tabiatıyla dadısına.

Darül’ü Ziya’nın yerine koyduğu, kendisiyle erkek kedi arasında, mezara götürülecek bir sırdı.

Ziya’nın bile bilmediği, büyük sır!

“Demek...” diye düşündü gözyaşlarını boşaltmak için bahçeye çıkarken Afife. “Selahattin’le evlenir evlenmez terk edildim. Hem Darül hem de Ziya tarafından.”

SEKSEN SEKİZ

Annesi ve dadısını, Fatih’te yeni kurduğu evinde ağırlamıştı Afife.

Üç kadın, kedilerinin acısını kalplerine gömmeye çalışmışlarsa da olmamıştı.

Birlikte, birkaç tatsız tuzsuz gün geçirmişlerdi o kadar.

Annesi ve dadısını uğurladıktan sonra, Darül ve Bediş’in acısı daha da oturdu Afife’nin yüreğine.

Eşiyle birlikte bahçeyi donattıkları çiçekler ve sebzeler bile ilgisini çekmez oldu.

Afife’nin üzüntülü halini gören Selahattin birkaç kez onu da beraberinde götürdü verdiği konserlere.

Olmadı!

Özellikle de eşinin çalışmaya gittiği zamanlarda, saatler geçmek bilmedi Afife için.

Bir boşluğun içine, her geçen gün biraz daha fazla yuvarlanıyordu güzel kadın.

***

Afife’nin aklına morfin, o akşamüstü, Selahattin işe gitmek için evden çıkar çıkmaz düştü.

Karalar bağladı.

Farklı düşünmüştü. Selahattin’le bir yuva kurmanın onu iyileştireceğine inandırmıştı kendini.

Aslında düşündüğü gibi olmuştu da.

Birlikte perdelik kumaşlar seçtikleri, onları terziye götürdüğü günleri hatırladıkça “İyileşmiştim...” diye düşünüyordu.

Sonra, Darül ve Bediş’e dair o tatsız haberi almıştı işte.

Annesinin “Kötü mü? Evet. Ama herkesin her dakika başına gelen cinsten bir durum. Öyle değil mi kızım?” demesi yetmemişti mesela Afife’ye

Dadısının “Annelerimiz babalarımız ölüyor kızım. Bak, en çok sevdiğin paşa deden öldü mesela...” demesi de çare olmamıştı yarasına.

Hiçbir kelime ya da cümle, kedilerin onun yüzünden kaybolmuş olduğu gerçeğini değiştirmiyor, “Keşke taşınırken hemen yanıma alsaydım. O zaman böyle olmazdı” diye dertlenmesinin önüne geçemiyordu.

***

Bu duygular içinde tırmandı merdivenleri Afife.

Yatak odasının kapısını istemeyerek açtı ve yatağının altında bulunan bavulu içi parçalanarak çıkardı.

“Ne olur ne olmaz!” diyerek bavulunun bir köşesine sıkıştırdığı kilitli küçük kutu, kendisini bekliyordu. Epeydir yazmayı ihmal ettiği günlükler de öteki köşedeydi. Bir ara morfin yerine günlüğüne yazmayı düşündüyse de takati yetmedi.

Kutuyu çıkardı, şifoniyerin üzerine koydu, bir koşu aşağıya inip mutfaktan ispirto ocağını kaptı ve geri döndü.

Metal kutuya koyduğu iğne ve enjektörün kaynamasını, soğumasını zor bekledi Afife.

Az sonra ilacını damarıyla buluşturacak, bu yolla mutluluğu bulabildiği yegâne boyuta, sessizliğin ve kimsesizliğin derinliklerine doğru yolculuğa çıkacaktı.

***

Darül ve Bediş’e dair dram, tiyatrodan mahrum olma hali, annesi ve dadısına çektirdikleri, canını çok yaktığı Ziya’sı, mutluluk, mutsuzluk, tambur, aşk, Selahattin ve bütün öteki meseleler uçup gitti Afife’nin zihninden.

Bir başka deyişle beynindeki hançer yok oldu.

Selahattin’i işine gönderdikten sonra pazara gideceği de, yapacağı alışverişe dair liste de silinip gitmişti aklından.

Her şey ama her şey, rüzgârda elinden uçan bir kâğıt parçası gibi yalpalanarak uzaklaşmıştı.

Şimdi her şey ama her şey olduğu yerde durabilir, sonsuza kadar bekleyebilirdi.

Derin uykusuna dalmadan, Afife’nin aklına son gelen Doktor Suat oldu.

Hayal meyal de olsa, vücudunu verip morfin aldığı günlere geri döndü güzel kadın.

Kadıköy’deki iğrenç muayenehane, demirden yapılmış gıcırdayan hasta yatağı ve vücudunda dolaşan cılız adama ait örümcek misali eller... Dokunuşlar... Kusacakmış gibi hissetmesine yol açan gidip gelmeler...

İğrendi kendinden Afife.

O kadar ki, bir daha hiç uyanmak istemedi, kendinden geçerken.

SEKSEN DOKUZ

Arada bir Selahattin’in yaşama sevincine iştirak etmeye, onun estirdiği olumlu rüzgârlara kendini kaptırmaya çalışıyorsa da mutsuzdu Afife.

Evlenmeden önce biliyordu aslında mutsuz olacağını.

Söylemişti de bunu Selahattin’e. Şöyle seslendirmişti içinden geçenleri:

“Bak sevgilim, ben mutsuz olmak için yaratılmış bir kadınım. Seni de mutsuz ederim.”

Can kulağıyla dinlememişti genç adam bu sözleri. Gelir geçer zannetmiş, üstesinden gelebileceğini zannetmişti.

Öyle ya da böyle, Afife tam olarak anlamamıştı sevgilisine içinde bulunduğu açmazı.

Genç kadının bütün mutsuzluğunun sahneye çıkamamaktan, tiyatro çevrelerinden uzak düşmüş olmaktan kaynaklandığını düşünmüştü Selahattin. Afife’nin tutkusunu sıradan insanlarınkiyle karşılaştırmış, yanılmıştı.

Neler söylememişti ki genç adam her “Benden vazgeç!” dediğinde genç kadına.

“Sanatçı sanatçının halinden anlar Afife. Zannediyor musun ki kendimden hoşnut olduğum zamanlar mutsuz olduklarımdan fazladır? Hayır sevgilim. Ama göreceksin, birlikte yakalayacağız, mutluluk denilen o sihirli ruh halini. İkimiz birbirimizi mutlu edeceğiz ve makûs talihimizi yıkacağız Afife.”

Ve yüzlerce pozitif cümle daha...

Aslında, sarf ettiği bu cümlelerin hakkını vermişti de genç Selahattin. Evliliklerinin ikinci gününden itibaren evin içinde bahar rüzgârları estirmeye başlamıştı.

Birlikte Mısır Çarşısı’na gitmiş, çiçek tohumları, fideleri, saksılar alıp gelmişlerdi güzel evlerine.

Çiçekçiliği, bahçeyle uğraşmayı seviyordu Afife ama yetmiyordu içinde bulunduğu girdaptan çıkmasına.

“İçimde beni yiyip bitiren bir şey var Selahattin, tam koşmak üzereyken bacaklarımdan tutan, durduran bir şey...”

“Hayır Selahattin, bunun Darül ve Bediş’in kaybolmasıyla ilgisi yok. Tabii ki üzüldüm kedilerin benim yüzümden kaybolmasına. Ama içinde bulunduğum çıkmazın nedeni bu değil. Hayır sevgilim... Tarif edemiyorum Selahattin!”

Afife’nin tarif edemediği, başarıyı yakalamışken ya da çok yakınındayken, bir nedenle bütün kapıların yüzüne kapanmış olmasıydı. Sanatçılara dair o bildik, berbat ruh haliydi içinde bulunduğu.

Mesleğinde zirveleri yakalamış olan Selahattin’in yapması gereken, kendisini Afife’nin yerine koymaktı o kadar.

Kim bilir, belki başkası olsa becerebilirdi kendini ötekinin yerine koymayı ama aşk galip gelmişti bir kere.

Aşk galip gelince, akla perde iner!

***

Yılmıyordu Selahattin. Savaşıyordu Afife’nin ruh haliyle. Ne olursa olsun, sürüklendiği girdaptan çekip çıkarmaya çalışıyordu güzel eşini.

“Afife sen şiirler yaz, ben de o şiirler için besteler yapayım” dedi bir gün.

Güzel kadın güldü. Kocasının kendisini oyalamak için önüne işler koyduğunu anladı. Yine de “Olur. Ne güzel olur” dedi kırmamak için.

Hatta uğraştı da şiirler yazmak için.

Kocası beğense de kendisi beğenmedi şiirlerini.

“Görüyorsun Selahattin, ‘Sepet sepet yumurta, sakın beni unutma’ kıvamında yazdığım şiirler. Ben şair değilim ki sevgilim...”

Devam edemedi sözlerine Afife.

Edebilse, “Ben oyuncuyum, üstelik en iyisiyim” diyecekti.

Selahattin’e söyleyemese de kendisine söyledi düşüncelerini güzel kadın.

“Mesleğini ağzına yüzüne bulaştırmış, şahane bir oyuncuyum.”

Esasen, hiç de mesleğini ağzına yüzüne bulaştırmış değildi Afife.

Sadece ama sadece, yanlış zamanda ve yanlış yerde olmuştu, o kadar.

Birkaç sene daha beklemiş olsa, kuşkusuz her şey çok farklı olurdu Afife Jale’nin hayatında.

***

1929’un sonbaharı erken gitmiş, kışı çabuk gelmişti.

Eve gecenin bir yarısında dönmesine rağmen, eşinden erken uyandı her zamanki gibi Sabahattin.

Kahvaltı masasını hazırladı ve Afife’yi hep olduğu gibi yanağından öperek uyandırdı nazik adam.

“Bir sürprizim var” dedi her zaman olduğu gibi en enerjik haliyle.

Severdi genç adam eşini şaşırtmayı.

İlk lokmalardan sonra, gidip ceketinin cebinden iki bilet getirdi Selahattin, masanın üzerine koydu ve “Sezonun ilk piyesi!” dedi.

Afife bir biletlere baktı bir eşine ve “Nasıl sevmezsin bu adamı?” diye düşündü.

Seviyordu da zaten ama duygularını gösterecek, sevgisini, aşkını ifade edecek gücü, takati yoktu güzel kadının.

Yine de biletleri eline aldı, oyunun ne olduğunu anlayınca çok sevindi ve bütün enerjisini kullanarak kalktı, kocasının yanağına bir teşekkür öpücüğü kondurdu.

DOKSAN

Afife ve Selahattin giyinip süslenerek çıktılar evden.

Ekim ayının ilk günüydü ve Darülbedayi'in Tepebaşı sahnesinde sezon açılışı tam da o akşam gerçekleşecekti.

Heyecanlıydı güzel kadın. Bir yandan tanınsın, öte yandan tanınmasın istiyordu.

Ayrıca, biletin üzerinde yazanlar hariç oyuna dair hiçbir şey bilmiyordu.

"İlk kez bir oyuna hiçbir şey bilmeden gidiyorum" dedi kocasına.

Görecekleri oyunun adı Mary Dugan'dı.

Dedesinin hayatta olduğu günlerde, nerede ne oynanacaksa bilir, hangi oyunun konusunun ne olduğundan mutlaka haberdar olurdu.

Oysa, epeydir dünyayla alakasını kesmişti Afife. Mary Dugan'ı atlamış olmasının nedeni buydu.

Bayard Veiller'ın iki yıl önce, yani 1927'de yayımlanan oyunu The Trial of Mary Dugan Broadway'de sahneye konur konmaz ABD'yi, ardından Avrupa'yı kasıp kavurmuştu.

Büyük ölçüde bir mahkemede geçen bu oyuna, bütün eleştirmenler tam not vermişti.

Oyun, Mary Dugan isimli kadın oyuncunun milyoner sevgilisini öldürmesini konu ediyordu.

Çok yakında Metro-Goldwyn-Mayer tarafından film olarak da çekilecekti The Trial of Mary Dugan. Filmde başrolü, ünü dünyayı saran Amerikalı yıldız Norma Shearrer oynayacaktı.

***

Taksiden inerken heyecanlandı Afife.

Tiyatronun önünde kimsenin kendisiyle ilgilenmemesine hem sevindi hem üzüldü.

Önce dışarıda, sonra içeride oyunun afişini uzun uzun inceledi güzel kadın.

Bir ara “Çok güzel bir afiş değil mi?” diye sordu kocasına.

Hakikaten de, çok özenle çalışılmış bir afişti. Aslında, Darülbedayi’de epeydir her şey büyük bir titizlikle ele alınıyordu.

Ertuğrul Muhsin, ünlü tiyatronun yönetimini eline aldıktan sonra adeta bir devrim gerçekleştirmişti.

Afişte ilk göze çarpan, oyunu sahneye Ertuğrul Muhsin’in koyduğuydu. Onun adının hemen altına, Türkçeye Kemal Emin tarafından çevrildiği yazılmıştı.

Oyunculara dair liste de alabildiğine zengindi.

Erkeklerden çok, kadınlarla ilgilendi Afife.

“Neyyire Neyir’in ismini görmesem şaşardım” diye düşündü ilk elde. Demek, Ertuğrul Muhsin Bey bu oyunda da başrole eşini uygun görmüştü.

Ayrıca Bedia Muvahhit, Necla111 ve Halide112 de rol almışlardı oyunda.

Son ikisini değilse de Neyyire Neyir ile Bedia Muvahhit’i kıskandı.

Neticede, Necla ve Halide isimleri henüz duyulmamış iki yardımcı oyuncuydu, o kadar.

***

Oyunu izleyip dışarıya çıktıklarında, çok beğendiğini söyledi Afife. Dikkatini çeken bir konuyu eşiyle paylaştı.

“Perdenin açılıp kapanması yerine sahne ışıklarının yakılıp söndürülmesini tercih etmiş Ertuğrul Muhsin Bey. Bir anlamda, perdeyi ortadan kaldırmış. Ayrıca, bazı oyuncuları salonda çeşitli yerlere oturtmuş, sahneden değil de seyircilerin arasından konuşturmuş. Bu da büyük bir yenilik.”

Selahattin şaşırdı eşinin söylediklerine.

“Herkesin bir mesleği var demek ki” diye söylendi genç adam. Konuşmasını sürdüreceği belliydi.

“Senin mesleğin de bu sevgilim. Bak, nelere dikkat etmişsin. Ben düşünmedim bile bunların üzerine. Neden devam etmiyorsun oynamaya Afife? Hazır Afife Jale ismini bilinir hale getirmişken?”

İlk kez konuşmuyorlardı bu konuyu. Defalarca lafını etmişlerdi.

Afife’nin endişesi, artık kimsenin kendisini tanımıyor olmasıydı.

Selahattin her defasında “Bu senin kuruntun. Bir kez sahneye çık, bak nasıl geriye dönecek bütün şöhretin” diye karşı çıkıyordu eşine.

Aslında, sorulmamış, aranmamış olmayı gururuna yediremiyordu güzel kadın. Üzerinde durmak istemedi bu konunun. Eşinin laflarına karşılık vermeyi tercih etti.

“Umut veriyor olsam, kapımı çalarlardı Selahattin. Görüyorsun kimse arayıp sormuyor. Ayrıca, eskiden çok değerliydim çünkü biriciktim. Şimdi sahneler Müslüman kadın oyunculardan geçilmiyor. Sen de gördün az önce. Bir oyunda dört Müslüman kadın birden rol aldı.”

Selahattin söylemekten bıkmış olsa da inandığı düşüncesini yine dillendirdi.

“Evet ama sen çok iyiydin Afife. Eminim şu anda da çok iyisindir. Bir yetenekten söz ediyoruz ve sen de biliyorsun ki...”

Tam bu esnada, önlerinden geçmekte olan taksiye elini kaldırdı Selahattin ve konuşması yarım kaldı.

Afife biraz da eşi devam etmesin diye, başını eğip az önce tiyatrodan almış olduğu programı yol boyu inceledi.

Schiller’den Haydutlar, Gogol’dan Müfettiş, Ibsen’den Bir Bebek Evi, Shakespeare’den Othello...

O kış için, göz dolduran bir program hazırlamıştı Ertuğrul Muhsin Bey’in yönetiminde Darülbedayi.

111 Necla Sertel 1901-1969 yılları arasında yaşadı. Tiyatro oyunlarının yanı sıra pek çok filmde de rol aldı.

112 Halide Pişkin 1906-1959 yılları arasında yaşadı. Sahneye ilk kez 1925’te Darülbedayi’de çıktı. 1930’da kendi adına topluluk kurup turneler yaptı.

DOKSAN BİR

Mary Dugan’ı seyretmeye gittikleri akşam aldığı programı duvardaki bir çiviye astı Afife.

Oyunların tarihleri yaklaştıkça, Selahattin elinde bir çift biletle çıkagelmeyi alışkanlık haline getirdi.

Böyle olunca, gazetelerde çıkan haberlere daha alıcı gözle bakmaya başladı güzel kadın.

Darülbedayi, eskisinden farklı olarak basit komediler ve bulvar oyunlarından vazgeçmiş, bunların yerini tiyatronun büyük oyunları almıştı.

“Neredeyse...” diye düşünüyordu arada bir Afife. “Tıpkı Paris’te, Londra’da olduğu gibi bir repertuvar.”

Öyleydi. Afife bilmese de Ertuğrul Muhsin Bey Darülbedayi için bir içtüzük hazırlamış, kurumun çalışmalarına bir standart getirmişti.

Hedefi çok ama çok yüksekti ünlü tiyatrocunun.

Ona bu hakkı ve yetkiyi veren, ülkenin en zor zamanlarında sahne tozu yutmayı sürdürmüş, tiyatronun önem verildiği bütün ülkelerde neyin, nasıl yapıldığını oynayarak görmüş olmasıydı.

Zaman zaman Darülbedayi oyuncularını da yanına alıp Ankara’ya gidiyor, orada da oyunlarını sahneye koyuyordu Ertuğrul Muhsin.

Afife bu gezileri gazetelerden ilgiyle takip ediyordu.

Ertuğrul Muhsin Bey’in ülkenin kurucusu Gazi Mustafa Kemal tarafından kabul edildiğine dair haberler ve yorumlar, neredeyse bütün gazetelerin birinci sayfalarında yer alıyordu.

***

Darülbedayi'in bir numarasıyla, ülkenin bir numarası epeydir, İzmir'den bu yana tanışıyorlardı.

İki yıl kadar önce, bir Ankara ziyaretinde, Gazi Paşa ünlü ve başarılı tiyatro adamına "Senin için ne yapabilirim?" diye sormuş, "Bir tiyatro mektebi istiyorum Paşam" cevabını almıştı.[113]

Afife gazeteleri okurken "Bu konuyu pişiriyor olmalı Ertuğrul Muhsin Bey" diye düşünüyordu.

***

Bütün bunlar olup biterken, aslında zor günler geçiriyordu Afife.

Arada bir annesi ve dadısını görüyor ama yalnızlığın girdabına her geçen gün biraz daha fazla kapılıyordu.

Afife'yle Selahattin'in Kadıköy ziyaretleri giderek azalmış, Medhiye Hanım ile Sophia da kızı ve damadını Fatih'te rahatsız etmekten her geçen gün biraz daha çekinir olmuşlardı.

Bütün karşılaşmalarında, hep keyifsiz görünmüştü Afife, Medhiye Hanım ve Sophia'ya.

Bazen çocukları evlerinden çıkınca, bazen de kendileri onların evinden ayrılınca ama mutlaka acı içinde laflıyorlardı bu konuda iki kadın.

Doluya koyuyorlar almıyor, boşa koyuyorlar dolmuyordu.

Ne yazık ki, ellerinden hiçbir şey gelmiyordu iki yaşlı kadının.

"Çekip bir kenara konuşsak Afife'yle" demişti bir keresinde biri.

"Ne diyeceğiz ki?" diye karşı çıkmıştı öteki.

"Acaba Selahattin'le mi konuşsak?" diye sormuştu bir ziyaret sonrasında biri.

"Ne diyeceğiz elin adamına?" diye karşı çıkmıştı öteki.

Yaşlı iki insan oldukları göz önünde bulundurulduğunda, yaşanılanın hakikaten zor bir durum olduğu açık seçik ortadaydı.

Buna rağmen, kendilerinin açmazından ziyade kızlarının durumuna üzülüyorlardı Medhiye Hanım ve Sophia.

“Bir ömür tükettik bu kızın peşinde!” diye sesini yükseltecek oluyordu ki arada bir Medhiye Hanım.

“O nasıl söz öyle!” diye azarlanıyordu Sophia tarafından.

Ya da tersi oluyordu pek tabii.

113 Gazi Mustafa Kemal Paşa 1927 yılında, sofrasında bulunan Ertuğrul Muhsin’i işaret ederek “Efendiler, Hepiniz mebus olabilirsiniz, vekil olabilirsiniz, hatta Reis-i Cumhur olabilirsiniz. Fakat sanatkâr olamazsınız. Hayatlarını büyük bir sanata vakfeden bu çocukları sevelim” demişti.

DOKSAN İKİ

“Ben...” dedi akşamüstü evden çıkarken Selahattin. “Kadıköy’de çalacağım bugün. İstersen sen de gel. Annenlere gidersin. Akşama iş çıkışı alırım seni, birlikte döneriz.”

Şöyle bir düşündü Afife. Hiç canı çekmedi.

Bir gün önce morfinin yardımıyla yattığı derin uykudan az önce kalkmıştı.

Ne kocasının gelip yanına yattığını duymuş ne de kalkıp kahvaltıyı hazırladığını fark etmişti.

Başucuna gelip uyandırmasa, kim bilir daha ne kadar uyurdu.

Ve işte biraz sonra eşi çıkacak, o yeniden morfinine kavuşacak, kendini düşünememenin huzuruna emanet edecekti.

Tekrar sordu cevap alamayınca Selahattin.

“Gitmek istemez misin Kadıköy’e? Haftalardır görmediler seni. Özlemişlerdir.”

Cevabı derinden geldi Afife’nin.

“Yok yok. Belki yarın ya da başka bir zaman.”

Üstüne varmadı eşinin Selahattin. Oluruna bıraktı.

***

Ertesi gün heyecan içinde uyandırdı yine öğlene doğru eşini genç adam.

“Kahvaltı hazır sevgilim. Hem bak sana anlatacaklarım var.”

Utandı her zamanki gibi eşinin kendisini uyandırmasına Afife. Ama olmuyordu işte. Hep aynı durum tekrarlanıyordu. Eşi evden çıkınca uzunca

bir süre kendisiyle mücadele ediyor, sonra her zaman olduğu gibi kendini morfinin “müşfik” kollarına teslim ediyordu.

Kendinden geçme anında da, sanki bir ritüeli tekrar eder gibi, hep o lanet olasıca Doktor Suat geliyordu gözlerinin önüne.

Kim bilir kaç saat sonra, gözlerini tekrar kocasının “Günaydın sevgilim!” demesiyle açıyordu.

Böyle olunca ne alışverişe çıkıyor ne yemek yapıyordu Afife.

Günde bir öğün ve kocasıyla birlikteyken atıştırdığı birkaç zeytin, biraz peynir ve bir dilim ekmekten başka hiçbir şey geçmiyordu boğazından.

***

Heyecan içinde “Ne oldu dün akşam biliyor musun Afife?” dedi Selahattin.

Afife, eşinin heyecanlı hallerine hem çok seviniyor hem de çok üzülüyordu.

Onun için seviniyordu kuşkusuz ama kendisinin karalar bağlamasına yol açıyordu bu tür heyecan veren durumlar. Çünkü kendisini geride kalmış, mutluluktan uzaklaşmış, umudunu yitirmiş gibi hissettiriyordu.

“Ne oldu?” diye sordu Selahattin kırılmasın diye ve sanki hakikaten ilgiliymiş gibi.

“Bizim Nubar var ya, iki gün önce Dolmabahçe’de Gazi’nin huzuruna çıkmış. Çok beğenmiş Gazi onun bestelerini. ‘Başka yok mu?’ diye sorunca Gazi, ‘Benim yok ama arkadaşım Selahattin’in çok güzel bir eseri var isterseniz onu okuyayım’ demiş ve okumuş. Hangisi biliyor musun?”

Tabii ki “Nereden bileyim?” diyerek azarlamadı iyilik abidesi adamı Afife. Hatta içinden gelmese de ilgili gibi göründü ve “Hangisi?” diye sordu.

“Dur bir dakika” dedi Selahattin ve üşenmeyip gitti tamburunu getirdi, kılıfından çıkardı ve başladı söylemeye:

“Anladım sevmeyeceksin beni sen nazlı çiçek

Hasta kalbim yine hicranını yalnız çekecek

Belki ruhum seni çılgınca severek ölecek

Yine sensin beni bir lahza şifayab edecek...”

Selahattin tamburunu kucağından indirdi ve duvara dayarken tekrar sordu.

“Nubar bu parçamı okuduktan sonra, Gazi ne demiş biliyor musun Afife?”

“Ay, biliyor musun deyip durmasana Selahattin! Sıkıldım! Söyle işte, ne demiş?”

Hiç belli etmedi genç adam alındığını. Afife eşinin çok üzüldüğünü hissetti. Kendini, yüzünde en ufak bir değişikliğe yol açmadan azarladı.

İkisi de birbirlerinin beyinlerini okumuş, tatsızlığı lahzada aşmışlardı. Selahattin kaldığı yerden devam etti konuşmaya.

“Dün akşam çalıştığım yere telefon geldi. Kılıç Ali Bey Dolmabahçe Sarayı’na davet etti. Birazdan hazırlanıp çıkacağım. Önce Taksim’de Panorama Gazinosu’nda[114] matinede Münir Nurettin’e eşlik edeceğim, sonra Florya’ya yeni yapılmış Deniz Köşkü’ne gideceğim.”

Afife çok sevindi aldığı habere. Yerinden kalktı, eşine sevgiyle sarıldı.

Kuşkusuz bu kadar önemli bir haberi iki cümleyle vermezdi normal koşullarda Selahattin.

Birkaç saat sonra tamburunu alıp evden çıkarken ve sonraki bütün zamanlarda bu tatsızlık üzerine düşünecekti.

***

Afife kendisini karanlık, kör bir kuyunun içinde hissetti eşi evden çıkıp gidince.

Kulağında Selahattin’in az önce çaldığı ve söylediği parçanın ilk satırı vardı:

“Anladım, sevmeyeceksin beni sen nazlı çiçek...”

“Tersine, çok seviyorum seni Selahattin. Sevmediğim biri varsa, o da kendimim. Nasıl bu hale geldim ben sevgili Selahattin? Senin gibi bir adamı incitecek ruh durumuna nasıl geldim?”

Gözlerinden yaşlar boşalarak odasına koştu Afife.

On üç yıl önce başı ağrıdığı için sarıldığı, sonra her şeyi halini alan morfinine sığındı.

114 Mete Caddesi’ndeydi. Gezi Parkı’na bakıyordu. Taksim’in yeniden düzenlenmesi esnasında istimlak edildi.

DOKSAN ÜÇ

Selahattin’in uyandırmasını beklemeden kalktı ertesi sabah Afife. Bir gün önce yaptığı hatayı yapmayacak, kocasına haksızlık etmeyecekti.

“Annem olsa, ‘İyi tarafından kalkmış benim güzel kızım bugün’ derdi” diye düşündü elini yüzünü yıkarken.

Kahvaltı masasını hazırladı. Kızarmış ekmek kokusu evi doldururken uyandıysa da yataktan derhal çıkmadı Selahattin.

Zihninin derinlerinde, Panorama Gazinosu’nda gördüğü güzel kızı biraz daha evirip çevirdi.

Uzunca bir süredir, ilk kez oluyordu bu. Afife’yi gördüğü, onunla birlikte olmaya başladığı ilk günden bu yana, gözü hiçbir kadına kaçmamıştı.

Ama dün, Afife, “Ay, biliyor musun deyip durmasana Selahattin! Sıkıldım!” diye azarlayınca, ilişkilerinin büyüsü bozulmuş, sihri kaçmış gibi gelmişti genç adama.

Panorama Gazinosu’na doğru giderken, yol boyu, sevilmenin ve güzel bir hayat yaşamanın kendisinin de hakkı olduğunu düşünmüştü Selahattin.

Ve denk gelmiş, o güzel kız gülerek bakmıştı kendisine.

Cevap vermişti bu gülüşe Selahattin.

Yatağında doğrulurken “Kim bilir, belki de bir daha görmem” diye düşündü.

***

Kırgın da olsa, mutfakta, kızarmış ekmekleri sepete yerleştiren karısına arkadan sarıldı Selahattin. Boynuna bir öpücük kondurdu.

Afife heyecan içinde döndü sevgilisine.

“Anlatsana ne oldu dün akşam? Hep seni düşündüm. İyi geçti mi? Gazi ne dedi?”

Selahattin ziyadesiyle mutlu oldu karısının ilgisinden ve anlatmaya başladı.

“Muazzam bir salon. Beni masada uygun bir yere oturttular. Masanın etrafı çepeçevre insanlarla sarılı. Önceden ‘Gazi birazdan gelecek, kalkar elini öpersin’ dediler. Hakikaten de az sonra kapıda göründü. Söylenileni yaptım, elini öptüm. İltifat etti. Yakınında bir yer gösterdi. Oturdum. Önce hanendeler okudu, ben de iştirak ettim. Bir müddet sonra, Gazi bana hitapla ‘Sizi yalnız dinleyelim. Dün gece Nubar Bey güzel bir eserinizi okudu. Bir de sizin ağzınızdan dinleyelim’ buyurdu. ‘Emredersiniz’ diye okumaya hazırlandım ama bir hata edeceğim diye ödüm kopuyordu. Tarif edilmez bir heyecan içindeydim. Hele bakışlarım gözlerine ilişince büyülenmiş gibi oluyorum, titriyorum. Sazımı akort ettim ve dün sana burada okuduğum ‘Anladım Sevmeyeceksin Beni Sen Nazlı Çiçek’i tek başıma okudum. Çok mütehassis oldu. ‘Bir daha okuyun’ dedi. Bu iltifatın verdiği sevinçle kabıma sığamayacak hale geldim. O anda dünyalar benim oldu. Tekrar okudum, yine takdir etti. Yalnız sazımı beğenmemiş. ‘Bu madeni sazı değiştirin. Bunda bizim ananevi tamburumuzun hassasiyeti yok’ buyurdu.”115

Dikkatle dinledi kocasının bütün anlattıklarını Afife ve çok sevindi.

“Hemen gidip sana ahşap bir tambur alalım Selahattin” dedi heyecan içinde.

“Ben de tam böyle düşünmüştüm Afife. Bundan sonra madeni tamburu elime bile almayacağım. Eşlik eder misin bana?”

“Seve seve” diye cevapladı kocasını Afife.

***

Afife derhal giyindi, süslendi.

Belki de haftalar sonra, ilk kez çıkıyordu evden.

“Kendimi iyi hissettim, baharın etkisi mi acaba?” diye sordu, kocasının kolunda Fatih’ten Unkapanı’na doğru yürürken Afife.

Sevindi Selahattin eşinin bu sözlerine ve “Öyle olmalı” dedi.

Uzunca bir süredir esasa dair hiç ama hiçbir şey konuşmamışlardı.

“İstanbul’un en güzel ahşap tamburunu alalım sana bugün” dedi Afife.

“Çok isterim” diye cevapladı eşini Selahattin.

“Çok gezmemiz gerekecek. Keşke Antranik Usta116 yapımı eski bir tambur bulabilsek ama ha deyince olmaz” dedi ve güzel tambur satan dükkânları bir bir saydı ve ekledi: “Hepsinin içinde Vasil Usta’nın117 yeri başkadır. Biz ondan başlayalım.”

Saraçhanebaşı’ndaydı Vasil Usta’nın atölyesi. Yol boyu, geleceğe dönük planlarını anlattı Selahattin.

Afife, imrenerek dinledi eşini.

Şehzadebaşı’ndan geçerek ulaşacaklardı Saraçhanebaşı’na...

Birkaç adım daha atınca, Şehzadebaşı Camii’nin karşısındaki köşede Letafet Apartmanı’nı118 gördü Afife. Darülbedayi’in imtihanına bu binada girmiş, oyuncu olmak için yıllarca bu binada çalışmıştı.

Aniden durdu güzel kadın ve “Bana yardım et Selahattin!” dedi, ağlamaya başladı.

Eliyle Letafet Apartmanı’nı işaret ederek “21 Ocak 1919’da şu gördüğün binada sınava girdim. O gün bugündür bocalıyorum. Ne olur bana yardım et!” diye tekrarladı isteğini.

Sevinsin mi üzülsün mü bilemedi genç adam. Aynı anda “On yıl” diye düşündü.

On yıl süreyle yerine oturmayan bir hayat, geriye alınması mümkün olmayan bocalamalarla geçen tam on yıl...

Kekeleyerek “Tabii sevgilim!” dedi ve sevgili eşine sarıldı, başını koyması için omzunu uzattı.

115 Selahattin Pınar’ın kendi anlatımından.

116 Tambur yapımı 1800’lü yılların ortalarına kadar gider. Antranik Uncuyan, Osmanlı’nın bilinen en iyi tambur ustasıdır. Ceviz ve gürgen kullanarak yaptığı elma modeli 106 cm’lik tamburlarıyla ünlüdür.

117 Vasil Usta tamburlarını maun, karaağaç, sarmaşık ve meşe ağaçları kullanarak, elma modelinde ve 104 cm imal ediyordu. Sap olarak yağlı çam ya da köknar kullanıyordu. Perdelerde de bağırsak ya da balmumu ile işlenmiş kenevir kullanıyordu.

118 1959 yılında, Letafet Apartmanı ve başka birçok bina yıkılarak yerine yeni İstanbul’un Belediye Sarayı yapıldı.

DOKSAN DÖRT

Vasil Usta’nın “Bunu alın Selahattin Bey, size bu yakışır” diyerek depodan çıkardığı tamburu eline alınca, çocuk gibi sevinmişti Selahattin.

Onlarca yıl beklemeye bıraktığı bir maun ağacıyla gövdeyi, köknarla da sapı yapmıştı Vasil Usta. Sonra atölyesinin dibinde bulunan, depo gibi kullandığı raflardan birine koymuş ve en uygun müşteri çıkana kadar dinlenmeye bırakmıştı.

“Şeref verdiniz Selahattin Bey” diyerek kapıda karşılamıştı tambur ustası ünlü müzisyeni ve önce misafirlerine birer kahve ikram etmiş, sonra gidip tozunu alarak getirmişti şaheserini.

İşte o tambur, şimdi kucağındaydı usta müzisyenin.

Vasil Usta’nın eline tutuşturduğu tamburu kucağına oturtunca, başka hiçbir atölyeye gitme isteği duymayacaktı Selahattin.

***

“Önce sana, sonra işte bu tambura âşık oldum Afife” diyordu durmaksızın genç müzisyen.

Çaldı, çaldı...

Üzerinde çalıştığı birkaç besteyi tamamlamaya çalıştı.

Bütün bu süre zarfında Afife evi tertemiz yaptı.

Gelirken yaptıkları alışveriş filesini mutfak tezgâhına boşalttı, birkaç çeşit yemek pişirdi.

Uzunca bir süre uzakta duran mutluluk, Afife ile Selahattin’in evini yine doldurdu.

***

Ertesi gün, kocasıyla aynı zamanda kalktı Afife.

Eşini yolcu ettikten sonra korkarak yatak odasına geri döndü. Bavulunu açtı.

Köşeye yerleşmiş, kendisine pis pis sırıtan kilitli ahşap kutuya yüz vermemeyi başardı.

“Rahmetli Paşa Dedesinin Günlüğü”ne bir göz attı ve “Belki ilerleyen günlerde yazarım da” diye düşündü.

Çeşitli zamanlarda oynadığı oyunların metinlerinden bazılarını aldı.

Bavulu süratle kapattı ve salona geçti.

Arada tencerede kaynayan yemeğe de göz atarak, saatlerce muhtelif oyunlardan parçalar okudu, aynanın karşısına geçerek çalıştı Afife.

Bir ara kendisine kahve yaptı, bahçeye inip çiçekler için neler yapabileceğini düşünerek içti.

Çok zaman kaybetmişti. Elinden kayıp gitmekte olan hayatı bir yerinden yakalamalıydı.

Şahane bir kocası ve onu seven annesi ve dadısı vardı etrafında.

“Hemen yarın, gidip annemi ve dadımı göreyim. Perişan olmuşlardır benden haber çıkmayınca” diye söylendi.

***

Öyle de yaptı.

Ertesi gün, Selahattin’den bile önce çıkacaktı evden. Akşamdan konuştular bu konuyu.

Çıkmadan önce, sevgili eşi için hazırladığı kahvaltının yanına, birlikte yetiştirdikleri karanfil saksılarından birini de koydu.

Heyecan içinde tuttu, kendisini Kadıköy’e götürecek vapurun yolunu.

Sophia açtı kapıyı. Boynuna atladı Afife’nin.

Yaşlanmış göründü gözüne dadısı.

“Kaç yaşında oldun Soficiğim?” diye sordu ayakkabılarını çıkarırken.

“1933’ten 1866’yı çıkart işte!” dedi, ne manası var şimdi böyle soruların der gibi Sophia.

Afife “Altmış yedi” diye düşündü. Annesi de altmış yedi olmuştu demek.

Sophia’yla Afife’nin konuşmalarını duyan Medhiye Hanım koşturarak geldi ve bu kez o Afife’nin boynuna “Kızım!” diyerek sarıldı.

Dadısından sonra annesini de uzun uzun kokladı Afife.

“Haydi, gösterin bakalım bahçe ne âlemde?” dedi heyecan içinde.

Sophia ve Medhiye Hanım birbirlerine baktılar.

Derhal koştu Sophia ve bahçeye açılan arka kapıyı açtı. Hep birlikte çıktılar.

“Gülleriniz pek güzel olmuş. Kına ekmediniz mi bu sene? Ay, ay, ay şebboylara bak. Alırım birkaç kök dönerken...”

Afife konuştukça, iki kadın birbirlerine gülümseyerek baktılar.

DOKSAN BEŞ

Bahar, sahiden ışıldayarak geldi Afife ve Selahattin’in evine.

Afife daha eşi kalkmadan kalkıyor, kahvaltıyı hazırlarken eski metinlerini çalışıyordu.

Sonra iki âşık birlikte kahvaltı ediyorlar ve sonra güzel kadın çalıştığı oyunlardan bazı bölümleri kocasının önünde canlandırıyor, fikrini alıyordu.

Arada bir, akşamlarını özellikle boş bırakıyordu Selahattin. Bazen dışarıya çıkıyor bir yerlere gidiyorlar ya da evlerine arkadaşlarını davet edip bir masa etrafında çalıp söylüyorlardı.

***

Afife hem teknik olarak hem de manen hazırlanıyordu yeniden sahneye çıkmaya.

Eşiyle dışarıya çıktığında da, eve misafir geldiğinde de oyunlarını tıpkı dedesinin sağ olduğu zamanlarda olduğu gibi, içinden hep oynuyordu güzel kadın. Fırsat bulunca sergilemekten de çekinmiyordu.

Tabii ki katılıyordu muhabbetlere ve şarkılara ama nerede, ne yapıyorsa yapsın, aklında hep oyunlarını evirip çeviriyordu Afife.

“Bir nevi Afife Jale olma durumu” diye tarif ediyordu böylesi hallerini.

Afife ve Afife Jale arasındaki o hassas denge!

Afife, ancak Afife Jale olarak yaşayabileceğini, bir başka deyişle, hayatında ancak sahne olursa nefes alabileceğini gayet iyi biliyordu.

Bir de başkaları bilebilseydi bunu!

Selahattin’in, annesinin, dadısının, ağabeyinin, yani bütün ötekilerin yaptıkları hata işte tam da buydu: Onun Afife olarak da yaşayabileceğini zannetmek!

Oysa rahmetli dedesinin hayatta olduğu günlerden bu yana, adı henüz Afife Jale olarak konulmamışken bile, Afife Jale’ydi o.

Bir oyuncu!

Sadece sahnede nefes alabilen, geri kalan zamanlarını sahne için hazırlanarak geçiren, yaşam kaynağı olarak alkışları gören bir tiyatrocu...

İşte şimdi, yeniden o günler için hazırlanıyordu güzel kadın.

***

Tatil günüydü Selahattin’in.

“Akşama, bir yere gidip dans edelim” dedi kahvaltıda neşe içinde kocası.

Sevindi Afife.

“Tiyatrocular Tepebaşı’ndaki Gardenbar’ı işletmeye başlamışlar. Dün gazetede okudum 14 Haziran’da açılış töreni yapılmış. Oraya gidelim. Belki birkaç kişiyi de görürüz.”

Tepebaşı Belediye Bahçesi ve hemen yanında bulunan yazlık sahnenin işletmecisi esasen Lehman ve Arditi Efendilerdi. Kontratları bitince, bu iki yerin işletmesi Belediye Reisi Muhittin Bey[119] tarafından tiyatroculara devredilmişti.

Kollar sıvanmış, Gardenbar’a bir cazbant bulunmuştu. Halk bahçeyi dolduruyor, orta yerdeki pistte, çiftler yoruluncaya kadar günün danslarından örnekler sergiliyorlardı.

Hava kararırken giyinip süslendi Afife.

Her zaman son derece şık bir adam olan Selahattin, yine tiril tiril giyinmişti.

Afife ve Selahattin “iki dirhem bir çekirdek”[120] ve kol kola çıktılar evden.

***

Taksiden indiklerinde, Gardenbar’dan cazbandın çaldığı çarlistonun neşeli müziği geldi kulaklarına.

20’li yıllara damgasını vurmuş çarliston modası, azalarak da olsa etkisini sürdürüyordu. Tek tek ya da çiftli gruplar halinde gerçekleştirilen bu dansta, ayak figürleri çok önemliydi.

“Hiç beceremedim şu çarliston işini” dedi Afife.

“Al benden de o kadar” diye cevapladı eşini Selahattin.

Buna karşılık 30'lu yılların başında moda olmaya başlayan tangoda her ikisi de iyiydi. Özellikle de Necip Celal Bey'in[121] söylediği "Mazi"ye ikisi de bayılıyordu.

"Necip Bey'in kendisinden dinledim Mazi'yi. Plağını da ondan sonra aldım" dedi genç adam.

Afife'nin aklına uzun süredir elini bile sürmediği plaklar geldi. Hemen değiştirdi düşüncesini.

"Ben Hudadat Şakir Hanım'ı[122] çok merak ediyorum. Bu akşam sahneye çıkacakmış. Anlaşılan bizim tiyatrocu takımını kıramadı" dedi Afife.

Onlar Gardenbar'dan içeriye girerlerken, sunucu, Seyyan Hanım'ı anons etti. Afife ve Selahattin daha yerlerine oturmadan "Mehtaplı Bir Gece"yle tango yapmaya başladılar.

Dansları bitince bir yer bulup oturdular. Her yerde ve her zaman olduğu gibi rakı içmek istedi Selahattin. Afife "Uyarım sana" dedi.

"Caz sanatçıları içinde en çok hangisini beğeniyorsun?" diye sordu bir ara eşine Selahattin.

Biraz düşündü Afife. Az sonra sahneye Leon Avigdor'un çıkacağını biliyordu.

"Galiba az sonra sahne alacak olanı" diye cevap verdi kocasına genç kadın.

"Tanırım Leon'u, çok iyi müzisyendir. Bazen arka arkaya sahne aldığımız oluyor, laflıyoruz böyle durumlarda" dedi Selahattin.

Çok beğenilen bir isimdi o aralar gerçekten de Leon Avigdor. Fransa'da klasik Batı müziği eğitimi almış, İstanbul'a dönünce bir kuartet kurmuştu. En çok sahneye çıktığı yerler Pera civarında Union Française, Tokatlıyan ve Maksim, Şişli'de ise Stella'ydı.

"Bir akşam da Stella'ya gidelim" dedi Selahattin laf lafı açınca.

Afife dikkat kesilince, gerekçesini açıkladı genç adam.

“Amerika’dan bir grup siyahi müzisyen gelmiş. Seven Palm Beach’miş gruplarının ismi. Stella’da sahne alıyorlarmış. Bir an bile oturamıyormuşsun yerine.”

Afife kuşkusuz biliyordu eşinin eğlenmeye olan merakını ama bu ilgisinin daha çok geleneksel müzikle sınırlı olduğunu sanıyordu.

Belli ki her türlü müziği, dansı takip ediyordu Selahattin.

Hoşuna gitti Afife’nin.

119 Muhittin Üstündağ 1884-1973 yılları arasında yaşadı. 1928-1938 yılları arasında İstanbul Belediye Başkanlığı yaptı.

120 Güzel ve süslü giyinenler için kullanılır. Osmanlı altını 2 dirhem ve 1 çekirdek, yani toplam 6,43 gramdır. “Altın gibi” anlamında kullanılır.

121 Necip Celal Andel 1908-1957 yılları arasında yaşadı. Kemancı ve besteciydi. İlk tango besteleyen sanatçımızdır. “Mazi” ile “Özleyiş” de içlerinde olmak üzere on bir adet çok bilinen tangosu vardır.

122 Hudadat Şakir Turalı, Türkiye’nin ilk ses kraliçesidir. Ayrıca, seyirci karşısında şarkı söyleyen ilk Müslüman kadındır. 1930 yılının Aralık ayında düzenlenen “Güzel Ses” yarışmasına katılan otuz altı yarışmacı arasındaydı. Birinci oldu. Fransa’nın Nice kentinde Türkiye’yi temsil etmeye hak kazandı.

DOKSAN ALTI

Gardenbar’da, eski arkadaşlarından birini görebilme umuduyla arada bir etrafa da bakıyordu Afife. Planı, kimlerin, nerelerde, ne yaptığını öğrenip, hangi düzeyde olursa olsun bir iş kapmanın yolunu bulmaktı.

Az sonra, arkasından gelen biri, makyajına zarar vermeksizin gözlerini kapar gibi yaptı.

Elleri tutup başını kaldırdı ve arkaya baktı Afife ve derhal yerinden kalktı, “Kınar Hanım!”123 diyerek sevgiyle sarıldı kadına.

Ardından masasına oturttu, Selahattin’le tanıştırdı ve muzip bir edayla “Eşim” dedi.

Sonra eşine döndü ve “Kınar Abla taktı sahneye ilk çıkacağım gün beyaz kurdelemi” diye açıklamada bulundu.

Gözpınarlarına birer damla yaş yürümeye çalışırken engel oldu.

“Kırk bir kere maşallah benim güzel Afife’me. Allah nazarlardan saklasın” diyerek süslemişti emektar oyuncu, o gece ilk kez sahneye çıkacak olan Afife Jale’yi.

“Emel rolüydü değil mi?” diye sordu araya girip Selahattin.

Öyleydi. O günlerin en ünlü kadın oyuncusu olan Eliza Binemeciyan’dan boşalan Emel rolüydü oynayacağı.

İlk gece değilse de ikinci sahneye çıkışında olanlar olmuş, polisler tiyatroyu basmışlardı.

O akşam da Afife’yi, elinden tutarak kulisin arkasındaki merdivenlerden aşağıya, makine dairesine indiren, binanın arka kapısının sürgü demirini açarak dışarıya kaçıran emektar oyuncu Kınar Hanım olmuştu.

***

Afife otuz iki yaşına basmıştı o yıl, Kınar Hanım ise elli dört olmuştu. Üzerine konuştukları konularsa, dile kolay on iki yıllıktı.

“Ne var ne yok piyasada Kınar Abla?” diyerek, asıl merak ettiği mevzua çevirdi sözü Afife.

Bir bir anlattı Kınar Hanım.

“Biliyorsun, burayı çalıştıran Vasfi Rıza Bey, aynı zamanda yandaki tiyatroda Adalar Revüsü diye bir şey oynuyor. Önce Anadolu Kulübü’nde, sonra Yat Kulüp’te oynamışlar, tutmuş. Şimdi Tepebaşı Bahçesi’nde devam ediyorlar revüye. Sonra Lüküs Hayat’ı oynayacaklarmış ama Vasfi Rıza Bey olmayacakmış kadroda. Ertuğrul Muhsin Bey Bataklı Damın Kızı adında, Almancadan adapte bir film çekiyor. Onda Cahide[124] ve Feriha Tevfik[125] oynuyorlar. Hiç seyrettin mi bilmem Cahide’yi? Şimdilik fena değil ama yaman bir oyuncu olacak. Biraz seni andırıyor. Raşit Rıza Bey Darülbedayi’den ayrılmış. Yanına Şaziye, Halide ve Şayeste’yi almış kadın oyuncular olarak. Bağdat’a bir turne düzenliyormuş...”

Anlattı, anlattı Kınar Hanım.

Nerede, ne var, ne yok hepsini tam olarak biliyordu. Eh, piyasada olmak da işte bu demekti.

Silmişti kendi adını piyasadan Afife. En azından kendisi böyle olduğunu düşünüyordu.

Afife kendisiyle halleşirken Kınar Hanım’ı dinlemeyi bırakmıştı.

Anlatıyor, anlatıyordu Kınar Hanım...

Karmakarışık oldu zihni Afife’nin. Ne çok şey olmuş ve dahi bitmişti kendisi yokken tiyatro dünyasında.

Kınar Hanım anlatadursun, o geriye doğru bir hesap yaptı. Sahneye son olarak Trabzon’da 1924 yılında çıkmıştı Afife. On koca yıl geçmişti o zamandan bu zamana.

Nasıl geçtiğini bilemediği, son altı yılını Selahattin’le, kendine acıyarak tükettiği kocaman bir on yıl.

Kınar Hanım anlatmayı sürdürüyordu hâlâ...

Ne çok isimden, ne çok sahneden bahsediyordu emektar oyuncu.

İsimlerini bile bilmediği onlarca kadın, ülkenin bütün sahnelerini paylaşmışlardı.

Kimilerinin yaşı kendisine yakın ama bazıları iyiden iyiye genç onlarca kadın oyuncu.

Gazetelerden Cahide’yi takip etmişti biraz. Kendisinden on yedi yaş daha küçüktü bu hanım ve bu durumda on altı yaşında ya var ya da yoktu mesela.

Geriye doğru bir hesap daha yaptı Afife.

Darülbedayi’de sınavı kazandığı 1919 yılından doğum tarihi olan 1902’yi çıkardığında bulduğu 17 sayısı bile Cahide’nin şu andaki yaşından daha büyüktü.

“Ne oldu bana? Nasıl geçti bunca zaman?” diye sorguladı yeniden kendisini.

Kınar Hanım anlatmayı sürdürüyordu hâlâ...

“Hançer, başıma saplanacak şimdi!” diye düşündü Afife.

Ve korktuğu oldu!

Bir hançer, sağ şakağından girip, beynini oymaya koyuldu!

Elini başına götürdü güzel kadın ve “Başım Selahattin! Başım!” dedi.

Öyle bir söyledi ki bu üç kelimeyi, Kınar Hanım sustu.

123 Kınar Sıvacıyan ile ilgili ansiklopedik bilgiyi 57 numaralı dipnotta vermiştim (O.B.). Burada, değerli şairimiz Ece Ayhan’ın Kınar Hanım’ın

Denizleri adını verdiği şiir kitabına dikkat çekmek istiyorum. Kitaba adını veren şiirin ilk dörtlüğü şöyle:

“Bir çakıl taşları gülümseyişi ağlarmış karafaki rakısıyla

şimdi dipsiz kuyulara su olan kınar hanım’dan

düz saçlarıyla ne yapsın şehzadebaşı tiyatrolarında şapkalarını

tüketemezmiş hiç...”

124 Cahide Sonku 1919-1981 yılları arasında yaşadı. Tiyatroya Darülbedayi’de başladı. Tiyatro ve sinema oyunculuğu yaptı 1950’de, kendi adına Sonku Film’i kurdu. Fedakâr Ana isimli filmi yönetti. Kurduğu şirket 1953’te yanınca iflas etti. Son yılları sefalet içinde geçti.

125 Feriha Tevfik 1910-1991 yılları arasında yaşadı. 1929’da Cumhuriyet gazetesinin düzenlediği ilk güzellik yarışmasında Türkiye güzeli seçildi. Tiyatro ve sinema oyunculuğu yaptı.

DOKSAN YEDİ

Kapıdan içeriye başını tutarak girdi Afife.

Yardımcı olmaya çalışan eşinin kolundan kurtuldu, koşarak yatak odasına gitti.

Aynı anda “İspirto ocağı! İspirto ocağını yak benim için!” diye haykırdı Selahattin’e.

Anlamadı genç adam ama söylenileni yaptı.

Yatak odasından “Buraya getir!” diye seslendi Afife.

Selahattin odanın ortasında duran bavulu görünce şaşırdı. Yatağın üzerinde de daha önce hiç görmediği kilitli, ahşap bir kutu vardı.

Afife, eşinin uzattığı yanar vaziyetteki ispirto ocağını şifoniyerin üzerine, bir iğne kutusunun yanına koydu. Ve derhal, metal kutuyu ocağın üzerine yerleştirdi.

Metal kutuda, bir sıvının içinde enjektör ile iğne duruyordu.

Afife elleri başında olmak üzere metal kutunun içindekilerin kaynamasını beklemeye başladı. Bu arada “Kayna, kayna hadi!” diyordu durmadan.

Az sonra metal kutunun içindeki sıvı kaynadı. Afife önce iğneyi sonra şırıngayı aldı, birbirine iliştirdi. Bir küçük şişeden bir miktar sıvı çekip yatağın kenarına oturdu. Yatağın üzerinde duran kalın lastiği sol koluna doladı, bulduğu ilk damara enjektörün içindeki sıvıyı zerk etti.

Elindekileri yatağın bir kenarına koydu ve sırtüstü uzandı.

***

Gördükleri karşısında, neredeyse küçükdilini yutacaktı Selahattin.

Öte yandan, eşinin her geçen dakika sakinleşmesine sevinmişti.

Yatağın üzerinde duran şırınga, şişe, lastik gibi ufak tefek eşyaları toplayıp, içinden çıktıklarını düşündüğü tahta kutuya koydu. Kutuyu bavula yerleştirdi ve yatağın altına itti. İspirto ocağını söndürerek mutfağa götürdü.

Bir duble rakı alıp, salondaki koltuğa oturabilirdi artık.

“Ne oldu az önce?” diye sordu kendi kendine kadehinden bir yudum aldıktan sonra.

Eşiyle birlikte gittikleri Tepebaşı’ndaki Gardenbar’dan apar topar geri dönmüşlerdi.

Afife’nin baş ağrısı, tam da Kınar Hanım konuşurken oluşmuş ve bir an içinde dayanılmaz bir hal almıştı.

Zor getirmişti Selahattin eşini eve.

Takside “Çabuk! Çabuk! Çabuk!” diyerek şoförün iki ayağını bir pabuca sokmuş, kendini yiyip bitirmişti Afife.

Ve şimdi, içeride sessizce uyuyordu işte.

“Ne oldu az önce?” diye sordu tekrar kendi kendine Selahattin.

Eşinin, dolayısıyla kendisinin gerçekliğiyle ilk kez yüz yüze geliyordu.

“Demek, nedeni buymuş” diye düşündü, eşinin iğne yaparken kolunda gördüğü izlerle ilgili olarak.

“Demek, kısa kollu giymemesinin ve soyunukken kendisini görmemi istememesinin nedeni buymuş.”

***

Sabahleyin Selahattin’in yüzüne bakamadı Afife.

Eşinin ısrarla sorduğu soruları, uzunca bir süre geçiştirmeye çalıştı.

Sonunda dayanamadı ve “Bir morfinmanla evlisiniz Selahattin Bey! Gerçek bu!” dedi ve ağlamaya başladı.

“Ne kadar sevimsiz bir laf bu ‘Selahattin Bey!’ ” diye düşündü Afife’nin kocası. Ardından aklına böyle davranılmayı hak etmediği geldi.

Gözyaşları sel olmuş akıyordu Afife’nin.

Çok üzüldü Selahattin. Kırılmış olmasına karşın, biricik eşine sarılmayı ihmal etmedi. Hatta onunla birlikte ağladı.

Ardından teskin etmeye çalıştı Afife’yi.

“Aşarız birlikte Afife” dedi.

Ağlayarak güldü güzel kadın ve “Nasıl Selahattin?” diye sordu.

Aşılabilecek bir durum olsaydı, kendisi aşmaz mıydı sanki?

Bir çaresi olsa, kendisi bulmaz mıydı?

Lanet olası doktor müsveddesi Suat’tan Afife’ye yadigâr kalan, ölene kadar vazgeçemeyeceği, hayatını altüst edecek büyüklükte bir illetti morfin.

Afife gözlerinden akan yaşı durdurmaya çalışırken, Selahattin oturduğu yerden kalktı ve “Sana bir kahve yapayım ve biraz da birlikte düşünelim ne yapabileceğimizi” dedi.

Mutfağa girmeden geriye döndü ve “Göreceksin aşacağız birlikte!” diye ilave etti.

Söylediğine kendisi de inanmayan insanlara özgü bir sıkıntı kapladı hassas adamın içini.

DOKSAN SEKİZ

Afife, kocasıyla yüzleşmiş olmanın utancıyla yaşamaya başlamıştı.

İlk birkaç gün “Of öğrendi işte! Nasıl saklanır ki böyle bir durum?” diyerek kendisini rahatlatmaya çalıştıysa da, kişiliği düşüncelerinin önüne geçti.

Kendi kendine kaldığında “İşe yaramaz, hatta evini çekip çeviremez, ailesinden bile uzak kalmış bir kadınım işte” diyor, böyle olunca karanlık bir kuyunun dibine doğru çekiliyordu.

Umut ve neşe içinde gittiği Gardenbar’dan geriye yıkım içinde dönmüş, umutsuzluğun pençesine iyiden iyiye düşmüştü. Afife artık istisnasız her gün yataktan geç çıkıyor, kocası gider gitmez kendisini morfinin kollarına atıyordu.

Selahattin de neyin ne olduğunun farkındaydı artık. Bir ara geçer gibi olan tatsız tuzsuz günler geriye, katmerli olarak dönmüştü.

***

Böylesi tatsız günlerden birinde, yine Panorama Gazinosu’nda ve yine Münir Nurettin’e eşlik ederken, aynı güzel kız güldü gözlerinin derinliklerine bakarak.

Genç kızın gülümsemesine, tıpkı birkaç ay önce olduğu gibi karşılık verdi Selahattin.

Program arasında, güzel kızı gördü ve “İsminizi öğrenebilir miyim?” diye sordu en mahzun ve mahcup haliyle.

“Seyyare!”[126]

Ne kadar içten cevap vermişti gözleri parıldayarak genç kız.

“Bir gün buluşsak” dedi Selahattin.

“Olur!”

“Yarın mesela... Plak kaydım var, Yeşilköy’e gideceğim. Birlikte gitsek.”

“Olur!”

Hiç beklemiyordu güzel kızın kendisine bu kadar çabuk evet diyeceğini ve hemen ertesi güne randevu vereceğini.

Ama olmuştu işte.

***

Seyyare Hanım’la fırsat buldukça buluşsa da her sorumlu eş gibi, Afife’yi bulunduğu bataklıktan çıkartmak için çırpınmaya devam etti genç adam.

Biraz da mahcup, hatta suçlu hissettiğinden olsa gerek, eşinin keyfini yerine getirmek için onunla eskisinden de fazla zaman geçirmeye çalıştı.

Tabii ki farkındaydı Afife eşinin bu cansiperane davranışının.

Selahattin işini gücünü bırakmış, deli güllabicisi gibi kendisini oyalamaya, morfin illetinden uzak tutmaya çalışıyordu.

Dünya kadar kadını çok mutlu edecek bu davranışın Afife’ye geri dönüşü, tersine mutsuzluk oluyordu.

Çünkü, kocasına haksızlık ettiğini düşünüyordu Afife. Onu desteklemesi, işinde başarılı olmasını sağlaması gerekirken paçasından tutmuş aşağıya çekiyormuş gibi geliyordu güzel kadına.

***

O sabah, kararlı bir biçimde kalktı yataktan Selahattin.

Kahvaltıyı hazırladı, eşini kaldırdı ve “Bugün işe gitmeyeceğim Afife” dedi.

Huzursuzlandı Afife ve “Benim için işinden gücünden olma” dedi munis bir ses tonuyla.

“Yok hayır, karar verdim” dedi buna karşılık Selahattin.

Kızdı bu sefer Afife. Gözü duvara asılı olan saatteydi. Morfiniyle buluşmak için, kocasının gideceği saati iple çekiyordu.

“Bak saat iki oldu. Ancak gidersin Kadıköy’e. Sahne alacağın zamana kadar arkadaşlarınla birkaç duble içer, biraz prova yaparsın” diyerek evden uzaklaştırmaya çalıştı kocasını.

“Hayır Afife. Konuştum herkesle. Ben olmadan idare edecekler. Ben de bütün günümü seninle geçireceğim. Bir yerlere gider hava alırız biraz.”

Sinirlenmeye başladı Afife.

“Yok canım. Sen git. Ben de kendi işime bakayım.”

“Hangi işine?” diye sordu gayriihtiyari Selahattin.

Afife alındı eşinin laflarına. İşsiz güçsüz biri olduğunu ima etmiş gibi geldi.

“Ne demek istiyorsun?” diye sordu en aksi ses tonuyla.

“Kötü bir şey demedim. Hangi işi yapacaksan birlikte yapalım demek istedim” dedi Selahattin.

Gözü tekrar saate gitti genç kadının. Selahattin Nuh diyor, peygamber demiyordu. Oysa, morfiniyle kucaklaşması gerekiyordu Afife’nin. Hırsla oturduğu sandalyeden kalktı, sert adımlarla mutfağa gitti, ispirto ocağıyla geri döndü. Ocağı kahvaltı masasına bıraktıktan sonra koşarak yatak odasına gitti. Yatağın altından bavulunu çıkardı, içinden tahta kutuyu aldı ve lahzada salondaydı.

Selahattin şaşkınlık dolu gözlerle, Afife’nin kutunun kilidini açmasını, içinde iğne ve enjektör olan kutuyu çıkarmasını ve ispirto ocağının üzerine koymasını izledi.

Afife kutu muhteviyatı kaynayana kadar oturduğu sandalyede iki ayağıyla yeri dövdü. Kutuda kaynama emareleri başlayınca aceleyle yerinden kalktı, küçük morfin şişesini eline aldı, içinde ne kadar olduğunu kontrol etti.

“Sadece iki doz kalmış Selahattin. Birini şimdi yapacağım. Biraz dinlendikten sonra Beyoğlu’na çıkıp morfin tedarik ettiğim adamdan bir küçük şişe daha alıp geri döneceğim. Benim işim bu! Anladın mı? Anla artık bunu!”

O sözlerini tamamlarken, ocağın üzerindeki metal kutu fokurdamaya başladı.

Derhal enjektörle iğneyi birbirleriyle buluşturdu çok acelesi varmış gibi Afife. Küçük şişeden bir doz morfin çekti. Acelesinden ölüyormuş gibi kolunu sıvadı, kalın lastiği bağladı, en uygun damarı bulup iğnesini yaptı.

Kolundaki lastiği çözerken “Benim hayatım bu Selahattin” dedi tekrar. Sesi bu kez daha yumuşak çıkmıştı.

Saate dönük gerginliği gitmiş, rahatlamıştı artık...

Sinirlenme sırası Selahattin’e geçti bu kez.

Hırsla ayağa kalktı genç adam, Afife’nin şaşkınlık dolu bakışları arasında masanın üzerinde duran enjektörün iğnesini ağzı lastikle kapalı küçük şişeye batırdı ve şişenin sonundaki dozu çekti. Kolunu sıvadı, gelişigüzel bir yere batırdı ve morfini zerk etti.

On saniyeden bile kısa süren bu süre zarfında, eşini şaşkınlık dolu bakışlarla izlemişti Afife.

Ancak genç adam elindeki enjektörü masanın üzerine bırakırken “Sakın Selahattin!” diyebildi Afife.

İş işten geçmişti...

126 Seyyare Atıfet Pınar 28.06.2001’de, eşinin ölümünden sonra yerleştiği Demre’de hayata gözlerini yumdu. Hayatının son yıllarında verdiği bir röportajda şunları söyledi: “Selahattin Pınar’a yirmi iki yıl ilham verdim. Ancak şu gerçeği her zaman kabullendim. O, en güzel şarkılarını Afife Jale için yazdı.”

DOKSAN DOKUZ

Selahattin ve Afife, morfin almak için Beyoğlu'na birlikte çıktılar.

Alışverişlerini tamamladıktan sonra bir meyhanede biraz vakit geçirdiler.

Sonra eve dönüp, Çiçek Pazarı'nda bir şarküteriden aldıkları mezelerle bir çilingir sofrası kurdular.

Sofralarında başköşeye Kulüp Rakısı kuruldu, ona yakın sandalyede de hüzün yerini aldı.

"Ne yapacağız Selahattin?" diye sordu yıkık bir biçimde Afife.

Hakikaten çok çaresiz görünüyordu. Hayatının gidişinden mutlu olmadığı zaten belliydi de sanki bunun ötesine geçmiş gibiydi güzel kadın.

Çok üzüldü eşinin bu haline Selahattin.

Cevap vermek yerine, gidip birlikte aldıkları ve üzerine titredikleri Vasil Usta yapımı tamburunu getirdi, çalıp söylemeye başladı:

"Anladım sevmeyeceksin beni sen nazlı çiçek

Hasta gönlüm yine hicranını yalnız çekecek

Bil ki ruhum seni çılgınca severken ölecek

Yine sensin beni bir lahza şifayab edecek..."

Hicaz makamında bestelenmiş şarkı eşinin dudaklarından ve tamburundan dökülürken, Afife'nin yanaklarından sessiz gözyaşları süzüldü.

"Ne zaman bestelemiştin bu şarkıyı?" diye sordu, eşi çalıp söylediği şarkıyı noktalayınca genç kadın.

"1930 kışında" dedi Selahattin.

“Yani, benimle evlendikten bir yıl sonra” diye yüksek sesle düşündü Afife.

“Evet. Sözleri benim değil bu şarkının. Mustafa Nafiz127 Bey’in” diyerek eşinin acısını hafifletmeye çalıştı genç adam.

“Olsun, durup dururken seçmedin ya bestelemek için bu besteyi” dedi yine dertlenerek Afife.

Selahattin “Canımın içi, sen beni çok mutlu ettin. Kendinle ve benimle ilgili olarak yanlış düşünüyorsun” deyince, Afife’nin az önce dinmiş olan gözyaşları bu kez bardaktan boşanırcasına yeniden akmaya başladı.

Genç adam tamburunu bir kenara bıraktı, sandalyesini eşininkinin tam yanına çekti, elini omzuna attı.

“Afife, seni çok seviyorum.”

Genel tabiatı itibariyle de duygusal olan genç adam öteki eliyle eşinin elini tuttu, sıkıca kavradı ve arada bir içini çekerek ağladı, ağladı.

“Tamam ama senden bir şey isteyeceğim Selahattin.”

“Ne istersen karıcığım.”

“Bir daha elini asla morfine uzatmayacaksın. Söz ver bana.”

“Söz!” dedi Selahattin.

127 Mustafa Nafiz Irmak 1904-1975 yılları arasında yaşadı. Bestekâr ve şairdir. Rahmi Sönmezocak, Müzeyyen Senar gibi pek çok öğrenci yetiştirdi. Selahattin Pınar’ın şarkılarının pek çoğunun sözlerinin yazarıdır.

YÜZ

Afife’yi sevse, onun için dertlense de Seyyare Hanım’la görüşüyordu Selahattin.

Daha ilk yalnız kalışlarında, birlikte Yeşilköy’e, Münir Nurettin Bey’le plak doldurmaya giderlerken dökmüştü genç kıza içini.

Sonra geriye dönmek üzere yola çıktıklarında, sahilde yürürlerken de “Mutsuzum, çok mutsuzum” demişti.

Yanındaki erkek kendisine bu sözleri söylediğinde henüz on dokuz yaşındaydı Seyyare.

O yaşlarda bulunan gençler için “mutluluk” ve “mutsuzluk” kavramları büyük anlamlar taşırmış gibi görünse de henüz içleri boştur.

“Nasıl yani?” diye sordu ikide bir genç kız kendisinden epey yaşlı olan Selahattin’e.

“Evliyim ama hayatımda senin gibi birisi yok” deyiverdi bu soru üzerine duyguların adamı.

Sözler ağzından çıktıktan uzun uzun düşündü.

Gerçekten de, hayatında neden Seyyare gibi bir kadın yoktu ya da olmasındı?

***

“Aylar geçiyor sen bana hâlâ geleceksin

Yetmez mi bu hasret, daha yıllarca mı sürsün

Hülyalarımda memba taze bir çiçeksin

Bekletme yazık, sen de solar, bir gün sen de sürünürsün...”[128]

Farkında değildi ama yüzlerce kez söylemişti bu şarkıyı Selahattin.

O kadar ki, Afife'nin uyanmasına yol açmıştı.

Yattığı yerde dinlemişti güzel kadın, sevgilisinin üzerinde çalıştığı yeni besteyi.

"Benim için söylemiyor" diye düşündü.

Zor zahmet de olsa yatağından kalktı ve sabahlığını sırtına geçirip salona indi.

"Yeni bir beste mi?" diye sordu, elini Selahattin'in omzuna koyarak Afife.

İrkildi Selahattin.

"Evet" dedi sanki biraz mahcup olmuş gibi.

"Sözlerini de sen mi yazdın?" diye sordu, alacağı cevabı çok da merak etmiyormuş gibi Afife.

Selahattin "Hayır" deyince, bir nebze de olsa rahatladı.

Eşinin bu soruyu neden sormuş olduğunu o dakika anladı Selahattin. Epeydir bu kadar zevk alarak çalıp söylemediğini keşfetmiş olmalıydı.

Afife kahve yapmak için mutfağa doğru giderken, Selahattin çalışmasına son verdi.

128 Güftesi Burhan Bey'e ait olan bu şarkı rast makamındadır.

YÜZ BİR

Selahattin’le yüzleşmişse de annesi ve dadısıyla yüzleşmemişti morfin konusunda Afife.

Ne Kastamonu’da yaşayan ablası Behiye’nin ne de epeydir hayatını ailesiyle birlikte İstanbul’da sürdürmekte olan ağabeyi Salah’ın haberi vardı morfinman olduğundan.

Ziya da bilmiyordu başına gelenleri. O da zaten çoktan Ankara’ya göçmüş, çoluğa çocuğa karışmıştı.

Annesi “Teyzen, Ziya’nın gönderdiği mektubu okudu geçen gün” demişti bir ziyaretlerine gittiğinde.

“İyiler miymiş bari?” diye sorarken içi parçalanmıştı Afife’nin.

***

Bazen ziyaretlerinin arasını iyice açıyordu Afife...

O gitmeyince, iki yaşlı kadın biraz çekinerek de olsa kapısını çalıyor, “Nerelerdesin be kızım!” diyerek sözde haşlıyorlardı kızlarını.

Gelmişken biraz evini çekip çeviriyor, eğer iyi değilse moralini yükseğe çekmeye çalışıyorlardı.

Çok seyrek de olsa, bazen Afife de gidiyordu annesini ve dadısını ziyarete.

Böylesi durumlarda “Bir gün Selahattin Bey’i de al gel. Aynı gün Salah’ı, eşini ve çocuklarını da çağıralım, ailece toplanalım” diyorlar ama bir türlü tarih belirleyemeden, Afife çekip gidiyordu ana ocağından.

Birkaç kez uğramıştı eşini de alarak Fatih’teki evlerine Salah ama Afife ve Selahattin Bey iade-i ziyarette bulunmayınca, istenmediklerini düşünmüşlerdi. Hatta Salah, kız kardeşinin soğuk davranışını üveyliğe bile yormuştu.

***

Bu tür bütün bu meselelerle halleşmesi gerektiği zamanlarda, neyse ki Selahattin yetişiyordu Afife'nin imdadına.

Afife, sanki bir destekçi arar gibi, her defasında "Ben kendi derdime düşmüşüm ve kimseyi de durumuma ortak etmek istemiyorum. Anlaşılır bir durum değil mi bu Selahattin?" diye soruyordu.

Selahattin de bu soruya en munis ses tonuyla cevap veriyordu.

"Evet ama biraz insan içine de çıkman lazım Afife. Birkaç saat ağabeyinle birlikte olman, haftada bir kez anneni, dadını ziyaret etmen sana da iyi gelebilir..."

Böylesi durumlarda "Eh madem..." diyor, ertesi gün çok güç de gelse annesini ve dadısını ziyarete gidiyordu.

Çok seviniyorlardı tabiatıyla iki yaşlı kadın. Sevinmek ne kelime, deliye dönüyorlardı kızlarını karşılarında gördüklerinde.

***

O gün de Kadıköy'deki evine, bir gün önce gerçekleşen böylesi bir konuşma sonrasında gitmeye karar vermişti Afife.

Vapurdan heyecanla indi. Sanki acelesi varmış gibi yürüdü anneciğine ve dadıcığına doğru.

"A!" dedi evini görünce.

"Demek böyle görünecekmiş" diye düşündü.

İstanbul Belediyesi evlerin pencerelerinde bulunan kafeslerin kaldırılması kararını almış,[129] epeydir kentin bütün evlerinde hummalı bir biçimde bu işe girişilmişti.

Nedense, hiç düşünmemişti ana ocağının kafeslerinin de bir gün sökületeceğini Afife.

Kapıdan girer girmez “Çok güzel olmuş böyle!” dedi kafesleri kastederek annesi ve dadısına.

“Gel gel bak içeriye!” deyip elinden tuttu ve salona çekti annesi.

“Ne olmuş buraya böyle?” diye sordu Afife.

Dadısı “Çırılçıplak kaldık diye daha sık dokunmuş tülle, daha kalın perde astık kızım” diye cevapladı Afife’yi.

Çok beğendi yeni perdeleri de Afife.

Öte yandan “Eğer tüller sımsıkı örtülecekse ne kıymeti vardı kafeslerin kaldırılmasının?” diye düşünmeden de edemedi.

“Gel bak” dedi annesi ve bu arada konuşmayı da sürdürdü.

“Biz içeriden baktığımızda her şeyi açık seçik görüyoruz. Kontrol ettik, dışarıdan bakıldığında içerisi asla görünmüyor. Lamba yakınca da kalın perdeleri çekiyoruz.”

Hoşnut görünüyordu annesi ve dadısı son durumdan. Afife’ye de bu yetmişti zaten.

Her zaman yaptığı gibi, önce odasını ziyaret etti.

Annesinin evine gittiğinde odasını mutlaka ziyaret ediyordu. İçine doğduğu, büyüdüğü odasının, o hiç gitmemiş ya da bir gün döner gibi muhafaza ediliyor olması hoşuna gidiyordu.

Sonra mevsim ne olursa olsun bir koşu bahçeye çıkıyor, çiçeklerin, gül fidanlarının durumunu kontrol ediyordu.

İşte, bir baharın daha eli kulağındaydı...

Güneşin keyfini çıkarmak için, salondaki masanın üzerinde duran gazeteyi aldı, bahçeye çıktı.

Kahve fincanlarıyla geldi Sophia, Afife ve Medhiye Hanım’ın yanına.

Afife elindeki gazeteyi masaya bırakırken “Yeni bir savaş mı geliyor ne?” diye sordu iki yaşlı kadına.

Gazeteler yaklaşık bir aydır Türkiye, Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya arasında imzalanan Balkan Paktı’na[130] dair haberler yayımlıyorlardı.

“Almanya’da, Hitler denilen adam iyice azmış” dedi boşalan kahve fincanlarıyla mutfağa doğru giderken Sophia.

Afife eski günlere, önce dedesinin evinde kulak misafiri olduğu Balkan Harbi, sonra kendisinin de adım adım izlediği Büyük Harp ve Kurtuluş Savaşı günlerine geri döndü.

Ne çok konuşulurdu evlerinde siyaset. Kendisi de ne çok kafa yorardı memleketin ve dünyanın ne olacağına.

Acı içinde “O kadar kendi derdime düştüm ki son zamanlarda” diye düşündü.

[129] 26 Şubat 1934.

[130] 9 Şubat 1934’te imzalandı.

YÜZ İKİ

“Havalar iyice ısınınca, annemle ve dadımla birlikte Kastamonu’ya Behiye ablama gitmeye karar verdik” dedi Afife vapurda Selahattin’e.

Akşamleyin iş çıkışı eşi de gelmiş, geceyi Kadıköy’deki evde birlikte geçirmişlerdi.

Sabahleyin annesinin ve dadısının ısrarı üzerine Selahattin yanından hiç ayırmadığı tamburuyla birkaç şarkı okumuş, kahvaltıdan hemen sonra evlerine doğru yola çıkmışlardı.

Genç adam boş bulunup “Ne güzel!” dedi, Afife’nin Kastamonu’ya gideceklerine dair verdiği haber üzerine.

“Beni özlemeyecek misin hiç?” diye sordu derhal Afife.

Lisanı münasiple anlattı çok özleyeceğini ama böylesi bir seyahatin ona iyi geleceğini Selahattin.

“Şaka yaptım” dedi sonunda ikna olarak Afife.

***

Kadıköy’deki evden biraz geç çıktıkları, bir de vapur kaçırdıkları için, daha iskeledeyken eli ayağına dolaşmaya başlamıştı Afife’nin.

Önemli bir durum yokmuş gibi davranmakla birlikte vücudunun terlediğini, soğuduğunu, morfine ihtiyacının giderek arttığını hissediyordu genç kadın.

Bir ara dayanamadı ayağa kalktı. Sonra oturdu.

Az sonra yeniden yerinden kalktı ve şuursuzca vapurun içinde dolaşmaya başladı.

Tabii ki anladı Selahattin eşinin içinde bulunduğu durumu.

“Sakin ol Afife” dedi. “Az kaldı, biraz sonra ineceğiz ve bir taksiyle on dakika içinde evimize ulaşacağız” diye ilave etti.

Başını salladı Afife. Konuşmadı.

***

Paniğe kapılmasa da eve kadar zor dayandı Afife.

Ayakkabılarını bile çıkarmadan yatak odasına koştu, vücudunu morfinle buluşturdu.

Son damlayı da zerk ederken yanında duran Selahattin’e “Hiç böyle olmamıştı” dedi.

Aslında gayet iyi biliyordu, daha önce hiç zamanını geçirmediği için böyle olmadığını.

Çok üzüldü Selahattin eşinin içinde bulunduğu duruma. “Bir doktora gitsek Afife” dedi.

“Ne diyeceğiz doktora?” diye sordu umutsuz bir ses tonuyla güzel kadın.

“Bilmem, söyleriz her şeyi bütün açıklığıyla” diye cevapladı eşini genç adam.

Korktu Afife. “Yok yok, Behiye ablama gideceğiz ya ziyarete, o bana iyi gelir” dedi ve yanında ayakta durmakta olduğu yatağa uzandı.

Vapurda başlayan, takside hâd safhaya varan, merdivenleri ikişer ikişer çıkmasına yol açan, ayakkabılarını bile çıkarttırmayan huzursuzluk sona ermişti.

Selahattin, gözlerini kapatan eşinin ayakkabılarını çaresizlik içinde çıkardı.

***

Bir kadeh rakısı elinde olmak üzere tamburuna uzandı Selahattin.

Bir zamanlar çok âşık olduğu ve şimdi çok acıdığı ama yine çok değer verdiği eşinin vapurdaki ve taksideki hali çok koymuştu duygusal adama.

Rakısından kallavi bir yudum aldı, tamburunu kucağına oturttu ve başladı çalıp söylemeye:

“Gel gitme kadın ruhumu hicranına yakma

İnlet beni öldür beni ağyare131 bırakma...”

Eşinin söylediği şarkı derinden sarstı Afife’yi.

Morfinin de getirdiği rahatlamayla, güzel kadın kendisini bıraktı ve deliler gibi ağlamaya koyuldu.

O yatak odasında ağlarken, sevgili eşi, canının içi Selahattin, kürdili hicazkâr şarkının devamını getirdi:

“Karşında esirin abana132 düşman gibi bakma

İnlet beni öldür beni ağyare bırakma...”

“Neden ben Allahım?” dedi Afife, yattığı yerde defalarca kendi kendine.

Aynı şekilde “Neden Afife ya Rabbim?” diye düşündü şarkısını söyleyip, rakısını içerken defalarca Selahattin.

131 Dost olmayan kişiler, yabancılar, eller.

132 Kuvvetli, zorlu, güçlü.

YÜZ ÜÇ

Lafını etmese de, Behiye uzun süredir görmediği kardeşini çok ama çok zayıflamış buldu.

Afife'nin yanlarında olmadığı bir zamanı denk getirip, Medhiye Hanım ve Sophia'ya "Siz farkında değil misiniz Allah aşkına, yüzü kaşık kadar kalmış!" dedi.

İki kadın birbirlerine baktılar gayriihtiyari.

"Evet" dedi önce Sophia. "Zayıfladı biraz ama bence abartıyorsun Behiye."

Medhiye Hanım da can yoldaşına destek çıktı ve "Büyütecek kadar değil" diye devam etti onun bıraktığı yerden.

Behiye düşüncesinde ısrar etti.

"Bu kızda bir hal var, ben size söyleyeyim."

***

Medhiye Hanım'ın damadı, Afife'nin eniştesi Ali Fuat Bey, Osmanlı'nın son döneminden itibaren birçok şehri dolaştıktan sonra, şimdi de Kastamonu'da vali olarak görev yapıyordu.

Ailesiyle birlikte, birkaç ay önce gelip yerleşmişti bu yeşil ve şirin kente.

Behiye ve çocuklar, Urfa, Tekirdağ ve Manisa'dakilerden sonra, yeni yuvalarına da alışmış gibi görünüyorlardı.

Önceden yaşadıkları deneyimler, Behiye ile Ali Fuat Bey'e, kentin en iyi mektebine gönderseler de çocuklarının eğitimlerinin eksik kaldığını göstermişti. Bu nedenle, Baturaylar çocukların eğitim eksikliğini gidermek için fazladan çaba gösteriyorlardı.

Behiye'nin çocuklarla yaptığı ders az önce bitmiş, bu arada Ali Fuat Bey de vilayetteki ofisinden dönmüş, sofraya oturulmuştu.

Medhiye Hanım çorbasından bir kaşık aldıktan sonra “Sahi Ali Fuat Bey oğlum, nereden geldi aklınıza Baturay soyadını almak?”133 dedi.

“Öncelikle, ay ya da yıldız olsun istedik validem. Taşınma telaşında olduğumuzdan geç kaldık. İkisi de alınmıştı. O zaman kahraman anlamına gelen ‘batur’ ile ‘ay’ı birleştirelim dedik. Böyle bir sonuç çıktı.”

“Çok güzel düşünmüşsünüz Ali Fuat Bey oğlum” diyerek araya girdi Sophia.

Sonra biraz Soyadı Kanunu’nun yararları üzerine konuştular.

***

Günler süratle birbirini kovaladı Kastamonu’da.

Ali Fuat Bey ve Behiye, İstanbul’dan gelen yakınlarını kentin ileri gelenlerine tanıttılar. Yemeklere gidildi, evde yemek davetleri verildi.

Ekimin başından itibaren Kastamonu’da da bütün öteki şehirlerde olduğu gibi 29 Ekim kutlamaları için hummalı bir biçimde faaliyetlere başlandı.

Ali Fuat Bey, başta okullar olmak üzere bütün resmi daireleri tek tek denetliyor, hazırlıkların nasıl geçtiğini kontrol ediyordu.

En büyük kutlama Cumhuriyet Meydanı’nda gerçekleşecekti. Askeri birlikler, öğrenciler resmi geçit yapacak, şiirler okunacak, bando marşlar çalacaktı.

Baturayların evinde de kıyafetler dikiliyor, Ali Fuat Bey halka yapacağı konuşma için hazırlanıyordu. Sonra da hep birlikte Halkevi’ne gidilecek bir kutlama da burada yapılacaktı.

Sayılı günler çabucak geçti ve 29 Ekim geldi.

Ev halkı, o günün nasıl geçtiğini anlamadı.

Ali Fuat Bey’in konuşması halktan çok alkış almış, çocuklardan biri kürsüden şiir okumuş, Halkevi’nde Medhiye Hanım, Sophia, Behiye ve

Afife göz doldurmuşlardı.

Çok da kıymetli insanlarla tanışmıştı İstanbul’dan gelen konuklar Kastamonu’da.

Kimler yoktu ki tanıştıkları arasında?

Doktorlar, eczacılar ve kentte yaşayan kalburüstü kim varsa bir bir ziyaretlerine gelmiş, İstanbullu konuklar da haliyle bu ziyaretlere mukabelede bulunmuşlardı.

Cumhuriyet Bayramı törenleri, tesis edilen güzel ahbaplıkları perçinlemişti adeta.

***

Hepsi iyiydi ve güzeldi de içinde yaşadığı bu hareketlilik Afife’nin fazladan yorulmasına yol açmıştı.

Ve genç kadın, bu nedenle kullandığı morfinin dozunu biraz yukarıya çekmek zorunda kalmıştı.

Bir yandan iyi gelmişti annesi ve dadısıyla Behiye ablasını ziyaret etmek, yeğenleriyle hoşça vakit geçirmek, başka bir kent görmek, öte yandan her geçen gün tahammülü zor bir hal almıştı.

“Gidelim” demeye başlamıştı Afife, iki haftanın sonunda annesi ve dadısına.

133 Soyadı Kanunu 21 Haziran 1934 tarihinde ilan edildi.

YÜZ DÖRT

“Bu nasıl bir rezilliktir!” diyerek girdi kapıdan Ali Fuat Bey.

Günün ortasıydı.

Esasen sabahın köründe vilayet binasına gider, akşam yemek saatinden önce dönmezdi.

Behiye “Hayırdır inşallah!” diye karşıladı kapıda eşini.

Eşini kenara itip, hiç âdeti olmadığı halde, elinde bastonu, ayağında ayakkabıları, başında şapkası ve sırtında paltosuyla hışım içinde çıktı üç basamak merdiveni.

Kahvelerini yudumlamakta olan Medhiye Hanım ve Sophia, dışarıdan gelen bağırış üzerine oturdukları koltuklardan kalktılar.

“Ne olmuş? Ne olmuş?” diye bir adım attı ileriye doğru Sophia.

İkincisini atmasına hacet kalmadan, Ali Fuat Bey bir ateş topu gibi düştü odanın ortasına.

Bir kez de salonun kapısından girer girmez “Bu nasıl bir rezilliktir!” diye tekrarladı bağrışını.

Damadı kendisine doğru bakarak bağırdığı için “Ne oldu evladım?” dedi gayriihtiyari Medhiye Hanım.

“Daha ne olacak validem? Afife, üç gün önce Halkevi’nde tanıştırdığım eczacı beye gitmiş ve morfin istemiş! Adam alı al, moru mor geldi ve durumu anlattı. Müptela olduğunu, raporsuz kullandığını söylemiş. Eczacı Bey beni uyarmak için işini gücünü bırakıp gelmiş. Burası küçük yer validem. İtibarım iki paralık olur bir anda. Lütfen cevap verin, bu nasıl bir rezilliktir?”

“Ne dediniz, ne dediniz?” dedi hakikaten de anlamayarak yaşlı kadın.

Sophia iki eliyle başını tutarak bir koltuğa oturdu aynı anda.

***

Yüzleşmiş olmasalar da, gayet iyi biliyordu iki yaşlı kadın Afife'nin morfin kullandığını.

Evlenip evine taşındıktan sonra, nasıl bir hayata geçmiş olduğunu, ne sıklıkta kullandığını bilemezlerdi ama Selahattin ile tanışmadan önce, kızlarının morfine müptela olduğunu keşfetmişlerdi.

Buna karşılık, iki kadın hiç konuşmamışlardı bu konuyu Afife'yle.

Birbirlerini doğru olmayacağına ikna etmiş, esasen illetle yüzleşmekten korkmuşlardı.

"Demek..." diye düşündü Medhiye Hanım. "Selahattin'le evlenmek de çözüm olmamış."

***

Salonda, fırtına gibi gürledikten sonra, sorusuna cevap bekliyordu Ali Fuat Bey hâlâ.

Bir an, sanki yüz yıl geçmiş gibi geldi Medhiye Hanım'a.

Her zaman, her konuda konuşan Sophia da suspus olmuş, başını önüne eğmişti.

Medhiye Hanım yerin dibine geçmiş gibi hissediyordu kendisini.

Duyduklarının yanlış olma ihtimali yoktu.

Birkaç gündür kıvranıyordu Afife. Kızının zorluk içinde olduğunu fark etmişti yaşlı kadın. Hatta Sophia'ya "Bunda bir iş var" bile demişti.

"Keşke dönseydik istediği zaman" diye düşündü, kızının bu konuda söyledikleri aklına gelince. Dönmüş olsalardı, bu rezillik başlarına gelmeyecekti.

Ali Fuat Bey, sorusuna cevap bekleyen gözlerle bakmayı sürdürüyordu hâlâ.

Yaşlı kadın damadının yüzüne bakıyorsa da onu görmüyordu. Bir başka dünyaya geçiş yapmış gibiydi.

Medhiye Hanım'ın beyni, Ali Fuat Bey'in sorduğu sorudan çok, kızının başındaki büyük belayla meşguldü.

Öte yandan, genç bir kadının eczaneye gidip, eczacıdan, üstelik elinde bir doktor raporu filan da olmadan morfin istemesi ne demekti?

Olacak iş miydi bu?

Neyse ki geçen süre zarfında Ali Fuat Bey başında şapkası, elinde bastonu ve ayağında ayakkabıları olmak üzere bir koltuğa oturmuştu. Buna karşılık yüzündeki gerginlikte minicik de olsa bir gerileme olmamıştı.

Evin beyi oturduğu koltukta biraz kıpırdadı. Belli ki cevap bekliyordu. Sorusu havada kaldığı için de sıkılmıştı şimdi.

Medhiye Hanım ise kızının derdine düşmüştü. Neredeydi acaba şimdi Afife? Ne yapıyordu? Başına bir iş gelmiş olabilir miydi?

Zor zahmet "Kızımı gördünüz mü Ali Fuat Bey oğlum?" diyebildi.

Şaşırdı adam.

"Evde değil mi?"

Behiye, Medhiye Hanım ve Sophia hep birden "Değil!" diye cevapladılar Ali Fuat Bey'i.

YÜZ BEŞ

Afife, Kastamonu’dan kalkan ilk otobüsle Ankara’ya, oradan da İstanbul’a ulaşmıştı.

Eczacının tepki göstermesi ve “Bu konuyu mutlaka Ali Fuat Bey’le konuşacağım” demesi üzerine, ani bir kararla koyulmuştu yola genç kadın.

İstanbul’a ulaşınca ilk iş olarak kendisini Beyoğlu’na atmış, tedarik ettiği morfini, satıcının sağladığı bir izbede yapıp, vücudunun kasılmalarına, terlemelerine, üşümelerine son vermişti.

Sonra bir taksiyle Fatih’e, evine ulaşmış, evde eşinin olmamasına çok ama çok sevinmişti.

Selahattin eve dönünce Afife’yi yatakta bulmuş, uyandırmamak için ses etmemiş yanına ilişivermişti.

Sabahleyin kalktığında hâlâ uyuyordu Afife.

Etrafına bakındığında, yatağın kenarında çıkarılmış bir çift pabuç ve yere atılmış bir manto dışında hiçbir şey göremedi.

“Bavulsuz, hatta çantası bile olmadan nasıl geldi acaba?” diye düşündü biraz.

***

Üzerindeki elbiseleriyle birlikte yatağa girdikten on iki saat kadar sonra, eve dolan kızarmış ekmek kokusuna uyandı Afife.

Acıkmış olmalıydı.

Geriye doğru düşündüğünde, neredeyse iki gündür ağzına bir lokma ekmek ve bir yudum su koymadığını hatırladı.

Zor zahmet yatakta doğruldu. Elbiseleriyle yatmış olduğunu fark etti.

Ayakkabıları da yatağın hemen kenarındaydı.

Selahattin'in kendisini bu durumda yakalamış olmasından çok ama çok utandı.

"Keşke üzerimdekileri çıkarmış, geceliğimi giymiş olsaydım" diye düşündü.

Selahattin yatak odasının kapısını, tam da o bunları düşünürken açtı.

Müşfik adam "Ben de seni uyandırmaya geliyordum" dedi en sevecen sesiyle ve eşinin dudaklarına küçük bir öpücük kondurmak için yaklaştı.

Uzaklaştırdı eşini kendisinden Afife.

"İki gündür yoldayım. Leş gibi kokuyor olmalıyım" dedi bitkin bir ses tonuyla.

Her zamanki gibi, anlayışla karşıladı Afife'yi Selahattin.

"Önce kahvaltını et, kendine gel. Sonra güzel bir banyo yaparsın."

"Önce..." diye cevapladı eşini kahrolmuş bir yüzle Afife. "Kendime bir doz morfin yapmam lazım Selahattin. Yoksa, söylediklerinin hiçbirine takatim yetmez. Bana yardım eder misin?"

Kahroldu Selahattin. Öldü. Yok oldu.

Yine de aydınlık bir sesle "Olur!" dedi.

Esasen sevgi dolu, ortama sinmiş üzüntüyü hafifletmenin bir gayreti olarak kullanılan bu sesten bile rahatsız oldu Afife.

"Çabuk lütfen!" dedi sertçe.

Üzüldü sert konuştuğu için sonra ve "Dayanamıyorum Selahattin" dedi zor zahmet.

Boncuk boncuk terlemeye başlamıştı yine ve vücudu giderek daha kısa fasılalarla kasılmaya başlamıştı...

Selahattin bir koşu mutfağa gitti.

Ne yapmaya çalıştığını anlayamadığı için, ses edememişti kocasının arkasından Afife.

Kapıda kocasını elinde ispirto ocağıyla görünce, yüzünde acı bir tebessüm oluştu, enkaz haline dönüşmüş olan kadının.

“Gerek yok Selahattin.”

Eliyle kapının arkasında asılı mantosunu işaret eti zor zahmet.

“Cebinde küçük bir şişe, bir enjektör ve iğne var.”

Selahattin elini sabahleyin yerde bulup kapının arkasına iliştirdiği mantonun cebine soktu, biraz bozuk para, anahtar ve yanında bir küçük morfin şişesi buldu.

İğne ve enjektörü de öteki cepte, bir küçük mendile sarılmış duruyordu.

YÜZ ALTI

Bir doz morfinini alıp, kahvaltısını edip, banyosunu yaptıktan hemen sonra eşinin karşısına oturdu Afife ve acı içinde “Ayrılacağız Selahattin!” dedi.

Kastamonu’dan Ankara’ya, oradan da İstanbul’a otobüsle gelirken, morfin krizinin elverdiği ölçüde düşünmüş ve kararını vermişti.

Daha önce de defalarca düşünmüştü ayrılmak üzerine ama beceremeyişti söylemeyi.

Selahattin’in yüzü sapsarı oldu. Çok sevdiği adamın son hali iyice üzdü Afife’yi.

“Sana zarar veriyorum Selahattin. Hayatını kötü etkiliyorum. Buna hakkım yok. Ben bildiğin, berbat bir morfinmanım. Dozunu her geçen gün artırıyorum üstelik. Götürdüğüm kadarı yetmeyince, Kastamonu’da, eminim büyük bir faciaya yol açtım. Eczacı bey, daha ben konuşmamı tamamlamadan çıktı eczaneden. Eminim Ali Fuat Bey’e, satırı satırına anlattı söylediklerimi. Bu nedenle, kaçarak geldim oradan buraya. Yol boyu, tam bir kriz halindeydim.”

Araya girmeye çalıştı Selahattin. “Bir çaresini bulacağız Afife” demek istediyse de sözleri ağzında kaldı.

Önce çökmüş bir yüz hali ve ses tonuyla “Bulamayacağız” diye karşılık verdi Afife eşine. Ardından “Çok geç!” diye haykırdı.

Selahattin ağlamaya başladı. Uzun bir süre konuşmadı.

Sonra gitti tamburunu aldı, geldi, Afife’nin karşısına oturdu ve hem çaldı hem de söyledi:

“Geçti ömrüm, yine hâlâ ben o bin dert ileyim

Söyle dermanını ey sevgili, aşkın bileyim

Böyle hicran eleminden nice bir inleyeyim

Söyle dermanını ey sevgili aşkın bileyim...”[134]

Afife’nin çok sevdiği bir besteydi Selahattin’in çalıp söylediği. Buram buram sevda ve beraberinde yoksunluk kokardı.

Tabii ki sevda adamıydı Selahattin. Sadece bestelerini yaparken değil, yaşarken de öyleydi.

***

Afife geriye gitti, genç adamı Kuşdili çayırında Hamdi’nin gazinosunda gördüğü ilk haliyle hatırladı.

Nasıl da mahcup bakışmışlardı.

Ardından, bir sonraki buluşmaları geldi hatırına.

“Sizin için bir beste yaptım Afife Hanım, müsaade ederseniz takdim etmek istiyorum” demişti en utangaç, en çocuk haliyle Selahattin.

Çok duygulanmıştı Afife. “Teşekkür ederim” demişti zor zahmet.

Selahattin hem söylemiş hem de çalmıştı o böyle deyince:

“Bir bahar akşamı rastladım size

Sevinçli bir telaş içindeydiniz

Derinden bakınca gözlerinize

Neden başınızı öne eğdiniz?

İçimde uyanan eski bir arzu

Dedi ki yıllardır aradığım bu

Şimdi soruyorum büküp boynumu

Daha önceleri neredeydiniz?”

Genç adam bestesini icra ederken, gözpınarlarından birer damla yaş süzülmüştü Afife'nin.

Dün gibi hatırlıyordu.

Selahattin şarkısını bitirir bitirmez "Rica etsem bir daha okur musunuz?" demişti Afife.

O günkü ses tonu, bugün de kulaklarındaydı.

Yüzüne yansıtamasa da içinden tebessüm etti, aklına Selahattin'in verdiği cevap gelince.

"Memnuniyetle ve siz isterseniz, aralık vermeden sabaha kadar okurum."

İşte böyle cevaplamıştı genç adam kendisini.

Tekrarlamış, tekrarlamıştı şarkıyı bütün gece Selahattin. Bıkmamış, usanmamış ve yorulmamıştı.

O kadar ki Afife de başlamıştı bir süre sonra onunla söylemeye.

***

Afife düşünmeyi sürdürürken, Selahattin "Söyle dermanını sevgili ey aşkın bileyim" diyerek şarkısının son notasıyla nokta koydu.

Sanki bir rüyadan uyanmış gibiydi yorgun kadın.

Ruh halini sesine de yansıtarak "Ne olur, benim için bir kere Bir Bahar Akşamı Rastladım Size'yi okur musun sevgilim?" dedi.

134 Selahattin Pınar'ın bestelediği bu şarkının güftesi Vecdi Bingöl'e (1888-1973) aittir. Bingöl'ün, bestelenmiş 998 güftesi vardır. Pınar, sanatçının bu şarkısını nihavent makamında ve curcuna usulünde bestelemiştir.

YÜZ YEDİ

Tıpkı evlendikleri gibi, sessiz sedasız ayrıldılar.

Selahattin de pek ısrar etmedi ayrılmamaları için.

Onu daha çok ilgilendiren, Afife'nin kendisinden sonraki hayatında neler yapacağı, nasıl yaşayacağıydı.

"Annesi, dadısı, ağabeyi yardımcı olacaklardır herhalde..." diye düşündü.

Buna karşılık, elindeki küçük çantasıyla evinden ayrılırken, Afife'nin ne yapacağına dair hiçbir fikri yoktu.

Bütün gün manasızca sokaklarda dolaştı.

Zamanı gelince morfinini yaptı ve bir ağaç altında dinlenmeye çekildi.

***

Selahattin "Ayrıldık Afife'yle" dedi Seyyare'ye.

"Peki ne olacak şimdi?" dedi en şaşkın haliyle genç kız.

"Seni ailenden isteyeceğim Seyyare."

Çok korktu genç kız ve "Katiyen vermezler!" dedi.

"Neden?" diye sordu Selahattin.

"Bir kere benden çok yaşlısın. İkincisi onlar bana eş olarak bir müzisyenin değil, mühendisin, doktorun hayalini kuruyorlar."

Çok canı sıkıldıysa da hissettirmedi Selahattin.

"Sen ne düşünüyorsun Seyyare?"

“Ben çok istiyorum” diye cevapladı sevgilisinin evlenmeye dair sorusunu genç kız.

“O zaman mesele yok. Önce gelir isterim seni ailenden. Sonrasını, sonra düşünürüz.”

***

Eğer kimsesizseniz, İstanbul acımasız bir şehirdir.

Sokakta geçirdiği ilk gece minik bavulu çalındı Afife’nin. Neyse ki morfini, enjektörü ve az miktarda parası cebindeydi.

Yalnız kadın, çantasının çalınmasına çok ama çok üzüldü.

Yıllardır yazmıyor olsa da günlüğü bu çantanın içindeydi. Ayrıca, Ziya’yla pay ettikleri ve onun hakkına düşen rahmetli dedesi Doktor Sait Paşa’nın günlükleri de aynı çantadaydı.

Gerisi birkaç çamaşır, kazak ve bir çift ayakkabıdan ibaretti.

“Hayır” diye düşündü Afife. “Alanın ne işine yarayacak ki rahmetli dedemin günlükleri!”

Sonra epey kızdı kendisine çantasına sahip çıkamadığı için.

Arada bir açıp okuduğu, yıllardır üzerinde kalem oynatmadığı kendi günlüğüne değilse de kendisini geçmişe bağlayan rahmetli dedesinin günlüklerine çok üzüldü.

***

Kendisine bir umumi tuvalette çekidüzen verdikten sonra, kentin sokaklarını arşınlamayı sürdürdü.

Daha çok da tiyatroların önünden geçti.

Sanki birisi önüne doğru atılacak, “Afife Jale Hanımefendi, biraz çabuk olun lütfen! Seyirci huzursuzlanıyor! Perdeyi açmamız lazım!” diyecekmiş

gibi geldi üzgün kadına. Acı acı gülümsedi.

Tepebaşı Sahnesi'nin karşısında bir merdivene oturdu ve uzun uzun tiyatronun üzerine iliştirilmiş "İstanbul Şehir Tiyatrosu" levhasına baktı.

Darülbedayi'in ismi bir yıl önce değişmiş, kurum yeni bir isme kavuşmuştu.

Eskinin Darülbedayi'i, yeninin İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda değişen, sadece isim değildi kuşkusuz.

Soyadı Kanunu'yla birlikte ismini Ertuğrul Muhsin'den Muhsin Ertuğrul'a çeviren ünlü tiyatrocu sayesinde, İstanbul yeniden bir tiyatro kenti olmuştu.

Afife, Muhsin Bey'in bir yıl kadar önce başlattığı kampanyayı hatırladı.

"Üç defadan yüz defaya!"

Bu sloganla başlatmıştı, büyük harekâtını Muhsin Bey.

Afife, 1926 yılında sergilenen Hamlet'in rekor kırıp arka arkaya yedi kez sahne aldığını düşününce tebessüm etti.[135]

Gerçekten de büyük bir başarıya imza atmıştı Muhsin Bey ama ne hikmetse kendisinden, sahne ismiyle söylenecek olursa Afife Jale'den yararlanmayı hiç mi hiç düşünmemişti.

Neyyire olabilirdi bu nedenlerden biri.

Belki de Muhsin Bey, aynı hocanın, yani Burhanettin Bey'in talebeleri oldukları için teklifte bulunmamıştı Afife'ye.

Uzun uzun düşündü oturduğu basamakta Afife.

Hiçbir anlaşmazlık olmamıştı ki Muhsin Bey'le aralarında!

Böyle olunca, nedeni yine teke düşürdü.

Kendisi gibi bir başrol oyuncusunu, başrol oyuncusu olarak görmek istediği eşiyle rekabete sokmak istememişti besbelli Muhsin Ertuğrul.

Neyse neydi!

İşte, Neyyire Ertuğrul'un ismi en büyük harflerle karşısında, tiyatronun önüne asılmış afişte duruyordu.

Henrik Ibsen'in Peer Gynt isimli oyununda sahneye çıkıyordu şimdi Neyyire ve Afife'ye düşen, onun süslü harflerle yazılmış ismini merdivenlere oturup seyretmekten ibaretti.

***

Çok iyi biliyordu Peer Gynt'i136Afife.

Geriye, çok geriye gitti ve Üsküdar'daki konakta, Ziya'yla oyunu karşı karşıya oynamaya başladı:

Peer: Bir tek şey soracağım. Ne demek bu "kendin olmak"?

Dökmeci: Ne komik çıktı senin ağzından bu soru.

Peer: Hadi uzatma, sen bana cevap ver.

Dökmeci: Kendin olmak demek, kendini imha etmek demektir. Anladın mı? Anlamadın.

Tam da Dökmeci'nin dediği gibi "kendi olmuştu" Afife. Böyle olunca da kendini imha etmişti. Aradan yıllar ve yıllar geçtikten sonra, şimdi künhüne vararak anlıyordu kendin olmanın ne demek olduğunu.

Bir bedeli vardı elbette "kendin olma"nın.

Afife o bedeli, işte tam da böyle, elinde bir bavulu bile olmadan, tiyatronun karşısında bulunan merdivenlere oturmuş, afiş seyrederek ödüyordu.

Karnının acıktığını hissetti. Çok geçmeden morfin krizi de başlardı zaten.

Elini cebine soktu, kendisini birkaç gün daha idare edecek morfini ve biraz ekmekle peynir alacak kadar parası vardı.

135 1959 yılında, İstanbul’da, Hamlet yüz yetmiş kez sahnelenecekti.

136 Norveçli oyun yazarı Henrik Ibsen 1828-1906 yılları arasında yaşadı. En ünlü oyunlarından biri olan Peer Gynt’i yazarken eski Norveç masallarından Per Gynt’ten etkilendi. Oyun ilk kez 1867 yılında Kopenhag’da basıldı ve iki hafta içinde tükendi. Çok geçmeden bütün dillere çevrildi.

YÜZ SEKİZ

Gözlerini açtığında, hepsi de tuhaf bir dolu kadın vardı Afife’nin etrafında.

Derhal anladı akıl hastanesinde olduğunu.

Başını kaldırdı, etrafına bakındı, otuz hatta belki de kırk hastayla aynı koğuştaydı.

Geriye doğru hatırlamaya çalıştı başına neler gelmiş olabileceğini, beceremedi.

Ne olduysa olmuş, birileri tutup buraya tıkmışlardı anlaşılan kendisini.

Büyük bir ihtimalle girdiği bir morfin krizinde deli olduğu zannedilmiş, en uygun yer olduğu düşünülerek buraya getirilmişti.

Yattığı yerde doğrulmaya çalıştıysa da beceremedi.

Kendisini yeniden, az önce çıkar gibi olduğu uykunun rehavetine emanet etti.

***

Gözlerini yeniden açtığında, bu kez karşısında beyaz elbiseler giymiş bir doktor duruyordu Afife’nin.

Fena halde korktu!

Beyazlar içinde ve boynundan stetoskop sarkar halde gördüğü genç adamı Doktor Suat Bey zannetmişti.

“Lanet olası, kendisini morfinin eline acımasızca teslim eden doktor müsveddesi Suat” diye düşündü.

Nerede olduğunu ve karşısında neden bir doktor bulunduğunu anlayınca “Ben deli değilim” dedi inandırıcı bir ses tonuyla.

Der demez anladı söylediklerinin bir manası olmayacağını.

Hangi deli kendisi için “Deliyim!” derdi ki? Yöntemini değiştirmesi gerekiyordu.

“Ben bağımlıyım. Bunun için buraya getirmiş olmalılar.”

Elindeki deftere bir şeyler yazarak uzaklaşan doktorun, hemşireye “Muayenehaneye alın” dediğini duydu Afife. Sevindi.

***

Az sonra, genç doktorla karşı karşıya oturuyordu Afife.

“Neredeyim efendim ben?” diye sordu.

“Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Kliniği’ndesiniz.[137] Ben de size bir soru sorabilir miyim?”

“Buyurun lütfen.”

“Adınız?”

Ne desin bilemedi Afife. Adını söylediğinde soyadını, soyadını söylediğinde yaşını, yaşını söylediğinde akrabalarının isimlerini soracağını tahmin edebiliyordu.

Oysa dinlenmeye ihtiyacı vardı Afife’nin.

Ne annesini, dadısını, ağabeyini hatta ne de Selahattin’i görmek istiyordu.

Esasen, en son görmek istediği insandı Selahattin.

Epeydir “Başını yaktım adamın!” diye dertleniyordu. Bu nedenle, hem kâğıt üzerinde hem de bir celsede yasal olarak ayrılmıştı çok sevdiği adamdan.

Hoş son konuşmalarında, ayrılmaya pek de isteksiz görünmemişti ya Selahattin!

Kastamonu’da yol açtığı tatsızlıktan sonra annesini ve dadısını da aramamış, sormamış, evine geldiklerindeyse evde yokmuş gibi davranmış, kapıyı ne kendisi açmış ne de eşine açtırmıştı.

Onların da yüzüne bakacak hali olmadığını düşünüyordu Afife.

Ağabeyi birkaç kere çalıştığı yerde Selahattin’den bilgi almıştı. Salah’ın, kocası vasıtasıyla gönderdiği tüm olumlu mesajları elinin tersiyle itmişti Afife.

Bunca olup bitenden sonra, şimdi, hayatında yer kaplayan bu insanlardan birinin adını nasıl versindi ki Afife?

Doktorun sorduğu soru üzerine aklına üşüşen bu isimlerden hiçbirinin karşısına çıkmaya yüzünün olmadığını düşünüyordu.

***

Biraz da beklemekten sıkılmış gibi “İsminiz nedir efendim?” diye sordu tekrar doktor.

“Önemi yok efendim” diyebildi güçbela Afife.

Düşüncelere daldığı süre zarfında kararını vermişti. Bundan böyle, koşullar ne olursa olsun, kimseye yük olmak istemiyordu.

Doktor sorduğu sorunun cevabını alamayınca başka bir konuya geçti.

“İçeride deli olmadığınızı, bağımlı olduğunuzu söylemiştiniz...”

“Evet efendim. Morfin kullanıyorum. Bağımlıyım. Buraya da bu nedenle, bir kriz anında getirilmiş olmalıyım.”

Doktor berbat görünen kadının konuşmaya başlamasından istifade ederek “Bize adınızı, yakınlarınızı söyleyin ki size yardım etmelerini sağlayabilelim” dedi sanki biraz ısrar eder gibi.

Önce biraz sustu, sonra “Efendim, rica ediyorum sizden, beni öldürün ama onları bu işe karıştırmayın. Hepsini yeterinden fazla üzdüm” diye cevapladı

kati bir ifadeyle doktoru.

Hastasının kararlı tavrını görünce daha fazla ısrar etmedi genç hekim. Önündeki kâğıtların üzerine bazı notlar aldı ve hemşireyi çağırıp hastayı koğuşa götürmesini söyledi.

137 O zamanlar ismi “İstanbul Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi” idi. Üsküdar’daki Atik Valide Külliyesi’nde yer alan Toptaşı Bimarhanesi’nin devamıdır. Taşınma işlemi 1924’te başladı 1927’de tamamlandı. Türkiye’de modern psikiyatrinin kurucusu kabul edilen Dr. Mazhar Osman tarafından şekillendirildi. 30’lu yıllarda üç bin, 40’lı yıllarda dört bin hastaya hizmet veriyordu.

YÜZ DOKUZ

Yaptığı konuşma ve koğuş içindeki davranışları etkili olmuş olmalı ki birkaç gün içinde yeri değişti Afife'nin.

En azından, etraflarına daha az zarar veren hastalarla aynı koğuşu paylaşmaya başlamıştı.

Çevresine alıcı bir gözle baktığında, kendisi gibi bağımlı olanları hemen ayırt etti. Onlar da tıpkı kendisi gibi çok zayıftılar.

Evindeyken bile çok az yerken, hastaneye geldiği günden itibaren iyice az yemeye ve içmeye başladı Afife.

Önüne konulan yiyeceklerin büyük bir bölümünü arkadaşlarına veriyordu.

Bir konuşmalarında "Ama böyle yaşayamazsınız ki!" dedi genç doktor hastasına.

"Kimin umurunda efendim yaşamak?" diye cevapladı adamı.

Gayet iyi anlamıştı doktor hastasının ne demek istediğini.

Bir tür, ölüme doğru yürüme durumuydu Afife'ninki.

***

Teslim olursanız, zaman geçer.

Afife, farkında bile olmadan teslim oldu.

Bazen gözünün önünden sevdiği insanlar geçiyordu tek tek. Dedesi, annesi, dadısı ve Ziya'sı, üzerinde en çok düşündüğü insanlardı.

Acaba ne yapıyordu annesi ve dadısı?

Kendisinden haber alamayınca öldüğünü düşünmüş olmalıydılar.

Ziya’nın haberi olmuş muydu acaba kaybolduğundan?

Selahattin ne yapıyordu peki?

Annesi ve dadısı temas kurunca “Bırakıp gitti beni” demiş olmalıydı eski eşi.

Ne hikmetse, Selahattin düşüncelerine şarkılarıyla geliyordu hep. Böyle zamanlarda bir pencere kenarına geçiyor, kimseye duyurmadan, onun söylediği şarkıları mırıldanıyordu Afife.

Tıpkı dedesi aklına geldiğinde, kendisini Üsküdar’daki konakta oyunlar oynarken hayal ettiği gibi.

Ya da Ziya’sını, kendisine iki kez ve ciddiyetle evlenme teklif ederken düşündüğü gibi.

“Ne olurdu acaba Ziya’yla evlenseydim?” diye düşünüyordu böyle zamanlarda ve hep aynı cevabı veriyordu kendine.

“Ne olacak, tıpkı Selahattin gibi onun da hayatını berbat ederdim.”

İşte yine aklındaydı Selahattin.

Fatih’teki evlerinde, salondaki yuvarlak masaya yanaştırdığı sandalyede, rakısını yudumlayıp tamburunu çalıyordu eski eşi.

“Artık yetişir çektiğim insafsız elinden

Geçmez bu gönül ölse bile son emelinden

Bir damla şifa sun dudağından ve dilinden

Geçmez bu gönül ölse bile son emelinden...”[138]

Afife, pencerenin kenarında bütün gün söyledi bu şarkıyı.

Ne yemeğe çağrıldığında kalktı yerinden ne de bir yudum su içti.

Akşamın karanlığı basıncaya kadar pencereden dışarıya baktı ve Selahattin’in bestelediği “Artık Yetişir Çektiğim İnsafsız Elinden” isimli şarkıyı tekrarladı.

138 Selahattin Pınar’ın bayati makamında bestelediği bu parçanın sözlerini, bestekâr ve şair M. Nafiz Irmak (1904-1975) yazdı.

YÜZ ON

Birkaç kez kışı ve yazı gördü Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nin görece sakin bir koğuşunda Afife.

Hastalarla, hastabakıcılarla, hemşirelerle, doktorlarla bir sorunu yoksa da severek bulunulacak bir yerde olmadığı aşikârdı.

"Öyle ya da böyle delilerle birlikteyim" diye düşünüyordu meseleler kafasını kurcaladığında.

Yemeye ve içmeye dair olumsuz alışkanlığı da geldiği gün nasılsa öyle devam ediyordu. Çok ama çok az yiyor, suyu da sadece ilaç alması gerektiğinde içiyordu.

Doktorların ve hastane yönetiminin nezdinde, kimsesiz bir morfin bağımlısıydı Afife.

Hastalar ise, pencerenin önünde gün boyu şarkılar söyleyip kendi kendine konuştuğu için, içlerinden biri sayıyorlardı onu.

Söylediklerinin ünlü sanatkâr Selahattin Pınar'ın şarkıları olduğunun kimse farkında değildi.

Kendi kendine konuştuğu zamanlarda, ülkesinin ya da yabancı ülke yazarlarının kalemlerinden dökülmüş en ünlü oyunlardan parçalar okuduğunu anlayacak ne yazık ki hiç kimse yoktu etrafında.

***

Şimdi yine bir pencerenin önüne geçecek, bu kez de Cenap Şahabettin'in[139] Körebe'sinden bir bölümü canlandıracaktı.

Ama önce düşünmeliydi. Gelişigüzel sahneye çıkamazdı ünlü oyuncu.

Pencereden dışarıya bakarken, uzun uzun çerçevesini çizdi canlandıracağı oyunun.

Körebe oyunu, kelimesi kelimesine aklındaydı. Kaldı ki eserin felsefesine de alabildiğine vâkıftı. Ve tıpkı dedesi rahmetli Doktor Sait Paşa'nın sıklıkla söylediği gibi, oyunun derinlerine inilmeden, kesinlikle sahneye çıkılmamalıydı. Yoksa, sonuç tam bir fiyasko olurdu ki, rahmetli dedesi de Afife de asla istemezlerdi bunu.

Dedesini hatırlayıp yâd ettikten sonra, oyunu gözden geçirmeye koyuldu Afife.

Boşanma davalarında kazandığı başarılarla ünlü Avukat Yusuf Lemi Bey'i evlendirmek isteyen annesi ve kız kardeşi görücü olarak durmaksızın kız evlerini dolaşıyor ama bir türlü başarılı olamıyorlardı.

Çünkü, Bay Lemi bu tür evliliğe karşıydı.

Ona göre, Körebe oynamanın âlemi yoktu.

Günlerden bir gün, Bedia Hanım'a görücü gitti Lemi Bey'in annesi ve kız kardeşi. Elinden kahve içtikleri gelin adayını çok beğendiler. Üstelik, bu sefer gördükleri okuması yazması olan bir kızdı.

Lemi Bey'in kız kardeşi, ağabeyinin fikri olsun diye, gelin adayının masasının üzerinde duran bir mektubu çaldı ve kanıt olarak getirdi.

Mektupta, moda düşkünü bir genç kızın evlenebileceği ideal erkeği tasviri vardı.

Lemi Bey mektupla halleşirken, avukatlık bürosunun kapısını iki genç kadın çaldı. Sözde bir boşanma davası için kendisinden danışmanlık alacaklardı.

Oysa gelen, Bedia Hanım'dan başkası değildi.

***

Körebe'yi içinden de olsa bir kez daha hatmettikten sonra, sahneyi ve kostümleri gözünde canlandırdı Afife.

Tabii ki Bedia'yı oynayacaktı.

İlk repliğini söyledi.

Gerisi çorap söküğüydü artık.

***

İğne zamanı geldiğinde kolunu hemşireye uzatacak, yemek zamanı geldiğindeyse tabağındakinin üçte birini zor yiyecekti.

Her geçen gün biraz daha zayıfladığının farkındaydı ama hiç mi hiç dert etmiyordu bunu.

Sadece arada bir, nasıl olup da bu kadar çaresiz kaldığına şaşırıyor, “Hey gidi Afife hey!” diyordu kendi kendine.

Dört yıla yakın bir süre aranıp sorulmamak giderek daha da ağır gelmeye başladı ünlü tiyatrocuya.

Çok üzüldüğünde, aklına nedense hep, sahneye sürüldüğü günler gelir oldu.

Kuşkusuz kendisi de çok istemişti sahneye çıkmayı ama birileri önünü açmış, uygun koşulları hazırlamış, bir manada sahneye itmişlerdi Afife’yi.

Bir başka deyişle, Afife’den bir Afife Jale yaratmışlardı.

Peki neden arkasında durmamışlardı geçen yıllar içinde?

İlk sahneye çıktığından bu yana, aşağı yukarı yirmi yıl geçmişti.

O gün onu cesur bulup alkışlayan, pohpohlayan koca koca adamlar neredeydi şimdi?

Afife Jale görevini yapmış, işi bitmişti. O halde, tarihin çöplüğünde yerini alabilirdi.

“Demek öyle!” diye söyleniyordu, düşüncelerinde tam da bu noktaya geldiğinde.

***

Pencerenin önünde, sadece kendi duyacağı yükseklikte oyunlarını oynarken, bir yandan da büyük bir haksızlığa uğramış olduğunu düşünmeye başlamıştı Afife.

Her geçen gün biraz daha fazla, bu duygu halini başkalarıyla da paylaşması gerektiğini düşünür olmuştu.

139 Cenap Şahabettin 1870-1934 yılları arasında yaşadı. Şair, yazar ve doktordu. Körebe isimli oyununu 1917 yılında yazdı.

YÜZ ON BİR

Koridorda iğne sırasını bekliyordu ki Selahattin’in sesini duydu Afife.

Radyoda, bir programcıya röportaj veriyor, bu arada tamburuyla şarkılarından da çalıyordu.

İğnesi için beklediği sıradan çıktı, başını radyo sesinin geldiği aralık kapıdan içeriye uzattı. Oda boştu. Kimseye göstermeden içeriye süzüldü ve bir sandalyeye oturup dinlemeye koyuldu.

Programı ortasından yakaladığını düşündü Afife. Bestelerini nasıl yaptığını sormuştu anlaşılan programcı ünlü sanatçıya, o da bu konu üzerine açıklamalarda bulunuyordu.

Konuşmasını tamamlayınca, spiker “Beni de Alın Koynunuza Ne Olur Hatıralar”[140] isimli şarkısını çalıp söylemesini rica etti sanatçıdan.

Selahattin, Afife’nin yakından bildiği çalış tarzı ve hafif boğuk sesiyle radyodan çıktı, gelip karşısına oturdu.

Gözleri doldu Afife’nin:

“Beni de alın ne olur koynunuza hatıralar

Dolanıp kalayım bir an boynunuza hatıralar

Yeriniz ne, yurdunuz ne, benden böyle korkunuz ne

Duyuyorum sesinizi bazen derin bir kuyudan

Dinliyorum uzakları kalkıp derin bir uykudan

Beni de alın ne olur koynunuza hatıralar

Ah bu ömür tükenecek yolunuza hatıralar...”

Kocası karşısında, sanki ona söylüyordu...

Şarkının sözlerini de, eski eşinin kendisine verdiği bir mesaj gibi dinledi Afife.

Programcı yeniden bir soru sordu. Selahattin tam cevap vermeye başlamıştı ki odanın kapısı açıldı, içeriye doktor girdi.

Daha o “Ne işin var senin burada?” demeden, Afife “Bu konuşan benim kocam biliyor musunuz?” dedi.

Şaşırdı doktor. Karşısındakinin bir “deli” olmadığının, sadece uyuşturucu bağımlısı olduğunun gayet iyi farkındaydı.

“Nasıl yani?” diye sordu.

“Biz evliydik Selahattin Pınar’la” dedi elinin tersiyle gözlerinde oluşan yaşları silerken Afife.

Selahattin, radyoda, konuşmasını sürdürüyordu hâlâ...

Doktor eliyle radyoyu gösterip “Selahattin Pınar mı?” dedi “Hadi canım oradan!” der gibi.

“Evet” dedi Afife ve kapıya doğru yürümeye koyuldu.

“Bir dakika, bir dakika... Neden oturup dinlemiyorsun madem eşinse?” dedi bu sefer doktor.

“Dinleyebilir miyim?” diye sordu, en müteşekkir ses tonuyla Afife.

Doktor başını salladı ve az önce kalkmış olduğu sandalyesini işaret etti, gizemli hastasına.

***

Selahattin ile programcının konuşmaları sürüyordu...

“Efendim, çok ünlüsünüz. Yalılarda da, en şık apartmanlarda da, yıkılmak üzere olan arka mahalle evlerinde de en çok siz dinleniyorsunuz. Neye borçlusunuz bunu?”

Afife, eşinin ne cevap vereceğini merak ederek kulağını radyoya biraz daha yaklaştırdı.

“Evvela teşekkür ederim. Benim şarkılarımda hep aşk ve hüzün vardır efendim. Neşeden çok ıstırabın şarkılarını yazar, besteler ve söylerim. Naturam böyle. Bir kastım yok, içimden bu şekilde geliyor. Öte yandan, penceresinden sokağa ışık taşan her evde, şu veya bu ölçüde mutlaka ıstırap vardır. Sevinç de vardır tabii ama ıstırabı konuşmak neşeyi konuşmaya her zaman baskın gelir. Galiba bu nedenle insanlar benim şarkılarımı seviyor. Tabii bir de işin teknik tarafı var. Eğer kendim yazmadıysam güfte seçimimi çok dikkatli yaparım. Beste yaparken melodik yapılarda kolaya kaçmam. Basit değil zor olan formları seçerim.”

Eşi radyoda konuşurken, Afife duyduklarının hepsinin doğru olduğunu düşündü. Tam da böyleydi işte onun bildiği Selahattin.

“Peki güftelerinizi ya da bestelerinizi yaparken nelerden esinlenirsiniz?”

Derin bir iç çekti Selahattin bu soru üzerine. Biraz durakladı ve konuşmaya az önce bıraktığı yerden devam etti.

“Her şeyden efendim... Mesela, ‘Delisin deli gönlüm’141 mısraıyla başlayan bayati şarkımı, Kazancı Yokuşu’ndan inerken bir macuncunun söylediği mâniden esinlenerek notaya dökmüştüm...”

“Lütfeder misiniz dinleyicilerimiz için ‘Delisin Deli Gönlüm’ isimli şarkınızı?”

Selahattin bir nefes aldı ve şarkısını söylemeye koyuldu:

“Delisin deli gönlüm

Bin bir bereli gönlüm

Güldüğünü kim gördü

Sevdin seveli gönlüm

Delisin deli gönlüm

Bin bir bereli gönlüm

Gönüller kurdu gönlüm

Güzeller yurdu gönlüm

Sesinde bir acı var

Seni kim vurdu gönlüm?”

Selahattin’in söylediği bu şarkı da az önce yaptığı açıklamayı doğrular mahiyetteydi. İçinde yine acı, ıstırap, yara vardı.

Yetmiyormuş gibi bir de “delilik”ten söz ediyordu bu şarkısında ünlü besteci.

Gayriihtiyari “Sanki beni yazmış” diye düşündü.

Programı son kelimesine kadar dikkatle dinledi Afife.

140 Güftesi Baki Süha Ediboğlu’na, bestesi Selahattin Pınar’a ait olan bu şarkının makamı hisarbuselik, usulü “aksak”tır.

141 Güftesini Mithat Ömer Karakoyun’un yaptığı, Selahattin Pınar tarafından bestelenen, bayati makamında şarkı.

YÜZ ON İKİ

Sanat camiası ve yazın dünyası tarafından unutulmuş olmayı kendine her geçen gün biraz daha dert etmeye başlamıştı Afife.

Annesinden, dadısından, kardeşlerinden, Ziya'sından ve hatta eşinden uzak kalmayı kendisi seçmişti ve sonuçlarına da katlanıyordu zaten.

Buna karşılık, sahneye çıkan ilk Müslüman kadın olmanın avantajını kullanmak şöyle dursun, sadece zorluklarına katlanmıştı ilk dakikadan itibaren. Ve her geçen gün büyük acı vermeye başlamıştı başından geçenler.

Özellikle de son birkaç aydır, haksızlığa uğramış olmaktan büyük elem duyuyordu Afife.

İğnesini olmaya her gittiğinde, hemşirelerin bulunduğu odadaki Saatli Maarif Takvimi'ne göz atıyor, ne kadar zamandır Bakırköy'de olduğunu hesaplamaya çalışıyordu.

O sabah yine bakmış ve 1939 yılının Eylül ayının 28'ini gösterdiğini zihninin bir köşesine yazmıştı.

İğnesi yapıldıktan sonra koğuşa geçtiğinde, 39'dan geriye doğru gitti Afife.

Kocasının evinden 1935 yılında, bir sonbahar günü, bavulunu alıp çıktığına göre, o günden bugüne neredeyse tam dört yıl geçmişti.

"Koca dört yıl" diye söylendi.

Ondan önceki on yılı da hesaba kattığında, tiyatro camiası tarafından on dört yıl süreyle ne aranmış ne de sorulmuş olduğunu hesapladı.

O gün yüzlerce kez "Nasıl bir vefasızlık bu?" diye söylendi kendi kendine.

Sonunda, bu konuyu, Selahattin'i dinlemek için kendisini odasında konuk eden genç doktorla konuşmaya karar verdi.

***

“Afife Jale kimdir biliyor musunuz efendim?”

Şaşırmıştı genç doktor hastasının bu sorusu üzerine.

“Bilmiyorum ama neden sordunuz?”

Acı bir tebessüm belirdi Afife’nin yüzünde. Doktorun yaşı otuz bile olmadığına göre, kendisini hatırlamaması normaldi.

“Kim bilir belki anneniz babanız beni hatırlarlar...” dedi.

Son sözleri dudaklarından biraz hüzünlü ve kararsız dökülmüştü Afife’nin.

“Söylediğiniz şahıs siz misiniz?”

Belliydi, az önce söylemiş olmasına rağmen unutmuştu işte genç doktor. Bu nedenle “Söylediğiniz şahıs siz misiniz?” diye sormuştu.

Hatırlatır gibi “Afife Jale efendim!” dedi.

***

Sadece otuz yedi yaşında olduğuna, artık kendi bile inanmıyordu.

Bir deri bir kemik kalmış, koğuşta ve koridorlarda, birinin koluna girmeden yürüyemez hale gelmişti.

Ne o bol saçlarından ne de parıldayan cildinden eser kalmıştı geriye.

Hastalar kendilerine zarar vermesinler diye, ayna konulmuyordu neyse ki hastanenin hiçbir yerine.

Bazı zamanlar hastaların kendilerine zarar vermesini engellemek için bir kol boyundan da uzağa konulmuş camlardan yansıyan suretine baksa da ne durumda olduğunu görebilmesi, anlayabilmesi mümkün olmuyordu.

Çok az yemesi ve yine çok az içmesi, zayıflamasına ama aşırı derecede zayıflamasına yol açmıştı.

Öte yandan dermansız da kalmıştı doğru dürüst beslenemediği için.

Düzenli olarak aldığı morfinin de etkisiyle, tam bir canlı cenaze olmuştu.

***

Düşünceleri gayet yerindeydi buna karşılık.

Genç doktora da bunun için “Afife Jale efendim” demişti.

Doktor tekrar unutmaktan korkarak “Afife Jale” diye not aldı önündeki masa takvimine.

YÜZ ON ÜÇ

“Doktor bey seni çağırıyor” dedi hastabakıcı.

“Beni mi? Neden?” diye cevapladı kadını Afife.

“Bilmem. Çağırıyor işte.”

“Acaba geçen gün konuştuklarımızla mı ilgili?” diye umutlandı Afife.

Öyleydi.

Genç doktor kendisine dert edinmiş, birkaç gün önce önündeki kâğıda not aldığı isim üzerine sorup soruşturmuştu.

Hastası kapıdan girince saygıyla ayağa kalktı ve “Lütfen oturun Afife Jale Hanım” dedi.

Ardından, zayıflıktan bitap düşmüş kadına, kendisiyle ilgili yaptığı araştırmayla ilgili bilgi verdi.

Genç doktor “Siz bir kahramansınız” lafını, konuşmasının arasına ustalıkla yerleştirerek kalbini kazandı hastasının.

“Evet ama işte şimdi burada, bu durumdayım” diye cevapladı bu sözleri Afife.

Küçük sohbetlerinden sonra “Burada olmak zorunda değilsiniz Afife Hanım. Siz de biliyorsunuz bunu” dedi genç doktor.

Biliyordu orada yaşamak zorunda olmadığını Afife. Yine de kendisi seçmişti bunu.

Dertlenir gibi bir ses tonuyla konuşmaya başladı.

“Dayanabilirim sanmıştım. Ölene kadar burada kalır, kimseye dert ya da yük olmadan kurtulur giderim diye düşünmüştüm...”

Sesi giderek azaldı Afife’nin.

Doktor “Sizin için bir şeyler yapmamı ister misiniz Afife Hanım?” diye sordu.

“Nasıl şeyler efendim?”

“Mesela ailenizi bulmamı, sizi ziyaret etmelerini sağlamamı ister misiniz?”

Afife kuşkuyla baktı bu kez doktorun yüzüne.

“Bildiğiniz bir şey var mı ailemle ilgili olarak?” diye sordu.

“Hayır. Ama bir adres, telefon numarası verirseniz, severek araştırırım sizin için.”

Afife “Olmaz!” dedi kestirmeden.

Sonra, birkaç saat düşünmek için zaman istedi.

***

Birkaç saat sonra, daha hazırlıklı çıktı doktorun karşısına.

“Annemin ya da dadımın yaşayıp yaşamadıklarını bile bilmiyorum. Eski eşimin benimle uğraşmak isteyeceğini zannetmiyorum. O kendi yoluna gitmek üzereydi zaten. Ben ortadan kaybolunca gitmiştir... Ben de kendi yoluma gitmedim mi neticede? İstanbul’da olma ihtimali olan bir erkek kardeşim var ama onunla ilgili de hiçbir bilgi yok elimde...”

Genç doktor Afife’nin ailesine dolaylı bir yoldan ulaşmayı arzuladığını hissetti.

“Benim de aklıma, acaba bir gazeteciyle konuşmak ister misiniz diye sormak geldi.”

Akıllıca yaklaşmıştı genç doktor meseleye.

“Size bir şey söyleyeyim mi ben de düşündüm aynısını. Eğer bir gazeteci devreye girerse, belki birileri dert eder benim durumumu.”

Bir çıkış yolu bulmuş iki çocuk gibi gözleri ışıldadı doktor ve Afife’nin.

“Bu tür konulara duyarlı olan Nusret Safa Coşkun142 diye genç ve cevval bir gazeteci var. Ona yazsanız” dedi doktor.

Afife “Olur” dedi hiç tereddüt etmeden.

“O halde ben size kâğıt ve kalem vereyim, şurada, benim masamın köşesinde yazın aklınıza gelenleri.”

Yine “Olur” dedi Afife ve genç doktorun önüne koyduğu kâğıdın üzerine aklına gelenleri yazmaya koyuldu:

“Değerli efendim, ben sahneye çıkan ilk Müslüman kadın Afife Jale. Sanatımı icra ettiğim yıllarda çektiğim acı, ıstırap bugün de sona ermiş değil. Size Bakırköy tımarhanesinden yazıyorum. Gerçekten çok zor durumdayım ve zat-ı âlinize anlatmak istediğim çok şey var. Rica ediyorum bir gün ziyaretime geliniz. Böylelikle gazetecilik görevinizi ifa ederken aynı zamanda insaniyet namına da çok olumlu bir iş yapmış olacaksınız...”

Arada bir genç doktora da danışarak yazdığı satırlar sona erince, genç doktor mektubu aldı ve bir zarfın içine yerleştirdi.

“Bunu hemen bugün postaya vereceğim Afife Hanım. Sizden ricam, bir gelişme olursa, ismimden başhekim beye söz etmemeniz. Size güvenebileceğimin farkındayım.”

142 Nusret Safa Coşkun 1915-1971 yılları arasında yaşadı. Gazeteci, yazar. 1957-1960 arasında Erzincan milletvekilliği yaptı. Tefrika romanları ve Milli Bir Edebiyat Yaratabilir miyiz isimli bir kitabı vardır. Ünlü yazar Çetin Altan’ın onunla ilgili yazdığı makaleden bir cümleyi burada aktarmak istiyorum (O.B): “Nusret Safa, tiyatro eleştirilerinden romana, köşe yazarlığından röportaja, siyasal polemiklerden başyazarlığa, milletvekilliğinden gazete sahipliğine kadar, Babıâli dünyasının çeşitli

pencerelerinden kendisini göstermeye çalışmış bir kalem adamıydı. Çalışkandı, vefalıydı, çiğ ve hoyrat değildi.” Milliyet, 1 Mart 2004

YÜZ ON DÖRT

İki hastabakıcı, uzun yolu yürüyemeyeceğini düşünerek bir sedyeye koydular Afife'yi.

"Nereye götürüyorsunuz beni kuzum?" diye sordu korkarak.

"Başhekim görüşmek istedi."

"Başhekim mi?"

"Evet, Mazhar Osman Bey'le143 görüşeceksiniz."

Aklına bin bir çeşit kötülük geldi Afife'nin. Onlardan biri de genç doktorla birlikte gazeteci Nusret Safa Coşkun'a yazdıkları mektup oldu.

Kararlıydı, kötü bir gelişme olmuşsa, söz verdiği gibi genç doktorun adından bahsetmeyecek, mektubunu postaya bir hasta yakını vasıtasıyla gönderdiğini söyleyecekti.

Az sonra Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nin başhekimi olan Profesör Doktor Mazhar Osman Bey'in ofisindeydi Afife.

Etrafa bakındı, genç doktoru göremedi. Ama başka bir adam daha vardı odada.

Mazhar Osman Bey olduğunu tahmin ettiği adam, koca bir masanın arkasında oturduğu koltuktan "Hoş geldiniz Afife Hanım" diyerek ayağa kalktı.

Genç adam da hareketlendi onunla birlikte.

Derhal konuya girdi Mazhar Osman Bey.

"Size takdim etmek istediğim bu beyefendi bir gazeteci. Nusret Safa Coşkun. Kendisine mektup yazıp Afife Jale olduğunuzu iddia etmişsiniz."

"Öyleyim efendim."

“Neden kim olduğunuzu sakladınız bizden Afife Hanım? Keşke bu kadar geç kalmasaydınız söylemekte.”

“Ne fark eder ki efendim?” diye cevapladı başhekimin bu sözlerini kırık bir ses tonuyla Afife.

“Dedenizi çok iyi tanırdım ve üstelik sizi sahnede bir hayranınız olarak seyrettim biliyor musunuz? Bu kadar hukuk yetmez miydi kendinizi bana tanıtmanız için?”

Afife ne diyeceğini şaşırdı. Bir şey diyemedi. Yutkundu.

Başhekimden gözlerini kaçırmak için gazeteciye doğru baktı.

O da tebessüm ediyordu kendisine.

***

Mazhar Osman Bey son derece oturaklı bir adamdı ve sedye içinde odaya taşındığı andan itibaren sevecen gözlerle bakmaya başlamıştı hastasına.

Afife’den bir ses çıkmadığını görünce “Peki, söyleyin bakalım şimdi, neden bunca zaman sonra açıkladınız kimliğinizi?” dedi Mazhar Osman Hoca içtenlikle.

“Çünkü...” dedi Afife bir yandan da gazeteciye bakarak. “Unutulmuş olmayı içime sindiremiyorum artık.”

“İstemiş olsaydınız, ailenizi bulabilir, sizinle ilgilenmelerini sağlayabilirdik Afife Hanım.”

“Hayır doktor bey, mevzubahis olan ailem değil. Beni sahneye itip, sıkıyı görünce ayaklarının ucuna basarak uzaklaşanlar!”

Başhekim de genç gazeteci de çok şaşırdılar.

“Nasıl yani?” diye sordu Nusret Safa Bey.

“Biraz evvel, başhekim beyefendi beni seyrettiğini söylemişti ya hani, o zamana kadar gidiyor hikâyem. Dinleyecek kadar vakitleri var mı acaba değerli gazeteci ve doktor beylerin?”

Afife, bu sözleriyle iki adamı da şaşırttı.

“Siz anlatırsınız da biz dinlemez miyiz Afife Hanım” dedi Mazhar Osman Bey.

“Mutlaka, merakla dinlerim söyleyeceklerinizi” diyerek başhekimi bir anlamda tasdik etti Nusret Safa Coşkun.

Ve Afife, iç burkan hikâyesini anlatmaya en baştan, dedesinin konağında, dadısına sahne kurdurarak oynadığı oyunlardan itibaren anlatmaya koyuldu...

Genç gazeteci ile profesörün yer yer birbirlerine anlamlı bakışlarla baktıklarını görmedi bile konuşurken...

Derin, soluk kesen, hazin bir hikâyeydi Afife’nin anlattığı.

Savaşlarla altüst olan, muhafazakârlıkla modernite arasına sıkışmış bir toplumun, savrulup giden hayatından söz ediyordu çünkü karşılarında oturan kadın.

Bu arada, bu toplumun en çok cefa çeken bireylerinden biri olduğuna vurgu yapmayı da ihmal etmiyordu Afife Hanım, Afife Jale olarak.

Kırkını bile bulmadığı halde yetmişinde gösteren, morfin bağımlısı ve umudunu en verimli olacağı yaşta kaybetmiş bir insanın kalbinden kopup gelen sözleri, can kulağıyla dinledi iki adam.

143 Profesör Mazhar Osman Uzman 1884-1951 yılları arasında yaşadı. Askeri Tıbbiye’yi bitirdikten sonra Almanya’da Emil Aloysius Alzheimer gibi ünlü doktorların yanında asistan olarak çalıştı. Ülkeye dönüşünde Raşit Tahsin Hoca’nın asistanı oldu. Birinci Dünya Savaşı’nda Haydarpaşa Askeri Hastanesi’nde görev yaptı. Aynı zamanda ünlü La Paix Hastanesi’nin başhekimi oldu. Savaşın sonunda Toptaşı Bimarhanesi’nin

başhekimliğine getirildi. Şimdi adı “Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi” olan “İstanbul Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi”ni kurdu, Türkiye’de modern anlamda psikiyatrinin onunla başladığı söylenebilir.

YÜZ ON BEŞ

Cin gibi bakıyordu Afife, hastabakıcılar tarafından zorlukla oturtulduğu koltuktan.

“Efendim, sayın başhekim kadar eskiye gidemem ama ben de seyretmişim sizi. O tarihte henüz yedi yaşımdaymışım. 1922 yılında Tepebaşı’nda, Burhanettin Bey’le birlikte Napoleon Bonaparte’ta sahne aldığınızda, anne ve babamla birlikte orada ben de varmışım. Bu sabah sizi görmeye geleceğimi söylediğimde, annem ve babam hatırlattılar o günü. Size de saygılarını ve sevgilerini gönderdiler.”

Merakla dinledi Afife, yaşı henüz yirmi beş olan muhabirin söylediklerini. Duygulandı.

Öte yandan, genç adam konuşurken içi rahatlamıştı Afife’nin. İyi bir adamla karşı karşıya olduğunu düşünmüştü.

Aynı durum Nusret Safa Bey için de geçerliydi. Afife’nin aklının başında olup olmadığına dair endişesi iyice azalmıştı.

Karşısında duran canlı bir cenazeydi belki ama aklı tamamen başındaydı.

“Yazdığınız mektup elime geçer geçmez geldim. Sağ olsun Başhekim Mazhar Osman Beyefendi de yardımını esirgemedi.”

“Ben de teşekkür borçluyum kendisine, sizi buraya davet ettiği ve beni de odasında ağırladığı için” dedi Afife ve hayat hikâyesini kaldığı yerden anlatmaya devam etti.

O konuşurken hayranlıkla dinledi genç gazeteci.

“Ya Rabbim” diye düşündü bir ara. “Ne ahenkli bir ses, bu zelzele arasında nasıl sağlam bir irade. Ve nihayetinde, bu ne kuvvetli bir muhayyile.”144

***

Afife hikâyesine nedense Ziya’yı hiç katmamıştı.

Selahattin ile evliliğine de sanki teknik bir meseleymiş gibi yaklaşmıştı.

“Beni unutmuşlar efendim... Sahneye çıktığım zaman alnımdan öpen muharrir, beni teşvik eden büyük adamlar, hayranlarım, seyircilerim, arkadaşlarım hepsi beni unuttu. Ne çabuk. Kapımı çalan hatırımı soran bir insan yok. Hepsi, hepsi unutmuşlar... Burada boğuluyorum. Tımarhane köşesinde ölmek istemiyorum. Ne yapın, ne edin, beni çıkarın buradan.”145

***

Hastasının anlattıklarını sonuna kadar, araya hiç girmeden dinleyen Mazhar Osman Hoca “Anlattıklarınızın hepsi ahlaki ve insanidir” dedi.

Genç gazeteci, profesörün bu sözlerini de not aldı önündeki deftere. Vakti gelip de yazısını yayımladığında, bu sözlere de mutlaka yer verecekti.

Tam da böyle olsun istemişti Afife.

Ailesi, aşkı, evliliği kendi meselesiydi.

İçine itildiği durum ve yalnız bırakılmış olması ise toplumsaldı.

Son birkaç aydır Afife’yi asıl rahatsız eden, tam olarak buydu.

144 Nusret Safa Coşkun’un, Perde ve Sahne’nin Eylül 1941’de yayımlanan 6. sayısında yazdıkları.

145 N. S. Coşkun, Perde ve Sahne, Sayı: 6, Eylül 1941

YÜZ ON ALTI

Konuşma süredursun, gazeteci Nusret Safa Coşkun, o güne kadarkiler içinde en önemli röportajını yapmakta olduğunu giderek daha fazla hissediyordu.

Mazhar Osman Bey de, gazeteci kapısını ilk çaldığında bulunduğu noktadan farklı bir yere savrulmuştu.

Genç gazeteci önce koğuşa gitmek istemiş, Mazhar Osman Bey hastanenin başhekimi olarak “Olmaz öyle şey!” diyerek tepki göstermiş, hatta biraz da hiddetlenmişti.

“Bu kadını ne maksatla görmek istiyorsunuz? Birçokları gibi zavallı bir hastayı istismar edecek, bundan bir yazı mı çıkartacaksınız?”

Alınmıştı genç gazeteci, başhekimin bu sözlerine.

“Hayır muhterem doktor, kapıdan girerken gazeteciliğimi vestiyere bıraktım. Onu sadece bir dost olarak ziyarete geliyorum.”

“Bir dost” diyerek biraz çarpıtmıştı doğruyu ama niyeti iyi olduğu için yaptığı pek de yalancılık sayılmazdı.

Hem Afife’ye ve hem de Mazhar Osman’a olan gönül borcunu, Afife Jale’yi derhal bir yazı konusu yapmayarak ödeyecekti genç gazeteci Nusret Safa Coşkun.[146]

***

Istırap, mahrumiyet, arzular...

Nusret Safa Coşkun defterine notlarını alırken, bir kenara bu üç kelimeyi büyük harflerle yazdı, üzerinden defalarca geçti ve altlarını çizdi.

Bir deri bir kemik olarak ama pırıl pırıl birer cevher gibi parlayan gözlerle derdini ifade etmeye çalışan Afife Hanım, işte tam da bu üçgene hapsolmuştu.

Genç gazeteci notlarını alırken, bir kenara da “Vefa!” ibaresini not düştü.

***

Öte yandan, Mazhar Osman Bey de en az Nusret Safa Bey kadar dikkatle dinliyordu Afife Hanım’ın anlattıklarını.

Genç doktorların “Gizemli Kadın” diye ad taktıkları o şahane insanın üzerindeki pas sonunda kazınmış, altından muhteşem bir cevher çıkmıştı.

Bir psikiyatri profesörü olarak, başhekimin en çok ilgilendiği konu, insan hikâyeleriydi.

Kadın ya da erkek, çocuk ya da büyük, eğitimli ya da cahil, zengin ya da fakir, iş sahibi ya da işsiz, bulundukları çatının altına gelen tüm hastaların çok özel birer hikâyesi olurdu ki, işte onlardan birini, can kulağıyla dinliyordu Mazhar Osman Bey.

“Deli” denilerek asla geçiştirilemeyecek, her biri çok farklı duygu durumlarıyla geliyordu bu insanlar kapılarına.

Ortak isimleri “hasta”ydı kuşkusuz ama ancak dertlerini iyi ifade edebilirlerse yardımcı olunabiliyordu kendilerine.

Karşılarındaki değerli kadına ne yazık ki yardımcı olamamışlardı.

Çünkü, dört yıl süreyle konuşmamayı seçmişti bu çok özel hasta.

Neyse ki şimdi konuşuyordu.

“Çok geç” diye düşündü Mazhar Osman Bey, Afife’nin fiziksel durumuna tekrardan bir göz atarak.

***

“Söyleyin bana Nusret Safa Bey, sahneye çıktığım zaman alnımdan öpen muharrir, beni teşvik eden büyük adamlar, hayranlarım, seyircilerim, arkadaşlarım, hepsi beni unuttular. Ne çabuk...”

Gerçekten de öyle olmuştu.

Burhanettin Bey ve benzeri birkaç tiyatrocu haricinde, hiç ama hiç kimse, sahneye çıkan ilk Müslüman kadının muhteşem azim ve fedakârlığının üzerinde durmamıştı.

Bir başka deyişle, başta Darülbedayi olmak üzere o günlerin neredeyse tüm tiyatro camiası, Afife'nin çok özel durumuna, sahneye çıkan ilk Müslüman kadın olduğu için yediği darbeye ve sonrasında yaşadığı travmaya seyirci kalmıştı.

İşte tam da buydu Afife'yi yıkan!

Aranmamış, sorulmamış, değeri bilinmemiş olmak!

O kadar zor bir zamanda, bu kadar büyük bir görevi, kendi varlığından feragat ederek yerine getiren Afife'nin arzularının neler olabileceği, kimsenin umurunda bile olmamıştı.

Çektiği ıstıraplar ve mahrumiyetler de ona keza.

146 N. S. Coşkun, Perde ve Sahne, Eylül 1941, Sayı: 6, s. 14. Coşkun bu röportajı, gerçekleştirdikten iki yıl, Afife Jale'nin ölümünden iki ay sonra yayımladı.

YÜZ ON YEDİ

Ofisine dönene kadar Afife’yi düşündü gazeteci Nusret Safa Coşkun.

Koltuğuna oturup önüne daktilosunu çekti, beyaz bir kâğıt taktı şaryoya ve tıkırdamaya başladı.

Ne zaman yayımlayacağını bilmese de, yazacağı yazının başlığı belli olmuştu:

“Türk Sahnesinin Bedbaht Kadını: Afife.”

Yazısını yayımlatmayacak bile olsa, genç adam mesleğine değer veren her gazetecinin yaptığı gibi, gördüklerini sıcağı sıcağına kâğıda döküyor, aldığı notları dumanı tüterken değerlendiriyordu.

Genç gazeteci Nusret Safa Coşkun’un üzerinde çalıştığı konu, kılı kırk yararak değerlendirilmesi gereken bir sosyal mesele ve aynı zamanda gerçek bir hayat hikâyesiydi.

O gün başlamadığı gibi, bir sosyal mesele olarak kolay kolay bitmeyecekti de.

Kim bilir, belki yüz yıl sonra bile konuşulacaktı “Afife Jale Meselesi”.

Nusret Safa Coşkun sıcağı sıcağına alacağı her notun, kâğıda dökeceği her gözlemin, geleceğin araştırmacılarına ışık tutacağının gayet iyi farkındaydı.

***

“Beni unutmuşlar!” diye başladı yazısını yazmaya genç gazeteci.

Yazısını, Nâzım Hikmet’in ünlü oyunu Unutulan Adam[147] üzerine bina etmeye karar vermişti.

Oyunu dört yıl kadar önce seyretmişti genç gazeteci.

Usta yazar Nâzım Hikmet’in, usta oyuncu Muhsin Ertuğrul için yazdığı eser, gerçekten bir başyapıttı.

Yazısını yazarken, başhekimin odasında yaşadıklarının, dinlediklerinin, gördüklerinin hiçbir anını atlamamaya çalışıyordu Nusret Safa Bey.

Tıpkı başhekimlik odasında olduğu gibi, zaman zaman Afife Hanım ve Mazhar Osman Bey’le bakışıyor, yazısını bir anlamda bu iki önemli dostunun gözaltında sürdürüyordu.

Sözgelimi, Afife, hastaneden çıkmak istediğini söyleyince, başını kaldırmış ve başhekime bakmıştı gazeteci.

“Çıkarılmasında hiçbir mahzur yok. Fakat nereye gider, kim bakar, ne ile bakılır?”

Başhekimin bu sözleri üzerine Afife Hanım’ın neler dediğini hatırladı Nusret Safa...

“Neresi olursa buradan daha rahattır. Donuyorum, sırtıma giyecek bir gömleğim yok, görüyorsunuz, her tarafım çıplak... Delilere tahammül edemiyorum, başımın içinde tepiniyorlar. Ben deli değilim, fakat olmak üzereyim. Beni buradan çıkarın da nereye atarsanız atın.”

Kelimesi kelimesine bunları söylemişti Afife Hanım.

Mazhar Bey ondan bu sözleri duyunca, köşede beklemekte olan hastabakıcılardan birini yanına çağırmış, cüzdanından çıkardığı hatırı sayılır parayı avucuna bırakmış ve “Duydunuz neler istediğini, derhal alıp gelin” demişti.

Genç gazeteci, tam da o anda, Afife Hanım’ın başhekim için artık bir hasta olmaktan öte olduğunu hissetmişti...

Durmaksızın yazıyordu Nusret Safa Bey...

Arada bir beğenmediği yerlerin üzerine çarpı işaretleri koyuyor, tekrar ve bu sefer daha iyi ifade ederek yazıyordu yazısını.

Bitirdiğinde, kan ter içinde kalmıştı.

Yazısının son sayfasını, bir çekişte şaryodan çıkardı.

Asıl işi şimdi başlıyordu.

***

Önce vali ve belediye başkanını ziyaret edip durumu bütün açıklığıyla izah etti genç gazeteci.

Özellikle de Belediye Başkan Yardımcısı Lütfü Aksoy'un148 büyük gayretiyle, Afife Hanım'a elli liralık bir yardım temin etti.

Sonra, Afife'nin Zeyrek'te itfaiye binasının arkasında bir evde oturan ağabeyi Salah'ı buldu.

Kendisini tanıttı ve "Sizinle Afife Hanım hakkında konuşmak istiyorum" dedi.

Şaşırdı Salah Bey ve "Nasıl, nerede Afife?" dedi şoka girmiş gibi. Sonra içeriye davet etti gazeteciyi.

Gördüklerini tam olarak anlattı Nusret Safa Bey.

Gözyaşlarına boğuldu Salah "Bilmiyordum..." diyordu durmaksızın, gazeteci tanığı olduğu olayı anlatırken.

Sonra, Mazhar Osman Bey'in, herhangi bir yerde bakılabileceğine dair sözlerini nakletti ağabey Salah'a Nusret Safa Coşkun.

Ardından da, etkisi olacağını umut ederek, resmi makamlardan aldığı elli lirayı teslim etti.

"Tabii, olur..." dedi içtenlikle Salah Bey.

Çok sevindi Nusret Safa Bey aldığı cevap üzerine.

“O halde beraber Bakırköy’e gidelim ve Afife Hanım’ı yanınıza naklederek acılarına son verelim” dedi.

Sonrası çorap söküğü gibi gelecekti.

147 Nâzım Hikmet’in bu oyunu 1934-1935 sezonunda, İstanbul Şehir Tiyatroları’nda oynandı.

148 Lütfi Aksoy 1894-1953 yılları arasında yaşadı. Üsküdar Kaymakamlığı, İstanbul Vali ve Belediye Reisi Muavinliği ve 8. Dönem Sinop Milletvekilliği yaptı.

YÜZ ON SEKİZ

Nusret Safa Bey tarafından uyarılmış olsa da, Afife'yi görünce gözlerine inanamadı Salah Bey.

Sarılmak, bağrına basmak istediği kardeşinden geriye çok da sarılacak bir yan kalmamıştı.

"Yengen sana yatak hazırladı Afife" dedi, kırık bir ses tonuyla ve "Çocuklar da merak ediyorlar seni."

***

Gözlerini kıstı Afife ve geriye, Tophane Rıhtımı'nda ağabeyini karşıladıkları güne gitti. Yengesiyle ve çocuklarla tanışmış, sonraki yıllarda birkaç kez de görüşmüştü. Ama o kadar.

Girememişti ağabeyi hayatına.

Ya da belki, Afife istememişti Salah ve ailesini kendi hayatında.

O kadar zor bir dönemden geçmişti ki...

Çocukluk yıllarından geriye, ders çalışan bir figür olarak kalmış olan ağabeyi, şimdi karşısındaydı.

"Çalıştı..." diye düşündü Afife. "Ve kendini kurtardı."

Ablası Behiye için de aynı durum geçerli değil miydi? Öyleydi kuşkusuz.

Kendine göre ama mutlaka önemli nedenleri vardı, ağabeyinin İstanbul'dan uzak kalmak için.

Aman canım, neyse neydi işte!

Herkesin bir hayatı vardı ve herkes kendi hayatını kendisi yapmış ve yaşamıştı.

Afife düşüncelere dalınca, ağabeyi Salah'ın "Çocuklar da merak ediyorlar seni" cümlesi havada kalmıştı.

***

Geçmişle halleşmesini tamamladıktan sonra, ağabeyinin çocuklarla ilgili söylediği sözleri yeniden muhakeme süzgecinden geçirdi Afife.

"Gönülden merak etselerdi ve isteselerdi, mutlaka bulurlardı!" diye düşündü.

Filmi başa doğru sardığında, sonuç olarak bir hastaneye yatırılmıştı ve eğer ölüsü bulunmamışsa bakılacak yerlerin başında hastaneler geliyordu.

Tamam, bulunmamak için kendi kararıyla yakınlarına dair bilgiler vermemişti ama arayan bir biçimde bulurdu.

Sadece ağabeyi için değil, annesi, dadısı ve Selahattin için de geçerliydi bu düşündüğü.

"Annem ve dadım nasıllar?" diye sordu "ötekiler" aklına gelince.

Salah, Afife'nin annesi ve dadısına, onların da Afife'ye ne kadar düşkün olduğunu gayet iyi biliyordu. Yaşayarak görmüştü bunu.

Biraz da bu nedenle, kurmakla kurmamak arasında kaldı o en zor cümleyi.

"Kaybettik Afife, ikisini de kaybettik."

Daha fazlasını dinleyecek mecali yoktu Afife'nin. Gözlerini kapattı.

Salah da sustu zaten.

***

Afife'yi hastaneden, Mazhar Osman Bey ve genç doktor kapıya kadar çıkarak birlikte yolcu ettiler.

Otomobilin arka koltuğuna, ağabeyinin yanına uzatıldı Afife. Şoförün yanındaysa gazeteci Nusret Safa Coşkun vardı.

Yolda çok kısık bir sesle “Hangisini önce kaybettik? Annemi mi, dadımı mı?” diye sordu.

“Annemi” dedi Salah.

Dadısının, Medhiye Hanım’dan sonra, yapayalnız uzun süre yaşayamayacağını biliyordu Afife.

“Ne zaman?” diye sordu otomobil epey yol yaptıktan sonra, dayanamayarak.

“Senden umutlarını kesince. Kaybolmandan altı ay sonra annemi, hemen ardından dadımı kaybettik.”

Ağabeyi “umut kesmek” dediğine göre, aramış olmalıydı annesi ve dadısı kendisini.

Dilinin ucuna kadar geldiyse de, Afife bu soruyu ağabeyine soramadı.

Önce Selahattin’e gitmiş, boşandıklarına dair haberi alınca aramaya başlamış olmalıydılar.

Yetmişli yaşlarını ortalamış iki insanın, neyi, ne kadar becerebileceklerini bir çocuk bile tahmin edebilirdi.

Annesi ve dadısının o günleri nasıl zor geçirmiş olabileceklerini düşününce, Afife’nin gözlerinden iki damla yaş daha süzüldü.

Acaba Selahattin yardım etmiş miydi annesine ve dadısına?

Otomobilin penceresinden dışarıya bakarken “Kim bilir...” diye düşündü Afife.

Aslında, çok da önemli değildi Selahattin’in ne yaptığı.

Afife’yi asıl üzen, kendisi için birer hayat feda eden iyi yürekli bu iki insanın, yine kendi uğruna ölmüş olmalarıydı. Hastanedeyken de defalarca düşünmüştü bunu. En çok da bunu düşünmüştü aslında.

Bir morfinman olarak annesi ve dadısının evine dönmüş olsa, onlara mutluluktan çok mutsuzluk vereceğinin gayet iyi farkındaydı Afife.

Selahattin’le yaşadığı deneyde öğrenmişti bu çok özel durumu.

Yok olmaya dair kararını “Benden umutlarını keserlerse, belki daha az zorluk çekerler” diye düşünerek vermişti.

Aslında, geçen dört yıl içinde bir plan dahilinde yaşamış, bir başka deyişle ölmüştü Afife.

Bu sürenin, sadece son altı ayı uymamıştı planlarına. Nasıl olduysa, geçen altı ayda düşünceleri tersyüz olmuştu. Sona yaklaşmakta olduğundan mıdır bilinmez, aşırı duygusallaşmıştı.

Ötekilerin ne yaptığı ya da yapmadığı, ne dediği ya da demediği, nedense sadece altı ay kadar öncesinden başlayarak meşgul eder olmuştu düşüncelerini.

Ailesine dair bir kırgınlığı, kızgınlığı, dargınlığı yoktu. Tersine, onların kendisine kırgın, kızgın ve dargın olmaları gerekiyordu.

O kadar çok üzmüştü ki ailesini!

Her şeye rağmen, ağabeyi yanındaydı işte.

“Sana çok iyi bakacağız Afife” demişti daha az önce kulağına.

YÜZ ON DOKUZ

Taksiden eve, Nusret Safa Bey ve ağabeyi tarafından bir battaniyeye yatırılarak taşındı Afife.

Ahşap, üflense yıkılacak gibi duran evde, bir oda ayrılmıştı kendisi için.

Kolaylık olsun diye, yer yatağı hazırlamıştı yengesi.

İki adam, mümkün olabilecek en büyük itinayı göstererek yatağa yerleştirdiler Afife'yi.

Çocuklar ve evin hanımı korkmuş gözlerle bakıyorlardı misafirlerine.

Az sonra gazeteci gitti ve ev halkı baş başa kaldı.

Çocuklar "Hoş geldiniz hala. Geçmiş olsun" gibi laflar ederek huzurdan çekilince, ağabeyi ve yengesiyle göz göze geldi Afife.

"Size çok zahmet verdim. Çok üzgünüm" dedi en hasta sesiyle misafir.

"Olur mu hiç öyle şey" dedi Salah.

Yengesi de "Sen böyle şeyleri düşünme" diyerek içine su serpti içtenlikle.

Uzun konuşmalara mecali yoktu Afife'nin. Belliydi halinden.

Gözlerini kapattı, uykuya daldı.

***

Hep böyle sessiz miydi, yoksa kendisi geldi diye mi suskunluk hüküm sürüyordu evde, bilemedi Afife.

Çocukları sadece bir kere, o da eve getirildiğinde görmüş, sonra bir daha seslerini bile duymamıştı.

Rahatsız etmemek için mi uğramıyorlardı odasına yoksa evdeki varlığı mı hoşlarına gitmiyordu, kestiremedi.

Evin hanımı, olabilecek en iyi ev sahipliğini yapıyor, elinden gelebilecek hiçbir şeyi esirgemiyordu.

***

Uyanınca yengesinin hazırladığı çorbadan iki kaşık içti.

Gözleri başucuna konulmuş ilaçlarını aradı. Yerli yerinde duruyorlardı.

Az sonra ziyaretine gelen ağabeyine, çocukların roman okuyup okumadığını sordu. Okuduklarını öğrenince sevindi. Birkaç tane getirmesini rica etti.

Bir ara sıkıntı içinde “İğnelerini nasıl yapacağız?” diye sordu Salah.

Gülümsedi her şeye rağmen Afife.

“Zamanı geldiğinde kendini hissettirir, ben kendi kendime yaparım. Göreceksin hiç sorun çıkmayacağını. Tek sorun olmamasıdır, o kadar. Bunun için de senin ayda bir Bakırköy’e gidip, genç doktoru görmen gerekiyor.”

Afife’nin sesi titrek çıktı son cümleyi söylerken. Sanki yük oluyormuş gibi bir vurgu yaptı.

“O nasıl söz?” dedi Salah.

Kardeşini üzmemek için “Ben sana birkaç roman getireyim” diyerek başucundan ayrıldı.

Salah’ın geriye bir kucak romanla dönmesi sevindirdi Afife’yi.

“Aferin. Okumayı seviyorlar demek ki” dedi yeğenleriyle ilgili olarak.

“Seviyorlar” diye cevapladı kardeşini Salah ve ekledi: “Senin gibi, delicesine okuyorlar.”

“Delice” lafı ağzından çıkınca patavatsızlık yaptığını düşündü Salah.

Afife de aldırmadı zaten.

“Biraz yemen lazım” dedi Salah ciddi olduğunu vurgulayarak.

“Biliyorum ama yiyemiyorum ağabey” dedi Afife.

“Su da içmen lazım.”

Başını salladı Afife.

Salah, kardeşinin cevap vermemesini sıkılmış olmasına yordu ve “Seni rahat bırakayım” diyerek çekildi.

Afife “ Ne güzel, hiç olmazsa okuyabileceğim” diye düşündü.

YÜZ YİRMİ

Salah’ın evinde Afife için zaman hastanede olduğundan da hızlı akıyordu.

Kılık, kıyafet, yeme ve içmelerine baktığında, ağabey ve yengesinin pek de varlıklı bir hayat sürmediklerini ilk günlerde keşfetmişti Afife.

Böyle olunca da sıklıkla “Acaba yük oluyor muyum?” diye düşünmeye başlamıştı.

Öte yandan, hayat da böyle bir şeydi işte.

Eğer elinizde avucunuzda hiçbir şey yoksa, bulunduğunuz yerin kurallarına göre yaşamak zorundaydınız.

***

Neyse ki iyi kalpli bir adamdı Salah.

Yengesi ve çocuklar da tabii...

Üzerindeki yük ne olursa olsun, evden çıkmadan mutlaka odasına uğruyor, bir şeye ihtiyacı olup olmadığını soruyordu Salah.

“Yok. Hiçbir şeye ihtiyacım yok” diyordu ve mutlaka teşekkür ediyordu her seferinde Afife.

Neye ihtiyacı olabilirdi ki?

Eve taşınıp üzerinden de bir buçuk yıl kadar geçtikten sonra, bütün kuvvetini toplamış ve “Bana bir tane tiyatro mecmuası alabilir misin?” diye sormuştu ağabeyine Afife.

“Memnuniyetle” diye cevapladı kardeşini Salah.

***

Ağabeyi, getirdiği mecmuayı uzatırken “Perde ve Sahne[149] diye yeni bir mecmua yayımlanmaya başlamış. İkinci sayısı çıkmış. Birincisi de vardı onu da aldım” dedi.

Mecmuaları eline alırken çocuk gibi sevindi ve teşekkür etti. Afife

Birinciden başladı. Kapakta Behzat Butak’ın resmini görünce sevindi.

Behzat’ın yüzünü görmek, Afife’nin geriye doğru yolculuğa çıkmasına yol açtı.

Sahneye çıkan ilk Müslüman kadın olduğu için tutuklandığı günler gözünün önünden hızla akıp geçti.

O sorgulanırken, bir grup tiyatrocu, Afife’ye yapılan haksızlığın yanlış olduğunu söylemek için soluğu Emniyet Müdürlüğü’nde almıştı. O grubun içinde Behzat da vardı.

“Hey gidi günler hey!” diye söylendi.

Sayfaları çevirirken, sevinsin mi üzülsün mü bilemedi bir tiyatro insanı olarak Afife.

Nereden nereye gelinmişti!

Belli ki tiyatro ve hatta sinema alabildiğine gelişiyordu. Yeni yüzlerin, giderek büyüyen bu sektörde yerlerini almaları kaçınılmaz, hatta iyiydi.

Öte yandan kendisi, en verimli olabileceği yaşında, çok da hak ettiği halde onların arasında değil, bu yoksul evde, yer yatağındaydı.

Bir saman alevi gibi parlamış ve sönmüş olduğunu düşündü Afife.

Rahatlıkla bir Neyyire Neyir hatta fazlası olabilirdi.

“Yanlış zamanda yanlış yerde bulunmak!” diye söylendi sıklıkla yaptığı gibi.

Sonra vazgeçti bu düşüncesinden. Hatta kızdı kendine.

“Sadece bana nasip oldu, sahneye çıkan ilk Müslüman kadın olmak!”

Böyle düşünmek, kırık kalbine daha iyi geliyordu.

***

Neyyire’nin (Münire Ertuğrul) yazısını dikkatle okudu Afife.

Perde ve Sahne’nin neden çıktığını, mecmuanın birinci sayısında şöyle anlatmıştı başarılı tiyatro kadını:

“Evet, Perde ve Sahne adındaki bu mecmua, huzurunuza çıkmak için sizden ve matbuat ailesine karışmak için de ağabeylerinden müsaade istiyor. Perde ve Sahne mecmuasını çıkaranlar bu yükün altına ne para, ne şöhret için girmişlerdir. Hayatlarını vakfettikleri sahne sanatına bu sahada hizmet edebilmekten gayrı hiçbir istekleri ve düşünceleri yoktur. İstanbul’daki tiyatro teşekkülleri bütün kış çalışırlar, hatta program mahiyetinde bir de mecmua neşrederler, fakat ilkbahar gelip de tiyatro kapıları kapanınca mecmuaları da tiyatroları gibi susar ve tiyatro için bir yaz uykusudur başlar. Perde ve Sahne işte bu atıl zamanlarda Sinema ve Tiyatro’yu unutturmamak ve bu mevzu etrafındaki alakayı gevşetmemek için neşrediliyor.”150

“Kendisi yazdıysa, ifadesi iyi” diye düşündü Afife.

***

Mecmuanın ikinci sayısının kapağına uzun uzun baktı.

Bu sayının kapağına Bedia Muvahhit’in resmi basılmıştı. İlk aklına gelen, kapaktan kendisine tebessüm eden oyuncunun, kendisinden beş yaş büyük olduğuydu.

Sonra mecmuayı tutan parmaklarına gitti gözleri. Buruş buruştular ve kapaktaki Bedia’nın saçtığı ışıltıyla tezat oluşturuyorlardı.

Bu konuyu uzunca düşünmemek için, Bedia’ya geri döndü Afife. İzmir’de Ata’nın huzurunda sahne almasından itibaren kaydettiği gelişimi ayrıntılı olarak düşündü.

Sıkılınca, Galip Arcan, Selami İzzet Sedes, Burhan Felek, Hikmet Feridun Es gibi güçlü kalemlerin yazılarını okudu.

149 Muhsin Ertuğrul'un sahibi ve Umum Neşriyat Müdürü olduğu Perde ve Sahne 1 Nisan 1941'de yayın hayatına başladı. İkinci sayıdan itibaren yayıncısı Münire Ertuğrul oldu. Dergi kapandığı 1945 yılına kadar, tiyatroya olduğu kadar sinema endüstrisinin gelişimine de önemli katkılarda bulundu.

150 Perde ve Sahne, Sayı: 1, 1941.

YÜZ YİRMİ BİR

Elinde bir buket çiçekle geldi Afife'yi ziyarete bilmem kaçıncı kez genç Nusret Safa Bey.

"Çok daha iyi görünüyorsunuz" dedi ilk söz olarak.

Sonra işlerinden bahsetmeye koyuldu. "Yeni bir mecmua çıkartıyoruz. Size getirdim" dedi.

"Okudum" diyerek şaşırttı ziyaretçisini Afife.

Yatağının sağ yanında birkaç gazetenin arasında duran, kapağında Semiha Berksoy'un fotoğrafı basılı olan Perde ve Sahne'nin üçüncü sayısını gösterdi.

"Ağabeyim düzenli olarak alıyor artık."

Afife'nin mecmuayı edinmiş ve okumuş olmasına şaşırdı Nusret Safa Bey.

"Olsun, ben de bırakırım ikişer tane olur" dedi gülerek.

Hemen ardından "E, peki nasıl buldunuz yeni sayıyı?" diye sordu.

Afife "Güzel" dedi.

Yorgun olduğu her halinden belli olan kadını, çok da konuşmaya meraklı olmadığı bir konuda zorlamak istemedi genç gazeteci. Sustu.

Genç adam susunca Afife'nin yüzü bulutlandı ve "İyi değilim Nusret Bey" dedi.

Genç gazetecinin soran gözlerle bakması üzerine anlatmaya koyuldu.

"Biliyorsunuz ölüyorum. Her geçen gün biraz daha geriliyorum. Vücudum yemeyi ve içmeyi neredeyse hiç kabul etmiyor. Birkaç kaşık çorbayı, bir bardak suyu zor içebiliyorum. Böyle olunca, her geçen gün biraz daha eriyorum. Gücüm, kuvvetim tümüyle tükendi. Böyle olacağı söylenmişti

daha önce. Ne yapalım ki bazen önceden uyarılsanız da kulak asmıyorsunuz edilen laflara.”

Konuşmasının bu noktasında, fiziğinin elverdiği ölçüde nefes aldı Afife.

Çukura kaçmış ama pırıl pırıl parlayan gözlerini Nusret Safa Bey’in gözlerinden çekti, başını tavana doğru kaldırdı ve “Bu benim işte!” dedi.

Sonra, kendisine kızar gibi söylendi.

“Kendimden başka kimseye kulak asmam! Daha önce de söylemiştim size, naturam böyle...”

Son sözlerini sanki biraz utanarak söylemiş gibiydi Afife.

Nusret Safa Bey, Afife Hanım’ın bu kendi kendiyle hesaplaşır haline çok üzüldü.

Lafı değiştirdi, biraz memleket meselelerinden, ekonominin durumundan falan söz etti.

Çok geçmeden de “Ben sizi daha fazla rahatsız etmeyeyim” diyerek ayağa kalktı.

O kalkarken Afife “Son bir şey isteyebilir miyim sizden?” diye sordu.

“Tabii, tabii” dedi genç adam.

“Az önce de söyledim, çok vaktim kalmadı...”

Sustu biraz Afife.

Genç adam az önce kalkmış olduğu sandalyeye yeniden oturdu.

“Böyle konuşmayın” dedi ve Afife’nin deri ve kemiklerden oluşan sağ elini eline aldı.

“Üzülmeyin” dedi Afife, genç adamın yüzünün düştüğünü ve içtenlikle üzüldüğünü görünce.

“Sizden, Selahattin Bey’i bulmanızı ve ona kendisini son bir kez görmek istediğimi söylemenizi rica ediyorum. Mümkün olabilir mi acaba?”

“Neden olmasın Afife Hanım?” dedi şaşkın bir ifadeyle Nusret Safa.

***

Gazeteci gittikten sonra doğru mu yanlış mı yaptığı üzerine saatlerce düşündü Afife.

Ağabeyi akşamleyin ziyaretine geldiğinde “Galiba bir hata yaptım” diyerek olup biteni ona da anlattı.

“Neden hata olsun Afife? Selahattin’i görmek istemenden daha makul ne olabilir? Nihayetinde acısıyla tatlısıyla dünya kadar zaman geçirdiniz birlikte...”

Doğru söylemişti ağabeyi. Çok sevmişti Selahattin’i Afife.

Aklına yine mahcup bir biçimde bakıştıkları ve konuştukları ilk geceyle, ikinci buluşmalarında Selahattin’in kendisi için bestelediği şarkıyı okuyuşu geldi.

Ağabeyi başucunda oturduğu için olsa gerek, bu kez şarkıyı değilse de güftesini mırıldandı:

“Bir bahar akşamı rastladım size

Sevinçli bir telaş içindeydiniz

Derinden bakınca gözlerinize

Neden başınızı öne eğdiniz?”

“Biliyor musun ağabey, Selahattin bu şarkıyı benim için yazmıştı...”

Salah Bey “Biliyorum kardeşim” dedi içini çekerek.

“Hem Selahattin Bey’in kendisi, hem annemiz ve hem dadımız defalarca söylediler bunu bana. Radyoda her çaldığında hep seni ve Selahattin’i hatırlarım.”

YÜZ YİRMİ İKİ

Selahattin, daha Nusret Safa Bey'le telefonla konuşurken kalktı ayağa.

Gazetecinin "Gidebilecek misiniz?" diye sorması üzerine "Şimdi, hemen gidiyorum!" diye cevap verdi.

Yazdığı bütün şiirleri, bestelediği bütün güfteleri hüzün kokan, dünyanın belki de en duygusal adamıydı Afife'nin eski sevgilisi ve kocası.

Yaşadığı gibi yazar, yazdığı gibi yaşardı Selahattin Pınar.

Nusret Safa Bey'in telefonda az önce not ettirdiği adresi, bindiği taksinin şoförüne okurken ağzı kurudu.

***

Ve şimdi, üflense yıkılacakmış gibi duran ahşap evin önünde, Afife'ye sadece birkaç adım uzaklıktaydı Selahattin.

Arabadan indiğinde dizlerinin titrediğini hissetti.

"Titreyen dizlerin değil, kalbin Selahattin" dedi kendi kendine.

Zili çalarken, Nusret Safa Bey'in kendisini önceden hazırlamak için söylediği "Bir deri bir kemik. Görünce şaşırmayın" dediğini hatırladı.

Sahiden çok mu kötü durumdaydı acaba Afife?

Kapıyı açan kadına kendisini tanıtmasına gerek kalmadı.

Salah Bey'in eşi "Hoş geldiniz Selahattin Bey. Ne iyi yaptınız da geldiniz" dedi ve yol verdi geçmesi için.

İyi insanları severdi Selahattin.

Gazetecinin "Afife Hanım ağabeyinin evinde. Ailece göz kulak oluyorlar kendisine" dediğini duyunca "Allah razı olsun" demişti kendi kendine.

Yol boyu hep “Allah razı olsun Salah Bey’den” diye tekrarlayıp durmuştu...

Aynı sözleri, kapıdan girer girmez, Afife’nin yengesine de söyledi.

“Allah razı olsun sizden!”

Ve işte şimdi kapıyı açacak, hayatının kadınına “Merhaba Afife” diyecek, gözyaşları içinde boynuna sarılacaktı.

***

“Merhaba Afife!”

Afife, Selahattin’i görünce gayriihtiyari eliyle yüzünü kapadı.

Bu haliyle görmesini istememişti eski kocasının kendisini.

Selahattin ne diyeceğini bilemedi, sandalyeye oturdu ve sustu.

Afife ellerini yüzünden çekti, yanına koydu ve Selahattin’i seyretti bir süre.

“Teşekkür ederim geldiğin için” dedi epey sonra.

Selahattin o an ölebilirdi.

“Bir insan nasıl bu hale gelebilir ki?” diye sordu kendi kendine defalarca.

Geriye doğru gitti adam...

Kuşdili çayırında ilk karşılaştıkları günle, elinde bavulu Fatih’teki evden çıktığı gün arasında bir mukayese yapmaya çalıştı.

1941’den 1928’i çıkardı...

On üç yıl az zaman değildi...

Yine de, Afife’nin şu anda içinde bulunduğu durum on, yirmi, otuz, hatta kırk yılla izah edilemeyecek kadar başkaydı.

Bir başka deyişle, zamana dair değildi Afife'nin hali.

Selahattin, Afife'nin özelinde, söz konusu olanın zayıflık değil ölüm olduğunu düşündü.

Eski eşinden ve biricik sevgilisinden geriye kaldığı tartışmasız olan bir çift göze ıstırap içinde baktı...

***

Selahattin'in mahvolduğunu görünce, konuşmanın üstünlüğünü eline almaya karar verdi Afife.

"Üzülme Selahattin. Zayıfladım işte. İçimden yemek de içmek de gelmiyor. Böyle olunca zayıflıyorsun..."

Afife anlatırken "Ama bu zayıflamak değil ki Afife! Bu ölmek!" diye geçirdi defalarca Selahattin.

Az sonra "Sen nasılsın? Neler yapıyorsun?" diye sordu, bitkin kadın.

Gelişigüzel bir soru değildi belli ki Afife'nin sorduğu.

Hayatına dair bu soruyu önce "Tahmin edebileceğin şeyler" diyerek geçiştirmeye çalıştı Selahattin.

Sonra büyük bir haksızlık yapmış olacağını düşünerek "Evlendim" dedi.

"Sevindim" diye cevapladı eski eşini Afife.

Epeydir zihnini kurcalayan bir soruyu, sormakla sormamak arasında gidip geldi ve nihayetinde sormayı seçti. Ama önce bir dilekte bulunacaktı eski eşinden.

"Senin 'Aylar geçiyor sen bana hâlâ geleceksin' diye başlayan bir şarkın var. Onu benim için mırıldanır mısın Selahattin?"

Kırmadı eşini ve mırıldandı şarkıyı en hüzünlü haliyle ünlü sanatçı:

“Aylar geçiyor sen bana hâlâ geleceksin

Yetmez mi bu hasret, daha yıllarca mı sürsün

Hülyalarımda memba taze bir çiçeksin

Bekletme yazık, sen de solar, bir gün sen de sürünürsün...”

Şarkısını bitirince mahcup bir edayla baktı eski eşinin yüzüne duygusal adam.

“Bu şarkıyı beni düşünerek bestelemediğini hissetmiştim biliyor musun?”

“Biliyorum Afife. Ve benden ayrılmaya, bu şarkıyı besteledim diye karar verdiğini de biliyorum.”

***

Bir ara zor zahmet “Ne yapabilirim senin için Afife?” diye sordu Selahattin.

“Esasen bir şey yapabilirsin” dedi korkarak Afife.

Dikkat kesildi Selahattin.

“Beni Bakırköy’deki hastaneye naklet Selahattin. Bunu ağabeyimden istemeye yüzüm yok. Nusret Safa Bey’e de söyleyemem. Beni o kadar zor koşullar altında getirdiler ki buraya. Emin ol herkes elinden gelenin en iyisini yapıyor burada benim için. Ağabeyim ve ailesi insaniyet namına ellerinden gelen tüm gayreti gösteriyorlar. Buna karşılık, onları haddinden fazla huzursuz ettiğim için rahat edemiyorum. Benim mutlaka bir hastaneye nakledilmem, orada, kimsenin tadını kaçırmadığımı bilerek ölmem lazım. Ne olur yap bunu benim için.”

Selahattin ne diyeceğini şaşırdı ve “Tabii ki yardımcı olurum” dedi.

Sonra toparlanıp “Yardım ne kelime” diye sözlerini düzeltmeye çalıştı.

Afife tebessüm etti ve “Biliyordum” dedi.

Selahattin’in dünyanın en iyi insanı olduğundan ve kendisini çok ama çok sevdiğinden emindi.

***

Afife, sevmişti Selahattin’i.

Çok az insanı sevmemişti aslında.

Saymaya kalksa, bir elinin beş parmağını geçmezdi.

Babası geldi aklına önce, hemen vazgeçti. Mutaassıp bir adamdı ve inancının esiriydi Hidayet Bey.

Sonunda sadece iki insanı gerçekten affedemeyeceğine karar verdi.

Birisi kendisine dünyayı zehir eden Kadıköy Emniyet Amiri, öteki de morfin belasını başına saran sözde doktor Suat Bey.

Afife’nin düşüncelere daldığını görünce telaşlandı Selahattin ve “İyi misin?” diye sordu.

“İyiyim” diye cevapladı eski eşini Afife ve ekledi: “En kısa zamanda ağabeyimle konuş olur mu Selahattin?” dedi ve artık gitmesini ister gibi gözlerini kapadı.

YÜZ YİRMİ ÜÇ

Selahattin’in kendisini tanıtarak başhekimi araması üzerine, akan sular durdu.

Başhekim, hastayı en güvendiği doktorlardan birine emanet edeceğini söyledi ünlü sanatçıya.

Afife Hanım’ı getirince de konuşurlardı zaten.

***

“Eminim çok rahat edeceksin” dedi, eski eşini Bakırköy’e naklederlerken Selahattin.

Bu sefer arkada o oturuyordu. Öndeki koltukta, şoförün yanında Salah Bey vardı.

Afife, hastaneden ağabeyinin evine giderlerken ön koltukta Nusret Safa Bey’in oturduğunu hatırladı.

Bitkin bir ses tonuyla “Üçünüze de çok teşekkür ederim” dedi.

İki adam, üçüncünün kim olduğunu isabetli bir şekilde tahmin ettiler.

***

Afife koğuşun kapısında “Lütfen, bundan böyle ziyaretime gelmeyin. Böyle yaparsanız beni daha mutlu edersiniz. Sizden dileğim, beni kendi halime bırakmanız” dedi.

İki adam birbirlerine baktılar.

Tabii ki hastanın bu isteğini yerine getirmeyecek, arada bir de olsa uğrayacaklardı.

Ama şimdi gitme, Afife’yi yalnız bırakma zamanıydı.

İkisi birden “Sık sık geleceğiz ve göreceksin iyi olacaksın” dediler ağız birliği yapmış gibi.

“İnsanlık hali” işte diye düşündü eski eşi ve ağabeyi kendisini hastane personeline emanet ederken Afife.

Sahiden de öyleydi.

***

Başhekimin verdiği talimat çok işe yaradı. Doktorların ilgisi üzerindeydi Afife’nin.

Arada bir “Afife Jale” denildiğinde “Afife efendim” diye düzeltiyordu ünlü oyuncu.

Elinden geldiği kadar tebessüm ederek “Afife Jale benim sahne adımdı ve çok ama çok gerilerde kaldı” diyerek kendisine sadece “Afife” denilmesini rica ediyordu.

***

Günler günleri kovaladı...

Sıcak bir yaz mevsimi yaşıyordu İstanbul.

Hastanede, doktorların ve hastabakıcıların konuşmalarına kulak kabartıyordu Afife.

Zaman zaman da başhekim ziyaret ediyor, savaşla ilgili gelişmelerden söz ediyordu kendisine.

“Biliyor musunuz Afife Hanım, Almanlar Paris’i işgal etmişler!”151

Biliyordu.

Hastabakıcılardan rica etmişti, okunmuş gazetelerden getiriyorlardı arada bir kendisine.

Birinci Dünya Savaşı'na dair gelişmeleri Kadıköy'de annesi ve dadısıyla birlikte nasıl takip ettilerse, İkinci Dünya Savaşı'nı da hastanede öyle takip ediyordu.

Bir ay kadar önce, yine Almanların, beş yüz uçakla bütün bir gece Londra'yı bombaladığını, İngiltere'nin başkentine yüz bin ton bomba attıklarını okumuştu.152

Yeni aldığı bilgiyle eskisini bir araya getirince ürperdi Afife.

Güler yüzlü başhekime "İstanbul'a da gelmezler değil mi Mazhar Osman Bey?" diye sordu.

Yüreğine su serpti başhekim. Cümlelerinin aralarına boşluklar koyarak ve en inandırıcı ses tonuyla anlattı gelişmeleri.

"Hayır efendim, hayır Afife Hanımcığım... Tanrı korusun... İsmet Paşa çok güzel idare ediyor Almanları... Hem Almanları hem de Rusları... Milli Şef'imiz, Hitler ve Stalin gibi iki diktatörü, parmağının ucunda oynatıyor adeta."

Sevindi bu sözleri duyunca Afife.

151 21 Mayıs 1941.

152 16 Nisan 1941.

YÜZ YİRMİ DÖRT

Perde ve Sahne'yle Nusret Safa Bey çıkageldi günlerden bir gün.

Selahattin ve Salah'a tembih etmişse de, anlaşılan laf dinlememişti genç gazeteci.

"Neden zahmet ettiniz kuzum?" dedi mahcup ve titrek bir ses tonuyla Afife.

"Olur mu efendim" diye cevap verdi genç gazeteci. "Biraz sohbet ederiz diye düşündüm."

Afife merak içinde, genç gazetecinin yatağının kenarına bıraktığı mecmuayı eline aldı ve kapağına baktı.

Mayıs ayının ilk sayısına, kapak olarak Semiha Berksoy'un153 fotoğrafı basılmıştı.

Afife, halinden hiç beklenmeyecek kadar meraklı bir sesle "Nasıl buluyorsunuz Semiha Hanım'ı?" diye sordu genç gazeteciye.

"Çok beğeniyorum" dedi vurgulu bir tonlamayla Nusret Safa.

"Çok isterdim onu sahnede görebilmeyi" diye söylendi Afife.

Mecmuanın sayfalarını çevirirken, Cahide Sonku'yla yapılmış bir röportaja tesadüf etti.

"İşte bu kadını seviyorum" dedi derhal.

"Ben de" dedi Nusret Safa Bey.

"Biliyor musunuz, ilk sahneye çıktığı zamanlarda bana benzetmişlerdi Cahide'yi."

"Öyle mi?" dedi karşılık olarak Nusret Safa.

"Söylesenize bana kuzum, Şehir Tiyatroları'nda neler oynanıyor bu aralar?"

Bütün sahneleri tek tek saydı genç gazeteci.

Sonra o sıralar vizyonda olan filmlere geldi sıra.

Nusret Safa Bey, Cahide Sonku'nun oynadığı bir filmden söz edince "Peki sinemada da, tiyatroda olduğu kadar başarılı mı Cahide Hanım?" diye sordu merak içinde Afife.

Genç gazeteci, Afife'nin başarıya ne kadar önem verdiğini tabii ki biliyordu.

***

Ofisine dönerken, aklı sahnede kalmış büyük oyuncuyu düşündü genç gazeteci.

Belliydi, son günlerini yaşıyordu Afife.

Ne üzücü bir hayattı ve nasıl da kendisine hiç de layık olmayan bir sona ulaşmıştı.

Bugün eğer bir mucize ayağa kaldırabilmiş olsa, Afife'nin soluğu tiyatroda alacağından yüzde yüz emindi Nusret Safa.

Genç gazeteci "Allahım, ne büyük bir sanat aşkı bu!" diye düşündü.

Gerçekten de öyleydi.

Afife'nin tiyatroya duyduğu bu büyük bağlılık, karşılaştığı her türlü zorluğa karşı ayak direme ve feragat etme hali, yeni nesillere mutlaka örnek teşkil etmeliydi.

Nusret Safa Bey'i en çok etkileyen, Afife'nin sanatın vitrininden çok ruhuna duyduğu yakınlık olmuştu.

Daha küçücük bir çocukken benliğini tutuşturan ve adı tiyatro olan o muazzam sanata, hayatını adamıştı Afife.

Tiyatro meşalesinden sıçrayan kıvılcımların ruhunu ateşlediği ilk andan itibaren, bu büyük sanatla hem var hem de yok olmuştu.

Ve bu haliyle, kendisini genel olarak sanata ve özel olarak da tiyatroya adamayı düşünen bütün gençlere örnek olmalıydı!

Kendisi için hazırladığı son da, ondan sonra gelecek tüm jenerasyonlara, bir ibret vesikası olarak ve en ince detaylarına kadar mutlaka anlatılmalıydı.

***

Genç gazeteci Nusret Safa, ofisine dönünce, Afife'yle Başhekim Mazhar Osman'ın huzurunda yaptığı görüşmenin notlarını ve iki yıl kadar önce sıcağı sıcağına yazıp yayımlamadığı yazıyı yeniden önüne koydu.

Son gördükleri, hissettikleri ve yol boyu düşündükleriyle yazısını zenginleştirmeliydi.

153 Semiha Berksoy 1910-2004 yılları arasında yaşadı. İlk Türk opera sanatçısıdır. Aynı zamanda resim de yaptı. İstanbul Konservatuvarı'nda ve Berlin Devlet Yüksek Müzik Akademisi'nin Opera Bölümü'nde eğitim gördü.

YÜZ YİRMİ BEŞ

Son olarak haziran ayında, kapağında Cahide Sonku'nun fotoğrafı olan sayıyla ziyaret etmişti Nusret Safa Bey Afife'yi.

Geçen süre zarfında kendisinden birkaç mektup almış, istediği birkaç romanı postalamıştı.

Mektuplarında, aynı koğuşu paylaştığı arkadaşlarından yakınıyordu sıkça:

"Yirmi dört tane deli. Kimisi karşıma geçiyor kıvıra kıvıra çiftetelli oynuyor, kimi yatağının içinde perende atıyor, kimi garip sayhalar çıkartarak koğuşu çın çın öttürüyor..."

Bunları yazarken, hepsinin de kendisini sevdiğini eklemeden edemiyordu Afife:

"Koğuşun Afife Abla'sıyım ne de olsa..."

Bir mektubunda da insanlığa lanetler yağdırmış, canını almayan Allah'a olan kızgınlığını dile getirmişti.

Nusret Safa, işlerini kolayladığı bir tarihte ziyaret etmeyi koymuştu kafasına ki bir mektup daha geldi Afife'den:

"Nusret Sefa Bey, imdadıma yetişiniz, beni buradan çıkarıyorlar. İyi olmayacak bir hastanın beyhude yatak işgal etmesi manasız diyorlar. Beni Darülaceze'ye göndereceklermiş. Yalvarırım buna mâni olun! İstemiyorum, istemiyorum, Afife Darülaceze köşesinde öldü demesinler. Nihayet burasının ismi hastane. Kaç gün yaşayacağım, bıraksınlar burada öleyim!"

***

Derhal telefona sarıldı Nusret Safa.

Elindeki mektubu artık dost haline geldikleri başhekime okudu.

Mazhar Osman Bey’in babacan sesiyle verdiği cevap, kısmen de olsa içini ferahlattı genç gazetecinin.

“Merak buyurmayın efendim. Gözünüz arkada kalmasın. Afife Hanım’ın dileği neyse, o olacaktır.”

Nihayetinde, ensesinde Azrail beklerken bile sanatkâr haysiyetiyle nefes alan, ardından “Darülaceze’de öldü!” denilmesini istemeyen, bedbaht bir kadındı söz konusu olan ve bu değerli insanın son arzusunu kimse kırmamalıydı.

***

Araya işleri girdiği için, Nusret Safa Bey bir müddet daha ziyaret edemedi Afife’yi.

Yazısını yetiştirmek için kan ter içinde çalıştığı 24 Temmuz 1941154 günü, masasının üzerindeki telefon çaldı.

Telefonun ahizesini kaldırırken, epeydir ihmal ettiği Afife’yle ilgili olabileceği hiç aklına gelmedi Nusret Safa Coşkun’un.

“Ben Selahattin Pınar” dedi telefonun öteki ucundaki ses.

“Nasılsınız efendim?” diye sordu genç gazeteci.

“Nusret Safa Bey, size üzücü bir haber vereceğim. Hastaneden aradılar, Afife’yi kaybetmişiz. Bilmek istersiniz diye düşündüm.”

Sadece “Hay Allah!” diyebildi aldığı haber karşısında genç gazeteci.

“Bir de ağabeyi Salah Bey’e haber vereceğim, cenaze törenine katılmak isterse diye.”

Nusret Safa derhal toparladı kendisini ve “Şimdi, hemen yola çıkıyorum. Hastaneye mi geleyim?” diye sordu.

“Ben de şu anda evden çıkıyorum, orada buluşalım isterseniz” dedi Selahattin Bey.

***

Üç adam[155] hastanenin kapısında buluştu.

Üçünün de konuşmaya mecali yoktu.

Başhekim Mazhar Osman Bey'in tavsiyesiyle, önce Bakırköy Mezarlığı'na gidip yatacağı mezarı hazırlattılar Afife için.

Sonra geriye dönüp, cenazenin hastanenin gusülhanesinde yıkanmasını sağladılar.

Cenaze namazı en yakın camide kılındı.

Şoför olmasa, Afife Jale'nin tabutunun mezara taşınması için, dördüncü birinin bulunması gerekecekti.

[154] Özdemir Nutku'nun Darülbedayi'den Şehir Tiyatrosu'na isimli kitabında, Behiye Baturay "Afife'den 15-16 yaş kadar büyüğüm. 84 yaşındayım ve 66 yıldır evliyim. Zannedersem 1906 yılında doğdu, öldüğünde otuz beş yaşındaydı" diyor. Buna karşılık ben, Afife'nin doğum tarihinin sıkça zikredildiği gibi 1902 olduğunu düşünüyorum. (O.B.)

[155] Tamburi Sadun Aksüt (1932) bir konuşmasında Selahattin Pınar'dan aktararak, Afife Hanım'ın cenazesine üç kişinin katılmış olduğunu, bunların Sait Köknar, oğlu Ergun Köknar (o tarihte 10 yaşında) ve Behzat Butak olduğundan bahsediyor.